A-1740

INSTYTUT TURYSTYKI
ODDZIAŁ W KRAKOWIE

STRATEGIA ROZWOJU REGIONU CZĘSTOCHOWSKIEGO PRZEZ TURYSTYKĘ

CZ I

Opracowano na zlecenie
Wojewody Częstochowskiego
Urzędu Kultury Fizycznej i Turystyki

Kierownik tematu :dr Tadeusz Burzyński
dr Marian Nowakowski
dr Bolesław Prażanowski
dr Leszek Strzembicki
mgr Anna Rolek
Opracowanie techniczne: Tomasz Wojdat
Katarzyna Pytlik

Kraków - Częstochowa 1996 r.

PLAN

Wprowadzenie

I. Stan i kierunki rozwoju województwa częstochowskiego

1. Podstawowe wskaźniki społeczno-gospodarcze województwa
2. Charakterystyka struktury gospodarki województwa
3. Kierunki regionalnej polityki i przestrzennej

II. Uwarunkowania zewnętrzne gospodarki turystycznej

1. Tendencje rozwoju popytu i podaży turystycznej w kraju i Europie
2. Założenia polityki turystycznej
3. Dostępność komunikacyjna Polski i regionu

III. Diagnoza stanu turystyki w województwie częstochowskim

1. Walory i atrakcje turystyczne
2. Infrastruktura turystyczna i usługowa
3. Segmentacja rynku przyjazdowego

IV. Analiza i prognoza uwarunkowań rozwojowych

1. Popyt turystyczny i rynki źródłowe
2. Atrakcyjność i konkurencyjność zasobów turystycznych
3. Bariery rozwojowe

V. Zarys ogólnej strategii rozwoju

1. Identyfikacja głównych celów strategicznych
2. Warianty możliwych scenariuszy rozwojowych
3. Wybór i sformułowanie strategii - priorytetowe cele i programy działań

WPROWADZENIE

W latach 1994/1995 Urząd Kultury Fizycznej i Turystyki zainspirował współdziałanie regionalne na obszarze kraju w zakresie rozwoju gospodarki turystycznej. Konsekwencją powyższej polityki było seminarium na którym w obecności Kierownictwa Urzędu Kultury Fizycznej i Turystyki - podpisane zostało porozumienie w sprawie rozwoju produktu turystycznego w Małopolsce Zachodniej. Seminarium na ten temat, którego poszczególne części odbywały się w Krynicy, Zakopanem, Ustroniu, Tarnowie, Częstochowie i Krakowie, doprowadziło do podpisania przez wojewodów: Bielskiego, Częstochowskiego, Krakowskiego, Nowosądeckiego i Tarnowskiego - w obecności Kierownictwa Urzędu Kultury Fizycznej i Turystyki - porozumienia o współdziałaniu w zakresie rozwoju gospodarki turystycznej w Regionie. Współorganizatorem seminarium był program pomocowy Unii Europejskiej - PHARE TOURIN.

Seminarium doprowadziło też do zbliżenia osób i instytucji, związanych z tą problematyką. Wymiana doświadczeń między pracownikami administracji rządowej, samorządowej, podmiotów i ich zrzeszeń oraz pracowników nauki z kraju i zagranicy stało się dla wielu inspiracją w dalszych działaniach na rzecz rozwoju gospodarki turystycznej w regionie. Wskazywano jednoznacznie na te kierunki działań, które zmierzają do wzrostu przyjazdów do gmin i miejscowości turystycznych. Turystyka traktowana była jako jeden z ważnych sposobów uprawiania gospodarki.

W efekcie - wśród innych inicjatyw i działań - podjęto szereg opracowań, zmierzających do lepszego wykorzystania istniejących i potencjalnych walorów, zasobów i atrakcji turystycznych w regionie w celu rozwoju gospodarczego.

Decydującą rolę - jako inicjatorów przedsięwzięcia przejęli na siebie:

- Urząd Kultury Fizycznej i Turystyki w Warszawie,
- Wojewodowie i odpowiednie wydziały urzędów wojewódzkich,
- Prezydenci, Burmistrzowie i wójtowie wielu gmin całego regionu.

Podstawą zawartej umowy były następujące przesłanki:

1. uznanie turystyki za istotny element rozwoju regionalnego
2. tworzenie wspólnej oferty turystycznej w oparciu o dziedzictwo historyczno - kulturowe, położenie geograficzne, współpracę transgraniczną oraz walory krajoznawczo - przyrodnicze,
3. uznanie za celowe i konieczne stwarzanie warunków dla rozwoju produktu turystycznego i wspólnej jego promocji,
4. opracowanie i wspólne przedstawianie zintegrowanego programu tworzenia produktu turystycznego i planu jego promocji
5. zobowiązanie się do wspólnego finansowania przedsięwzięć z zakresu rozwoju i promocji produktu turystycznego,
6. konieczność wypracowania mechanizmów stałego badania rynku turystycznego w Regionie.

Efektem powyższego jest wspólna inicjatywa Wojewody Częstochowskiego i Wiceprezesa UKFiT w sprawie opracowania „ Strategii rozwoju województwa częstochowskiego przez turystykę". Opracowania podjął się krakowski Oddział Instytutu Turystyki, który zaczął się specjalizować w badaniach interdyscyplinarnych w zakresie rozwoju i funkcjonowania turystyki w regionie.

DEFINICJE I UWARUNKOWANIA METODOLOGICZNE

Podstawowym narzędziem regionalnej polityki regionalnej są budowane strategie rozwoju województw, miast i gmin, zawierające oprócz diagnozy prospektywnej stanu określonych dziedzin gospodarowania województwa, identyfikację problemów i kierunki ich rozwiązań oraz całokształt instrumentów i narzędzi oddziaływania władz wojewódzkich i samorządowych na przebieg transformacji podmiotów gospodarczych i całych układów regionalnych.

Niemniej jednak formułowane samodzielnie strategie wojewódzkie i gminne winny uwzględniać kierunki zawarte odpowiednio w koncepcjach rozwoju kraju i województwa. W planach rozwoju województw należy natomiast uwzględniać założenia i plany rozwoju gmin. Strategia wojewódzka ma ważne znaczenie dla budowy strategii gmin, jako podstawowe źródło informacji o kierunkach rozwoju społeczno-gospodarczego województwa i przewidywanych działaniach w tym zakresie oraz obecnych i przewidywanych uwarunkowaniach endogenicznych i egzogenicznych tych działań.

Strategia rozwoju gospodarczego województwa i wynikające z niej strategie branżowe są przesłankami w procesie podejmowania decyzji przez podmioty gospodarcze i samorząd terytorialny. Stanowią one podstawę do opracowywania rachunków opłacalności przez inwestorów tak krajowych jak i zagranicznych. W oparciu o zapisy kierunkowe strategii formułowane są następnie programy działania dotyczące inwestycji, promocji gospodarczej, planowania przestrzennego, ochrony środowiska, sieci transportowej, kształcenie i doskonalenie zawodowe, rozwoju sieci handlowej oraz infrastruktury technicznej i społecznej. Programy działania są następnie konkretyzowane zarówno w układach sektorowych jak i przestrzennych.

Jednym z ważniejszych sektorów w rozwoju gospodarczym województw jest turystyka, która bazuje na przyjazdach do danego regionu. Dziedzina ta świadczy usługi zarówno dla turystów jak i przyjezdnych. W procesie organizacji i obsługi turystów i przyjezdnych bierze udział branża turystyczna oraz inne branże jak: rolnictwo, handel, gastronomia, transport, telekomunikacja, rzemiosło, sektor finansowy czy wszelkiego rodzaju usługi.

W oparciu o ogólną strategię rozwoju województwa budowana jest strategia rozwoju branży turystycznej. W celu jej sformułowania bierze się pod uwagę:

- uwarunkowania wewnętrzne a w szczególności obecne możliwości rozwoju i predyspozycje danego województwa do rozwoju przez turystykę oraz
- różnorodne uwarunkowania zewnętrzne, które mają wpływ na przebieg procesów jakie zachodzą i w najbliższych latach będą zachodzić w rozwoju gospodarczym województwa w tym i również zjawiska turystyczne.
- strategię rozwoju turystyki w województwie jako podstawa do formułowania programów szczegółowych:

  - sektorowych jak hotelarstwo, gastronomia czy szerzej produkt turystyczny województwa

  - przestrzennych - czyli wskazanie możliwości rozwoju różnorodnych form uprawiania turystyki (wraz z wykorzystaniem przejazdów tranzytowych i odwiedzin jednodniowych) na konkretnych wyodrębnionych obszarach.

Niniejsze opracowanie stawia sobie za cel:

uzyskanie praktycznych korzyści z turystyki dla rozwoju gospodarczego i społecznego Regionu Częstochowskiego, z zachowaniem zasady zrównoważonego rozwoju.

Strategia koncentruje się głównie na kierunkach rozwoju województwa. Zakłada się że funkcja Częstochowy - jako centrum pielgrzymkowe o międzynarodowym znaczeniu - jest

niezmienna i jest ona czynnikiem mogacym stac się aktywnym czynnikiem rozwoju niektóeych subregionów województwa.Ponadto przyjmuje się , że miasto Częstochowa jest ośrodekiem o szerokich funkcach rozrządowych do dalszych podróży po regionie i Polsce.

Niezbędne jest jednak na wstępie podanie, jakie definicje i pojęcia zastosowane zostały w tym opracowaniu.Przez "ruch turystyczny" rozumiemy powszechne zjawisko społeczne, polegające na fizycznym, czasowym przemieszczaniu się ludzi z miejsca na miejsce ich stałego pobytu w inne miejsca, wytwarzające popyt na usługi i towary, przejawiający się w czasie podróży, jak i w czasie pobytu poza miejscem stałego zamieszkania (wg. Ostrowskiego).

W ubiegłym roku Komisja Statystyki Organizacji Narodów Zjednoczonych zaakceptowała propozycję Światowej Organizacji Turystyki (WTO) w sprawie definicji. Wszystkie kategorie "podróżujących", które mieszczą się w pojęciu "turystyka", są określone mianem "odwiedzających". "Podróżujący" jest "odwiedzającym", gdy nie nocuje w odwiedzanym kraju (mieście, czy regionie), a "turystą", gdy nocuje co najmniej przez jedną noc.

Termin "turystyka" obejmuje czynności osób podróżujących w celach wypoczynkowych, służbowych lub innych i pozostających poza swoim codziennym środowiskiem nie dłużej, niż rok. Cel podróży nie jest więc kryterium zaliczenia "podróżującego" do kategorii "turysty".

Powołane ustalenia - rekomendacje WTO dzielą cele wizyty na:

1. wypoczynek, rekreacja, wakacje,
2. odwiedziny u znajomych i krewnych,
3. interesy i sprawy zawodowe,
4. cele zdrowotne,
5. cele religijne, pielgrzymki,
6. inne, w tym zakupy, tranzyt.

Grupa ekspertów z firmy Arthur D.Little, wykonująca "Plan rozwoju Krajowego Produktu Turystycznego" dla Rządu Polskiego, opierając się częściowo na zaleceniach WTO, a częściowo na rekomendacjach Stowarzyszenia Badań nad Podróżami i Turystyką (TTRA) - przyjęła następujące - główne cele podróży:

1. interesy, tj. podróże służbowe, konferencje, konwencje, inspekcje itp., a więc sprawy zawodowe.
2. odwiedziny znajomych i krewnych dla rozrywki i względów towarzyskich.
3. sprawy osobiste, w tym zakupy i wizyty lekarskie.
4. przyjemność, np. wypoczynek, zwiedzanie - wycieczki.

Eksperci Arthur D.Little tak charakteryzują **"Produkt turystyczny"** jako: "Zintegrowane przeżycie turystyczne od wyjazdu z domu do powrotu, na które składają się odwiedzane atrakcje, zakwaterowanie, usługi, dojazd, a także transport wewnętrzny". Według powszechnie stosowanej definicji na zakres pojęcia produkt turystyczny składają się:[1]

1. walory i atrakcje turystyczne,
2. infrastruktura i usługi,
3. dostępność transportowa
4. image,
5. ceny dla konsumenta.

Walory i atrakcje turystyczne są tymi elementami środowiska turystycznego, które determinują wybór konsumenta i wpływają na motywacje potencjalnego kupującego. W ich skład zalicza się :

a) atrakcje przyrodnicze obejmujące krajobrazy: góry, jeziora, morze, plaże, klimat

---

[1]Travel and Tourism Products w: Marketing Tourism. London 1989

b) budowlane, będące wytworem człowieka - budowle i infrastruktura turystyczna wraz z historyczną i współczesną, pomniki, parki, ogrody, stoki dla narciarstwa, archeologia przemysłowa, sklepy,
c) kulturalne - historia, folklor, religia, sztuka, teatr, muzea. Niektóre mogą występować jako wydarzenia społeczne, festiwale itp.,
d) społeczne - oznaczają sposób życia, język, możliwości różnorodnych społecznych spotkań.

Infrastruktura i usługi obejmują:

a) bazę noclegową - hotele motele kempingi, pensjonaty, kwatery prywatne itp.,
b) gastronomię - restauracje od barów szybkiej obsługi do luksusowych restauracji,
c) kawiarnie,
d) transport lokalny - taksówki, wynajem samochodów i rowerów, autobusy i tramwaje miejskie, pojazdy historyczne,
e) sport i rekreacja - szkoły narciarskie wodne, kluby golfa, sztuki rzemieślnicze, szkoły językowe,
f) działalność detaliczna - sklepy, biura podróży, pamiątki, podaż na campingach
g) Inne usługi- polityka turystyczna, informacja turystyczna, usługi (np. fryzjerstwo).
h)

Podział między atrakcje, a obiekty jest czasami dyskusyjny lecz wynika on przede wszystkim z funkcji jakie spełnia w ramach szeroko rozumianego produktu turystycznego.

W skład **dostępności do atrakcji turystycznych** zalicza się infrastrukturę transportową - drogi, kolej, lotniska, porty - i jej usprzętowienie (rodzaj, szybkość i zasięg publicznych środków transportu , ceny) oraz regulacje rządowe w tym zakresie (kontrola i jej zakres, licencje, warunki techniczne). Rola tego elementu produktu turystycznego ma coraz większe znaczenie przy wyborze celu i kierunku wyjazdu.

Image (obraz) oraz **odbiór walorów i atrakcji turystycznych.** Te ostatnie określane jako tzw. **destynacje-destination** (termin coraz powszechniej wprowadzany do polskiej semantyki turystycznej) , coraz silniej wpływają na decyzje klientów o zakupie usług turystycznych. Zależą one niekoniecznie od faktów i doświadczeń, ale przede wszystkim od wyobrażeń jako silnego czynnika motywacyjnego w podróżach i turystyce. Na image składa się nie tylko obraz danego produktu turystycznego w oczach potencjalnych klientów, ale również obraz turystyczny kraju, regionu, czy danej miejscowości. Nie bez znaczenia jest również stosunek społeczności lokalnej do turystów, co może stanowić ważny element image w wyobrażeniach turystów i podróżnych.

Ceny usług turystycznych - czy szerzej ceny wszystkich towarów i usług zakupywanych podczas wyjazdów i pobytów - są tym czynnikiem, który ma najczęściej decydujące znaczenie w przyjazdach do danego kraju, regionu czy miejscowości. Możliwość wariantowego wyboru usług przez turystę czy podróżnego ze względu na cenę stanowi jeden z najważniejszych motywów w podejmowaniu decyzji. A czynnik ten w procesie świadczenia usług informacji i promocji jest często niesłusznie pomijany. Ponadto spotyka się sytuacje, że przy definiowaniu produktu turystycznego pomija się ceny usług turystycznych zapominając, że nieodłączną cechą towaru jest jego cena.

Wszelkie przedsięwzięcia w ramach przemysłu turystycznego koncentrują się na takiej transformacji trzech podstawowych zasobów - ziemi, pracy i kapitału - aby w efekcie końcowym uzyskać produkt turystyczny. Wszystkie elementy tego procesu mają na celu zwiększenie dostępności zasobów dla popytu na usługi z uwzględnieniem czynników otoczenia, do których zalicza się: ekologia, prawo, technika, ekonomia, polityka i sprawy socjalne (por. wykres nr 1). Otoczenie to uwzględnia specyfikę turystyki, jej potrzeby jak również determinanty rozwoju.

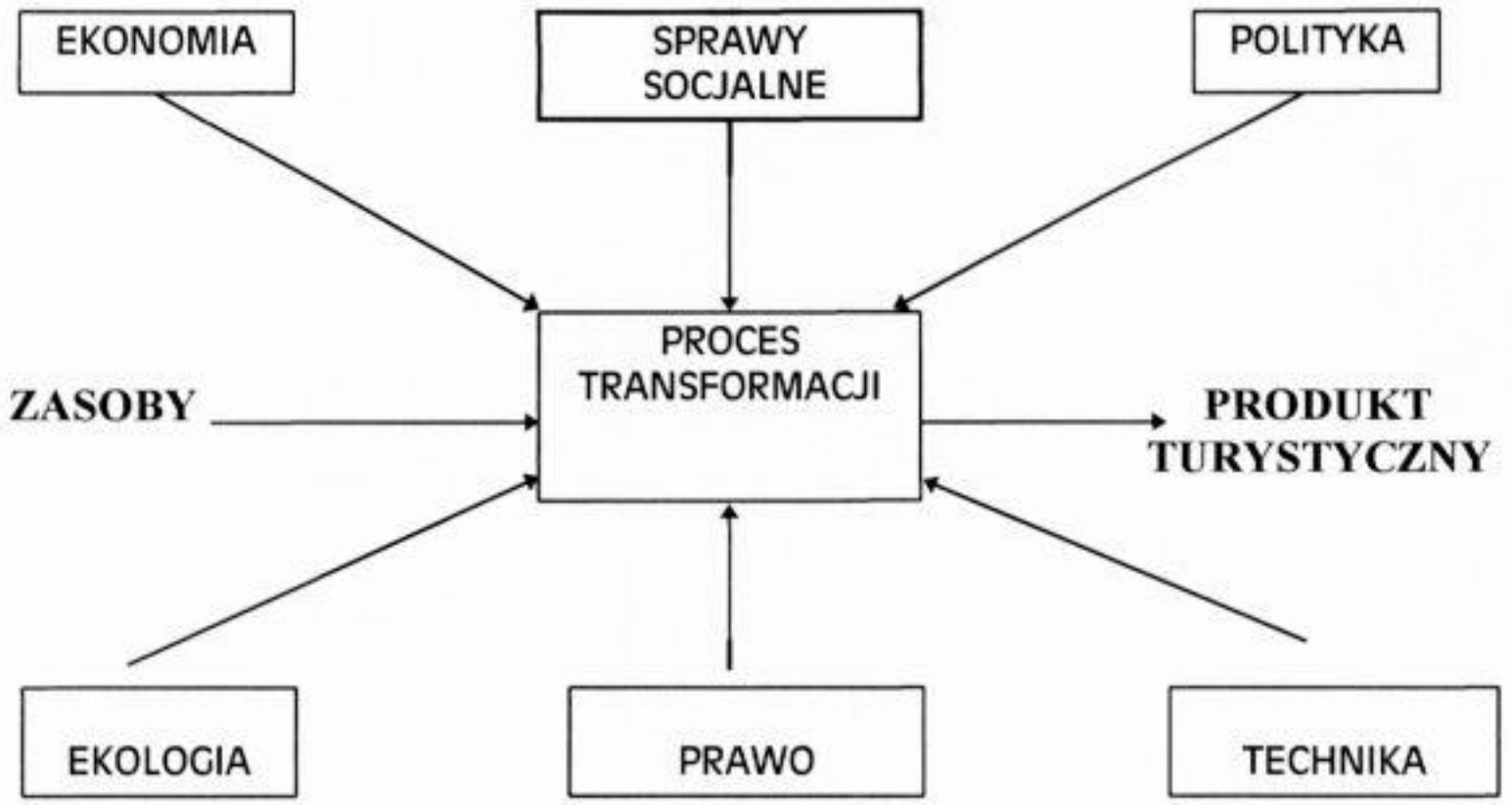

Rys. nr 1. Uwarunkowania procesu transformacji w turystyce.

Polityka państwa jako uwarunkowanie rozwoju turystyki ma zasadnicze znaczenie w jej rozwoju. Sformułowanie strategii rozwoju gospodarki, określenie w niej roli turystyki decyduje o instrumentach systemu planowania i zarządzania. Polityka jako czynnik otoczenia wraz z uwarunkowaniami ekonomicznymi i socjalnymi, stanowi z kolei punkt wyjścia w określeniu strategii rozwoju turystyki na szczeblu krajowym i regionalnym.

Odrębną grupę czynników kształtujących rozwój turystyki stanowią regulacje prawne oraz wymogi środowiska naturalnego. Bardzo często w praktyce obydwa czynniki wzajemnie się uzupełniają.. Poszczególne państwa posiadające odpowiednie walory i atrakcje turystyczne dążą do zapewnienia harmonijnego rozwoju przez turystykę określanego jako zrównoważony rozwój. Problematyka ekorozwoju w polityce społeczno-gospodarczej państw ma coraz więcej zwolenników stanowiąc istotny warunek dostępności do walorów i atrakcji turystycznych.

Na kształt przyszłej turystyki coraz większy wpływ mają również rozwiązania techniczne i technologiczne i one coraz bardziej wyznaczają kierunki rozwoju nie tylko turystyki ale pozostałych dziedzin życia i aktywności człowieka. Przedstawione uwarunowania zewnętrzne dla turystyki mogą stać się czynnikami sprzyjającymi lub jej barierami rozwoju[2].

W turystyce coraz częściej operujemy pojęciami **region , regionalizm** czy też **układ lokalny**. Nie wdając się w analizy semantyczne możemy przyjąć do dalszych rozważań pojęcie regionu turystycznego jako :

wyodrębniony obszar o wspólnych cechach geograficznych, topograficznych i kulturowych w którym występuje koncentracja produktu i ruchu turystycznego w oparciu o istniejącą dostępność transportową.[3]

Wydatki turystyczne według WTO dzielą się na:

---

[2]Rogers H A , Slinn J A :Tourism: Management of Facilities, Longman Group UK Limited 1993

[3]Według Planu Rozwoju Krajowego Produktu Turystycznego , Raport końcowy T.I Grudzień 1994 r. Artur D. Little Int. Inc. Polski region turystyczny zdefiniowany został jako : obszar o wspólnych cechach geograficznych i topograficznych, w ramach którego będzie się zachęcać do zawierania porozumień międzywojewódzkich i zakładania LDO. Z kolei porozumienia międzywojewódzkie (Między Wojewodami przy aprobacie UKFiT) wynikają z wyrażenia woli współpracy i nie tworzą zwartego i wyodrębnionego regionu turystycznego o sprecyzowanych układach przestrzenno -funkcjonalnych gospodarki turystycznej.

1. pakiety podróżne, turystyczne, wakacyjne,
2. noclegi,
3. żywność i napoje,
4. transport,
5. rekreacja, kultura, zajęcia sportowe,
6. zakupy,
7. inne.

Ujednolicona została również klasyfikacja zakwaterowania turystycznego, a mianowicie:

I Turystyczne zakłady zakwaterowania zbiorowego

1.1 hotele i inne obiekty hotelarskie

1.1.1. hotele

1.1.2.inne obiekty hotelarskie

1.2 Obiekty specjalnego przeznaczenia

1.2.1. Sanatoria i podobne obiekty

1.2.2. Obozy wakacyjne

1.2.3. Środki transportu publicznego

1.2.4. Ośrodki konferencyjne

1.3. Inne obiekty turystyczne

1.3.1. Wakacyjne obiekty mieszkalne

1.3.2. Campingi, pola namiotowe

1.3.3. Inne turystyczne obiekty noclegowe

II Prywatne turystyczne miejsca zakwaterowania

2.1.1. Własne mieszkania i domy użytkowników

2.1.2. Pokoje wynajęte przy rodzinie

2.1.3. Mieszkania wynajęte od osób prywatnych lub za pośrednictwem agencji

2.1.4. Nieodpłatne zakwaterowanie w mieszkaniach krewnych i znajomych

2.1.5. Inne prywatne miejsca zakwaterowania

Na "przemysł turystyczny" składają się usługi, towary, infrastruktura, niezbędna dla podróżujących, odwiedzających i turystów oraz instytucje i organizacje działające na rzecz podaży i popytu turystycznego.

Przez "funkcję turystyczną" miasta, czy regionu rozumieć należy całokształt działalności społeczno-ekonomicznej miasta, czy regionu (województwa), skierowaną na obsługę turystów, która to działalność spełniana jest w systemie społeczno-ekonomicznym przestrzennych jednostek "nadrzędnych" - regionu, makroregionu, czy kraju lub na poziomie międzynarodowym.

Dostępna w Polsce informacja statystyczna i wyniki badań w wielu wypadkach odbiegają od przedstawionych powyżej ustaleń - rekomendacji, co zmusza do interpretacji w celu uzyskania porównywalnych danych. Wprowadzanie rachunku satelitarnego turystyki w ramach Rachunków Narodowych unormuje kwestie nie tylko definicji ale przede wszystkim sposobów liczenia podstawowych wskaźników charakteryzujących tą dziedzinę gospodarki.

Turystyka i przemysł turystyczny nie stanowią autonomicznej dziedziny gospodarczej, czy społecznej. Składa się na nie większość instytucji, urządzeń, działań, które służą stałym mieszkańcom, lecz także i takich, które powołuje się i organizuje specjalnie w celu świadczenia i sprzedaży usług w zakresie dojazdu, noclegu, gastronomii, atrakcji turystycznych przeznaczonych dla odwiedzających i turystów.

Strategia rozwoju turystyki dotyczy założeń, warunków i działań, związanych z podróżami i pobytami poza stałym miejscem zamieszkania, począwszy od motywów podróży, celów wyjazdu, walorów i atrakcji turystycznych, dochodząc do usług i infrastruktury, niezbędnych dla odbycia podróży i dla pobytu poza miejscem zamieszkania.

Strategia obejmuje teoretyczne i praktyczne przygotowanie i realizację rozwoju miasta, gminy, regionu przez turystykę.

Autorzy niniejszego opracowania, biorąc pod uwagę prawdopodobieństwo kontynuowania prac nad strategią rozwoju regionu przez turystykę, co pozwoli wykorzystać wykonywane obecnie opracowania, m.in. w ramach programu PHARE-TOURIN, przyjęli mieszaną metodę autorską, częściowo opartą o metodę SWOT (mocne, słabe strony, szanse, zagrożenia), częściowo o elementy marketingu, częściowo o metodologię przyjętą w planowaniu przestrzennym. Wynika to m.in.. z konieczności koordynacji opracowania i wynikających stąd działań wdrożeniowych w zakresie:

1. "Założeń rozwoju gospodarki turystycznej" Urząd Kultury Fizycznej i Turystyki,
2. Planu rozwoju krajowego produktu turystycznego (UKFiT - Arthur D.Little),
3. Turystyka kwalifikowana - UKFiT,
4. Strategia marketingowa Polski w latach 1995-1997,
5. Strategia krajowego produktu turystycznego (Phare Tourin - L,R)

Dynamiczny rozwój gospodarki turystycznej w Polsce prowadzi do konieczności wprowadzenia i rozwinięcia badań rynkowych, pozwalających na wybór i ukierunkowanie podejmowanych decyzji strategicznych. Marketing prowadzony przez podmioty gospodarcze ma ograniczony charakter, zasięg i podporządkowany jest jednostkowym celom gospodarczym, które mogą być sprzeczne z ogólnymi kierunkami zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego regionu.

Z punktu widzenia administracji rządowej zachodzi potrzeba gromadzenia informacji o gospodarce turystycznej regionu w kontekście realizacji zadań Państwa. Pozwala to na ocenę i ewentualną korektę prowadzonej polityki turystycznej, wybór projektów turystycznych wymagających wsparcia w procesie jej tworzenia oraz ocenę szans dalszego rozwoju gospodarczego regionu przez turystykę.

Uchwycone trendy w turystycznej gospodarce regionalnej stać się mogą czynnikiem kształtowania polityki w zakresie: budowy lub aktualizacji planów przestrzennego zagospodarowania gmin, kierunków finansowania infrastruktury, promocji gospodarczej czy kierunków szkolenia i kształcenia kadr dla turystyki.

Źródłami informacji do analiz regionalnej gospodarki turystycznej są:

1. dane statystyczne GUS i WUS, Regionalnych Izb Obrachunkowych, Urzędów Skarbowych, Urzędów Wojewódzkich, Zarządów Gmin, podmiotów gospodarczych i ich zrzeszeń, opracowania naukowe i wdrożeniowe,
2. analizy materiałów informacyjnych i promocyjnych na krajowych i zagranicznych targach turystycznych oraz wielkość i charakter oferty turystycznej w biurach podróży ,
3. wywiady z ekspertami krajowymi i zagranicznymi, działaczami szczebla regionalnego (gospodarczymi, politycznymi, administracji rządowej i samorządowej), mieszkańcami gmin i miejscowości turystycznych oraz podmiotami polityki regionalnej, którymi są; administracja rządowa (centralna i terenowa) i samorządowa.
4. badania własne - monitoringowe obejmujące konkretne obszary badawcze.

I. STAN I KIERUNKI ROZWOJU WOJEWÓDZTWA

W s t ę p

Usytuownie, utworzonego w 1975 r. województwa częstochowskiego jest centralne zarówno w Polsce jak i w Europie. Dokumentują to dane położenia geograficznego najdalej wysuniętych punktów, wynoszące odpowiednio:
szerokości geograficznej,
na północy 51^0 12 | N,
na południu 50^0 30 | N,
oraz długości geograficznej,
na zachodzie 18^0 19 | E,
i wschodzie 20^0 06 | E .

Województwo częstochowskie graniczy ; od północy z woj. kaliskim (7 km), sieradzkim (85 km) i piotrkowskim (133km), od wschodu z kieleckim (115 km), od południa z katowickim (133km), od zachodu zaś z opolskim (124 km).

Obszar województwa częstochowskiego zajmujący 6 182 km^2 (niespełna 2 % powierzchni kraju), położony jest w obrębie trzech dużych jednostek morfostrukturalnych; Wyżyny Krakowsko-Wielunskiej, Śląskiej oraz Niecki Nidziańskiej. Województwo to zajmuje, z wyjątkiem północnej części Wyż. Krakowsko-Wieluńskiej, niewielkie, peryferyjne części dwóch pozostałych wymienionych powyżej jednostek.

W obrębie tych dużych jednostek morfostrukturalnych występują, mniejsze podregiony fizyczno-geograficzne, na których położone jest terytorium województwa częstochowskiego. W obrębie Wyż. Krakowsko-Częstochowskiej, wyróżnić należy Wyż. Wieluńską i Wyż. Częstochowską. Na południowym-zachodzie w granice woj. częstochowskiego wchodzi część Wyż. Śląskiej, z której wyraźnie wyróżniają się doliny: Małej Panwi, Liswarty, Warty i Prosny a także Próg Woźnicki i Garb Herbski. Z Niecki Nidzianskiej natomiast w obrębie woj. częstochowskiego znajduje się część Niecki Włoszczowskiej. Niektórzy geografowie regionalni wskazują na wkraczanie w granice województwa, od strony zachodniej także Niziny Opolskiej.

Centralne położenie regionu zarówno w kraju jak i Europie przyczyniło się do przeprowadzenia przez terytorium województwa ważnych szlaków komunikacyjnych. Głównymi szlakami drogowymi jest droga o znaczeniu środkowoeuropejskim (Gdańsk-Cieszyn) jako A-1, Częstochowa - Opole, Częstochowa - Warszawa, oraz Częstochowa - Kielce. Spośród tras kolejowych główną rolę odgrywa Centralna Magistrala Kolejowa (Warszawa - Katowice), Magistrala Węglowa (Górny Śląsk - Trójmiasto). Mniejsze znaczenie mają natomiast linie: Częstochowa - Opole i Częstochowa - Kielce. Województwo częstochowskie posiada jedynie zapasowe lotnisko wojskowe koło Rudnik (17 km od Centrum Częstochowy), które może być przystosowane i zagospodarowane do celów cywilnego transportu. Najbliżej istniejącym obecnie portem lotniczym są Pyrzowice oddalone od stolicy region o niespełna 50 km, Balice - niewiele ponad 120 km, bądź też Okęcie do którego z Częstochowy odległość wynosi 220 km

Szczególna funkcje należy przypisać Sanktuarium Jasnogórskiemu, które od wieków jest jednym ze światowych centrów Kultu Maryjnego, łączącym duchowo Polaków rozsianych po całym świecie. Uznana w świecie rola tego pątniczego ośrodka przyciąga w ostatnich latach od 4 do 6 mln pielgrzymów rocznie. Poważny bodziec dalszego rozwoju Częstochowy, było odznaczenie Częstochowy Honorowa Flaga Wspólnoty Europejskiej.

I.1. Społeczno - gospodarcza charakterystyka regionu

Województwo częstochowskie, składa się administracyjnie z 58 gmin, z których 17 liczy więcej niz. 10 tys. ludności. W obrębie województwa znajduje się 17 miast. Ogólną sytuację demograficzną na koniec 1995 r. przedstawia zamieszczone poniżej zestawienie tabelaryczne

Tabela nr 1

Rozwój liczby ludności w województwie i mieście Częstochowa w latach 1980 - 95.

rok	**1980**	**1985**	**1990**	**1991**	**1992**	**1993**	**1994**	**1995**
województwo częstochowskie	747,9	767,4	776,7	777,0	777,3	781,8	782,8	782,3
miasto Częstochowa	234,7	249,1	258,0	258,7	258,8	258,9	259,0	259,1

źródło: WUS w Częstochowie.

Obszar województwa zamieszkuje 782,3 tysiąca osób (14 miejsce w kraju), z czego na Częstochowę przypada niespełna 260 tys. mieszkańców (13 miejsce). Istotne znaczenie dla regionu ma fakt, ze 1/3 ludności skoncentrowana jest w stolicy województwa i to w jego matematycznym punkcie ciężkości. Taki obraz demograficzny regionu jest wynikiem ukształtowania się, silnego liczącego się w kraju ośrodka przemysłowego. W Częstochowie bowiem koncentruje się ponad połowa zatrudnionych w regionie. Dysproporcje te są jeszcze wyższe, gdy uwzględni się zatrudnienie w budownictwie czy w transporcie. Rozwój przemysłu, przyspieszył rozwój szeregu innych gałęzi gospodarczych, w tym przede wszystkim usług a następnie oświaty i kultury.

O strukturze branżowego zatrudnienia mówi nam zamieszczone poniżej zestawienie w 1990 i 1995 r. w liczbach bezwzględnych oraz zamieszczony wykres kołowy.

Struktura zatrudnienia w woj. częstochowskim w 1990 i 1995 r.

Tabela nr 2.

Wyszczególnienie	**1990**		**1995**	
	Wojew.	**m.Częstochowa**	**Wojew.**	**m.Częstochowa**
Ogółem	**170 076**	**96 836**	**159 874**	**81 740**
strefa produkcji materialnej	122 920	75 517		
przemysł	67 017	36 981		
budownictwo	11 249	9 808	9 830	6 511
rolnictwo	6 043	403		
leśnictwo	2 322	7		
transport	12 264	10 335	13 064	8 366
łączność	2 642	2 642		
handel	15 286	6 891	14 397	7 731
gospodarka kom..	4 603	3 537		
strefa poza prod.mat	47 156	24 319		

Na terytorium woj. częstochowskiego występują prawie wszystkie gałęzie przemysłu. Dominuje jednak przemysł hutniczy, elektromaszynowy i lekki. Charakterystyczną cechą przemysłu jest jego produkcja zaopatrzeniowa, a w znacznie mniejszym stopniu wyrobów gotowych.

Największym zakładem w województwie jest Huta „Częstochowa" , zatrudniająca ponad 8 tysięcy pracowników. Z innych zakładów należy wymienić te, które mają ponadregionalne znaczenie a mianowicie; Śląskie Zakłady Przemysłu Lniarskiego - „Lentex" w Lublińcu (gł. wykładziny podłogowe), Myszkowską Fabrykę Naczyń Emaliowanych S.A. w Myszkowie (gł. naczynia emaliowane i ocynkowane), Zakłady Przemysłu Lniarskiego „Stradom" S.A. w Częstochowie (gł. przędze i tkaniny lniano-konopne, tkaniny sztuczne, wyroby powroźnicze), Zakłady Budowy Maszyn i Górnictwa „Częstochowa" S.A. w Kłobucku (maszyny i urządzenia górnicze, konstrukcje metalowe), Cementownia „Rudniki" S.A. (gł cement i mączkę do mas asfaltowych), oraz Zakłady „POLMO" Praszka S.A. w Praszce (gł. pneumatyczne układy hamulcowe, odlewy aluminiowe i oprzyrządowanie).

Na koniec czerwca 1995 r. w województwie zarejestrowanych było w systemie REGON, 49 194 podmioty gospodarcze. Wśród nich występuje 1 213 spółek prawa handlowego, z czego 245 to spółki z udziałem kapitału zagranicznego (najwięcej z niemieckim, francuskim, włoskim i austriackim).

Tabela nr 3

Podmioty gospodarcze na terenie woj. częstochowskiego (30 VI) 1995 r.

	Ogółem	publiczne	prywatne	Spółki cyw	osoby fizycz
Województwo	45860	1438	44422	3833	38035
MIASTA razem	25591	471	25120	2489	20951
Częstochowa	21812	344	21468	2191	17786
Lubliniec	1301	63	1238	116	1021
Myszków	2150	50	2100	158	1863
GMINY razem	20269	967	19302	1344	17084

Obciążenie pracujących osobami nie pracującymi (bezrobotnych i biernych zawodowo) było znacznie wyższe w miastach niż na terenach wiejskich. Wartości te kształtowały się odpowiednio 175/100 dla miast i 124/100 dla wsi. Niższy wskaźnik ludności wiejskiej nie pracujących do pracujących, związany jest z organizacją pracy w gospodarstwie rolnym i procedurą wyliczania tego wskaźnika. Tradycyjnie już wyższy jest stopień zatrudnienia mężczyzn niż kobiet. Wynika to z charakteru gospodarki w regionie (przewaga przemysłu oraz sposób wykazywania zatrudnienia pracujących w indywidualnych gospodarstwach rolnych). Rolnicy nadal stanowią około 30 % zatrudnionych w regionie, podkreślić należy fakt, że w rolnictwie uspołecznionym spadek ten był 4-krotny z racji przejmowania PGR przez różne podmioty gospodarcze.

Tabela nr 4

Struktura ludności wg. ich stosunku do pracy w 1995 r.

	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
przedprod.	216,2	216,9	218,3	217,3	216	214,8	213,3	210	206,7	202,1
produkcyjn	445,2	455,5	446,7	447,1	447,2	447,5	452,6	454,7	457,4	459,9
poprodukcyjny	108,1	108,9	110,4	111,7	113,4	114,6	116	117,1	118,5	120,2

źródło: WUS w Częstochowie

Tabela nr 5

Zatrudnienie w woj. częstochowskim w latach 1986-95 wg. działów gospodarki

	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Ogółem zatrud	213,3	214,6	210,1	198,3	169,1	153,3	147,7	145,8	152,6	150,6
	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
przemysł	91,6	90,3	87,5	81,4	68,7	58,3	56,3	57,1	60,4	62,1
budownictwo	13,5	14,7	14,1	12,9	9,9	10,6	12	10,7	11,3	10,8
transport	15,5	15,1	14,7	13,6	11,2	8,5	7,7	7,6	7,5	8,5
łączność	2,7	2,7	2,8	2,8	2,8	2,7	2,8	2,8	2,8	2,8
handel	23,9	23,7	23,5	22	14,8	12,4	11,5	11,5	12,2	12,6

źródło: dane WUS w Częstochowie

Zmiany strukturalne pracujących w gospodarce regionu, są odbiciem postępującego procesu restrukturyzacji gospodarki. Zmniejsza się udział pracujących w przemyśle, wzrasta natomiast w sferze usług i zawodach pozarolniczych. Bardzo dynamicznie rozwija się sektor prywatny. Pozytywne zmiany obserwuje się w strukturze wykształcenia pracujących, wiele osób niepracujących zdecydowało się na podniesienie poziomu wykształcenia, podejmując naukę w nowopowstałych policealnych szkołach, bądź tez podejmując studia w systemie zaocznym Fakt ten znajduje również potwierdzenie w tym, że jedynie niepełne 2 % wśród bezrobotnych zarejestrowanych było z wyższym wykształcenie. Szczegółowe dane dotyczące poziomu bezrobocia prezentują zamieszczone tabele. Uwagę zwraca znaczny, wyższy stan bezrobocia w miastach położonych w terenach rolniczych. Od kilku lat obserwuje się relatywny spadek bezrobocia w regionie częstochowskim

Istotnymi cechami w demografii regionu jest stopniowy spadek przyrostu naturalnego (w 1995 r. nawet „przyrost ujemny"), wzrost liczby ludności w wieku poprodukcyjnym a także ujemne saldo migracji. Te niekorzystne zjawiska występują z różnym natężeniem w czasie i w przestrzeni regionu.

Tabela nr 6

Najważniejsze cechy demograficzne w woj. częstochowskim w 1995 r.

Wyszczególnienie Jednostka administracyjna	Powierzchnia w ha	Liczba ludności	osób/ km^2	Saldo migracji	Liczba pracujących	Bezro
WOJEWÓDZTWO	618222	782255	127	-380	159874	48650
m.Częstochowa	15961	259135	1620	-157	81740	16226
m.Blachownia	3653	10128	274	12	1876	z gm.
m.Dobrodzień	1946	4574	241	-22	1611	z gm.
m.Gorzów Śląski	1868	2735	144	9	801	z gm.
m.Kalety	7668	9010	117	55	1000	500
m.Kłobuck	4753	13991	298	-74	4229	z gm.
m.Koniecpol	3652	6687	186	-27	2392	z gm.
m.Koziegłowy	2672	2537	94	-13	304	z gm.
m.Krzepice	2771	4626	165	-24	1245	z gm.
m.Lubliniec	8990	26961	300	47	9042	1027
m.Myszków	7269	34067	467	147	9759	1927
m.Olesno	1510	10699	713	-26	3942	z gm.
m.Pajęczno	2021	6940	347	-83	1457	z gm.
m.Praszka	945	8526	947	122	2920	z gm.
m.Szczekociny	1798	4335	241	-17	1437	z gm.
m.Woźniki	7042	4546	65	-6	502	z gm.
m. Żarki	2568	4225	162	5	1283	z gm.
Gminy RAZEM	541145	368533	68	-328	34334	28970
Blachownia	3068	3264	105	14	400	796
Boronów	5634	3217	57	25	320	783
Ciasna	13417	8213	61	-27	750	373
Dąbrowa Zielona	10033	4490	45	-50	291	433
Dobrodzień	14338	6858	48	35	509	274
Gidle	11632	7232	62	1	640	453
Gorzów Śląski	13644	5543	41	-35	556	434
Herby	8782	7375	86	-56	2094	514
Irządze	7355	3180	43	-1	145	221
Janów	14696	6327	43	-28	657	522
KamienicaPolska	4672	5390	115	-9	547	423
Kłobuck	8287	6741	81	4	1078	1617
Kłomnice	14785	14325	97	43	1385	880
Kochanowice	7936	6569	82	13	637	310
Koniecpol	11023	4375	40	-22	203	1076
Konopiska	7811	10123	130	36	801	558
Koszęcin	12854	11519	90	64	1051	560
Koziegłowy	13244	12466	94	-40	830	592
Kroczyce	11015	6083	55	8	318	336
Kruszyna	9342	4977	53	-16	355	301
Krzepice	5110	5126	101	-16	311	625

Lelów	12081	5549	46	-32	419	458
Lipie	9907	6887	70	-7	721	468
Miedźno	11317	7518	67	-9	455	517
Moskorzew	7129	3287	46	-34	170	315
Mstów	11984	9459	79	61	732	560
Mykanów	14064	13249	94	29	901	710
Niegowa	8757	6191	70	-61	333	275
Nowa Brzeźnica	13595	5319	39	42	321	426
Olesno	22570	9522	42	-29	675	852
Olsztyn	10882	6549	60	54	777	427
Opatów	7354	6901	93	27	314	413
Pajęczno	9323	5392	58	-12	250	1254
Panki	5503	4908	89	-18	1033	269
Pawonków	11874	6663	56	-37	485	239
Poczesna	6013	12265	204	107	1556	768
Popów	10221	6120	60	-3	927	353
Poraj	5853	10223	173	30	1743	502
Praszka	9335	5900	63	-68	354	1474
Przyrów	8044	4500	56	3	488	379
Przystajń	8885	6218	70	-34	494	441
Radków	8632	2992	35	-38	121	256
Radłów	11673	4743	41	-34	256	178
Rędziny	4136	9655	235	-13	2317	546
Rudniki	10052	8893	88	-58	555	538
Secemin	16413	5656	35	-44	526	518
Starcza	2010	2752	138	-8	111	182
Strzelce Wielkie	7766	5334	68	-9	476	462
Szczekociny	11811	5014	42	-47	146	650
Włodowice	7629	5332	70	-19	461	294
Woźniki	5694	4912	86	-10	437	478
Wręczyca Wielka	14807	16755	113	64	1332	1238
Żarki	7499	3852	51	3	185	415
Żytno	19754	6630	33	-67	385	634

Zdecydowaną większość stanowią tereny o znacznym odpływie ludności. Uwagę zwraca także fakt starzenia się wsi i istnienia znacznej ilości gospodarstw zanikowych. Pocieszającym zjawiskiem jest podnoszenie średniego poziomu wykształcenia ludności a zwłaszcza ludzi młodych. Istotnym zadaniem władz regionu winno być dopasowanie i stopniowe upowszechnianie kształcenia młodzieży o szerokim wachlarzu specjalności i zgodnymi z potrzebami regionu.

Obecnie w woj. częstochowskim znajduje się pięć wyższych uczelni, w których studiuje ponad 15 tys. studentów. Ukształtowaną renomę (przynależność do Europejskiej Federacji Narodowych Stowarzyszeń Inżynierskich) posiada Politechnika Częstochowska, następnie Wyższa Szkoła Pedagogiczna, Wyższa Szkoła Języków Obcych i Ekonomii , Archidiecezjalne Wyższe Seminarium Duchowne oraz najmłodsza - Instytut Teologii.

Tabela nr 7

Studenci wg szkół i gł. kierunków studiów w Częstochowie w roku 1995/96

Wyszczególnienie	Studenci ogółem	Studentki	Na studiach dziennych
Studiujący w Częstochowie	15 076	8 704	6 284
Politechnika	6 780	2 140	3 036
w tym: Zarządzanie i marketing	2 342	1 365	570
Elektrotechnika	995	26	578
Mechanika i budowa maszyn	837	47	502
Inżynieria środowiska	736	294	383
Wyższa Szkoła Pedagogiczna	7 607	6 105	2 850
w tym; Pedagogika (po SN-3 lata)	2 200	2 181	-
Pedagogika (5 lat)	1 823	1 271	920
Filologia Polska	1 032	963	426
Wyższa Szkoła Języków Obcych i Ekonomii	689	459	398
Wyższe Seminarium Duchowne i Instytut Teologii	brak danych	brak danych	brak danych

W Częstochowie w grudniu 1995 r. powołana została 6-ta wyższa szkoła a mianowicie;Wyższa Szkoła Zarządzania (zarejestrowana w MEN). W wymienionych szkołach pracuje ponad 2 tys. nauczycieli akademickich. W ostatnich latach wystąpiło wyraźne wzmocnienie Częstochowy jako ośrodka akademickiego. Korzystnym zjawiskiem w tym zakresie jest uruchomienie nowych kierunków kształcenia (m.in. ekonomia, marketing, zarządzanie, prawo, inżynieria środowiska i informatyka).

Częstochowa jest ważnym centrum kulturalnym na czele z Filharmonią Częstochowską oraz Teatrem Dramatycznym im. Adama Mickiewicza. Z innych ważnych regionalnych instytucji kulturalnych, wymienić należy Wojewódzką i Miejską Bibliotekę Publiczną, Wojewódzki Ośrodek Kultury, Miejską Galerię Sztuki, Muzeum oraz Państwową Służbę Ochrony Zabytków. Z ośrodków terenowych prowadzących działalność kulturalną wymienić należy Koszęcin - siedzibę Pańswowego Zespołu Pieśni i Tańca „Śląsk". Mniej znany, ale liczący się i z tradycjami mający siedzibę w Lublińcu Zespół Pieśni i Tańca „Halka".

Region częstochowski, z uwagi na bogactwo zabytków i przeszłość historyczną posiada znaczne i wartościowe zbiory muzealne. W ostatnich latach obserwuje się jednak zmniejszenie zainteresowania odwiedzaniem placówek muzealnych, zmniejszenie dotacji pogorszyło ich i tak słabą kondycję finansową. Instytucje te zmuszone były ograniczyć swój budżet a także zredukować personel. Obecnie istnieje 5 placówek muzealnych; w Częstochowie, Oleśnie, Złotym Potoku, Praszce i Lublińcu.

W Częstochowie i na terenie województwa odbywa się szereg imprez o znaczeniu ponadregionalnym. O randze międzynarodowej jest Festiwal Muzyki Sakralnej „Gaude Mater", Triennale Plastyki „Sacrum", Plener Jurajski. Wśród innych ważniejszych imprez kulturalnych, odbywających się cyklicznie w regionie wymienić należy:

- Festiwal Młodych Wykonawców Piosenki „Majowa Nutka",
- Ogólnopolski Festiwal Pieśni Liturgicznej i Pielgrzymkowej „Gaudium et Gloria",
- Ogólnopolski Konkurs Recytatorski „Sacrum w literaturze",
- Ogólnopolski Konkurs Poetycki im. Haliny Poświatowskiej,
- Koncert Muzyki Sakralnej inaugurujący 26 sierpnia „Dni Częstochowy".

W zakresie usług kulturowych na obszarze województwa częstochowskiego, należy stwierdzić zmniejszenie dostępności do różnych instytucji kulturalnych, np. bibliotek,kin. Dwukrotnie zmniejszyła się liczba placówek bibliotecznych z 533 do 265, a ponad 2-krotnie kin z 36 do 14, (uwzględniając rok 1985 i 1995). Silny wzrost odnotowano natomiast w liczbie wypożyczalni kaset video.

Nie najkorzystniej przedstawia się sytuacja w ochronie zdrowia ludności regionu częstochowskiego. Występuje tu silne niedoinwestowanie służby zdrowia i obiektów im podległym a także wyposażenia w sprzęt specjalistyczny. Niekorzystnie przedstawia się region częstochowski pod względem liczby lekarzy przypadających na 10 tys. mieszkańców i wynosi 19,2, podczas gdy średnia krajowa jest 22,7 lekarzy/10 000 ludności. Znacznie poniżej średniej krajowej jest liczba łóżek szpitalnych na 10 tys., mieszkańców, dane te wynoszą odpowiednio 46,1 dla woj. częstochowskiego oraz dla kraju 55,8 łóżek/10 000 ludności. Następuje wzrost tempa prywatyzacji, w służbie zdrowia przejmowanie bądź tworzenie nowych gabinetów i przychodni lekarskich oraz aptek. Jedynie w Częstochowie zanotowano wzrost z 33 aptek w 1990 r. do 57 w 1994 r.

I.2. Charakterystyka struktury gospodarki województwa

Niniejszy rozdział opracowano zgodnie z tradycją dotychczasowych opracowań wg głównych sektorów produkcji. W ostatnich latach obserwuje się znaczne przesunięcie pracowników w obrębie poszczególnych sektorów. Najistotniejsze zmiany wystąpiły w I III sektorze. Szybko bowiem zmienia się zatrudnienie w przemyśle na korzyść III sektora a więc usług. W 1995 r. zatrudnienie to przedstawiało się następująco;

Sektor I (przemysł) zatrudniał 30,3 %
Sektor II (rolnictwo) zatrudniał 32,4 %
Sektor III (usługi) zatrudniał 37,3 %.

Zatrudnienie w regionie częstochowskim, powoli zbliżało się do średniego poziomu zatrudnienia w kraju. Nadal jednak wyższe są wskaźniki odsetka zatrudnionych w woj. częstochowskim w I II sektorze i to w stosunku do wartości krajowych (odpowiednio w I - 29,5 i w II sektorze 27,9). Wartości te zdecydowanie różnią się od wskaźników dla państw Europy Zachodniej, gdzie średnio wynoszą one odpowiednio;
I sektor zatrudnia ok. 10 %, II sektor ok. 30 % a w III pracuje przeciętnie 60 % ogółem zatrudnionych.

I.2.1. Ogólna charakterystyka rolnictwa

Uwarunkowania przyrodnicze stawiają terytorium woj. częstochowskiego w średnich przedziałach sumarycznej wartości bonitacyjnej obszaru dla potrzeb rolnictwa. Według danych IUNG w Puławach woj. częstochowskie znajduje się na 40 miejscu pod względem wskaźnika waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej i wynosi 59,9 punktów (przy średniej krajowej 66,6 pkt.). Wskaźnik ten zmienia się od 45,6 punka dla gminy Popów do 84,7 punktu (gm. Irządze) i generalnie wartość jego wzrasta od północy regionu , gdzie jest najniższa w kierunku na południowy-wschód i południowy-zachód do wartości powyżej 80 punktów. W województwie dominują gleby brunatne (36,8 %) oraz bielicowe i pyłowe (32,7 %), zaliczane co najwyżej do gleb średniej jakości. Gleby I II klasy bonitacyjnej stanowią znikomy odsetek (ok. 0,3 %), III klasy bonitacyjnej ok. 9 %. Zdecydowana większość stanowią gleby niższych

klas bonitacyjnych, zaliczane do gleb kompleksu żytniego. Gleby najsłabsze V i VI klasy bonitacyjnej, stanowią blisko połowę (48,7 %) gleb wykorzystywanych na grunty orne. Istotną cechą gruntów ornych w woj. częstochowskim, jest okresowy lub chroniczny niedostatek wody, cierpi na niego dokładnie 2/3 ogólnej ich powierzchni. Połowa areału trwałych użytków zielonych natomiast cierpi na okresowy lub stały nadmiar wody. W tym zakresie musi istnieć odpowiednia polityka inwestycyjna. Jednakże w latach 1990-95 z roku na rok obserwuje się systematyczne obniżanie nakładów finansowych na melioracje terenów rolniczych.

Na koniec 1995 roku stan ilościowy urządzeń melioracyjnych w woj. częstochowskim przedstawia się następująco:

zmeliorowane użytki rolne 97 858 ha

- w tym - grunty orne 57 651 ha
- użytki zielone 40 207 ha

W dniu 31 grudnia 1995 r. na obszarze woj. częstochowskiego było 936,13 km uregulowanych rzek i potoków. Z uwagi na kilka ostatnich lat suchych, w ramach inwestycji dla rolnictwa skoncentrowano uwagę na budowie urządzeń retencjujących wodę dla potrzeb wsi i rolnictwa. Obecnie istnieje 20 takich zbiorników o łącznej pojemności blisko 3 mln m wody. W planowaniu nowych inwestycji dla rolnictwa zwrócono uwagę na priorytetowe inwestycje w zakresie budowy nowych urządzeń piętrzących i modernizacje istniejących już zbiorników wodnych. W roku 1995 powierzchnia użytków rolnych wynosiła 3 636 km , co stanowi 58,2 % całkowitej powierzchni województwa. W strukturze użytków rolnych, zdecydowana przewagę maja grunty orne, które zajmują 78,6 %, resztę a wiec 21,4 % stanowią trwale użytki zielone (12,5 % całkowitej powierzchni województwa). Zdecydowana większość, gdyż 85,3 % ogólnej powierzchni użytków rolnych, obejmowały indywidualne gospodarstwa rolne. Rolnicze spółdzielnie produkcyjne posiadają 4,5 % rolniczych terenów województwa, zaś 7 % jest w posiadaniu sektora publicznego, głównie jednostki AWRSP, PGR Ministerstwa Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej oraz spółki własności państwa i mieszane.

W przeciągu ostatniego 5-lecia obserwuje się w strukturze własnościowej gospodarstw powolny wzrost średniej wielkości gospodarstwa rolnego. W 1990 r. średnia ta wynosiła 4, 8 ha , w 1995 r. już 5,3 ha. Wynika z tego, ze ilość gospodarstw w woj. częstochowskim, powoli acz systematycznie zmniejsza się. W 1995 r. istniało na omawianym obszarze 56, 8 tys. indywidualnych gospodarstw rolnych (i ich ilość zmniejszyła się w stosunku do 1990 r 5 200 gospodarstw). Strukturę powierzchni rolnej zajmowanych przez poszczególne grupy wielkościowe gospodarstw przedstawia poniższe zestawienie (z uwzględnieniem ich wielkości powyżej 1 ha).

Tabela nr 8

Struktura wielkościowa gospodarstw rolnych występujących w regionie częstochowskim

wielkość gospodarstwa w ha	odsetek powierzchni użytków rolnych	
	w 1990 r.	w 1995 r.
od 1,0 do 1,99 ha	20,7 %	8,3 % powierzchni
2,0 - 4,99	43,5 %	31,3 %
5,0 - 6,99	17,3 %	19,8 %
7,0 - 9,99	12,5 %	20,0 %
10,0 - 19,99		16,5 %
20,0 - 49,99	6,0 %	2,8 %

powyżej 50,00 ha	1,3 % powierzchni

Z analizy przedstawionej tabelki wynika, że w strukturze gospodarstw występowały znaczne zmiany, i szybko ubywało gospodarstw karłowatych i średnich, na rzecz gospodarstw dużych. Zmiany te, wymuszone sytuacją społeczno-gospodarczą i niską opłacalnością produkcji rolnej, skłoniły, zwłaszcza ludzi młodych do emigracji ze wsi. Większa pewność zarobków i to przez cały rok i na ogół wyższych, możliwość wykorzystywania urlopu, a co najważniejsze wyższy poziom wykształcenia młodzieży skłaniał młodych ludzi do osiedlania się w miastach. Wiele gospodarstw zanikowych, oddanych za rentę, bądź prowadzonych przez ludzi starszych pozwoliło na dołączanie do prężniejszych, większych i będących w lepszej kondycji finansowej części gospodarstw podupadłych.

Na niską rentowność i efektywność pracy w rolnictwie, miał wpływ szereg czynników, z których najistotniejsze znaczenie miało; uwolnienie cen na produkty żywnościowe, co pociągnęło za sobą obniżenie konkurencyjności produktów rolniczych z terenu woj. częstochowskiego w stosunku do wyprodukowanych w korzystniejszych warunkach naturalnych innych regionów, co jako wynik przejawiało się w niższej efektywności finansowej gospodarstw w częstochowskiem użytkujących słabej jakości gleby. Sytuacje pogorszyło również obniżenie dotacji do produkcji i środków produkcji, oraz liberalizacja handlu z zagranicą. Efektem tego był postępujący spadek kondycji ekonomicznej zdecydowanej większości indywidualnych gospodarstw i ograniczona dostępność do kredytów. Wyraźnie zmniejszyła się rentowność produkcji, co niekorzystnie wpłynęło na park techniczny gospodarstw i znaczną dekapitalizację ich majątku. Jednak już od połowy 1995 r. obserwuje się poprawę ogólnej sytuacji w rolnictwie, wzrasta poziom zużycia nawozów mineralnych, środków ochrony roślin a także wzrost zakupów odpowiednich i lepszych materiałów siewnych. Na uwagę zasługuje także wzrost powierzchni upraw, zmniejszenie się obszaru odłogów i ugorów a równocześnie powiększenie areału roślin przemysłowych w tym m.in. rzepaku i jęczmienia.

Niepokojącym jest nadal zaopatrywanie się gospodarstw indywidualnych, zwłaszcza słabszych ekonomicznie w materiał siewny u sąsiadów. Gospodarstwa te nie zawsze stać na zakup kwalifikowanego materiału siewnego, który jest znacznie droższy niż zakup u sąsiadów. Nie bez znaczenia jest fakt utartych przyzwyczajeń a także przekonanie co do używanych dotychczas gatunków i odmian. Widoczne jest to zwłaszcza przy zakupie przez rolników sadzeniaków, decyduje wówczas popularność wśród konsumentów i zakup takich odmian jak np. Mila, Bryza, Irga itp., których wydajność (z racji „wyradzania się") spada.

Ważnym wydarzeniem, w rolnictwie regionu częstochowskiego było podpisanie umowy miedzy IUNG-iem w Puławach a Ośrodkiem Doradztwa Rolniczego w Częstochowie (31.03.1994 r.), odnośnie badań zarówno gleby jak i roślin uprawnych na terenie województwa. Dzięki tym badaniom Ośrodek Doradztwa Rolniczego przygotowywuje szczegółowy plan dla poszczególnych gmin, by przekazać wyniki przedstawicielom administracji samorządowej konkretne wnioski (Konferencja w dn.17 stycznia 1996 r.).

I.2.1.1. Produkcja roślinna

Omówione powyżej naturalne warunki rolnictwa w regionie częstochowskim nie są zbyt sprzyjające produkcji roślinnej. Z podstawowych warunków uprawy roślinnej najmniej korzystne są ; jakość występujących tu gleb, a także duży niedobór i niedostatek wody w

glebie. Te dwa zasadnicze czynniki produkcji roślinnej, wywierały i w dalszym ciągu wywierają wpływ na profil produkcji. Zdecydowana przewaga gleb słabych decyduje o strukturze zasiewów w której przeważają zboża oraz ziemniaki. Zagadnienie to prezentuje poniższa tabela.

Tabela nr 9

Główne uprawy w woj. częstochowskim w 1980, 1990 i 1995 r.

Wyszczególnienie	Powierzchnia zasiewów w ha		
	1985	1990	1995
Grunty orne razem	281 865	272 810	244 367
Zboża ogółem	161 996	170 635	163 067
w tym: żyto	83 472	66 767	62 515
pszenica	22 565	28 365	29 796
jęczmień	17 669	19 876	19 030
pszenżyto	-	15 534	16 501
Oleiste (gł. rzepak)	4 398	5 650	3 649
buraki cukrowe	466	362	207
ziemniaki	60 332	50 244	45 012

Występujące na terenie woj. częstochowskiego gleby bielicowe i brunatne narzuciły profil ich wykorzystania. Jednak jak wykazuje, przejęcie znacznych połaci terenów rolniczych przez gospodarstwa prężniejsze i stojące na wyższym poziomie agrotechnicznym oraz wykorzystywanie w większym stopniu nawozów mineralnych i środków ochrony roślin oraz pasz treściwych, obserwuje się stałą tendencję w strukturze zasiewów. W większym stopniu grunty orne obsiewa się roślinami przemysłowymi, ograniczając tym samym powierzchnie uprawy żyta i ziemniaków. Wyhodowane przez polskich specjalistów pszenżyto jest zbożem, które świetnie nadaje się na lekkie gleby woj. częstochowskiego, promocja oraz efekty w produkcji przyczyniają się do jego ekspansji nie tylko w regionie częstochowskim.

1.2.2. Produkcja zwierzęca

Uwarunkowania przyrodnicze występujące na obszarze woj. częstochowskiego decydują o użytkowaniu ziemi w całym regionie. Najbardziej widoczny wpływ środowiska naturalnego, na rolnictwo spotkać można we wschodniej części województwa. Utwory fluwio-glacjalne (ze zlodowacenia karpackiego i środkowopolskiego) przykrywające najczęściej nieprzepuszczalne osady z wierzchowiny, utworzyły szereg bezodpływowych zagłębień w których sezonowo, bądź stale gromadzi się woda. Nasycenie wodą zadecydowało o przeznaczeniu tych terenów na trwale użytki zielone. Znaczne połacie terenów w Niecce Włoszczowskiej zmeliorowano, jednak w dalszym ciągu około 50 % użytków zielonych w województwie, cierpi na nadmiar wody.

Drugim czynnikiem umożliwiającym rozwój hodowli jest duży udział powierzchni zasiewów w strukturze użytkowania gruntów ornych. Znaczny odsetek zbóż i ziemniaków w

zasiewach, umożliwia rozwój hodowli trzody chlewnej a także drobiu. W sumie więc w woj. częstochowskim istnieją dwa kierunki hodowli, jeden oparty na naturalnej bazie paszowej w postaci łąk i pastwisk dla bydła rogatego, owiec i kóz oraz drugi oparty na produkcji zbóż i ziemniaków (trzoda chlewna, drób) jako podstawowych kulturach występujących w omawianym regionie. Tendencje zmian w hodowli regionu częstochowskiego (w latach 1980-95 w tys. sztuk) prezentuje poniższa tabela.

Tabela nr 10

Obsada zwierząt hodowlanych w woj. częstochowskim w latach 1980 - 95

rok	1980	1985	1990	1991	1992	1993	1994	1995 Wyszczególnienie
Bydło	247,2	214,2	181,6	157,2	149,2	144,7	140,0	151,3
w tym krowy	126,6	115,2	93,6	86,6	82,2	76,6	70,9	74,8
trzoda chlewna	360,7	268,6	289,4	317,6	330,3	290,6	275,7	339,4
w tym lochy na chów	36,8	32,3	28,2	31,0	32,6	22,1	15,4	27,2
owce	82,3	85,3	77,3	55,2	33,5	19,9	17,8	15,1
kury	1 410,0	1 550,9	1 039,8	873,0	843,2	757,0	1 213,0	915,0
konie						20,8	11,7	11,5

W produkcji zwierzęcej, podobnie jak w produkcji roślinnej wyraźnie da się zauważyć, spadek we wskaźnikach obrazujących rozmiary tej produkcji od 1980 r. Przyczynami takiego stanu są warunki omówione powyżej. Największe załamanie produkcji rolniczej w woj. częstochowskim, podobnie jak i w całym kraju zanotowano w latach 1990 - 1994. Ożywienie działalności i produkcyjności w poszczególnych działach rolnictwa zauważa się dopiero od 1995 roku. Niższą koniunkturalnością, chociaż stałym spadkiem wykazała się hodowla bydła i owiec. Znacznym wahaniom podlegała produkcja trzody chlewnej i kur a to z uwagi na krotki sezon produkcyjny. Wahania te widoczne są nie tylko w poszczególnych latach, ale nawet w ciągu roku.

1.2.2.1.Bydło rogate

Jak wynika z zamieszczonej tabeli w latach 1980 - 94 zaznaczył się stały spadek w pogłowiu bydła rogatego. Dopiero w 1995 r. obserwuje się wzrost stada do 153,2 tys. co wyraża się przyrostem o ponad 9 % pogłowia bydła w całym województwie, w stosunku do roku poprzedniego. Jednakże w sektorze publicznym, tendencji spadkowej jeszcze nie zahamowano i sumaryczna wielkość pogłowia w tym sektorze nadal wykazuje trend spadkowy.

Podniesienie cen skupu mleka o 52,9 % (porównując grudzień 1994 i 1995 r.) oraz wzrost cen bydła hodowlanego w obrotach targowiskowych, rozpoczął (oby na dłużej) opłacalność hodowli krów. Niekorzystny okres w hodowli i jego deprecjacja w minionym 15-leciu obserwuje się także w innych działach produkcji zwierzęcej, jednakże tradycja chowu krów i powszechne wykorzystywanie produktów tej hodowli, przyśpieszyło rozwój pogłowia bydła rogatego .

Przetwórstwo mleka w woj. częstochowskim jest chyba pierwszą i jak do tej pory jedyną gałęzią przemysłu rolno-spożywczego, angażującą poważne środki finansowe na

rozwój i wykazującą dochody. Mleczarstwo częstochowskie słusznie widzi poprawę swoich wyników działania we współpracy z rozwojem gospodarstw indywidualnych tworzących odpowiednią bazę surowcową (patrz; „Program restrukturyzacji mleczarstwa woj. częstochowskiego").

Obecnie na terenie woj. częstochowskiego istnieje 9 zakładów mleczarskich (w tym 1 prywatna), których asortyment produkcyjny jest urozmaicony i dość bogaty (patrz wykres). 1 mm - 1 skupu. Zakłady te przeprowadziły badania rynkowe, przez co ich produkcja dostosowana będzie zarówno do życzeń konsumentów jak i faktycznego popytu. Nadal dystrybucja produkcji koncentrować się będzie na rynku lokalnym w ok. 70 %, a poza wojewódzkim 30 % w tym na GOP - około 25 %.

1.2.2.2.Trzoda chlewna

Rozmiary produkcji trzody chlewnej na terenie woj. częstochowskiego, były zmienne w czasie. Od 1980 r. do 1989 r. pogłowie tych zwierząt (z małymi wyjątkami), systematycznie spadało z ok. 360 700 sztuk w 1980 do ok. 270 tys. sztuk w 1989 r. Większe zainteresowania tą produkcją wystąpiło w latach 1990-92, co uwidoczniło się w liczebności tych zwierząt. W latach 1993 i 1994, opłacalność hodowli trzody chlewnej ponownie spadła, przez co obniżyło się znacznie pogłowie tych zwierząt do 275,7 tys. sztuk. Już pod koniec 1994 r. ponownie zaobserwowano wzrost liczby trzody chlewnej do ok. 295 tys. a w połowie 1995 r. do 339 tys. sztuk.

Na znaczne wahania w hodowli trzody chlewnej największy wpływ wywarło podniesienie cen zbóż i ziemniaków w IV kwartale 1995 r. przy jednoczesnym spadku cen żywca wieprzowego (nadprodukcja, która zaowocowała większym skupem prawie o 60 % i obniżeniem cen skupu). Dość korzystna sytuacja w zbiorach oraz wzrost cen mięsa wołowego oraz mleka, ponownie uczyni bardziej opłacalną hodowlę trzody chlewnej.

1.2.2.3.Drób

W produkcji drobiarskiej, obserwowano znaczne zmiany strukturalne, wynikające z koniunktury rynku produktów rolniczych i relacji cen poszczególnych typów mięsa. Zależności te widoczne są nawet w obrębie produkcji zwierzęcej woj. częstochowskiego. W okresach, kiedy wzrastała opłacalność produkcji trzody chlewnej, zmniejszała się produkcja drobiarska, i na odwrót. Wahania wielkości tej gałęzi hodowlanej, wymuszane były również przez otwarcie granic dla tego rodzaju artykułów pochodzących z zagranicy. Na rynku południowej Polski rozprowadzane były brojlery m.in. z Czech, Węgier a nawet z Izraela.

Obecnie w woj. częstochowskim panują korzystne warunki rozwoju tej gałęzi produkcji hodowlanej. Na terenie regionu istnieje wiele wolnych obiektów dla tej produkcji oraz ustabilizowanie się cen a nawet relatywny spadek cen pasz przemysłowych. Liczyć się należy jednak z faktem wzrostu popularności konsumpcji mięsa indyczego oraz gęsiego. Drugim podstawowym kierunkiem produkcji drobiarskiej, jest produkcja jaj. Od 1993 roku obserwuje się relatywny wzrost opłacalności tej produkcji, jednak pamiętać należy o zrównoważeniu popytu i podaży jaj oraz istnieniu wolnego rynku w Polsce, który często zaopatrywany jest w ten asortyment towaru z ościennych krajów.

1.2.2.4.Pozostałe działy hodowli zwierzęcej

Koniunkturalizm panujący na rynku krajowym w zakresie produkcji rolniczej, zmienia relacje i profil produkcji nie tylko w poszczególnych gospodarstwach, ale nawet regionach. Usytuowanie woj. częstochowskiego wśród innych regionów gospodarczych, odczuwalne bywa najczęściej w produkcji rolniczej, prowadząc i zmuszając często rolników do zmiany struktury zasiewów i kierunków hodowli.

W ostatnich latach obserwuje się zanikanie , bądź poważne ograniczenie rozmiarów wielu tradycyjnych odmian zwierząt hodowlanych. Wspomnieć należy tu o zanikaniu hodowli owiec w regionie częstochowskim. Wystarczy wspomnieć tu, ze w 1980 r. pogłowie owiec w województwie wynosiło ponad 82,3 i systematycznie spadało, zmniejszając się blisko 5-krotnie w 1995 r. Jest to wynik spadku zainteresowania skórami wełną a także brakiem tradycji w spożyciu mięsa owczego. Możliwości tej produkcji mogą pojawić się wówczas, kiedy przezwyciężone zostaną trudności w eksporcie do UE. Rynek ten nastawiony jest jednak na odbiór jagniąt i młodego żywca baraniego. Biorąc pod uwagę warunki naturalne, tradycje tej hodowli, dążyć należy do odbudowania hodowli owczarskiej. Najlepsze możliwości rozwoju tej dziedziny, posiadają gminy na terenie Jury Krakowsko-Wieluńskiej. Nastawieniem się na istniejący popyt i jego rozmiary, musi uwzględniać warunki jakie zostaną stworzone w ramach kontyngentu krajów Unii Europejskiej.

Poważnemu ograniczeniu i systematycznym spadkom podlegała hodowla koni. W wielu wypadkach zachowała się tradycja hodowli koni i to zwłaszcza w gospodarstwach małych i zanikowych. Ten chów „uczuciowy" - do prac polowych powoli zanika, a wykształca się hodowla koni do celów rekreacyjnych a także na mięso (eksport do krajów UE). Obecnie na terenie woj. częstochowskiego notuje się około 10 tys. sztuk koni.

W ostatnich latach obserwuje się wzrastające tempo rozwoju chowu kóz w całej Polsce, w tym również na terenie woj. częstochowskiego. Kierunkiem hodowli jest mleko kozie i jego przetwory. Aktualnie hoduje się w regionie ponad 3 tys. sztuk . Z reguły są to małe stada od 2 do 3 sztuk, hodowlane na własne potrzeby gospodarstwa i rodziny. Przyjąć można, że ferm kozich w województwie jest tylko 2, (jedna z obsadą 600, druga ze 100 matkami), ale występuje jeszcze 20 stad o obsadzie od 15 do 20 sztuk matek. Należy liczyć się więc ze wzrostem popularności tej hodowli, wymuszanej nie tylko przez ludzi chorych, ale także wiele innych osób z uwagi na wartość odżywczą koziego mleka i jego przetworów, oraz dzięki bardzo smacznemu, delikatesowemu mięsu.

1.3.Inwestycje w rolnictwie

Ogólnie słaba kondycja produkcji rolnej, osłabiła tempo zwłaszcza na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych inwestycji na terenach wiejskich. Wynikało to z niskiej dochodowości gospodarstw rolnych oraz niskiego budżetu samorządów i gmin na cele inwestycyjne. Sytuacja nieco zaczęła się polepszać pod koniec 1993 roku.

Największy wysiłek inwestycyjny obserwowano w zakresie zaopatrzenia wsi w wodę i budowę urządzeń ściekowych. Poważne koszta poniosły same gospodarstwa rolne, partycypując w udziałach i pracach na rzecz uzbrojenia wsi. W latach 1991 - 95 , poniesione koszty zamknęły się kwota ponad 65,3 milionów zł. Środki pochodzące z budżetów gmin i składek ludności wyniosły ponad 40 mln zł co stanowiło 72 % wszystkich kosztów.

W pięcioleciu 1991-95 wybudowano 1 311 km wodociągów (41 % dotychczasowego stanu) oraz 20 tys. sztuk przyłączy. W chwili obecnej pozwala to zaopatrywać 62 % wiejskich

gospodarstw domowych w wodę z sieci. W tym tez okresie oddano 36 km sieci kanalizacyjnej oraz 9 oczyszczalni ścieków.

Wielkość i struktura infrastruktury technicznej w latach 1986 - 1995 r.

Tabela 11

Wyszczególnie	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
wodociągowej	1586,7	1729,1	1843,1	1956	2169,8	2456,9	2766,1	3159,3	3646,1	3960,5
kanalizacyjnej	360,6	362,6	371,8	393,6	389,9	410,8	427	459	469,5	506,3
gazowej	21,3	215,9	244,4	256,6	311,5	485,6	718,1	916,6	1126,4	1219

W następnych latach przewiduje się głównie realizacje tam i urządzeń piętrzących wodę oraz budowę wałów przeciwpowodziowych. W 1996 r. rozpoczyna się budowa jazu piętrzącego w Konarach, budowa zbiornika wodnego w Koniecpolu (również z możliwością wykorzystania do celów rekreacyjnych).

Obecnie na terenie woj. częstochowskiego kształcenie w kierunkach rolniczych i gospodarki żywnościowej odbywa się w 11 technikach (+ 2 po zasadniczych szkołach), w 4 liceach ekonomicznych, 8 liceach zawodowych i 11 zasadniczych szkołach zawodowych . Istnieją ponadto 2 policealne studia zawodowe o profilu kształcenia związanym z rolnictwem. Najwięcej młodzieży (53 %) kształci się w zawodach typowo rolniczych (z ogrodnictwem), 21 % uczącej się młodzieży ww. szkołach wybrało specjalizację - rachunkowość i rynek rolny, prawie 18 % rolno-spożywczy, a 8 % mechanizację rolnictwa. W 1996 r. przewiduje się otwarcie Policealnego Studium Zawodowego (o profilu ekonomicznym) w Gosławicach i w Oleśnie (dla pracujących).

II.2.3. Leśnictwo

Przeszłość geologiczna a przede wszystkim duża miąższość osadów polodowcowych, wykształciła pokrywy glebowe niezbyt korzystne do rolniczego ich wykorzystania. Niska jakość gleb, jak wykazano wcześniej, nie sprzyjała zajmowaniu ich na cele rolnicze nawet w okresie przeludnienia agrarnego. Trzecim czynnikiem ograniczającym rozwój rolnictwa a współistniejącym z poprzednimi, było zbytnie zawilgocenie, lub niedostatek wody w glebie. Czynniki te sprawiły, że duże przestrzenie woj. częstochowskiego, były poza uwagą ekspansji rolnictwa i zachowały się jako tereny leśne. Dzięki temu lasy w regionie częstochowskim stanowią obecnie prawie 1/3 ogólnej powierzchni.

Z powodu znacznej emigracji ludności ze wsi do miast, zwłaszcza w okresie intensywnej industrializacji kraju, wieś starzeje się i występuje likwidacja wielu słabych, bez przyszłości gospodarstw a ich przestrzeń najczęściej poddaje się zalesieniu. Dzięki takim warunkom oraz bardziej racjonalnej gospodarce leśnej, powierzchnia leśna powoli ale systematycznie wzrasta

Charakterystyka powierzchni leśnej w woj. częstochowskim w latach 1985 - 95 w tys. ha.

Tabela 12

Wyszczególnienie	**1985**	**1990**	**1993**	**1994**	**1995**
Ogółem	**192,6**	**194,3**	**195,0**	**199,1**	**199,6**
Lasy publiczne	**153,0**	**155,1**	**155,8**	**159,8**	**160,2**
Zarząd Lasów Państwowych	**148,6**	**149,8**	**150,4**	**154,6**	**154,9**
Lasy prywatne	**39,6**	**39,2**	**39,2**	**39,3**	**39,4**

Lesistość w %	**31,2**	**31,4**	**31,5**	**31,6**	**31,6**

źródło; WUS w Częstochowie

Niepokojącym zjawiskiem do ostatnich lat były trzy cechy niekorzystne obserwowane w lasach regionu częstochowskiego ; nadmierny wyrąb drzew, wzrastający poziom uszkodzeń drzewostanu oraz monoklutura sosny. Jednak od 1994 roku obserwuje się poprawę sytuacji i strukturalne zmiany w leśnictwie. Przyjęta polityka otrzymywania pozwolenia na wyrąb poprzez zobowiązanie się do nowych nasadzeń skutkuje. Korzystniej już przedstawia się struktura wieku drzewostanu w lasach ogółem, co prezentuje poniższe zestawienie.

Wielkość powierzchni leśnej wg wieku drzewostanu w 1995 roku

Tabela 13

Wyszczególnienie	**w tys. ha**	**w %**
poniżej 20 lat	**35,7**	**18,3**
21 - 40	**44,1**	**22,6**
41 - 60	**41,5**	**21,3**
61 - 80	**37,8**	**19,4**
powyżej 80 lat	**30,0**	**15,4**
lasy do odnowienia	**1,8**	**0,9**

źródło: WUS w Częstochowie

Korzystnym zjawiskiem jest właściwie prowadzenie nasadzeń. Prowadzone zalesienia oraz nasadzenia na byłych terenach rolniczych, obejmują różne gatunki drzew, lepiej dostosowane do warunków naturalnych i dające połacie lasów o mieszanym składzie gatunkowym. Od dwóch już lat obserwuje się spadek uszkodzeń drzewostanu. Jest to wynikiem zmniejszającego się skażenia środowiska naturalnego, w tym głównie powietrza i gleb. Mniejsze są szkody w lasach mieszanych, których łączna powierzchnia wzrasta. Nadal zdecydowaną przewagę posiada sosna (ponad 80 %), która wspólnie z innymi gatunkami drzew iglastych stanowi 89,3 % powierzchni leśnych. Drzewa liściaste stanowią 10,7 % a skład gatunkowy jest bardziej urozmaicony i bardziej symetryczny.

2. Kierunki regionalnej polityki gospodarczej i przestrzennej

Makroekonomiczne uwarunkowania polityki regionalnej w latach 1990-95 wiążą się przede wszystkim z relatywnie niskim poziomem rozwoju gospodarczego Polski w porównaniu z krajami Unii Europejskiej. Zgodnie z danymi Banku Światowego produkt krajowy brutto (PKB) na mieszkańca. liczony według parytetu siły nabywczej, stanowi w naszym kraju zaledwie 29% wielkości przeciętnej w UE. Jeśli nawet uwzględnić nierzetelności faktograficzne, wyolbrzymiające faktyczne rozpiętości (zgodnie z tą samą statystyką wielkość ta wynosi 30% poziomu UE w Bułgarii, czy 28% na Litwie) oraz znaczący zakres szarej strefy gospodarki w Polsce, rozpiętości te i tak są olbrzymie. W przekonaniu większości ekspertów nieuchronne jest pogłębienie się zróżnicowań regionalnych przy obecnym poziomie PKB ,w przeliczeniu na mieszkańca. Równocześnie, środki publiczne, które można przeznaczać na politykę regionalną, stanowią jedynie ułamek nakładów kierowanych na tę sferę, działalności interwencyjnej w krajach UE.

Konieczność ograniczenia poziomu deficytu budżetowego oraz zakres sztywnych zobowiązań, w tym związanych z wysokimi kosztami obsługi długu publicznego, ograniczały możliwości wydatkowania środków na inne cele, w tym na rozwój regionalny.

Priorytetami polityki makroekonomicznej skoncentrowanymi na początku lat 90-tych na problemach równowagi gospodarczej. Priorytety te nie dopuszczały odstępstw od jednolitych reguł obowiązujących powszechnie, zarówno w układzie branżowym, jak i terytorialnym. W połowie lat 90-tych sytuacja zmieniła się, bowiem podstawowym celem polityki makroekonomicznej staje się tworzenie materialnych i systemowych warunków trwałego wzrostu i poprawy konkurencyjności gospodarki. Konsekwencją tego jest przede wszystkim wykorzystywanie szans i predyspozycji rozwojowych tam, gdzie są one najłatwiejsze do zrealizowania. co sprzyja tendencjom polaryzacyjnym i ogranicza zakres polityki wyrównawczej państwa.

Efektem procesu transformacji gospodarki polskiej są więc przesunięcia w rankingu województw i nieco zmieniony, w stosunku do 1989 r., obraz przestrzeni kraju, z nowym podziałem regionów na silne i słabe. Na stare, historycznie ukształtowane zróżnicowania regionalne nałożyły się bowiem nowe, związane z nowymi zjawiskami i procesami właściwymi gospodarce rynkowej, o wyraźnie różnicującym wpływie na struktury przestrzenne w Polsce. Do najważniejszych należą zmiany na rynku pracy i pojawienie się zjawiska bezrobocia zmiany w strukturze własnościowej gospodarki, związane z rozwojem sektora prywatnego, napływ kapitału zagranicznego oraz rozwój środowiska sprzyjającego
działalności gospodarczej.

Zróżnicowania przestrzenne w rozwoju społeczno-gospodarczym kraju w połowie lat dziewięćdziesiątych są więc efektem kumulacji:

historycznych uwarunkowań poziomu zagospodarowania poszczególnych województw,
konsekwencji gospodarki nakazowo-rozdzielczej w okresie PRL, nowych zróżnicowań, spowodowanych bądź nasilonych przez procesy transformacji gospodarki narodowej.

W "Programie polityki społeczno-gospodarczej do 1994 r." - aneks "Polityka regionalna w latach 1992-94" - zaakceptowanym przez Radę Ministrów w kwietniu 1992 r. cele polityki regionalnej sformułowane zostały w sposób następujący:

Cele polityki regionalnej w najbliższych latach będą ściśle zintegrowane z celami programu antyrecesyjnego rządu, stanowiąc ich dopełnienie i rozwinięcie. Będą nimi:

1. wspieranie nieuchronnych, a zarazem pożądanych zmian w strukturach społeczno-gospodarczych regionów, zmierzających do wykorzystania ich zaso bów i predyspozycji dla ukształtowania podstaw efektywnej gospodarki.
2. zapobieganie, a co najmniej łagodzenie skutków przestrzennej koncentracji na bardziej drastycznych dolegliwości społecznych, towarzyszących procesom transformacji gospodarki.

Realizacja tych celów wymagać będzie równoległych działań w następujących. uzupełniajacych się kierunkach:

1. wzrostu aktywności i synchronizacji działań "centrum" w sferze polityki regionalnej,

tworzenia regionalnych struktur instytucjonalnych, zdolnych pod względem materialnym i prawnym do działań na własny rachunek i własną odpowiedzialność.

Formułując priorytety polityki regionalnej rządu, po raz pierwszy wymieniono nie tylko potencjalnych beneficjentów działań rządu, lecz także - kierunki tych działań, uwzględniające specyfikę poszczególnych regionów. Wymieniono:

1. okręgi koncentracji przemysłów tradycyjnych - łódzki, wałbrzyski i katowicki wymagające głębokiej restrukturyzacji społeczno-gospodarczej,
   miasta i mikroregiony w Polsce Południowo-Wschodniej, których baza ekonomiczna została zdominowana przez wielkie zakłady przemysłowe - w kontekście restrukturyzacji tych zakładów oraz rozwoju sektora małych i średnich przedsiębiorstw.
2. regiony przygraniczne - w których deklarowano wsparcie rozwoju infrastruktury i transgranicznej współpracy gospodarczej,

3. północno-wschodnie rejony kraju - wymagające aktywizacji gospodarczej w formach nie zagrażających unikalnym walorom przyrodniczym.

W czerwcu 1994 r. został sporządzony średniookresowy program społeczno- gospodarczy rządu - "Strategia dla Polski". Program nie wyodrębniał problematyki rozwoju regionalnego. wiążąc ją z przeciwdziałaniem bezrobociu i rozwojem obszarów wiejskich. W Rozdziale III pt. "Przeciwdziałanie bezrobociu" zapowiada się, że "polityka przeciwdziałania bezrobociu realizowana będzie w dużej mierze na szczeblu regionalnym" oraz, że "nastąpi zaostrzenie kryteriów zaliczania lokalnych rynków pracy do grupy obejmowanej działaniami szczególnymi. Dostrzegając "regionalne zróżnicowania uwarunkowań i źródeł bezrobocia podkreślono potrzebę zróżnicowania instrumentów oddziaływania państwa na rozwój gospodarczy poszczególnych regionów, stosownie do ich specyfiki. Wyróżniono przy tym. jako przedmiot polityki interwencyjnej, regiony charakteryzujące się "załamaniem pozarolniczych sektorów gospodarki. dominacją rolnictwa uspołecznionego lub przemysłów tradycyjnych i schyłkowych".

Po roku funkcjonowania oraz po dokonanej ocenie przebiegu jego realizacji program 'Strategia dla Polski" został zaktualizowany i poszerzony, m. in. poprzez dodanie nowego rozdziału pt. "Polityka regionalna".

Uznając, że nadrzędnym celem polityki regionalnej jest wykorzystanie i zróżnicowanych regionalnie zasobów, szans i predyspozycji dla przyspieszenia procesów transformacji i rozwoju gospodarki oraz dla łagodzenia społecznych skutków niezbędnych i pożądanych przekształceń regionalnych struktur gospodarczych, ustalono następujące priorytety na lata 1995-98:

- wspieranie niezbędnej, głębokiej restrukturyzacji starych okręgów przemysłowych. przede wszystkim w woj. katowickim, łódzkim i wałbrzyskim,
- przeciwdziałanie zagrożeniom strukturalnej, chronicznej recesji i degradacji społecznej regionów rolniczych, zdominowanych uprzednio przez nieefektywne państwowe gospodarstwa rolne,
- aktywizację obszarów tzw. ściany wschodniej w oparciu o specyficzne zasoby i cechy środowiska oraz wykorzystanie walorów przygranicznego położenia,
- pomoc w restrukturyzacji miast i subregionów zdominowanych przez wielkie. nieefektywne zakłady przemysłowe, głównie w południowo-wschodniej części kraju.
- pomoc miastom i mikroregionom przygranicznym, które potrafią efektywnie wykorzystywać "rentę położenia" i rozwijać współpracę transgraniczną.

Określając środki realizacji polityki regionalnej państwa uznano, że narzędziem trafnej identyfikacji zróżnicowanych regionalnie uwarunkowań i możliwości będą przede wszystkim regionalne programy restrukturyzacji i rozwoju. Podkreślono przy tym, że od inicjatyw środowisk regionalnych zależeć będzie gdzie, kiedy i w jakim zakresie opracowywane będą takie programy. Zadeklarowano, że rząd, a szczególnie wojewodowie, tworzyć będą bazę diagnostyczną i prognostyczną, ułatwiającą podejmowanie takich inicjatyw. Zasygnalizowano, że inspiracyjne funkcje w tym zakresie będzie spełniać sporządzana przez rząd koncepcja polityki przestrzennego zagospodarowania kraju.

Zadeklarowano również, że rząd sprzyjać będzie powstawaniu sieci wojewódzkich instytucji polityki regionalnej, do której należeć będą:

1. organy reprezentujące podstawowych aktorów sceny regionalnej, a więc: administrację rządową, organy samorządu terytorialnego, pracodawców, pracobiorców. związki zawodowe, regionalne środowiska naukowe,
2. instytucje rynku kapitałowego (fundusze, fundacje, konsorcja, agencje) o zdolnościach do kumulowania i dystrybucji środków wspierających regionalny rozwój i restrukturyzację gospodarki.

Wstępnie przyjęto, że " Pierwszym historycznie dokumentem programowym rządu w okresie transformacji, który odnosił się do problematyki rozwoju regionalnego, była Długookresowa Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju, zaakceptowana przez Radę Ministrów 30 lipca 1990 r. Dokument ten oparto jednak, co zrozumiałe, na bazie merytorycznej z lat osiemdziesiatych. przede wszystkim na "Diagnozie gospodarki przestrzennej Polski", opublikowanej przez Polską Akademię Nauk w 1987 r. Kluczowym wynikiem tej diagnozy było uznanie Rozwój Regionalny Polski 1990-1999 struktury przestrzennej Polski za racjonalną podstawę przyszłych strategii rozwoju, w tym rozwoju regionalnego. Strukturę tę cechował bowiem policentryzm, umiarkowany stopień koncentracji aktywności gospodarczych oraz relatywnie niewielkie zróżnicowania międzyregionalne.Wśród 10 obszarów problemowych" wyróżniono bowiem:

1 tzw. obszarów dysproporcji i konfliktów funkcjonalnych, wśród których były obok aglomeracji łódzkiej także aglomeracja warszawska i gdańska,
2 obszar "najwyższej dekapitalizacji majątku trwałego" - sudecki
3 obszar niedorozwoju społeczno-gospodarczego - Polska Północno-Wschodnia.
4 (tylko!) obszar "szansy", i to związanej z potencjalną intensyfikacją rozwoju gospodarki żywnościowej (zamojsko-sandomierski).

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. o zagospodarowaniu przestrzennym zobowiązała Ministra -Kierownika CUP do sporządzania, w trybie prac nad strategią rozwoju kraju, koncepcji polityki przestrzennego zagospodarowania kraju, określającej "przyrodnicze kulturowe, społeczne i ekonomiczne uwarunkowania i cele oraz kierunki tej polityki". Na szczeblu wojewódzkim wojewodowie są zobowiązani do sporządzania, na podstawie koncepcji polityki przestrzennego zagospodarowania kraju, studiów zagospodarowania przestrzennego województw.

Dla programowania polityki rozwoju regionalnego najistotniejszymi tezami "Założeń koncepcji..." są:

Paradygmat równoważenia rozwoju kraju jako wyznacznik celów polityki regionalnej państwa Przyjęto. że jak najszersza realizacja zasady "równych szans" jest niezbywalnym zadaniem państwa, lecz jedyną, realną drogą wdrażania tej zasady jest sprzyjanie przenikaniu efektywności z biegunów wzrostu układu spolaryzowanego na całą przestrzeń kraju.

Kształtowanie efektywnych struktur regionalnych musi więc polegać na uwzględnianiu i wykorzystywaniu ich zróżnicowanych zasobów, cech i predyspozycji rozwojowych. Przyjmuje się jednocześnie, że wykorzystanie szans na efektywny rozwój będzie w wielu regionach wymagało wsparcia przez państwo dostępnymi mu środkami materialnymi i prawnymi.

Zapowiedź promowania awansu, w europejskiej hierarchii miast, aglomeracji warszawskiej, poznańskiej, krakowskiej, szczecińskiej, gdańskiej i wrocławskiej.

Zapowiedź promowania wielofunkcyjnego rozwoju aglomeracji oraz większych miast wschodniej części kraju jako tzw."ośrodków równowagi" w policentrycznym modelu polskiej sieci osadniczej. Potwierdzenie aktywności państwa w sprawach restrukturyzacji woj. katowickiego i całej megastruktury aglomeracyjnej na południu Polski; zadanie to określono jako najtrudniejszy problem przekształceń polskiej przestrzeni.

Potwierdzenie zamierzeń wsparcia restrukturyzacji i aktywizacji województw Polski Północno-Wschodniej (Zielone Płuca Polski) oraz postpegeerowskich województw Polski Północnej. a także - przeciwdziałania narastającemu przeludnieniu agrarnemu Polski Południowo-Wschodniej.

Zamiar wykorzystania budowy autostrad oraz europejskich korytarzy infrastruktury technicznej jako czynnika dynamizującego rozwój regionalny, szczególnie w wieloboku: Poznań - Bydgoszcz - Gdańsk - Warszawa - Łódź - Wrocław. W powiązaniu z

ukształtowanym już pasmem Wrocław-Katowice-Kraków wielobok ten może stać się jednym z najbardziej atrakcyjnych dla inwestorów obszarów w Europie. Uznanie imperatywu ochrony wartości przyrodniczych kraju oraz stopniowego promowania zasad ekorozwoju, zróżnicowanych w czasie i w przestrzeni, stosownie do uwarunkowań przyrodniczych, ekonomicznych i społecznych.

Na szczeblu wojewódzkim od początku procesu transformacji ustrojowej występuje i potęguje się presja na opracowywanie różnie tytułowanych programów regionalnych. Motywy tej presji są zróżnicowane i nie zawsze zbieżne z deklarowanymi kierunkami przebudowy systemu kompetencyjnego, finansowego oraz z celami rozwoju społeczno-gospodarczego i przestrzennego zagospodarowania kraju. W efekcie wyróżniono sytuacje.
w których podjęcie prac nad programami regionalnymi powodowane było głównie:

1. dążeniem do pozyskania zagranicznych środków pomocowych,
2. dążeniem do pozyskania realnie istniejących, bądź - "domniemanych" środków centralnych lub specjalnych rozwiązań systemowych,
3. chęcią eksponowania zasobów, cech i predyspozycji rozwojowych województwa jako konkurencyjnego obszaru dla alokacji kapitału krajowego i zagranicznego.
4. wzmacnianiem, wespół z innymi województwami, nacisku na "centrum" dla uzyskania jego szerszej partycypacji w rozwiązywaniu wspólnych problemów grup województw o podobnych cechach,
5. obowiązkiem ustawowym (od 1995 r. - obligatoryjne studia zagospodarowania przestrzennego województw), wspieranym staraniami środowisk, zainteresowanych maksymalnym rozszerzaniem wynikających zeń zadań.

W pracach Polityki regionalnej Polski zidentyfikowano cztery typy strategii, eksponowanej w programach wojewódzkich:

1. reaktywno-wykonawcze, orientowane głównie na uzyskanie dostępu do środków. deklarowanych w programach rządowych,
2. roszczeniowe, zdominowane ubieganiem się o środki pomocowe w imię rzeczywistych, bądź "przeskalowanych" negatywnych cech sytuacji regionu
3. konkurencyjne. orientowane na głęboką restrukturyzację w imię poprawy obrazu image) regionu jako miejsca alokacji kapitału,
4. populistyczne. o cechach działań pozornych, bądź kamuflujące partykularne cele instytucji lub (i) grup politycznych.

W czerwcu 1995 r. Rada Ministrów zaakceptowała opracowane przez CUP: Raport o Polityce Regionalnej oraz Zasady Polityki Regionalnej Państwa. Dokumenty te zostały przekazane Sejmowi RP, który po debacie plenarnej 31 sierpnia 1995 r. powołał komisje nadzwyczajną do opracowania projektu stanowiska Sejmu. W ten sposób zainicjowane w 1994 r. opracowywanie raportów oraz zasad polityki regionalnej staje się uznanym elementem kształtowania i oceny polityki regionalnej rządu.

W raporcie, sporządzonym w 1995 r. scharakteryzowano m. in. sytuację w zakresie programowania regionalnego. Stwierdzono znaczny wzrost aktywności środowisk regionalnych, wyrażający się w podjęciu prac programowych w większości województw. Wskazano również na ograniczenia i uwarunkowania, wpływające ujemnie na jakość oraz na walory aplikacyjne programów wojewódzkich. Dostrzeżono także utrzymującą się "barierę informacyjną"między centralnymi a wojewódzkimi organami rządowymi w tym zakresie, szczególnie na styku programowania tzw. sektorowego z regionalnym. Zasygnalizowano również brak jasnych procedur aplikowania o wsparcie inicjatyw regionalnych środkami centralnymi. Przede wszystkim jednak stwierdzono brak czytelnego odniesienia podmiotowego wielu programów bądź też - ich adresowania do omnipotentnie traktowanego centrum, co w znacznym stopniu spowodowane jest swoistą "próżnią systemową" na poziomie regionalnym.

Stwierdzenia te znalazły wyraz we wnioskach z raportu, które rozwinięte zostały w Zasadach Polityki Regionalnej Państwa.

Z punktu widzenia powiązań programowania polityki rozwoju regionalnego na szczeblu krajowym z programowaniem w województwach najistotniejszym jest zachowanie. a także rozwinięcie tych pryncypiów, które po raz pierwszy sformułowano w 1990 r. w "Zasadach postępowania w sprawach regionalnych programów restrukturyzacji". Należą do nich przede wszystkim:Fakultatywny charakter wojewódzkich programów restrukturyzacji i rozwoju.

Zobowiązanie wszystkich wojewodów do tworzenia bazy analityczno-diagnostycznej i prognostycznej dla potrzeb programowania regionalnego. Nowymi elementami tej bazy będą wojewódzkie studia zagospodarowania przestrzennego oraz wojewódzkie rejestry programów zadań rządowych, wprowadzone ustawą o zagospodarowaniu przestrzennym z dnia lipca 1994 r.

Ofertowo-informacyjny charakter programów w stosunku do potencjalnych inwestorów. Zasada konsensusu społecznego wokół programów regionalnych, przejawiająca się w reprezentatywności tworzonych w różnych formach rad regionalnych, bądź innych organów. skupiających podstawowych aktorów sceny regionalnej. Objęcie programami zamierzeń, prowadzących do tworzenia w województwach instytucji kapitałowych (funduszy, fundacji, konsorcjów, agencji), o zdolnościach prawnych do gromadzenia i wydatkowania środków finansowych dla wsparcia procesów rozwoju i restrukturyzacji. Odpowiedzialność wojewodów jako przedstawicieli rządu za zgodność z prawem i priorytetami polityki państwa działań, podejmowanych z ich udziałem oraz za efektywne wydatkowanie środków publicznych.

Cele polityki regionalnej, formułowane w dokumentach programowych rządu ewoluują od wspierania regionów wyłącznie najsłabszych ku tworzeniu zindywidualizowanych szans rozwojowych dla wszystkich regionów. Czyni to wrażenie nadmiaru słusznych celów dokumentach rządowych, szczególnie w zestawieniu ze szczupłością środków. przeznaczanych na ich realizację w kolejnych ustawach budżetowych. Wrażenie to łagodzi zasada. że o rzeczywistej alokacji środków wspierających rozwój regionalny współdecydować będzie gotowość regionów do ich efektywnego wykorzystania. Przewiduje się więc swoisty "konkurs efektywności", który współkształtować będzie w przyszłości strukturę przestrzenną środków publicznych, przeznaczanych na rozwój regionalny.

Rozwiązania systemowe w sferze polityki regionalnej wzorowane są na stosowanych w wysokorozwiniętych krajach Uniiü Europejskiej, o ugruntowanej gospodarce rynkowej zdecentralizowanych strukturach władz publicznych. Rozwiązania te nie zawsze przystają do realiów Polski jako kraju w okresie transformacji.

Dla zapewnienia zbieżności sposobów i zakresu programowania rozwoju regionalnego z rzeczywistymi mechanizmami funkcjonowania gospodarki i państwa niezbędne jest sprecyzowanie kierunków przekształceń terytorialnej organizacji kraju, do której musi być do stosowany model polityki regionalnej i jej instrumentów. Chodzi m. in. o podział gestii i środków między poziomami: lokalnym, regionalnym i ogólnokrajowym.

Istotne znaczenie miało powstanie w 1993 r. dwu publicznych instytucji pozarządowych: PARR oraz Krajowego Stowarzyszenia Agencji i Funduszy Rozwoju Regionalnego.

Pierwsza z nich została powołana decyzją rządu jako fundacja. Reprezentantami Skarbu Państwa w fundacji są : Minister ds. Integracji Europejskiej oraz Pomocy Zagranicznej oraz minister - kierownik CUP - u. Do statutowych zadań PARR należy:

1. stymulowanie i wspomaganie wszelkich inicjatyw gospodarczych, kulturalnych, społecznych, czy też organizacyjnych na rzecz rozwoju gospodarczego regionów o słabym

stopniu rozwoju gospodarki i infrastruktury, regionów wymagających przekształceń strukturalnych oraz regionów charakteryzujących się wysokim poziomem bezrobocia bądź takim stanem zagrożonych,

2. sprzyjanie rozwojowi informacji, doradztwa, szkoleń oraz myśli rynkowej i technicznej dotyczącej założeń, metod i form rozwoju regionalnego,
3. tworzenie i uczestniczenie w powstawaniu instytucji finansowych służących rozwojowi regionalnemu,
4. wspieranie środkami finansowymi i technicznymi organizacji zajmujących się kreowaniem zmian struktury gospodarczej regionów.

Druga z nich powstała jako stowarzyszenie z inicjatywy agencji rozwoju regionalnego. Jego członkami jest obecnie około 100 osób fizycznych związanych z rozwojem regionalnym oraz na warunkach, członków wspierających - 51 instytucji, w tym 48 agencji i fundacji rozwoju regionalnego. Organizacja ta ma charakter sieci agencji, powołana została oddolnie i ma służyć agencjom, tworząc system przepływu informacji i koordynacji ich działań. Uprawia ona nowocześnie rozumiany lobbing na rzecz rozwoju regionalnego. Realizuje ona swoje cele przez organizowanie konferencji, gromadzenie i udostępnianie informacji o instytucjach działających na rzecz rozwoju regionalnego, pomoc w przygotowaniu projektów i obsłudze programów pomocowych, wydawanie materiałów informacyjnych o agencjach, pomoc merytoryczno-prawną dla nowych agencji, organizowanie szkoleń, a także przygotowywanie i organizowanie sieci profesjonalnej obsługi inwestorów zagranicznych w regionach.

Ważna rolę we wspieraniu rozwoju regionalnego, spełnia także Agencja Rozwoju Przemysłu która w pierwszej połowie lat 90-tych wsparła kapitałowo agencje rozwoju regionalnego. Posiada ona blisko jedną czwartą akcji w agencjach rozwoju regionalnego w Polsce, a w większości agencji jej udziały wynoszą od 10 do 40%.

W maju 1992 r. minister Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej, działając w imieniu Skarbu Państwa, ustanowił Fundację Programów Pomocy dla Rolnictwa. Zgodnie z zamierzeniami, fundacja ta miała spełniać rolę centralnego ośrodka zbierania, opracowywania i rozpowszechniania danych dotyczących zagranicznej pomocy dla rolnictwa i rozwoju wsi. W ramach fundacji zostały utworzone jednostki tematyczne oraz regionalne ośrodki. W 1995r. Fundacja Programów Pomocy dla Rolnictwa podjęła bezpośrednio działania w sferze wspierania polityki rozwoju regionalnego.

W grudniu 1994 r. minister Finansów, działając w imieniu Skarbu Państwa, ustanowił Fundację - Agencję Rozwoju Komunalnego. Ma ona służyć jakościowej zmianie sytuacji w zakresie finansowania inwestycji komunalnych. Fundacja ma realizować swoje zadania poprzez zagwarantowanie gminom łatwego dostępu do profesjonalnych usług w zakresie pozyskiwania nowych źródeł finansowania inwestycji oraz poznawania metod racjonalne gospodarowania majątkiem komunalnym. Chociaż podstawowe pole funkcjonowania tej instytucji ma dotyczyć rozwoju lokalnego, może ona mieć w przyszłości pewien wpływ na rozwój regionalny, dzięki wpływowi na konkurencyjność gmin. Istotna dla rozwoju regionalnego jest także działalność wielu innych instytucji, jak na przykład: Polska Fundacja Małych i Średnich Przedsiębiorstw czy też Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa.

Rosnący zakres i znaczenie współpracy transgranicznej spowodowały powołanie we wrześniu 1991 r. w Urzędzie Rady Ministrów Międzyresortowej Komisji do spraw Zagospodarowania Granicy Państwowej. Systematyczny wzrost znaczenia problematyki transgranicznej i niemożności bieżącego rozwiązywania problemów przez tego typu kolegialne ciało spowodowały. z dniem 1 stycznia 1995 r. utworzenie w Urzędzie Rady Ministrów Departamentu współpracy Transgranicznej. Jednostka ta obok innych zadań koordynuje realizacje dwu programów pomocowych współpracy transgranicznej. Jednak spośród siedmiu międzyrządowych komisji do spraw współpracy regionalnej i transgranicznej sekretariaty

czterech są zlokalizowane w Ministerstwie Współpracy Gospodarczej z Zagranicą, dwóch w Urzędzie Ministrów, a jednej w Centralnym Urzędzie Planowania.

Powołanie 15 maja 1995 r. Podkomitetu Polityki Regionalnej i Rozwoju Obszarów Wiejskich Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów jest niewątpliwie próbą skoordynowania całokształtu problemów polityki regionalnej. Świadczy o tym zapis regulaminu identyfikujący szczegółowy zakres działań "Podkomitetu...", do których należy:

- zapewnienie koordynacji działań organów administracji rządowej w celu przygotowania dla KERM projektów aktów normatywnych i projektów programów w sprawach. w których zróżnicowanie regionalne ma duże znaczenie, w tym programu budowy autostrad,
- rekomendowanie KERM projektów rozstrzygnięć w sprawach strukturalnych przekształceń obszarów wiejskich mających charakter długookresowy,
- podejmowanie i zapewnienie koordynacji działań dostosowujących polską politykę regionalna do wymogów polityki regionalnej Unii Europejskiej,
- określanie procedur i typowanie regionów dla których Rząd będzie ubiegać się o środki z europejskich funduszy służących łagodzeniu zróżnicowań regionalnych,
- analiza transgranicznej współpracy gospodarczej i inicjowanie jej rozwoju,
- inicjowanie opracowywania raportów w sprawach polityki regionalnej oraz w sporawach rozwoju obszarów wiejskich i przekształceń strukturalnych wsi, zawierających m. in. analizę wykorzystywania środków finansowych na te cele oraz wnioski. dotyczące koordynacji działań w tym zakresie".

Podstawowym podmiotem polityki intraregionalnej jest w Polsce wojewoda. Do jej realizacji służą wojewodzie urzędy wojewódzkie, przede wszystkim wydziały polityki regionalnej lub rozwoju regionalnego istniejące praktycznie we wszystkich województwach. Ich koncentracja na zadaniach strategicznych jest jednak często niemożliwa, ze względu na obciążenie wieloma bieżącymi czynnościami operacyjnymi. Jak już stwierdziliśmy wcześniej, możliwości oddziaływania wojewody na rozwój regionalny są ograniczone. Z jednej strony wojewoda jest przeciążony pełnieniem funkcji operatywnych organu założycielskiego wobec przyporządkowanych mu przedsiębiorstw przemysłowych, rolniczych i usługowych, a z drugiej strony jest osobą, którą można w każdym momencie odwołać jako urzędnika administracji państwowej, także z powodów politycznych. Jego rola w kształtowaniu polityki regionalnej jest systemowo ograniczona. Pomimo tego, że jest on przedstawicielem rządu w terenie nie dysponuje większymi możliwościami skutecznego oddziaływania na, funkcjonujące w województwie instytucje, i to zarówno niepubliczne. jak i nawet publiczne.

Naturalnym partnerem administracji rządowej w sferze rozwoju regionalnego powinna być administracja samorządowa. Pojęta w Polsce w 1990 r. reforma samorządowa była jednym z podstawowych przedsięwzięć kształtujących demokratyczne społeczeństwo. Porównania międzynarodowe z krajami OECD wskazują, że udział samorządów lokalnych w budżecie państwa oraz zakres ich zadań i kompetencji są podobne. Jednak możliwości oddziaływania na rozwój regionalny są nieznaczne

Po pierwsze, zauważa się wyraźny brak instytucji koordynującej procesy restrukturyzacyjne i rozwojowe w województwach. Wydaje się, że w skali wojewódzkiej najlepiej do tego umocowaną instytucją są wydziały polityki regionalnej urzędów wojewódzkich, zaś z ramienia instytucji pozarządowych - agencje rozwoju regionalnego.

Po drugie, zbyt słabo wykształcona jest sieć powiązań w układzie organizacji i instytucji regionalnych. Słaba sieć powiązań wynika z wielu okoliczności, wśród których istotne miejsce wydaje się posiadać konkurencja o dominację na danym obszarze aktywności.

Po trzecie, dają się zauważyć istotne rozbieżności interesów i percepcji pojawiających się problemów w układzie: administracja rządowa-administracja samorządowa oraz inne

instytucje o publicznym i prywatnym statusie, czego następstwem są trudności w osiąganiu konsensusu w zakresie wyboru strategicznych kierunków rozwoju, a także uruchamiania czynników i zasobów stymulujących pożądane zmiany.

Jak stwierdziliśmy już wcześniej obiektywną prawidłowością procesu transformacji jest wzrost poziomu wszelkich zróżnicowań, w tym także regionalnych. Polityka państwa wobec tego problemu musi uwzględniać nie tylko obiektywnie rejestrowane zróżnicowania. ale także przesłanki ekonomiczne. społeczne, polityczne oraz ich kontekst historyczny i kulturowy.

Dostosowania zasad polskiej polityki rozwoju regionalnego do reguł i zasad Unii Europejskiej. Polityka rozwoju regionalnego jest jedną z priorytetowych i równocześnie kluczowych sfer działalności interwencyjnej tej organizacji. Stowarzyszenie i przyszłe członkostwo Polski w Unii Europejskiej jest oczywistą przesłanką budowy infrastruktury polityki rozwoju regionalnego kompatybilnej z rozwiązaniami stosowanymi w Unii Europejskiej. Dotyczy to m. in. instytucji wspierających rozwój regionalny, dokumentów (plany regionalne i projekty inwestycyjne) oraz procedur funkcjonujących w tym zakresie.

Wykorzystania szans położenia geopolitycznego Polski. Przebudowa porządku politycznego Europy obowiązującego po II wojnie światowej prowadzi do istotnej reorganizacji przestrzeni europejskiej i do jakościowych zmian relacji i powiązań ukształtowanych przez 45 powojennych lat. Okres przełomu XX i XXI wieku jest szczególnie istotny dla określenia miejsca poszczególnych krajów, w tym także Polski w przyszłej przestrzeni europejskiej. Szczególnie dotyczy to współpracy transgranicznej i jakościowo zmienionej sytuacji regionów przygranicznych oraz powiązań tranzytowych w relacjach wschód -zachód i północ - południe.

Zróżnicowany poziom konkurencyjności regionów, także w układzie międzynarodowym, jest jednym z przejawów nierówności międzyregionalnych. Różnice te polegają na tym, że niektóre części kraju są bardziej niż średnio" wydajne oraz innowacyjne, a w konsekwencji bogatsze. Polityka rozwoju regionalnego, a także regionalny wymiar polityk sektorowych (przede wszystkim przemysłowej rolnej, środowiskowej oraz transportowej) powinny sprzyjać wzrostowi konkurencyjności poszczególnych regionów. Szczególne znaczenie ma wspieranie rozwoju środowiska sprzyjającego działalności gospodarczej (tzw. business environment).

Problemem o kapitalnym znaczeniu a zapisach Polityki Regionalnej Polski jest możliwość tworzenia regionalnych funduszy inwestycyjnych, których celem jest przyspieszenie prywatyzacji i restrukturyzacji podmiotów gospodarczych, w stosunku do których uprawnienia właścicielskie wykonywane są przez wojewodów lub organy samorządu terytorialnego przedsiębiorstwa państwowe i komunalne oraz spółki prawa handlowego, w których akcjonariuszem lub udziałowcem jest Skarb Państwa lub samorząd terytorialny). Regionalne fundusze inwestycyjne mogą mieć charakter tzw. funduszy kapitałowych lub majątkowych. Fundusze kapitałowe będą wzorowane na konstrukcji typu venture capital, tzn. będą pozyskiwały środki finansowe, a następnie będą je lokować w przedsięwzięcia zapewniające wysoką stopę zwrotu. Tworzenie regionalnych funduszy inwestycyjnych typu majątkowego będzie polegało natomiast na wnoszeniu do nich majątku państwowego w celu jego restrukturyzacji i prywatyzacji.

Powstawanie funduszy regionalnych będzie związane ze spełnieniem określonej misji gospodarczej polegającej na:

1. pobudzeniu rozwoju regionalnego przez napływ kapitału do regionu,
2. zainteresowaniu instytucji o charakterze regionalnym, krajowym i międzynarodowymi inwestycjami bezpośrednimi i pośrednimi w regionie działania funduszy,
3. wsparciu procesów restrukturyzacji i prywatyzacji podmiotów gospodarczych
4. mających swoje siedziby w regionie,

5. wsparciu procesów gospodarczej restrukturyzacji regionu,
6. wspieraniu promocji regionu w kraju i za granicą,
7. wsparciu rozwoju regionalnego rynku kapitałowego.

Fundusze majątkowe, w skali mikroekonomicznej powinny w istotny sposób wpłynąć na osłabienie sterowania przedsiębiorstw ze szczebla administracji państwowej (deetatyzacja), a także na wzmocnienie nadzoru właścicielskiego w spółkach Skarbu Państwa. Fundusze majątkowe mogłyby w istotnym stopniu ograniczyć wady istniejącego systemu nadzoru właścicielskiego, przez:

1. wzmocnienie realnych uprawnień właścicielskich organów założycielskich, w tym szczególnie roli i kompetencji wojewodów,
2. usprawnienie systemu nadzoru właścicielskiego przez powierzenie go wyspecjalizowanym instytucjom,
3. ograniczenie bezpośredniego wpływu administracji państwowej na zarządzanie przedsiębiorstwami.

W każdym regionie mogą współistnieć fundusze kapitałowe i majątkowe. Obszarem działalności inwestycyjnej funduszy kapitałowych będą regiony obejmujące kilka województw. Regionalny charakter funduszu kapitałowego polegałby na :

· ograniczeniu programu inwestycyjnego funduszu do obszaru regionu,
· określeniu programów rozwoju regionalnego, których uwzględnienie miałoby wpływ na realizację polityki inwestycyjnej funduszu,
· współpracy z lokalną administracją rządową i samorządową w zakresie promocji fun duszu, koordynowania polityki inwestycyjnej z programami rozwoju regionalnego.

Przygotowanie programu wymaga zgromadzenia i dokonania analizy odpowiednich danych i przeprowadzenia prac studialnych, mających na celu:

1. zidentyfikowanie prawnych i systemowych uwarunkowań rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw,
2. przeprowadzenie badań dotyczących określenia ograniczeń rozwoju małych średnich przedsiębiorstw na poziomie regionalnym i zidentyfikowanie regionów, wykazujących największy potencjalny popyt na działalność funduszy i usługi z tym związane, określanie aktualnej ilości potencjalnych adresatów programu i ich kondycji ekonomicznej,
3. analizę stopnia zdolności wybranych regionów do pozyskania potencjalnych inwestorów i partnerów funduszu na rynku lokalnym,
4. wstępne wytypowanie regionów po wcześniejszej identyfikacji potencjalnych adresatów programu (uniknięcie sytuacji, kiedy w regionie jest tylko kilku adresatów),
5. kreślenie instytucjonalnych i prawnych uwarunkowań rozwoju funduszy, łącznie z przygotowaniem statutów, procedur działania oraz zasad polityki inwestycyjnej.
6. zidentyfikowanie potencjalnych udziałowców funduszy i wielkości środków, które są skłonni przeznaczyć na ich działalność,
7. zbadanie otoczenia finansowego wybranych regionów (sieć ogólnokrajowych. regionalnych i lokalnych instytucji finansowych i zakres świadczonych przez nie usług),
8. określenie sieci placówek tzw. wspomagania biznesu (fundacje, agencje rządowe i inne instytucje udzielające pomocy w zakresie szkoleń i wspomagania restrukturyzacji).

II. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE GOSPODARKI TURYSTYCZNEJ

1. Tendencje rozwoju popytu i podaży turystycznej w kraju i Europie

Turystyka jest jedną z najbardziej dynamicznie rozwijających się gałęzi gospodarki narodowej na Świecie. Według prognoz światowych do 2000 roku turystyka stanie się najbardziej dochodową działalnością i wyprzedzi dotychczasowych liderów: przemysł naftowy i telekomunikacyjny[4]. O randze turystyki i podróży według światowej Organizacji Turystyki (WTO) świadczą następujące dane statystyczne[5]:

1. Obroty turystyczne szacowane są w 1994 r. na poziomie 3,4 biliona USD co stawia turystykę na 6 miejscu w gospodarce światowej. Przewiduje się, że do 2005 r. turystyka i podróże staną się największym przemysłem świata,
2. Zatrudnienie w turystyce osiągnęło 204 mln osób co powoduje, że w turystyce zatrudniona jest co 9 pracująca osoba. Szacuje się, że do 2005 r. nastąpi wzrost zatrudnienia o 144 mln we wszystkich sektorach turystyki i podróży.
3. Inwestycje turystyczne stanowią 10,7% inwestycji ogółem. Pomimo obecnego spadku w udziale globalnym planuje się wzrost inwestycji (kwotowo i procentowo) do 2005r. do 10,9%.
4. Z działalności turystycznej pochodzi 655 mld USD podatków co stanowi 11,7% kwoty ogółem. Do 2005 r. szacuje się ponad dwukrotny wzrost kwotowy opłat i podatków z branży turystycznej i branż komplementarnych.
5. W dalszym ciągu największy popyt będzie miał swoje źródło w wydatkach konsumentów oraz inwestycjach. Tendencje wzrostowe zostaną zachowane w wydatkach rządowych i businessu turystycznego.
6. Liczba podróży międzynarodowych na świecie przekroczy 500 mln osób, a w Europie 300 mln,
7. Wielkość obrotów w Europie w branży "turystyka i podróże" szacowana jest na kwotę 480 mld ECU, co stawia tę branżę na pierwszym miejscu (przykładowo wydatki na żywność i napoje wyniosły 340 mld, przemysł chemiczny 285 mld, ubezpieczenia 250 mld, a przemysł samochodowy 200 mld ECU). Zatrudnienie w europejskim przemyśle turystycznym i podróżach wynosi 40 mln osób co stanowi 10% wszystkich zatrudnionych.
8. W krajach Unii Europejskiej udział podróży i turystyki w dochodzie narodowym wynosi ponad 13%, a udział we wpływach z tytułu podatków przekracza 17%.
9. W turystyce europejskiej udział wyjazdów do Europy Środkowo-Wschodniej wzrósł w ciągu ostatnich 20 lat z 7% do ok. 19 %. W 1994 wskaźnik ten przekroczył 20%.

Światowe prognozy dotyczące gospodarki turystycznej zakładają znaczny wzrost zarówno nakładów jak i wydatków na turystykę. Wielkość i strukturę popytu turystycznego na świecie w 1994 r. i prognozę w 2005 r. przedstawia rysunek 2.

---

[4] dane World Travel and Tourism Council

[5] WTO (Światowa Organizacja Turystyki) przyjęła następujące definicje podróżnych:

a. turysta jako osoba przebywająca poza miejscem zamieszkania (kraju) co najmniej jedna dobę i nie więcej niż rok

b. odwiedzający jako osoba, której pobyt poza miejscem zamieszkania (kraju) trwa mniej niż jedna dobę i nie obejmuje noclegu. Wśród motywacji jakimi kierują się w wyjazdach turyści i podróżni wymienia się wszystkie z wyjątkiem celów zarobkowych

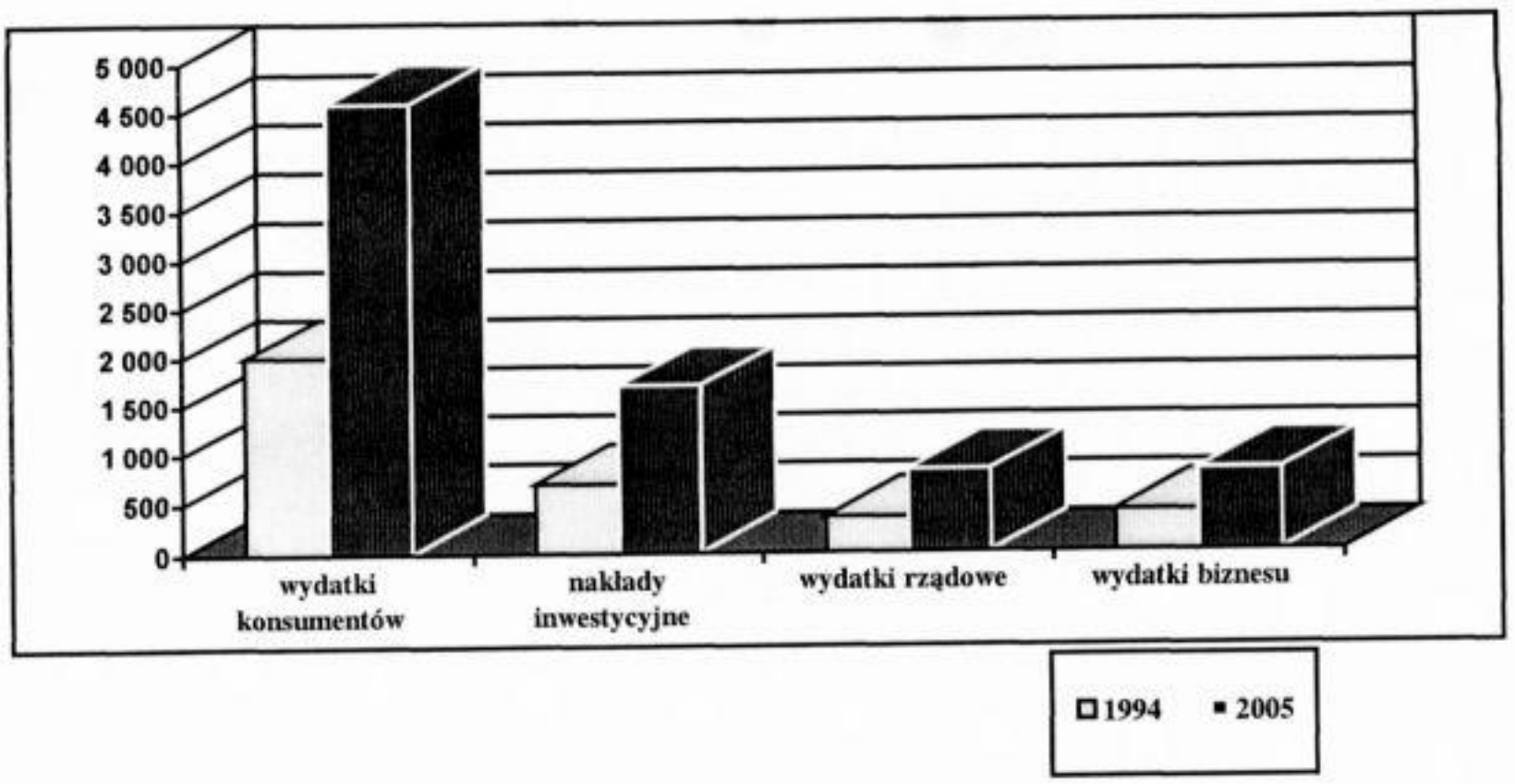

Rys. 2. Wielkość i struktura popytu turystycznego na świecie w 1994 r. i 2005 r. w mld USD

Z powyżej zaprezentowanych danych wynika, że w ciągu 10 lat nastąpi ponad dwukrotny wzrost obrotów turystycznych na świecie. Największy udział w światowych obrotach maja wydatki konsumentów, następnie biznesu. Udział budżetu państwa kształtuje się w granicach 10% pomimo, że wzrost w liczbach bezwzględnych wynosi ponad 130%.

W turystyce europejskiej obserwuje się od kilku lat następujące tendencje:

1. Spada zainteresowanie trzema "S" (słońce, morze, piasek), a wzrasta zainteresowanie rekreacją i czynnym wypoczynkiem oraz turystyką poznawczą.
2. Wzrasta zainteresowanie "zieloną" turystyką (zdrowa żywność, recykling odpadków, zdrowe wyposażenie itp.) oraz różnymi formami turystyki przyrodniczej.
3. Rozwija się zagraniczna turystyka weekendowa (wykorzystanie "mostów" między świętami dla wydłużenia weekendów itp.), szczególnie krótkie pobyty w atrakcyjnych miastach,
4. Rośnie popularność bazy pobytowej o rozbudowanych funkcjach programowych (Club Med., Robinson Club, Center Parcs, ośrodki rekreacyjno-wypoczynkowe, sportowe oraz turystyki zdrowotnej).

Obserwuje się dalszy wzrost turystyki służbowej i motywacyjnej. Należy zaznaczyć, że tendencje te bardzo szybko uwidaczniają się w polskiej turystyce.

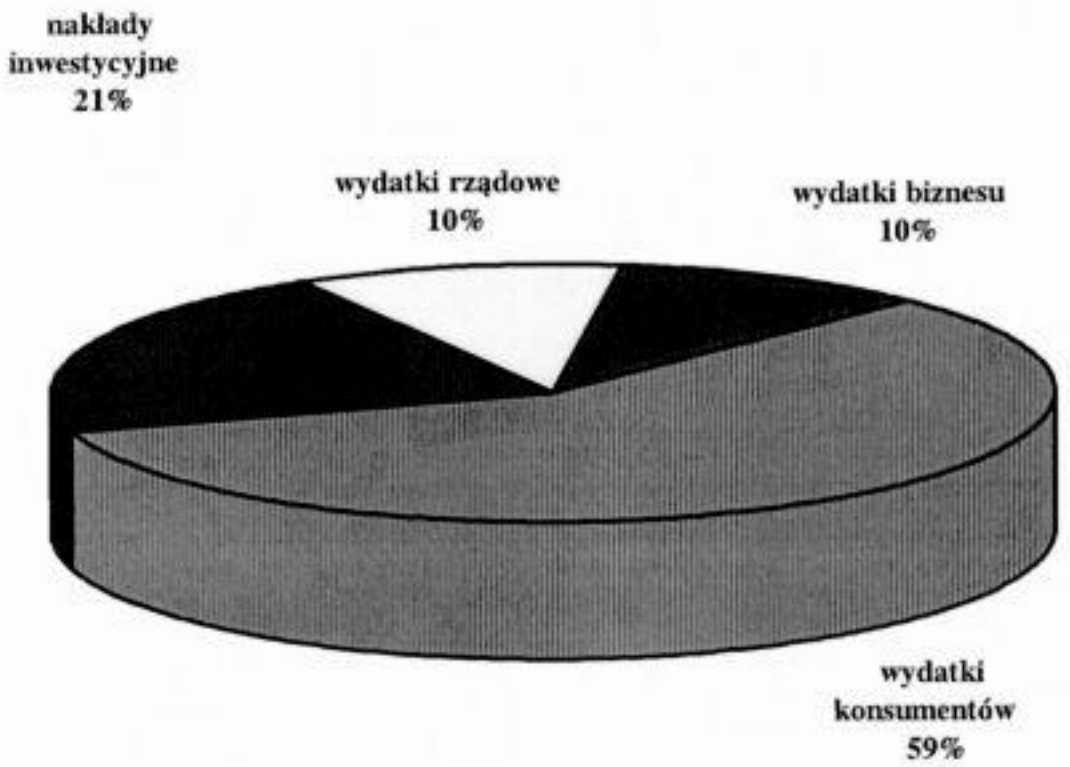

Wykres nr 1. Struktura popytu turystycznego na świecie w 2005 r.

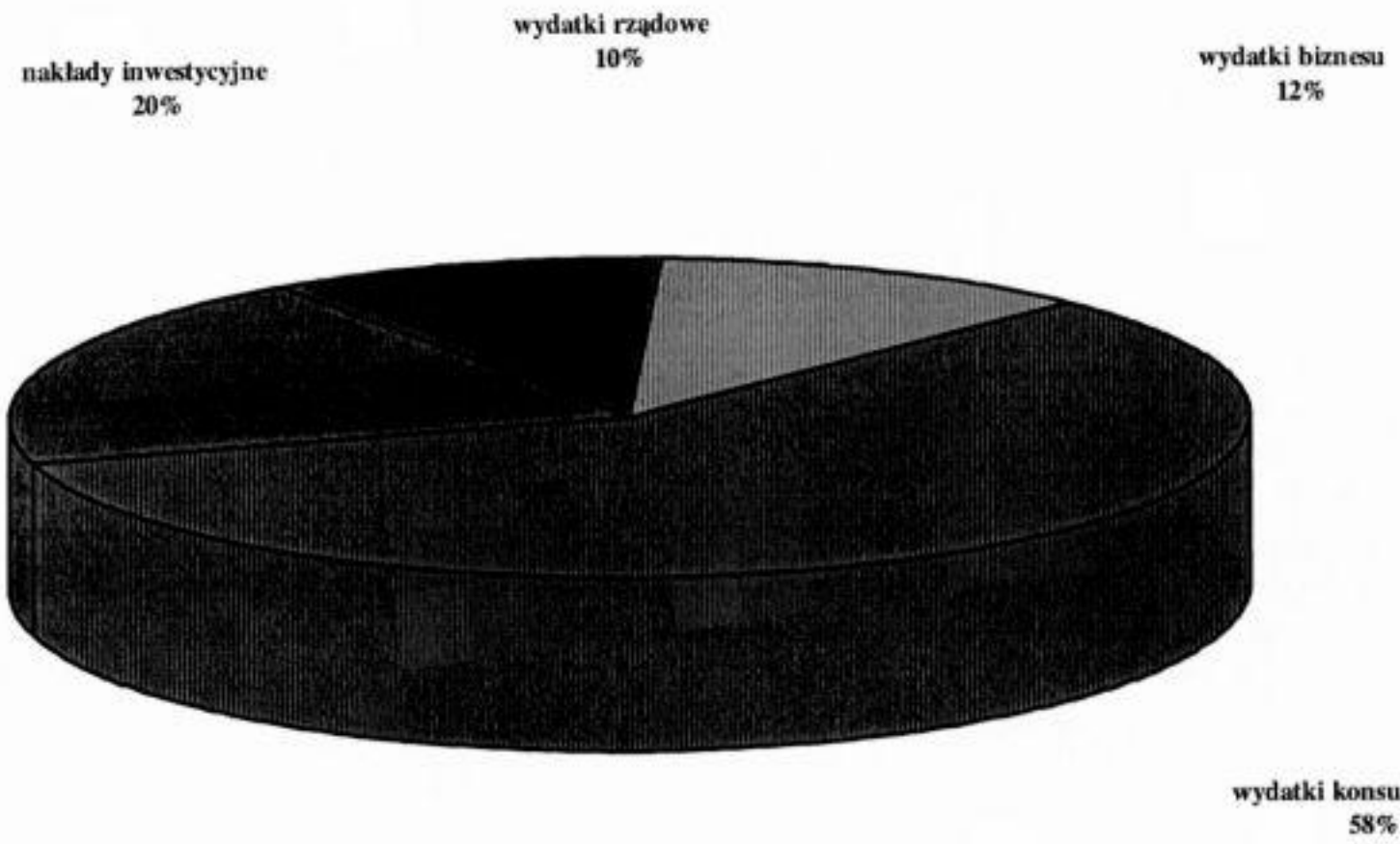

wykres nr 2. Struktura popytu turystycznego na świecie w 1994 r.

Występują coraz bardziej widoczne zainteresowania aktywnym wypoczynkiem, ekoturystyką, a ostatnio agroturystyką. Turystyka kwalifikowana i specjalistyczna staje się coraz bardziej przedmiotem zainteresowania nie tylko popytu krajowego i zagranicznego ale również tych, którzy są zainteresowani aktywizacją gospodarczą przez turystykę oraz podaży usług turystycznych. Ten rodzaj uprawiania turystyki może stać się w tej części Europy polską specjalnością.

Tendencje światowe dotyczące turystyki wskazują, że dalej będzie występował wzrost (w granicach ok. 20% do 2005 r.) zarówno ilościowy jak i wartościowy. Do obszarów z których będzie rekrutować się ruch turystyczny wymienia się USA oraz Europę Zachodnią. W Europie zaś Niemcy będą tym państwem z którego pochodzić będzie najwięcej turystów udających się na wypoczynek zarówno w Europie jak i poza nią. W dalszym ciągu występować będzie znaczny ruch turystyczny do Europy z dotychczasowych tradycyjnych kierunków (Ameryka Płn., Płd., Australia) wraz z tendencją wzrostową przyjazdów szczególnie z Azji i Afryki. Turystyka europejska w podróżach na kontynencie w coraz większym stopniu kierować się będzie do Europy Wschodniej.

Turystyka przyjazdowa do Polski w dalszym ciągu koncentrować się będzie na podróżach z: Niemiec, państw WPN, Skandynawii oraz Czech i Słowacji. Ponadto utrzymywać się będą przyjazdy z Wielkiej Brytanii, USA i Kanady, oraz państw Europy Zachodniej. Znaczna część przyjazdów do Polski będzie miała charakter tzw. turystyki handlowej. Wzrost znaczenia Polski w międzynarodowej wymianie gospodarczej, kulturalnej i naukowo-technicznej spowoduje wzrost przyjazdów do Polski w sprawach businessu.

Turystyka przyjazdowa do Polski obejmować będzie tradycyjne segmenty rynku turystycznego a mianowicie:

- pobyty wakacyjne letnie i zimowe,
- wycieczki jednodniowe oraz objazdowe po miejscowościach o szczególnych walorach turystycznych czy kulturowych (np. zabytkowe miasta, zamki i warownie obronne),
- przyjazdy (odwiedziny) do korzeni (miejsc pochodzenia, odwiedziny krewnych i znajomych),
- podróże w interesach (spotkania handlowe, targi, kongresy itp.),
- turystyka pątnicza i pielgrzymkowa,
- przejazdy tranzytowe.

Ponadto w coraz większym zakresie rozwijać się będzie segment rynku związany z:

- ekoturystyka na obszarach o niezwykłych walorach środowiska naturalnego (fauna i flora), oraz agroturystyka w powiązaniu z folklorem i tradycjami ludowymi,
- turystyką specjalistyczną i kwalifikowaną związaną z uprawianiem sportów rekreacyjnych i rozwojem zainteresowań (np. jazda konna, lotniarstwo, szybownictwo, myślistwo, wędkarstwo, turystyka uzdrowiskowa czy turystyka rowerowa, kajakarstwo, yachting wycieczki samochodowe),

O tym jaka jest rola turystyki w gospodarce światowej świadczy poniższe zestawienie dotyczące udziału poszczególnych dziedzin gospodarki w światowym obrocie. Wysoka pozycja sektora turystyki podróży - pierwsze miejsce - potwierdza tezę o wysokiej roli turystyki w gospodarce światowej.

Udział procentowy wybranych grup produktów w światowym eksporcie

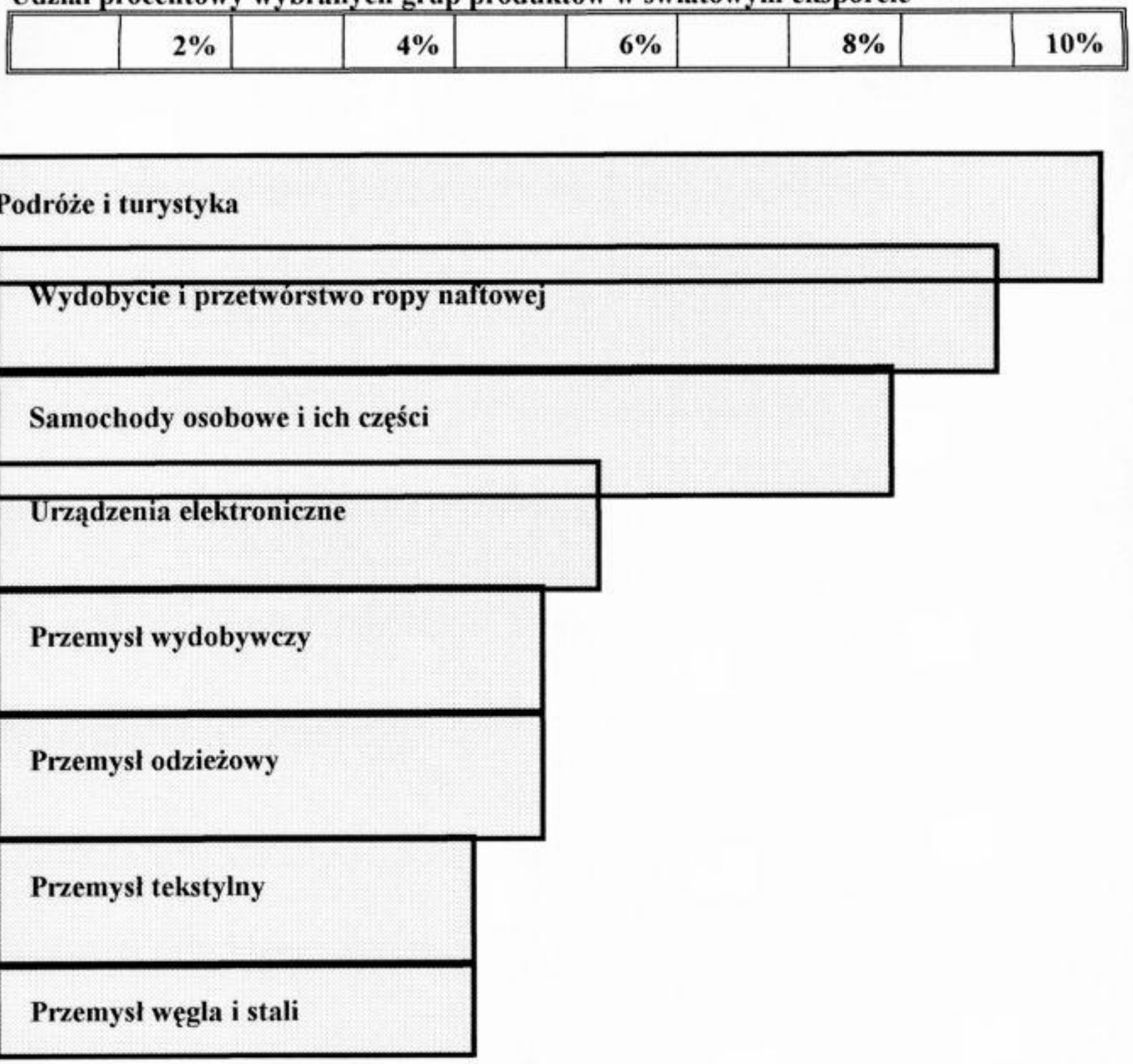

Źródło: WTO - GATT - UCTAD (1995)

O tak wysokim miejscu sektora turystyki w gospodarce światowej decyduje bardzo szybki wzrost wydatków turystów przy jednoczesnym wzroście ogólnej liczby podróży. Zobaczmy jak te liczby zmieniały się w ciągu ostatnich piętnastu lat.

Rys. 1. Turystyka w Europie i na świecie - przyjazdy w latach 1980 - 1996

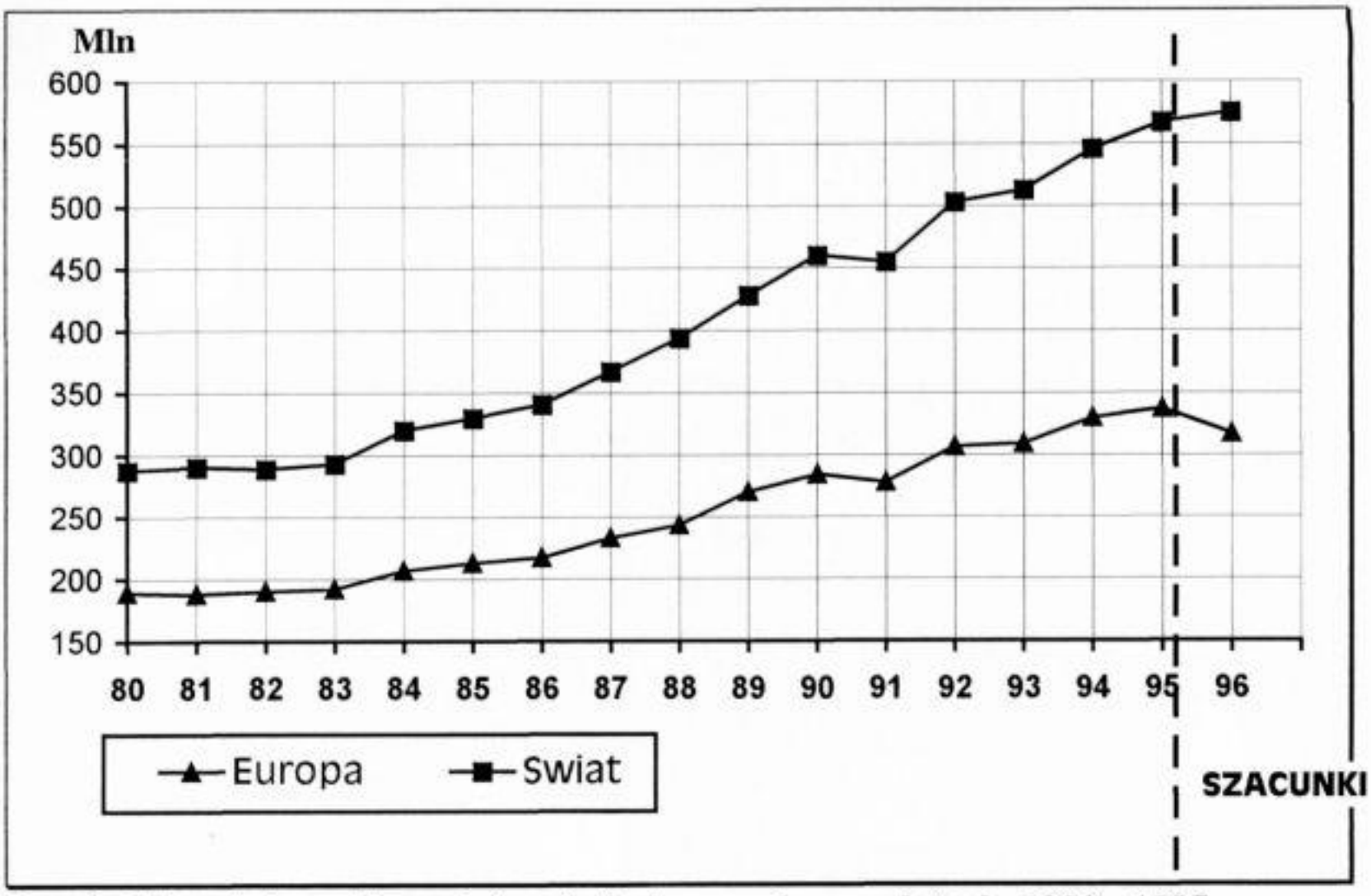

Rys. 2. Turystyka w Europie i na świecie - wpływy w latach 1980 - 1995

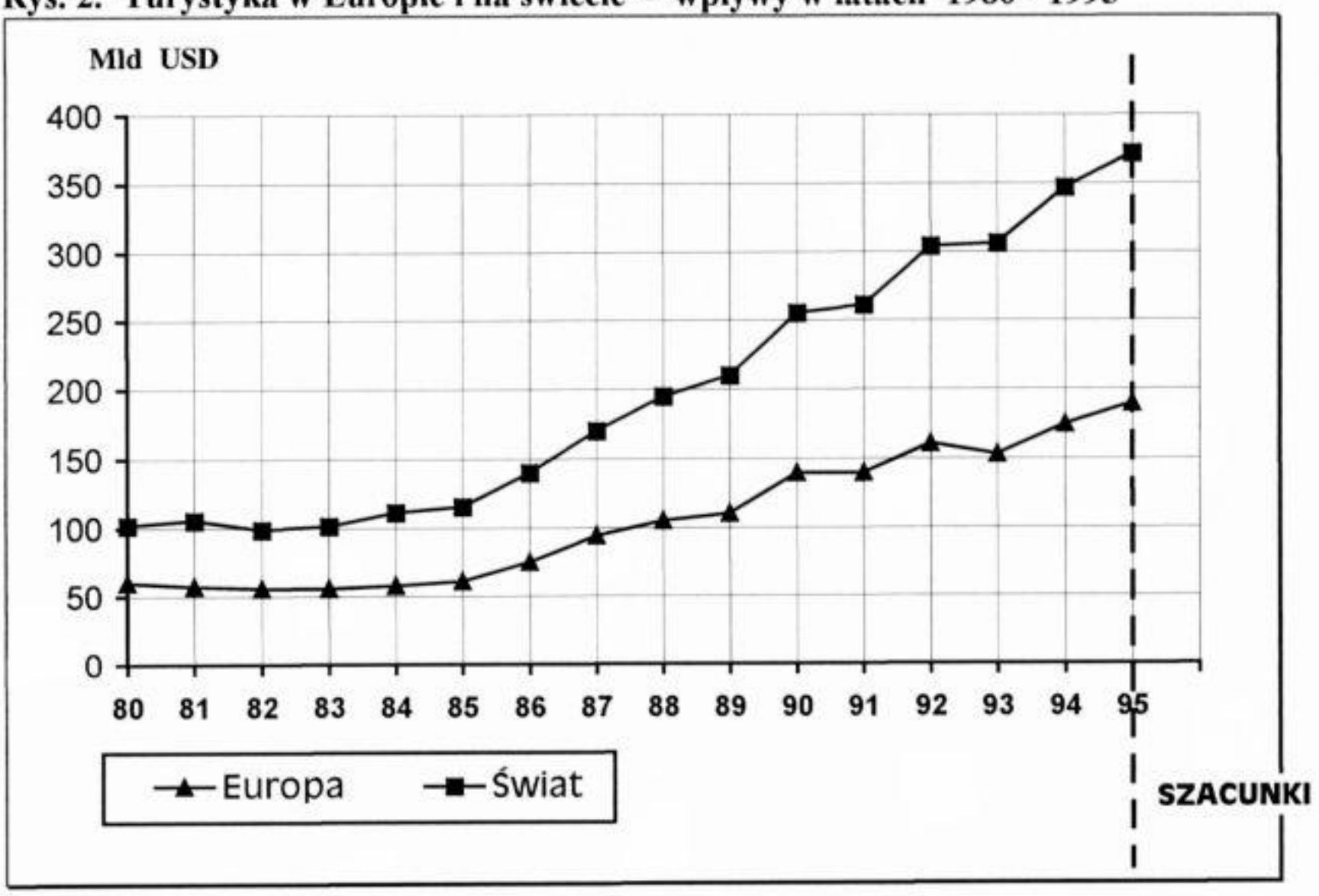

Kierunki rozwoju społeczno - gospodarczego kraju mające wpływ na turystykę

Oddzielnym problemem jest współpraca międzyresortowa w strukturach Rządu mająca na celu rozwój gospodarki turystycznej. Powołany we wrześniu przez Premiera RP Międzyresortowy zespół ds. rozwoju gospodarki turystycznej ma stać się instrumentem działania ministerstw i agend rządowych na rzecz turystyki. W zatwierdzonym dokumencie rządowym „Założenia rozwoju gospodarki turystycznej" współpraca poszczególnych resortów przedstawia się następująco:

I. MINISTER FINANSÓW

1. Utrzyma stawkę 7% w podatku od towarów i usług dla wszystkich usług turystycznych i gastronomicznych (zorganizowany wypoczynek dzieci i młodzieży oraz osób niepełnosprawnych - stawka 0), z wyjątkiem hoteli pięciogwiazdkowych /od 1995 r./.
2. Rozszerzy od 1995 r. zakres rzeczowy ulg inwestycyjnych w podatku dochodowym dla podmiotów świadczących usługi w zakresie turystyki i wypoczynku na budowę i rozbudowę pływalni i basenów odkrytych, wyciągów narciarskich i kortów tenisowych - na zasadach odliczania wydatków inwestycyjnych od dochodu do opodatkowania Projekt nowelizacji odpowiednich aktów prawnych przedłożony zostanie odrębnym trybem.
3. Rozważy możliwość udzielania poręczeń kredytowych w latach 1995-2000 na rozwój drobnej przedsiębiorczości dotyczącej uzupełniających i modernizacyjnych inwestycji bazy i infrastruktury technicznej, realizowanej we współpracy z polskimi bankami.
4. Rozważy przekazanie w zarząd środki linii kredytowej, o której mowa w art. 49 ustawy budżetowej na rok 1994, Polskiej Agencji Rozwoju Turystyki S.A.
5. Zainicjuje opracowanie koncepcji reasekuracji ryzyk ubezpieczycieli zagranicznych u polskich reasekurantów, związanych z podróżami do Polski.

II. MINISTER KULTURY I SZTUKI

Uwzględni potrzeby turystyki w kalendarzu ogólnopolskich, cyklicznych imprez kulturalnych (planowanych z rocznym wyprzedzeniem), tak aby stały się one celem przyjazdów do regionów turystycznych, szczególnie poza szczytami sezonów.

III. MINISTER OCHRONY ŚRODOWISKA, ZASOBÓW NATURALNYCH I LEŚNICTWA

1. Uwzględni w strategii ochrony środowiska potrzeby rozwoju gospodarki turystycznej.
2. Uwzględni w planach ochrony cennych obszarów przyrodniczych program zagospodarowania turystycznego.
3. Będzie popierał działania na rzecz poprawy środowiska przyrodniczego na obszarach o wybitnych walorach turystycznych przy uzgadnianiu zadań finansowanych z Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej oraz Ekofunduszu.

IV. MINISTER PRZEKSZTAŁCEŃ WŁASNOŚCIOWYCH

1. Opracuje koncepcje przekształceń własnościowych FWP.
2. Państwowa Agencja Inwestycji Zagranicznych opracuje program promocji i rozwoju inwestycji zagranicznych w turystyce.
3. Uwzględni w programach prywatyzacji i reprywatyzacji tworzenie i rozwój instytucji rynkowych wspierających gospodarkę turystyczną.

V. MINISTER PRZEMYSŁU I HANDLU

1. Przygotuje program wspierania przedsięwzięć inwestycyjnych i organizacyjnych niezbędnych dla rozwoju nowoczesnego produktu turystycznego, przy współudziale Agencji Rozwoju Przemysłu S.A., Agencji Rozwoju Regionalnego działających w poszczególnych regionach Polski, w oparciu o strategię rozwoju produktu turystycznego opracowaną przez UKFiT.
2. Uwzględni w ramach restrukturyzacji regionów dotkniętych bezrobociem koncepcję aktywizacji gospodarczej poprzez turystykę, w szczególności regionów objętych programem PHARE-STRUDER.

VI. MINISTER ROLNICTWA I GOSPODARKI ŻYWNOŚCIOWEJ

1. Opracuje program aktywizacji ludności rolniczej poprzez agroturystykę, ekoturystykę, turystykę specjalistyczną.
2. Opracuje program wspierania mieszkańców wsi podejmujących działalność turystyczną (szkolenie, marketing).
3. Uwzględni w programie promocji bazę agroturystyczną.
4. Wprowadzi prawną możliwość wspierania rozwoju bazy agroturystyki przez Agencję Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa.

VII. MINISTER - SZEF URZĘDU RADY MINISTRÓW

Zsynchronizuje, poprzez wojewodów, działania mające na celu rozwój infrastruktury technicznej na szczeblu lokalnym i regionalnym, z której korzysta turystyka zagraniczna przyjazdowa.

VIII. MINISTER TRANSPORTU I GOSPODARKI MORSKIEJ

1. Uwzględni w polityce transportowej i morskiej potrzeby krajowego i międzynarodowego ruchu osobowego.
2. W programie zagospodarowania polskich dróg samochodowych i kolejowych uwzględni koncepcję lokalizacji obiektów hotelarskich i ich obsługi transportowej.
3. Podejmie działania na rzecz rozwoju połączeń intermodalnych (np. kolej / autobus, kolej / samolot, kolej / statek , samolot / autokar) do miejscowości turystycznych.
4. Oddziaływuje - w ramach instrumentów polityki transportowej - na podmioty transportowe w kierunku wpisywania się przez nie z konkurencyjnymi ofertami transportowymi do potrzeb gospodarki turystycznej.

IX. MINISTER WSPÓŁPRACY GOSPODARCZEJ Z ZAGRANICĄ

1. Opracuje wspólnie z UKFiT działania w zakresie promocji turystyki przyjazdowej.
2. Uwzględni turystykę zagraniczną przyjazdową w programach rozwoju eksportu.
3. Spowoduje aby Korporacja Ubezpieczeń Kredytów Eksportowych w prowadzonej działalności uwzględniła ubezpieczenia kredytów na realizację inwestycji turystycznych (hotele, motele, gastronomia, małe inwestycje służące turystyce).
4. W strategii działania na rynkach zagranicznych, uwzględni potrzeby gospodarki turystycznej.

X. MINISTER ZDROWIA I OPIEKI SPOŁECZNEJ

1. Opracuje system wdrażania w Polsce unormowań regulujących działalność miejscowości o charakterze turystyczno-uzdrowiskowym stosowanych w państwach Unii Europejskiej.
2. Uznaje za zasadne wprowadzenie części bazy sanatoryjnej na rynek turystyczny.
3. Opracuje projekt ustawy "Prawo uzdrowiskowe", regulującej między innymi status miejscowości o charakterze uzdrowiskowym.

XI. PREZES AGENCJI WŁASNOŚCI ROLNEJ SKARBU PAŃSTWA

Opracuje program wykorzystania własnych obiektów, w szczególności zabytkowych, dla celów świadczenia usług turystycznych.

XII. PREZES GŁÓWNEGO URZĘDU STATYSTYKI

Dążyć będzie do opracowania kompleksowego rachunku ekonomicznego dla turystyki zgodnie z zaleceniami OECD - jako rachunek satelitarny turystyki w ramach systemu rachunków narodowych.

Powyższe dokumenty będą wdrażane w ramach powstałej regionalizacji produktu turystycznego. O ile działania na szczeblu centralnym mają za zadanie likwidację barier rozwoju wspólnie z poszczególnymi Ministerstwami i Centralnymi Urzędami oraz działania promocyjne Polski zagranicą o tyle wdrażanie strategii rozwoju produktu turystycznego musi być realizowane w regionach , gminach i miejscowościach turystycznych. Przyznanie Prezesowi UKFiT - przez Radę Ministrów - kompetencji koordynacyjnych w zakresie szeroko rozumianej turystyki na forum Rządu jest niezwykle ważne w sferze skuteczności prowadzonych działań.

Założenia polityki turystycznej

Celem polityki rządu w sferze gospodarki turystycznej jest stworzenie silnego ekonomicznie, zorientowanego na rynek, sektora turystycznego, opartego na prywatnej własności i inicjatywie, mogącego sprostać konkurencji na rynku międzynarodowym i zdolnym utrzymać popyt na turystykę krajową[6].

W sferze finansowej strategicznym celem polityki rządu jest maksymalizacja wartości dodanej uzyskiwanej z turystyki w latach 1996-2004.

Do priorytetów polityki turystycznej na lata 1997-99 należy zaliczyć:

1. realizacja przedsięwzięć rozwojowych na obszarach i w sektorach leżących w zakresie obowiązków państwa (obszary chronione i lasy państwowe, transport i bezpieczeństwo na drogach, ochrona zabytków, obiekty i podmioty gospodarcze będące własnością skarbu państwa, edukacja, badania naukowe itp),
2. wspieranie wybranych programów i przedsięwzięć regionalnych zgodnych z polityką rządu i strategią rozwoju gospodarki turystycznej,
3. wspieranie rozwoju wybranych grup produktów turystycznych i związanej z nimi infrastruktury organizacyjnej i bazy materialnej,
4. tworzenie podstaw do zdecydowanej poprawy konkurencyjności polskiego produktu turystycznego poprzez poprawę jakości usług (kształcenie i doskonalenie kadr, kategoryzacja bazy noclegowej, wspieranie organizacji zawodowych i samorządu gospodarczego) i rozszerzenie oferty programowej,

Do innych sektorów gospodarki prowadzącej działalność na rzecz polityki turystycznej należy zaliczyć:

1. ochrona środowiska oraz funkcjonowanie parków narodowych, prowadzenie gospodarki turystycznej wokół i na terenie obszarów chronionych,
2. prowadzenie przez państwo gospodarki w lasach, zadania związane z turystycznym i rekreacyjnym wykorzystaniem lasów państwowych,
3. ochrona zabytków, muzealnictwo oraz udostępnianie obiektów kultury materialnej turystom,
4. rozwój i utrzymanie infrastruktury transportowej, poprawa dostępności Polski i regionów turystycznych oraz rozbudowa infrastruktury dla turystów w ramach programów rozwoju infrastruktury transportowej,
5. edukacja, a w szczególności kształcenie i szkolenie kadr na potrzeby turystyki (szkolnictwo wyższe, zawodowe oraz szkolenie w zakresie uprawnień turystycznych nadawanych przez państwo),
6. bezpieczeństwo obywateli i cudzoziemców oraz ruch międzynarodowy, zadania związane z poczyciem bezpieczeństwa turysty na drogach i w miejscach czasowego pobytu,
7. tworzenie planów zagospodarowania oraz innych przepisów dotyczących inwestycji, budownictwa itp,

Ścisłe związki z polityką turystyczną państwa ma szereg programów szczegółowych, bądź wynikających z bieżącej polityki. Do programów wymagających szczególnej koordynacji należą:

1. program prywatyzacji majątku państwowego w tym prywatyzacja sektora turystyki i sektorów z nią związanych (uzdrowiska, baza wypoczynkowa zakładów pracy itp),
2. programy restrukturyzacji rolnictwa, w tym agroturystyka, zagospodarowanie majątku AWRSP, infrastruktura turystyczna na terenach wiejskich itp,

---

[6] K. Łopaciński Polityka turystyczna - podstawowe założenia

3. programy rozwoju regionalnego dofinansowywane ze środków centralnych, a w szczególności programy o charakterze międzynarodowym (euroregiony, współpraca transgraniczna, obszary o dużych walorach przyrodniczych itp).

Obszarami zarządzane bezpośrodnio przez administrację państwową w których państwo odpowiedzialne jest za rozwój turystyki można zaliczyć:

1. parki narodowe i ich najbliższe otoczenie (rozumiane jako tereny gmin objętych ograniczeniami wynikającymi z istnienia parków narodowych)
2. obszary chronione ustanawiane i zarządzane przez administrację wojewódzką,
3. lasy państwowe,
4. obszary i regiony objęte programami rządowymi, w których możliwy jest udział sektora turystyki w realizacji celów programu (np województwa objęte programem walki ze strukturalnym bezrobociem).

Zadaniami UKFIT są następujące kompetencje:

1. koordynację polityki społeczno-gospodarczej w zakresie turystyki i działań poszczególnych sektorów gospodarki,
2. przygotowanie szczegółowych programów dla realizacji polityki państwa w sferze turystyki i nadzór nad ich wykonaniem,
3. efektywne wykorzystanie środków budżetowych przeznaczonych na realizację programów,
4. nadzór nad realizacją zadań państwowych zlecanych do wykonania,
5. sytematyczne monitorowanie rynku turystycznego oraz zachowań wskaźników obrazujących realizację nakreślonej polityki.

W ramach programów rozwoju innych sektorów gospodarki polityka turystyczna realizowana jest poprzez:

1. Program rozwoju turystyki na terenach parków narodowych oraz obszarach objętych ochroną na podstawie porozumień międzynarodowych. Realizacja przedsięwzięć wynikających z programu. Opracowanie projektów infrastruktury turystycznej. Założenia do planów ochrony w parkach narodowych w zakresie turystyki.
2. Program waloryzacji atrakcji kulturalnych (muzeów i obiektów zabytkowych oraz ważnych wydarzeń kulturalnych).
3. Program restrukturyzacji systemu uzdrowisk.
4. Program wykorzystania turystyki dla rozwoju gospodarczego wsi.
5. Program rozwoju badań naukowych i badań statystycznych na potrzeby sektora turystycznego.
6. Program poprawy konkurencyjności polskich produktów turystycznych (m.in. wdrożenie ustawy o jakości usług turystycznych).

W polityce regionalnej program rozwoju produktu turystycznego zakłada powstanie silniejszych komórek organizacyjnych odpowiedzialnych za rozwój i promocję wybranych produktów turystycznych, współpracujących z odpowiednimi komórkami centralnymi. Program wyznacza następujące zadania struktur regionalnych w zakresie turystyki:

1. wdrażanie strategii rozwoju produktów turystycznych reprezentatywnych dla regionu (realizacja zadań wynikających z porozumień międzywojewódzkich),
2. monitorowanie rozwoju turystyki i jakości produktu turystycznego,
3. współpracę z lokalnymi organizacjami rozwoju turystyki i firmami tworzącymi produkty, animatorami imprez i widowisk, kierownikami obiektów,
4. koordynację działań w sprawach bezpośrednio i pośrednio związanych z turystyką (ochrona zdrowia i środowiska naturalnego, bezpieczeństwo turystów, izby gospodarcze, mechanizmy gospodarcze itp),
5. współpracę z administracją centralną w zakresie promocji, szkolenia, osiąganych wyników oraz sugestii dotyczących jej działań.

Polityka turystyczna państwa w sferze inwestycji turystycznych i wsparcia kapitałowego jest realizowana poprzez:

1. przy udziale środków będących w dyspozycji rządu uruchomiony zostanie fundusz rozwoju turystyki, którego celem będzie wspieranie inwestorów,
2. opracowane zostaną programy inwestycyjne wspierające rozwój wybranych markowych produktów turystycznych i rozpocznie się ich realizacja,
3. uruchomiona zostanie realizacja programu rozwoju infrastruktury turystycznej w parkach narodowych i wokół nich,
4. inwestycyjnych oraz profesjonalne zarządzanie powstałymi obiektami.

Polityka turystyczna państwa w sferze promocji ma na celu:

1. wzmocnienia (stworzenia) pozytywnego i atrakcyjnego wizerunku Polski jako kraju atrakcyjnego, gościnnego i sprzyjającego turystom.
2. rozwoju międzynarodowej sieci dystrybucji środków promocji, informacji, rezerwacji i sprzedaży usług turystycznych.
3. promocji wybranych produktów turystycznych i ich producentów.
4. poprawy efektywności wykorzystania środków publicznych przeznaczanych na działalność marketingową/promocyjną.

Polityka turystyczna państwa w sferze doskonalenia narzędzi pracy obejmuje:

1. rozwój sieci dystrybucji usług, materiałów promocyjnych, informacyjnych itp,
2. udział regionów w wybranych przedsięwzięciach międzynarodowych (udział w targach, kampaniach promocyjnych itp),
3. wsparcie działań programowych (opracowanie i realizacja programów promocji, badań naukowych) gwarantujących zgodność programów regionalnych/lokalnych ze strategią krajową i krajowymi programami promocji,
4. rozwój narzędzi statystycznych i badań statystycznych niezbędnych dla skutecznego programowania działalności oraz monitorowania rezultatów podejmowanych przedsięwzięć.

Zakłada się, że podstawowymi celami polityki państwa polityka turystyczna państwa w sferze kształcenia i szkolenia kadr turystycznych będzie:

1. wzrost liczby absolwentów wyższych uczelni o specjalnościach turystycznych,
2. zdecydowana poprawa jakości kadr wykładowców przedmiotów zawodowych,
3. ujednolicenie programów nauczania (po gwałtownym wzroście liczby szkół o kierunkach turystycznych),
4. seria nowoczesnych podręczników dla specjalności turystycznych.

Do głównych celów makro stojących przed polska gospodarką turystyczną należy wymienić: wzrost gospodarczy, stabilizacje makroekonomiczną oraz ograniczanie bezrobocia. Ich dalsza realizacja uzależniona jest od wielu różnorodnych czynników zarówno wewnętrznych jak zewnętrznych w stosunku do gospodarki turystycznej Polski. Analiza czynnikowa obejmuje turystykę jako skutek działania czynników zewnętrznych oraz sama jest przyczyną działania innych uwarunkowań.

Na funkcjonowanie i rozwój turystyki w gminach i miejscowościach turystycznych mają wpływ zarówno czynniki zewnętrzne jak wewnętrzne. Do czynników zewnętrznych należy zaliczyć uwarunkowania międzynarodowe i krajowe, stan rozwoju krajowego produktu turystycznego, politykę rządu wraz ze strategią rozwoju gospodarki turystycznej oraz stan i kierunki rozwoju branż współpracujących. Natomiast na uwarunkowania wewnętrzne składają się walory i atrakcje turystyczne, infrastruktura, usługi tworzące produkt turystyczny oraz kierunki rozwoju gospodarki turystycznej reprezentowane przez administrację rządową oraz kierunki rozwoju Gminy przez turystykę (jako element jej strategii rozwoju społeczno-gospodarczego samorządu terytorialnego).

Polityka rządu w zakresie turystyki została sformułowana w "Założeniach rozwoju gospodarki turystycznej " zatwierdzonych przez Radę Ministrów 19 września 1994 r. Dokument ten wyznacza gospodarce turystycznej cele strategiczne oraz precyzuje zakres współpracy międzyresortowej w zakresie dalszego jej rozwoju. Przed gospodarką turystyczną - w ramach strategii rozwoju społeczno-gospodarczego Polski - stawiane jest osiąganie następujących celów:

1. wzrost gospodarczy,
2. stabilizację makroekonomiczną,
3. ograniczanie bezrobocia.

Na kierunki rozwoju turystyki - jako dziedziny gospodarki narodowej - mają wpływ zarówno czynniki wewnętrzne jak i zewnętrzne. Do wewnętrznych uwarunkowań rozwoju można zaliczyć:

1. "Założenia rozwoju gospodarki turystycznej" - zatwierdzone przez Radę Ministrów RP wraz z harmonogramem ich realizacji, za które odpowiedzialny jest UKFiT. Jest to rządowy program rozwoju turystyki w Polsce;

2. Plan rozwoju krajowego produktu turystycznego - opracowanego przez Artura D'Little Int. Inc. i wdrażanego w życie - traktowany jako element strategii rozwoju polskiej turystyki;

3. Strategia krajowego produktu turystycznego

4. Plan marketingowy Polski na lata 1995-1997;

5. Funkcjonowanie i rozwój ośmiu regionów turystycznych jako efekt wspólnej umowy o współpracy poszczególnych wojewodów przy aktywnym współuczestnictwie Urzędu Kultury Fizycznej i Turystyki;

6. Dążenie samorządu terytorialnego do własnego rozwoju przez turystykę oraz zacieśnienie współpracy z administracją rządową w szczególności w zakresie likwidacji barier rozwoju turystyki oraz wspierania konkretnych przedsięwzięć prorozwojowych. W tym celu podejmowane są - w ramach systemu planowania w gospodarce rynkowej - następujące działania:

a) opracowywanie strategii rozwoju województw przez turystykę ,
b) w oparciu o nią program (strategię) rozwoju gmin przez turystykę, który jest wdrażany w życie jako uchwała organów samorządu terytorialnego;

7. Aktywne włączanie się organizacji społecznych i samorządu gospodarczego w rozwój branży turystycznej (biura podróży, hotele, kempingi i karawaning, schroniska młodzieżowe, kluby businessu) łącząc niekiedy działalność społeczną z działalnością gospodarczą (PTTK, PTSM, PZŻ, PFCiC, TKKF, LZS in.);

8. Rozwój instytucji rynkowych wspierających i wspomagających rozwój turystyki we wszelkich jego formach , przykładowo :

a) Polska Agencja Promocji Turystyki PP. (promocja turystyki),
b) Polska Agencja Rozwoju Turystyki SA (inwestycje i ich promocja),
c) Instytut Turystyki (badania naukowe, monitoring, consulting).

Wszystkie te instytucje osiągnęły wysoki poziom profesjonalizmu i w sposób zasadniczy mają wpływ na realizację celów stojących przed polską turystyką;.

9. utworzenie **Rady do spraw Turystyki przy Premierze RP** jako organu konsultacyjno doradczego powołaną imiennie Zarządzeniem Prezesa Rady Ministrów. Na Przewodniczącego powołany został Wiceprezes UKFiT ds. turystyki. Pierwszą tematyką posiedzeń tej Rady jest kompleks spraw związanych z uwarunkowaniami rozwoju inwestycji w turystyce

10. utworzenie **Zespołu ds. Rozwoju Gospodarki Turystycznej** któremu przewodniczyć będzie Prezes UKFiT , a w skład którego wejdą wysokiej rangi przedstawiciele Ministerstw i

Centralnych Urzędów mających wpływ na rozwój i funkcjonowanie turystyki w Polsce[7], - aktualnie Zarządzenie jest w przygotowaniu jako zalecenie Prezesa RM;

11. znaczne zaangażowanie się państwa i rządu we wspomaganie tendencji rozwojowych turystyki w kraju i zagranicą. W sposób bezpośredni następuje odczuwalny wzrost wydatków budżetowych na promocję (UKFiT, Wojewodowie, PART SA) przy jednoczesnym wprowadzeniu ulg podatkowych jako zachęt do inwestowania w rozwój infrastruktury. W ramach pośrednich oddziaływań na podtrzymanie tendencji rozwojowych w turystyce wymienić należy budowę autostrad i przejść granicznych, rozwój środków transportowych i telekomunikacji, ochronę środowiska;

12. tendencje wzrostowe w branży turystycznej pociągają za sobą rozwój form i zakresu **kształcenia i doskonalenia zawodowego** kadr turystycznych i dla turystyki.

Kierunki działań w ramach strategii rozwoju przez turystykę obejmuje etap krótszy na lata 1994-1997 oraz dalszą kontynuację do 2004 roku. Do najważniejszych celów strategicznych stojących przed polską turystyką należy zaliczyć:

1. dostosowanie polskich norm i regulacji prawnych do standardów obowiązujących w państwach Unii Europejskiej i OECD szczególnie w zakresie międzynarodowych umów handlowych, ochrony praw konsumenta, działania podmiotów gospodarczych świadczących usługi w zakresie turystyki i wypoczynku oraz międzynarodowych przewozów osobowych,
2. zwiększanie dostępności transportowej i telekomunikacyjnej do Polski i regionów turystycznych ,
3. rozszerzenie zakresu promocji turystycznej Polski na rynkach zagranicznych wraz z powołaniem w tym celu wyspecjalizowanej agencji rządowej,
4. rozwijania współpracy międzynarodowej wraz z regionalną współpracą przygraniczną w zakresie świadczenia usług dla turystów i podróżnych,
5. zwiększanie bezpieczeństwa turystów i podróżnych,
6. działania na rzecz ochrony środowiska na obszarach o szczególnym znaczeniu dla rozwoju turystyki,
7. ułatwienia dla turystyki zagranicznej przyjazdowej na analogicznych zasadach jak dla eksportu towarów i usług,
8. wprowadzanie innowacji i postępu technicznego, ekonomiczno-organizacyjnego w kraju oraz know-how za granicą,
9. prowadzenie aktywnej polityki zachęcającej kapitał zagraniczny do inwestowania w gospodarkę turystyczna,
10. prowadzenie stałych działań wspomagających rozwój krajowej gospodarki turystycznej poprzez organizację badań naukowych i wdrożeniowych oraz współtworzenie aktywnych instytucji finansowych wspierających rozwój rynku turystycznego,
11. uwzględnienie potrzeb gospodarki turystycznej w krajowej statystyce w ramach przygotowywanego kompleksowego rachunku ekonomicznego zgodnie z zaleceniami OECD,
12. w zakresie rozwoju krajowego produktu turystycznego należy dążyć w szczególności do:

a) opracowania strategii rozwoju produktu turystycznego,
b) zwiększania jego konkurencyjności na rynkach zagranicznych,
c) wprowadzenia ułatwień podatkowych od inwestycji związanych z rozwojem bazy rekreacyjnej (wyciągi narciarskie, korty tenisowe, pływalnie i baseny odkryte),
d) włączenia - na zasadach komercyjnych -do oferty turystycznej imprez o charakterze kulturalnym, sportowym, rekreacyjnym, naukowym i handlowym,

---

[7] skład personalny zostanie prawdopodobnie ustalony po reorganizacji Centrum

e) włączenie do sieci międzynarodowej krajowych systemów: centralnej rezerwacji miejsc noclegowych i informacji turystycznej,
f) rozwijania turystyki na obszarach wiejskich i leśnych - tzw. agroturystyka,
g) wprowadzania do krajowej i zagranicznej oferty produktu turystyki kwalifikowanej i specjalistycznej jako polskiej specjalności (np. wędkarstwo, łowiectwo, turystyka konna, kajakowa, rowerowa, żeglarstwo, agroturystyka i ekoturystyka),
h) stałego monitorowania zjawisk turystycznych w układzie krajowym i regionalnym w celu likwidacji barier i ograniczeń rozwoju,
i) prowadzenie systematycznych badań marketingowych rynków zagranicznych.

13. przeprowadzenie komercjalizacji poprzez restrukturyzację i przekształcenia własnościowe tej części bazy socjalnej i specjalistycznej, która może świadczyć usługi na rynku turystycznym,
14 wspieranie rozwoju lokalnego przez turystykę na obszarach atrakcyjnych turystycznie. W tym celu należy wzmocnić organizacyjnie i finansowo istniejącą Polską Agencję Rozwoju Turystyki SA,
15. wspieranie podejmowania działalności gospodarczej w turystyce i w branżach współpracujących,
16. rozwijanie kształcenia i szkolenia turystycznego zgodnie z potrzebami rynku uwzględniając międzynarodowe doświadczenia,
17. przyznanie Prezesowi UKFiT uprawnień koordynacyjnych w sprawach szeroko rozumianej gospodarki turystycznej.

Zakłada się , że powyżej sformułowane cele strategiczne będą realizowane zarówno przez administrację rządową, organy samorządu terytorialnego, podmioty gospodarcze i ich zrzeszenia. Skuteczność tego programu będzie uzależniona od tego czy gminy i miejscowości turystyczne same widzą możliwość ich dalszego rozwoju przez turystykę.

Jednym z najważniejszych segmentów krajowej polityki turystycznej jest polityka w sferze promocji. Jest to naszym zdaniem najważniejszy obecnie - poza strategią rozwoju krajowego produktu turystycznego - instrument realizacji polityki państwa w zakresie turystyki.

Dla zwiększenia wpływów dewizowych z turystyki przyjazdowej do Polski, w roku 1996 realizowane będą następujące podstawowe cele:

- Zmiana wizerunku kraju i promowanie nowego logo Polski.
- Dalsze różnicowanie produktu turystycznego Polski.
- Ułatwienie dostępu do informacji turystycznej cudzoziemców przebywającym w kraju i za granicą.
- Wspieranie polskiej branży turystycznej .

Do priorytetowych rynków zagranicznych w 1996 r. należy zaliczyć:

Rynek	**Wzmocnienie Promocji**
niemiecki	kampania promocyjna z funduszu PHARE
północnoamerykański	organizacja kongresu USTOA - Warszawa
krajów Beneluxu	organizacja kongresu ANVR - Warszawa
brytyjski	kampania promocyjna z funduszu PHARE
włoski	organizacja kongresu FIAVET Warszawa

Ważne rynki zagraniczne.

Za ważne rynki zagraniczne uznaje się nordycki i francuski.

Na rynkach tych funkcjonują Ośrodki Informacji Turystycznej. W styczniu 1996 r . uruchomiono Ośrodek we Francji.

Rynki perspektywiczne.
Za podstawowe rynki perspektywiczne uznaje się: Japonię, Hiszpanię, Szwajcarię, Austrię oraz Kanadę i Brazylię.

Podstawowe produkty turystyczne Polski

Zgodnie z projektem "Strategii marketingu turystyki przyjazdowej do Polski 1996 - 2000 firmy L&R podstawowymi produktami, reprezentatywnymi dla Polski są:

- wczasy wypoczynkowe
- wczasy wypoczynkowe - słońce i plaża
- wczasy wypoczynkowe - góry
- wczasy wypoczynkowe -jeziora
- wczasy rekreacyjne - śnieg
- wycieczki do miast
- wycieczki objazdowe
- wycieczki grupowe
- wycieczki indywidualne
- Agroturystyka
- Wizyty jednodniowe
- Turystyka specjalistyczna

W 1996 roku na działania marketingowe UKFiT przeznacza środki budżetowe w wysokości 16 774 tys. zł (wzrost w stosunku do 1995 roku o ponad 33 %). Na działalność marketingową POIT na rynkach ich działania planuje się ponad 9 400 tys. zł. Kwotę ponad 7 300 tys. zł przeznaczono na działalność marketingową realizowaną w kraju, w tym na:

- przygotowanie i produkcję materiałów promocyjnych,
- magazynowanie i dystrybucję materiałów promocyjnych,
- organizowanie polskich stoisk narodowych na międzynarodowych targach turystycznych,
- wspieranie krajowych targów turystycznych,
- organizowanie kongresów stowarzyszeń turystycznych innych krajów w Polsce
- organizowanie podróży studyjnych,
- promocja na wybranych rynkach zagranicznych nie objętych działaniem POIT system informacji turystycznej,
- promocję w mediach,
- badania marketingowe.

Budżet według rynków **Tabela 14**

LP	Wyszczególnienie rynków	Wydatki w tys. złotych	
		1995	plan na 1996
1.	Rynek niemiecki	3 795,0	4 326,2
2.	Rynek północnoamerykański	2 572,8	2 999,4

3. Rynek skandynawski	1 068,6	1 710,7
4. Rynek krajów Beneluxu	965,8	1 830,3
5. Rynek brytyjski	1 635,3	2 173,5
6. Rynek włoski	414,0	895,0
7. Rynek inne *	1 399,8	1 877,9
8. Rynek krajowy	709,1	961,0
Razem	**12 560,4**	**16 774,0**

* Rynek na którym działalność promocyjną prowadzi UKFiT z polskimi placówkami zagranicznymi (np. LOT, ORBIS). Są to takie rynki jak: hiszpański, szwajcarski, austriacki, japoński, izraelski, czeski, rosyjski, węgierski, brazylijski, chiński.

Do głównych form promocji należy zaliczyć:

- reklama w mediach
- materiały promocyjne

⇒ wydawnictwa
⇒ filmy
⇒ diapozytywy, CD ROM

- targi i wystawy
- podróże studyjne
  - dla dziennikarzy
  - dla touroperatorów,
- seminaria, warsztaty robocze
- spotkania promocyjne, konferencje prasowe
- informacja, internet
- badania marketingowe

Reklama w mediach polegać będzie głównie na prowadzeniu kampanii promocyjnych przez POIT na terenach ich działania - w czasopismach o wysokim nakładzie i czytelności. Dotyczyć to będzie prasy ogólnej oraz lokalnej z regionów o najwyższym zainteresowaniu przyjazdami do Polski. Promocja kierowana będzie zarówno do konsumenta jak i branży turystycznej. Więcej uwagi poświęci się promocji produktów turystycznych na poszczególnych rynkach i docelowych segmentach tych rynków.

Materiały promocyjne produkowane będą głównie w kraju zarówno na potrzeby rynków zagranicznych jak i rynku krajowego. Będą to wielonakładowe wydawnictwa i filmy promocyjne w różnych wersjach językowych z przeznaczeniem w głównej mierze na rynki o priorytetowym znaczeniu dla turystyki przyjazdowej do Polski. Ich przedmiotem będą zarówno walory turystyczne Polski (przyroda. historia. kultura) jak i konkretne produkty turystyczne, znajdujące popyt na poszczególnych rynkach.

Wspierającym środkiem promocji. będą diapozytywy. Największym przedsięwzięciem z tego zakresu będzie wdrożenie - dzięki wsparciu Programu PHARE - „Banku wizerunków", czyli elektronicznego przetwarzania, przechowywania i przekazywania diapozytywów. W roku 1996 rozszerzona będzie prezentacja komputerowa „Panorama Polski", opracowana w 1994 r. przegląd w ujęciu regionalnym największych atrakcji turystycznych Polski z opisem w 3 wersjach językowych. Planuje się rozszerzenie liczby ekranów oraz przeniesienie prezentacji na wygodniejszy nośnik, czyli płyty CD -ROM.

Planuje się wydanie „Katalogu turystyki przyjazdowej do Polski", który byłby użyteczny dla małych i średnich organizatorów turystyki dając im możliwość użytkowania go w swojej pracy na rynkach /1997/.

1996 r. turystyka polska reprezentowana będzie w 11 najistotniejszych międzynarodowych imprezach targowych liczących się na świecie organizowanych zagranicą i w 2 organizowanych w kraju. - TT Warsaw i Tour Salon. Plan udziału w targach przygotowano w oparciu o następujące przesłanki:

- znaczenie rynku na jakim targi się odbywają, zasięg oddziaływania imprezy
- wielkość targów,
- ocena z lat poprzednich.

W stoiskach narodowych organizowanych na targach za granicą, uczestniczyć będą jednostki polskiej branży turystycznej i przewoźnicy narodowi na zasadach przyjętych przez Kierownictwo UKFiT. Niezależnie od tego stoiska narodowe lub punkty informacyjne będą organizowane przez POIT na wybranych targach i wystawach w krajach objętych ich działalnością. UKFiT będzie jednocześnie wspierał rozwijające się Krajowe Targi Turystyczne.

Podróże studyjne służyć będą bezpośrednim kontaktom przedstawicieli zagranicznych mediów i branży turystycznej z Polską, jej walorami i wybranymi produktami turystycznymi. W 1996 roku planuje się przyjęcie 223 dziennikarzy i 199 touroperatorów z 15 krajów, (najwięcej rynków priorytetowych). Efektem study tours będą artykuły o Polsce w zagranicznej prasie, audycje radiowe i telewizyjne. Można oczekiwać więcej ofert polskich w katalogach zagranicznych touroperatorów.

Powyższe formy promocji prowadzone będą przez POIT na rynkach ich działania. Jako bezpośrednie kontakty ze środowiskami opiniotwórczymi umożliwiają oddziaływanie zarówno na konsumenta jak i na branżę turystyczną. Sprzyjać będą rozpoznawaniu przez Ośrodki oczekiwań odpowiednich rynków, a równocześnie prezentacji naszych możliwości.

Efektem różnorodnych działań promocyjnych, podjętych przez POI'T, będą m.in. skonkretyzowane zainteresowania Polską indywidualnych klientów. wyrażające się zapytaniami o szczegółowe informacje. Informacje te udzielane będą bezpośrednio w siedzibie Ośrodka. telefonicznie, pisemnie bądź przez wysyłkę materiałów promocyjnych stosownie do przedmiotu zainteresowań klientów. Także w kraju podjęte będą działania na rzecz. doskonalenia ogólnopolskiego systemu informacji turystycznej.

W roku 1996 na zlecenie UKFiT opracowane będą raporty dotyczące wybranych rynków turystycznych. Podstawową częścią raportów będzie analiza przyjazdów cudzoziemców do Polski. uzupełniona analizą badanego rynku. Raporty zawierać będą również wnioski dla działań marketingowych. Badaniami objęte zostaną ważne z punktu widzenia turystyki przyjazdowej różnych krajów. Działaniom promocyjnym w roku 1996 towarzyszyć będzie upowszechnianie logo i sloganu Polski.. W związku z tym szczególny nacisk zostanie położony na wypromowanie wizerunku Polski oraz produktu turystycznego związanego z naturą i przyrodą. Znaczącą pozycję w zadaniach planowych stanowić też będą przedsięwzięcia związane z przygotowaniem do obchodów w 1997 roku 1000 -lecia Gdańska .

W celu wyodrębnienia rynków nie objętych działalnością Polskich Ośrodków Informacji Turystycznej przyjęto kryterium znaczenia danego rynku dla polskiej turystyki przyjazdowej. który określa się poprzez przyrost przyjazdów turystów i ich wydatki.

Rynki te podzielono na następujące segmenty

- rynek krajów sąsiednich,
- rynek krajów europejskich,
- rynek krajów zamorskich.

W każdym z tych segmentów można wyróżnić dziś rynki dla Polski najważniejsze oraz rynki potencjalne o dużej dynamice wzrostu wyjazdów zagranicznych. W pierwszym z segmentów do rynków o szczególnym znaczeniu należy zaliczyć Rosję, zwłaszcza jeżeli za. punkt odniesienia przyjmie się wielkość wydatków, a również Czechy - jeśli wziąć pod uwagę wielkość ruchu pomiędzy obydwoma krajami.

W drugim segmencie interesujące rynki perspektywiczne wymagające dalszej obserwacji to Węgry, Szwajcaria i Hiszpania. Bardzo ważny rynek w tej grupie stanowi Austria, która jako jedyny kraj z Europy Zachodniej utrzymuje wysokie tempo wzrostu liczby przyjazdów. W roku 1995 wzrosły - także wydatki, co wiąże się ze wzrostem udziału podróży służbowych. większym udziałem starszych turystów i większym wykorzystaniem hoteli.

Segment rynków zamorskich to najczęściej rynki turystyki zorganizowanej, a więc mimo niewielkich przyjazdów mogą być one istotne dla. branży turystycznej oraz dla przewoźników. W rynku tym zdecydowano się wyróżnić Izrael z uwagi na dominację motywacji „sentymentalnej", która wskazuje, że wzrost liczby przyjazdów z Izraela mógłby, być szybszy pod warunkiem wzbogacenia oferty. Warto zainteresować się także rynkiem Japonii. Motywacje przyjazdów turystów z tego regionu stanowią muzea, galerie, zwiedzanie atrakcyjne miasta jak również zakupy, teatr i koncerty oraz turystyka górska. W tym kontekście Polska wydaje się być krajem bardzo atrakcyjnym dla rynku japońskiego. Rynkiem podróży służbowych, perspektywicznym w tej grupie są Chiny i dlatego należy je poddać szczegółowej obserwacji - jak również perspektywiczny rynek Brazylii.

Promocja na ww. rynkach realizowana będzie poprzez jednostki LOT-u (Rosja, Szwajcaria, Hiszpania, Austria. Japonia, Chiny, Izrael) oraz we współpracy z jednostkami będącymi jedynymi operatorami z Polski na danym rynku. Zasadą finansowania jest iż Urząd nie daje więcej środków niezbędnych na przeprowadzenie działań promocyjnych. pozostałe środki zapewnia partner w promocji np. PLL LOT. W przypadku targów środki finansowe UKFiT przeznaczone będą na współfinansowanie polskich stoisk narodowych zgodnie z zasadami obowiązującymi w UKFiT. Promocja poprzez wydawnictwa dotyczy rynków gdzie wydana zostanie broszura informacyjna o Polsce. Działania reklamowe organizowane będą poprzez ogłoszenia w prasie i lokalnej telewizji (rynek austriacki, rosyjski, szwajcarski, hiszpański, japoński, chiński) a również poprzez zorganizowane workshopy dla pracowników biur podróży i organizację seminariów i szkoleń dla agentów turystycznych.

Urząd Kultury Fizycznej i Turystyki w swoim programie zakłada wspieranie działań promocyjnych makroregionów turystycznych, przyjmując w 1996 roku zasadę dofinansowania przez UKFiT 5O %, a w 1997 roku 33,3 % kosztów działań promocyjnych.

Turystyczna Polska została podzielona na 10 makroregionów, których działalność w zakresie rozwoju produktu turystycznego i jego promocji na rynkach: krajowym i zagranicznych opiera się na porozumieniach Wojewodów. Działania podejmowane w ramach makroregionów turystycznych mają na celu:

- koordynację działań marketingowych (a w szczególności działań promocyjnych) regionów województw i gmin podejmowanych w kraju jak i za granicą,
- stworzenie i utrzymanie zintegrowanego narodowego systemu informacji turystycznej i dystrybucji usług turystycznych, rozwoju infrastruktury turystycznej i

podniesienia jej standardu, równoczesne kreowanie wizerunku (image) regionu z promocją produktu turystycznego,

- lepszą koordynację kierunków działań promocyjnych z wynikami analiz marketingowych,
- koordynację przedsięwzięć i kampanii promocyjnych ze szczególnym uwzględnieniem uczestnictwa w targach turystycznych.

Powyższe działania podejmowane przez regiony turystyczne, w zasadniczej części powinny być zbieżne z polityką UKFiT, Strategią Rozwoju Produktu Turystycznego, Strategią oraz Planem Marketingu i Promocji.

Strategia Marketingu Turystyki przyjazdowej do Polski w latach 1996 - 2000 ", zaproponowana przez ekspertów PHARE z firmy L & R, koncentruje się na pięciu sektorach wynikających z oczekiwań zagranicznych rynków:

- zwiedzanie miast, turystyka kulturalna,
- turystyka rekreacyjna. aktywna i zdrowotna.,
- turystyka na terenach wiejskich,
- turystyka biznesowa,
- turystyka tranzytowa i przygraniczna.

W ramach polityki promocyjnej UKFiT ustalono, że: promowane będą tylko te produkty i obszary, które mogą zapewnić międzynarodowy poziom jakości produktu turystycznego, Urząd w swoich działaniach będzie dążył do rozszerzenia i zagospodarowania rynków turystycznych i ich segmentów, będzie także poszukiwał nowych segmentów i rynków. Podstawowe działania promocyjne Urzędu skupią się na następujących grupach rynków:

grupa 1 - rynki najważniejsze obejmujące Niemcy, Stany Zjednoczone, kraje skandynawskie, Benelux, Wielką. Brytanię, Włochy;

grupa 2 - rynki rozwojowe obejmujące Francję, Austrię, Szwajcarię, Rosję.Czechy, Węgry i Hiszpanię;

grupa 3 - rynki perspektywiczne obejmujące Japonię, Kanadę, Brazylię;

grupa 4 - rynek wewnętrzny jako rynek szczególnie istotny w działa niach regionalnych.

Światowe trendy rozwoju turystyki określają możliwości. polskiego rynku wynikające z mocnych stron polskiego produktu turystycznego. Są nimi: wzrost liczby wyjazdów poznawczych, turystyki objazdowej po kraju (trasy turystyczne, regiony) rozwój turystyki wiejskiej i aktywnej, rozwój zagranicznej turystyki zorganizowanej, decydującej o dochodach branży turystycznej.

Obecna sytuacja prawna makroregionów turystycznych utrudnia pełne wykorzystanie rysującej się szansy i sprawne działania wykonawcze (m. in. brak osobowości prawnej makroregionów turystycznych wymusza konieczność podpisywania umów na wykonanie wydawnictw przez np. 10 podmiotów, w tym 9 płatników tj. 8 Urzędów Wojewódzkich członków makroregionów i UKFiT, oraz 1 wykonawcę.

W związku z powyższym działania UKFiT należy ukierunkować na opracowanie sprawnego modelu działania i koordynacji poprzez umocowanie prawne dotychczasowych struktur regionalnych bądź, co mieści się w kompetencjach Urzędu UKFiT, stworzenie formuły organizacyjnej nowych struktur. Powinny być to firmy, które działałyby w imieniu całego makroregionu na zasadzie realizacji zadań zleconych (mogą to być np. oddziały Polskiej Agencji Promocji Turystyki, oddziały Polskiej Izby

Turystyki lub Regionalne Izby Turystyczne bądź też oddziały Zrzeszenia Polskich Hoteli i innych struktur organizacyjnych działających w obszarze turystyki).
Przy tych jednostkach organizacyjnych należałoby powołać Rady ds. Marketingu w następującym składzie: po jednym przedstawicielu wojewody, samorządu terytorialnego, przedstawicielu UKFiT, przedstawicielu branży turystycznej. Głosy w Radzie należy podzielić proporcjonalnie do wkładu finansowego, zasilającego fundusz marketingowy.

Działalność jednostek organizacyjnych i ich Rad regulowałaby ustawa o zamówieniach publicznych. Rada będzie powoływana decyzją Prezesa UKFiT na wniosek wojewodów tworzących makroregion (w przyszłości Rady ds. Marketingu mogłyby stać się, z mocy prawa, Radami nadzorczymi Regionalnych :Agencji Promocji Turystyki, działających w formule Spółek wg. prawa handlowego). Natomiast Przewodniczący Regionalnych Rad ds. Marketingu Turystycznego wchodziliby w skład Krajowego Zespołu ds. Marketingu przy Prezesie UKFiT. opiniujące politykę Urzędu w omawianym zakresie. Powyższy model, jest możliwy do zrealizowania w 1997 roku. Niezbędne jednak są działania przygotowawcze w 1996 roku. Regionalizacja powinna być ważnym narzędziem w krajowej polityce marketingu (np. promocja wybrzeża i Mazur na terenie Katowic, Krakowa, Łodzi czy Warszawy). Uaktywnienie krajowego rynku powinno być jednym z wielu zadań UKFiT.

W polityce makroregionalnej w dziedzinie marketingu w najbliższym czasie należy, sformułować i uszczegółowić następujące zadania:

- polityka wydawnicza i działania w zakresie wydawnictw,
- polityka w dziedzinie informacji turystycznej i podstawowe zadania do zrealizowania,
- polityka w dziedzinie badań marketingowych i podstawowy zakres badań,
- zakres promocji krajowej w podziale na sezony (lato, zima) i produkty,
- zakres koordynacji imprez o znaczeniu ogólnopolskim i regionalnym, a w szczególności targów turystycznych,
- zakres i narzędzia koordynacji narodowego systemu dystrybucji usług turystycznych (informacja. rezerwacja. sprzedaż).

Wychodząc z przedstawionych wcześniej ustaleń przyjąć należy generalne zasady odnoszące się do regionalnych wydawnictw promocyjnych, podkreślających ogólny· wizerunek regionu i charakter oferty

1. Przy realizacji wydawnictw regionalnych należy kierować się aspektami geograficznymi czytelnymi dla turystów krajowych i zagranicznych. Prezentowane winny być, więc, przede wszystkim:
⇒ wybrzeże bałtyckie,
⇒ góry i podgórza,
⇒ tereny pojezierne,
⇒ zachodnia strefa graniczna miasta Gdańsk, Kraków, Warszawa.
2. We wszystkich wydawnictwach stosowane winno być logo Polski oraz slogan: Poland /Natural Choice .(Naturalny Wybór). Jednocześnie treść merytoryczna wydawnictw powinna promować nieskażoną polską przyrodę, parki narodowe i krajobrazowe, rezerwaty przyrody, aktywne formy turystyki (w tym agro i ekoturystykę) oraz uzdrowiska.

3 W działaniach promocyjnych, wydawniczych przy doborze produktów turystycznych realizowane będą preferencje określone w Strategii Rozwoju Krajowego Produktu Turystycznego.

4. Wsparcie Urzędu Kultury Fizycznej i Turystyki wydawnictw makroregionalnych doprowadzi do stworzenia makroregionalnej serii folderów promocyjnych, które charakteryzować się będą:
⇒ jednolitą koncepcją graficzną,
⇒ jednolitą koncepcją prezentacji materiałów,
jednolitym zakresem podmiotowym (celem - całościowe objęcie prezentacji atrakcji krajobrazowych Polski).
Dla zapewnienia realizacji powyższego, powołany zostanie Zespół odpowiedzialny za standaryzację wydawnictw oraz zagwarantowanie odpowiedniego poziomu technicznego.
Ustalone zostaną parametry takie jak:
⇒ format wydawnictw, gramatura papieru,
⇒ układ graficzny, objętość, główne bloki tematyczne,
⇒ nakład, wersje językowe.

5. Wydawnictwa makroregionalne, określone w planie wydawniczym, finansowane będą wspólnie przez UKFiT oraz makroregion. Środki przeznaczone przez UKFiT w 1996 roku mogą obejmować maksimum 50 % kosztów zadania..
W 1996 roku przyjmuje się następujące zasady:
a) przyznanie najwyższych dofinansowań do wydawnictw trzech makroregionów turystycznych, których odpowiednio przygotowany produkt turystyczny oraz walory przyrodniczo - krajoznawcze mają szansę wypromowania na międzynarodowych rynkach:
⇒ Bałtyk i Pomorze.
⇒ Pojezierze Mazurskie, w tym unikalny w Europie kompleks Wielkich Jezior.
⇒ Małopolska Zachodnia z Krakowem.

Ze względu na zatwierdzony podział rynków, przewiduje się wydanie folderów promocyjnych w wersjach kilkujęzycznych, w nakładach zgodnych z polityką promocyjną UKFiT . Dopuszcza się możliwość dokonania w ciągu roku pewnych zmian w przedstawianych pozycjach dofinansowania wydawnictw makroregionalnych (przemieszczenie kwot pomiędzy makroregionami). Przewiduje się, że kwota przeznaczana dla wspomożenia działalności promocyjno - wydawniczej makroregionów wyniesie w 1996 roku około 360 000 złotych.

Obecnie informacja turystyczna jest domeną Polskiej Agencji Promocji Turystycznej. Istnieje poważny problem z finansowaniem tego zadania z budżetu centralnego. Na ten cel w 1996 UKFiT może przeznaczyć jedynie 390 000 złotych. Do tej pory informacja turystyczna na szczeblu makroregionów nie była. postrzegana jako problem do rozwiązania. Należy określić sumy, jakie PAPT otrzymuje na prowadzenie informacji turystycznej z poszczególnych województw i gmin i na tej podstawie określić finansową skalę problemu. Należy zaprojektować Krajowy System Informacji Turystycznej, określając zadania i niezbędny minimalny budżet, a także zaproponować rozwiązania finansowe z udziałem budżetów centralnego, wojewodów oraz gmin. Należy także określić zadania i formy organizacyjne każdego szczebla od centrali poprzez region i województwo do samorządu terytorialnego. Na pokrycie kosztów tego projektu należy znaleźć środki w budżecie UKFiT na rok 1996, a termin jego opracowania należy ustalić na 30 sierpnia br. Rezultaty pracy powinny być przedstawione i przedyskutowane na ogólnopolskim seminarium we wrześniu lub październiku 1996 roku.

Podstawowe zadania w tej dziedzinie jakie powinny być możliwie szybko sprecyzowane. to:

1. Określenie systemu badań marketingowych, w tym określenie niezbędnych informacji do podejmowania decyzji na szczeblu centralnym, regionów i gmin.
2. Określenie zadań Centrum, regionów (województw) oraz gmin (samorządów terytorialnych).
3. Określenie sposobów finansowania badań w poszczególnych latach (I996 - 1999). Przyjąć rok 2000 jako docelowy dla wdrożenia systemu
4. Określenie instrumentów działania na poszczególnych szczeblach zarządzania.
5. Istnieje pilna potrzeba opracowania modelu badań marketingowych w oparciu o regiony i współfinansowanych przez centrum (współpraca z GUS, M. P H itp.).
6. Przeprowadzenie ogólnopolskiego seminarium dyskusyjnego na temat opracowanego modelu
7. Przyjęcie modelu przez UKFiT.

Podstawowe zadania w tej dziedzinie jakie powinny być możliwie szybko zrealizowane to:
1. Identyfikacja stanu obecnego na poziomie centralnym (projekt realizowany, ze środków PHARE - TOURIN), regionalnym (fundusze własne, środki pomocowe) oraz branży turystycznej.
2. Zaproponowanie kilku alternatywnych modeli działania (zlecenia do PAPT, przetargi).
3. Przeprowadzenie seminarium na temat zaproponowanych modeli działania (równoległe bądź łącznie z seminarium na temat krajowego systemu informacji turystycznej).
4. Podsumowanie dyskusji w UKFiT, przyjęcie wydyskutowanego modelu działania,
5. Realizacja w· ramach NTO, wybranej lub specjalnie do tego celu powołanej firmie.

Podstawowe zadanie organizacyjne polega na zebraniu informacji z makroregionów. zaprogramowaniu. wydaniu i wypromowaniu kalendarza najistotniejszych imprez krajowych. Kalendarz winien objąć; targi, obchody, festiwale, zloty, większe kongresy itp. Na tym polu niezbędna jest współpraca z innymi resortami (a szczególnie z Ministerstwem Kultury i Sztuki). Zasady dystrybucji wydawnictw promocyjnych realizowanych na zlecenie Urzędu Kultury Fizycznej i Turystyki.

Dla każdego wydawnictwa PAPT przygotowuje rozdzielnik ramowy. Obejmuje on następujące pozycje: rynek krajowy, zagraniczny, nakłady, wersje językowe. Zatwierdzony przez Departament Promocji Turystyki UKFiT rozdzielnik ramowy jest podstawą do dystrybucji wydawnictw przez PAPT. Ramowy rozdzielnik może obejmować następujące kategorie odbiorców i imprez

Bezpłatna dystrybucja zagraniczna realizowana jest poprzez:
a. polskie POIT- y
b. zagraniczne ośrodki informacji turystycznej w Krajach w których nie ma POIT-ów
c. placówki zagraniczne PLL LOT w Krajach w których nie ma POIT - ów
d. ambasady, konsulaty, biura radcy handlowego, instytuty kultury w krajach w których nie ma POIT - ów
e. stoiska narodowe UKFiT na targach zagranicznych dla głównego stoiska informacyjnego
f. przedstawicielstwa zagraniczne polskich touroperatorów

Dystrybucja bezpłatna krajowa obejmuje:
a. imprezy sportowe o charakterze Mistrzostw Świata i Europy lub Międzynarodowych Mistrzostw Polski
b. imprezy turystyczne o charakterze międzynarodowym (do 100 egz. każdej pozycji)
c. urzędy wojewódzkie (do 50 sztuk poszczególnych tytułów związanych z danym regionem)
d. centra informacji turystycznej - wydawnictwa w języku polskim o charakterze informatorów, katalogów informacji użytkowej, plakatów informacyjnych (po 3 egzemplarze)
e. centra informacji turystycznej i punkty informacyjne - po 3 egz. wszystkich wydawnictw
f. Sejm, Senat

g. ambasady na terenie Polski
h. uczestnicy study tour i stoiska narodowe na targach krajowych

Dystrybucja odpłatna dotyczy:

1. Zarząd i Oddziały PAPT w celu sprzedaży
⇒ biura podróży 50 % odpłatności
⇒ szkoły o profilu turystycznym 50 % odpłatności
⇒ urzędy wojewódzkie - 50 % odpłatność
⇒ inne instytucje i osoby
2. W przypadku wydawnictw o specjalnym charakterze (np. książki, albumy) mogą być stosowane odrębne zasady dystrybucji ustalane każdorazowo przez UKFiT
3. Do 10 każdego miesiąca PAPT dostarcza do Departamentu Promocji Turystycznej aktualne stany magazynowe wydawnictw.
4. W terminie 1 miesiąca od zakończenia roku kalendarzowego PAPT przygotuje zbiorcze zestawienie obejmujące wykaz.
5. Decyzje o udostępnieniu materiałów zgodnie z powyższymi zasadami podejmie Dyrektor Polskiej Agencji Promocji Turystyki lub osoba przez niego upoważniona.

Dostępność transportowa woj. częstochowskiego

Transport obok walorów i zagospodarowania turystycznego, stanowi główny element obsługi ruchu turystycznego. Istotą turystyki jest zmiana miejsca pobytu, która pociąga za sobą konieczność korzystania z usług transportowych. Głównym zadaniem transportu w turystyce jest zapewnienie dobrej dostępności transportowej do najważniejszych centrów krajoznawczych i rejonów turystycznych. Chodzi tu przede wszystkim o zapewnienie dogodnych warunków i bezpośredniego dojazdu, racjonalnej długości, czasu i kosztów podróży, odpowiedniego komfortu i bezpieczeństwa jazdy publicznymi środkami transportu. W przypadku zaś korzystających z własnych środków lokomocji i autokarów odpowiedniej obsługi podróżnych i samochodów.

Na kształtowanie dobrej dostępności transportowej decydujący wpływ wywierają: układ i gęstość dróg, stan techniczny sieci i taboru transportowego oraz organizacja połączeń w transporcie publicznym (rozkład jazdy).

Wyróżniamy dostępność zewnętrzną oraz wewnętrzną. Pod pierwszym pojęciem należy rozumieć warunki dojazdu do danego miasta (rejonu) rozpatrywane w skali regionalnej, krajowej, międzynarodowej, natomiast pod drugim - wewnątrz danego miasta.

Niniejsze opracowanie obejmuje dostępność zewnętrzną. Jego zakres ograniczono do analizy istniejącego stanu sieci drogowej pod kątem rozwoju motoryzacji indywidualnej oraz połączeń środkami transportu publicznego w skali międzynarodowej i krajowej. Ponadto wiele miejsca poświęcono rozwoju perspektywom transportu, ze szczególnym uwzględnieniem w regionie częstochowskim.

Drogi bite i żelazne i perspektywy ich rozwoju

Drogi publiczne woj. . częstochowskiego w 1995 roku liczyły 5339 km długości, co daje wskaźnik gęstości 86,4 km na 100 km^2 . Przewyższa to średnią krajową gęstość , która

wynosi 74,5 km. Z tego na drogi o ulepszonej nawierzchni przypada 4181 km , a na nieulepszonej -1158 km.

Przez teren województwa przebiega 1028 km dróg krajowych zarządzanych przez DODP. w Katowicach, 2026 km dróg wojewódzkich zarządzanych przez WZDP Częstochowie, 344 km przez Zarządy Miejskie 8 miast oraz 1941 km dróg gminnych będących w gestii samorządów lokalnych.

Układ dróg województwa tworzą:

- droga międzynarodowa 1 - Łódź - Piotrków Trybunalski - Częstochowa - Katowice-Cieszyn, która w Piotrkowie Trybunalskim rozgałęzia się w kierunku Warszawy
- droga krajowa 76 - Częstochowa - Szczekociny - Jędrzejów - Kielce
- droga krajowa 46 - Częstochowa - Lubliniec - Opole
- droga krajowa 78 - Jędrzejów - Siewierz - Katowice
- droga krajowa 43 - Bytom - Lubliniec - Kluczbork

Z pozostałych dróg duże znaczenie dla obsługi transportowej województwa i rejonów przyległych posiadają

- droga 741 - Częstochowa - Radomsko
- droga 786 - Częstochowa - Koniecpol - Włoszczowa
- droga 791 - Wanaty - Myszków - Zawiercie
- droga 908 - Częstochowa - Tarnowskie Góry
- droga 494 - Częstochowa - Olesno
- droga 489 - Częstochowa - Kłobuck - Wieluń
- droga 491- Częstochowa - Działoszyn - Wieluń
- droga 483 - Częstochowa - Brzeżnica - Łask

Ponadto dla obsługi ruchu krajowego i międzynarodowego duże znaczenie ma droga międzynarodowa A - 4 położona w odległości ok. 70 km na południe w rejonie Dąbrowy Górniczej i Będzina, która wiedzie ze Zgorzelca przez Wrocław, Opole, Kraków do Przemyśla oraz droga E-67 z Pragi przez Wrocław, Piotrków Trybunalski do Warszawy.

W ocenie Ministerstwa Transportu i Gospodarki Morskiej polski system transportowy wykazuje duże zaniedbania w stosunku do krajów Europy Zachodniej. Niedostatki w infrastrukturze drogowej mają swoje podłoże zarówno w sferze materialnej, jak funkcjonalnej. Zalicza się do nich m.in.:

- niski udział w ogólnej sieci dróg o twardej nawierzchni autostrad i dróg szybkiego ruchu,
- brak dróg bitych umożliwiających bezkolizyjny ruch tranzytowy przez terytorium Polski z ominięciem miast i jednopoziomowych przejazdów kolejowych,
- ogromne zaniedbania w utrzymaniu dróg i budowie nowoczesnych mostów,
- brak nowoczesnego taboru samochodowego,
- niski poziom świadczenia usług przewozowych.

Stan techniczny dróg w woj. częstochowskim w ocenie Wydziału Infrastruktury Technicznej i Komunikacji Wojewódzkiego Urzędu w Częstochowie nie odbiega zbytnio od dróg w pozostałych rejonach Polski. Przedstawia się on następująco:

Tabela 15

Stan techniczny sieci drogowej woj. częstochowskiego

Wyszczególnienie	**Długość dróg**		**Stan techniczny**		
	km		zły	średni	dobry
Drogi krajowe w gestii DODP Katowice	a b	1028 100	531 52	326 32	171 16
Drogi wojewódzkie, zamiejskie w gestii DODP Częstochowa i ZD	a b	2026 100	573 28	843 42	610 30
Drogi krajowe miasta Częstochowy	a b	52 100	6 12	25 48	21 40
Drogi wojewódzkie miejskie	a b	292 100	76 26	111 38	105 36

a - w liczbach bezwzględnych

b - w procentach

Stan techniczny sieci dróg krajowych na terenie woj. częstochowskiego kształtuje się poniżej średniego poziomu krajowego , znacznie lepszy stan wskazują drogi wojewódzkie zwłaszcza przybiegające przez miasta, ale są one niedostosowane do wielkości natężenia pod względem przepustowości. Natomiast stan techniczny dróg lokalnych jest niezadowalający.
Głównym powodem tego jest z jednej strony - ciągły wzrost liczby samochodów oraz natężenia ruchu samochodowego na drogach , z drugiej zaś - malejący udział nakładów finansowych w budżecie państwa na modernizację i budowę nowych dróg. W ostatnich 5-ciu latach liczba samochodów w Polsce wzrosła z 9,0 mln do 11,2 , średnie dobowe natężenie ruchu samochodowego na drogach wzrosło blisko o 42 %, a nakłady finansowe na drogi w budżecie państwa spadły z 2,5 % do 1 % . Wpływy państwa z tytułu podatków drogowych , od paliw i opłat związanych z funkcjonowaniem transportu w 1993 roku szacuje się na 61,0 bln starych zł a łączne wydatki na drogi z budżetu państwa wzniosły zaledwie 6,0 bln zł. Potrzeby na utrzymanie i modernizację dróg w 1995 roku w woj. częstochowskim zostały wyszacowane na 1378,4 mld zł , a nakłady na ten cel wyniosły zaledwie 173,6 mld zł.

Z punktu widzenia potrzeb turystyki istotne znaczenie ma dostosowanie infrastruktury dla rozwoju tego sektora gospodarki narodowej. Polska zmierza do stowarzyszenia z krajami Unii Europejskiej. W krajach tych turystyka zajmuje trzecie miejsce w tworzeniu dochodu narodowego, po przemyśle energetycznym oraz motoryzacji. W skali ogólnoświatowej kraje Unii Europejskiej są największym obszarem emisji i recepcji ruchu turystycznego.
Polska powinna dążyć do przejęcia części tego strumienia ruchu dla zwiększenia wpływów finansowych i poprawy bilansu płatniczego. Szansą naszego rozwoju turystyki oprócz walorów przyrodniczych oraz kulturowych jest tranzytowe położenie oraz moda na "kraje Europy Wschodniej". Głównym warunkiem dla osiągnięcia tego celu jest modernizacja infrastruktury drogowej.

Prowadzone od kilku lat badania ankietowe w Instytucie Turystyki nad przyjazdami turystów i odwiedzających jednodniowych do Polski z zagranicy wskazują, że głównym środkiem lokomocji jest transport samochodowy (autokary i samochody osobowe). Korzysta z niego od 65 do 80% przyjeżdżających. Tymczasem polskie drogi są zupełnie niedostosowane do obsługi wzmożonych przewozów turystycznych. W ocenie Arthura D.Little do największych zaniedbań głównych dróg, łączących inne kraje i największe aglomeracje miejskie z najbardziej atrakcyjnymi rejonami turystycznymi naszego kraju należą:

- mała przepustowość przejść granicznych (ogromne kolejki, zbyt duża strata czasu w przejazdach przez granicę),
- duże nasilenie ruchu i zbyt wolna jazda,

- zawiły przejazd przez centra miast (brak obejść drogowych wokół miast i aglomeracji miejskich),
- niedostateczna ilość stacji benzynowych czynnych całą dobę,
- słabe oznakowanie dróg pod względem turystycznym,
- brak punktów informacyjno - rezerwacyjnych przy głównych drogach,
- brak waloryzacji atrakcji turystycznych wokół głównych dróg,
- niedostateczna ilość parkingów strzeżonych oraz miejsc postojowych w miejscach atrakcyjnych,
- brak tras tematycznych w miejscach wypadowych dla wycieczek,
- niedostateczna ilość i niski standard moteli, hoteli oraz placówek gastronomicznych.

Uwzględniając potrzeby turystyki zachodzi konieczność dostosowania stanu technicznego dróg do standardów obowiązujących w krajach Europy Zachodniej. W planach rozwojowych transportu przewiduje się unowocześnienie infrastruktury drogowej w najbliższych latach. Najważniejszym zadaniem będzie budowa systemu autostrad i dróg szybkiego ruchu. W 1993 roku został zatwierdzony przez Radę Ministrów program budowy 2600 km autostrad oraz 3900 km dróg szybkiego ruchu. Przebieg ich pokazuje mapa 1.

Projektowane autostrady powinny odpowiadać normom obowiązującym w Europie, opisanym m.in. w umowie dotyczącej głównych dróg ruchu międzynarodowego (AGR) - załącznik I/III Europejskiej Komisji Ekonomicznej z lat 1988 - 1989. Zgodnie z tymi przepisami autostrady powinny m.in.:

- posiadać co najmniej dwupasmowe jezdnie jednokierunkowe, trwale rozdzielone pasmem rozdziału;
- posiadać dwupoziomowe skrzyżowania z innymi trasami komunikacyjnymi;
- gwarantować wysoki poziom bezpieczeństwa ruchu, estetyki i otoczenia drogi;
- posiadać oświetlenie: skrzyżowań, tuneli, miejsc obsługi podróżnych, stacji poboru opłat.

Miejsca obsługi podróżnych (MOP) powinny być usytuowane co 20 km. W zależności od standardu i przeznaczenia wyróżnia się kilka rodzajów MOP

- międzynarodowej i dalej od Częstochowy na zachód w kierunku Chorzowa i granicy czeskiej tzw. wypoczynkowe, o powierzchni 1-2 ha - na ich terenie znajdują się ławki, stoły, szalety;
- wypoczynkowo - usługowe, o pow. 2 -3 ha - na ich terenie znajdą się placówki handlowe, stacje benzynowe, punkty gastronomiczne itd.;

wypoczynkowo - usługowe, o pow. 3 - 5 ha - z odpowiednią bazą noclegową, hotelami; zapleczem handlowo - gastronomicznym, kioskami, stacjami benzynowymi z towarzyszącymi sklepami (na wzór niemieckich sklepów całodobowych przy Tankschtelle).

Zakłada się, że najmniejsza odległość obiektów budowanych od zewnętrznych krawędzi ruchu na autostradzie powinna wynosić 30 m dla terenów zabudowanych. Budynki zamieszkałe nie mogą się znajdować bliżej niż 120-150 m od autostrady, a szpitale i sanatoria - 300 m.

Normy europejskie przewidują ponadto zainstalowanie ekranów dźwiękochłonnych w miejscach szczególnie uciążliwych dla ludzi - zwłaszcza w pobliżu miast, osiedli i dużych skupisk zamieszkałych.

W ramach tego programu w rejonie Częstochowy przewiduje się budowę autostrady A -1 na długości 70 km od woj. piotrkowskiego do Rząsawy wzdłuż istniejącej drogi międzynarodowej i dalej po zachodniej części Częstochowy w kierunku Chorzowa aż granicy czeskiej . Ponadto na południe od Częstochowy autostrady A-4 ze Zgorzelca przez Wrocław , Katowice do Przemyśla oraz na północy autostrady A- 8 z Wrocławia przez Kępno do Łodzi.

Oprócz tego na terenie woj. częstochowskiego postuluje się modernizację i zmianę funkcji drogi krajowej Jędrzejów - Szczekociny - Częstochowa - Lubliniec - Opole na drogę ekspresową. Z pozostałych dróg krajowych planuje się modernizację dróg na odcinkach Koniecpol - Częstochowa, Żarki - Częstotochowa , Częstochowa - Krzepice - Wieluń. Pilną potrzebą jest również budowa obwodnic miejskich wokół Lublińca, Lelowa, Praszki, Krzepic, Szczekocin i Dobrodzienia . Ponadto konieczna jest przebudowa wielu skrzyżowań i remont wielu mostów .

Dzięki tym inwestycjom Częstochowa zostanie włączona w system autostrad krajowych i międzynarodowych i stanie się ważnym węzłem tranzytowym na linii wschód - zachód oraz północ - południe, co niewątpliwie przyczyni się do poprawy dostępności transportowej zarówno dla turystów krajowych, jak i zagranicznych korzystających z transportu samochodowego.

Unowocześnienie sieci drogowej przyczyni się do:

- zwiększenia szybkości i skrócenia czasu przejazdu od 30 do 40%,
- podniesienia komfortu jazdy,
- zmniejszenia emisji szkodliwych substancji do atmosfery,
- obniżenia kosztów przejazdu (oszczędność na paliwie i zużyciu samochodu),
- poprawy obsługi podróżnych,
- zmniejszenia liczby wypadków samochodowych na drogach,
- poprawy bezpieczeństwa podróżnych.

Budowa infrastruktury technicznej i usługowej towarzyszącej autostradom i drogom ekspresowym (miejsca postojowe, parkingi, stacje paliw, warsztaty samochodowe, organizacja pomocy technicznej, hoteli, moteli, restauracji, placówek handlowych, punktów informacyjno - rezerwacyjnych przyczyni się do wzrostu zatrudnienia i częściowego zmniejszenia bezrobocia.

Województwo częstochowskie w 1995 roku posiadało 536 km linii kolejowych. Na 100 przypada 8,7 km^2 linii kolejowych, przy średniej krajowej wznoszącej 7,6. km. Linie te są w całości zelektryfikowane .

Najważniejsze linie kolejowe na terenie województwa biegną z Górnego Śląska do portów bałtyckich oraz Warszawy . Są to :

- Katowice - Lubliniec - Poznań - Szczecin
- Katowice - Herby - Charsznica - Bydgoszcz - Gdynia (magistrala węglowa)
- Katowice - Zawiercie - Częstochowa - Koluszki - Warszawa
- Katowice - Włoszczowa - Opoczno - Warszawa (CMK)

Ponadto na kierunku wschód - zachód przebiega linia kolejowa o drugorzędnym znaczeniu Kielce - Częstochowa - Lubliniec - Opole . Głównym węzłem kolejowym jest Częstochowa, jednakże wiele dalekobieżnych pociągów krajowych i międzynarodowych z Warszawy w kierunku Katowic i Krakowa omija to miasto .

Polską sieć kolejową - podobnie jak sieć drogową - dzieli duży dystans od krajów przodujących pod tym względem . Spośród zaniedbań polskiej sieci kolejowej można wymienić:

- niewielki udział linii dwutorowych i wielotorowych w ogólnej sieci linii kolejowych,
- brak linii kolejowych dostosowanych do kursowania szybkich pociągów,
- brak nowoczesnego taboru kolejowego,
- niski standard świadczonych usług.

W planach rozwojowych transportu kolejowego w Polsce nie przewiduje się dalszej rozbudowy sieci kolejowej. Część linii o znaczeniu lokalnym przeznaczona zostanie do prywatyzacji, a część do likwidacji. Główny wysiłek inwestycyjny skierowany zostanie na linie o podstawowym znaczeniu krajowym i międzynarodowym. Linie międzynarodowe mają być

zmodernizowane i dostosowane do standardów obowiązujących w krajach Europy zachodniej. Chodzi tu głównie o zwiększenie prędkości pociągów, bezpieczeństwa, podniesienie komfortu jazdy oraz wymianę taboru, aby sprostać wymogom jakościowym obowiązującym w tych krajach.

W ramach porozumienia europejskiego o międzynarodowych liniach kolejowych z AGC - Europea, Agreement on Main International, przez teren Polski powinno przebiegać 4 linie, po których mają kursować pociągi ekspresowe z szybkością 160 km/godz. Wspólnie z krajami EWG rozważa się również możliwość budowy super szybkiej linii kolejowej na trasie Paryż - Berlin - Warszawa - Moskwa, dostosowanej do prędkości 300 km/godz, a z krajami Bałtyckimi linii łączącej Warszawę z Litwą, Łotwą, Estonią oraz Petersburgiem.

Według planów Generalnej Dyrekcji PKP do 2010 roku w zakresie infrastruktury kolejowej przewiduje się do modernizacji lub budowy następujące odcinki linii kolejowych:

E-65 Warszawa - Zawiercie - Katowice - Zebrzydowice
E-20 Kunowice - Warszawa - Terespol
C-59/2 Wrocław - Międzylesie
E-26 Wrocław - Idzikowice
E-26 Warszawa - Kuźnica Białostocka
E-59 Chałupki - Świnoujście
E-30 Zgorzelec - Przemyśl
E-65 Gdynia - Warszawa
C-30/1 Kraków - Muszyna

W rejonie Częstochowy z ważniejszych inwestycji kolejowych przewiduje się dostosowanie do standardów europejskich linii kolejowej Katowice - Zawiercie - Piotrków Trybunalski - Warszawa. Dostosowanie Centralnej Magistrali Kolejowej do prędkości kursowania pociągów do 250 km na godz. Modernizację linii kolejowej Kielce - Częstochowa - Lubliniec - Opole , Koniecpol - Tunel - Kraków oraz Częstochowa - Chorzów

Modernizacja i budowa wymienionych odcinków linii kolejowych pozwoli włączyć Częstochowę w system krajowej i międzynarodowej sieci kolejowej, po której kursować będą szybkie pociągi ekspresowe typu EuroCity oraz InterCity m.in.:

- EuroCity w relacjach:
Kraków/ Katowice/ Wrocław - Berlin
Kraków/ Katowice/ Wrocław - Frankfurt/M
Kraków - Wiedeń
- InterCity w relacjach:
Wrocław - Katowice - Kraków - Rzeszów - Lwów
Kraków - Budapeszt
Kraków - Praha.

Reasumując należy stwierdzić, że pomimo wystarczającej ilości dróg bitych i żelaznych w Polsce na terenie województwa częstochowskiego odczuwa się brak nowoczesnych arterii drogowych obsługujących ruch tranzytowy na kierunkach wschód - zachód oraz północ - południe. Niedostateczny jest stan techniczny zarówno dróg krajowych, jak i lokalnych (gminnych).

Połączenia kolejowe, autobusowe i lotnicze

W publicznym transporcie kolejowym i autobusowym decydujący wpływ na kształtowanie dostępności transportowej ma ilość i zasięg bezpośrednich połączeń oraz ich stopień skomunikowania lokalnymi połączeniami obsługującymi mniejsze miejscowości i rejony o dużej atrakcyjności turystycznej.

Częstochowa posiada położenie tranzytowe ale większość połączeń kolejowych międzynarodowych i krajowych na kierunku północ - południe omija to miasto. Również na kierunku wchód - zachód większość pociągów kursuje magistralą Wrocław - Opole - Katowice - Przemyśl. Stacje kolejowe Częstochowa Osobowa oraz Częstochowa Stradom skupiają dziennie kilkadziesiąt połączeń dalekobieżnych i lokalnych kolejowych . Najwięcej pociągów kursuje do pobliskich większych miast Katowic - 37 dziennie, Piotrkowa Trybunalskiego - 19, Kielc - 10 , Krakowa - 8, Łodzi - 7, Opola - 6, Warszawy - 6, Wrocławia - 4. Skomunikowanie z pozostałymi miastami wojewódzkimi jest niezadowalające. Szczególnie dotkliwie odczuwa się brak bezpośrednich połączeń kolejowych do Poznania i miast nadmorskich.

A jeszcze gorzej kształtuje się sytuacja w połączeniach międzynarodowych. W Częstochowie brak jest jakichkolwiek połączeń międzynarodowych. Pomimo, że liczba turystów zagranicznych przybywa do Częstochowy ze Środkowej Europy, głównie z Austrii, Węgier, Czech i Słowacji, to pociągi z Wiednia, Budapesztu, Pragi i Bratysławy do Warszawy kursują po Centralnej Magistrali Kolejowej i omijają to miasto.

Dla poprawy dostępności transportowej konieczne jest skierowanie dalekobieżnych połączeń kursujących Centralną Magistralą do Częstochowy, tym bardziej, że w tym mieście przy końcu 1996 roku otwarto nowy dworzec kolejowy. W jego budowie zastosowano najnowocześniejsze rozwiązania techniczne. Zmodernizowano torowiska, wybudowano nowe perony, podziemne przejścia zaopatrzone w pochylnie dla osób niepełnosprawnych. Ruch podróżnych wyprowadzono w kierunku wschodniej i zachodniej części miasta. Wybudowano nowy pawilon dworca w zachodniej części z placem przydworcowym i podjazdami dla samochodów.. Ponadto na antresoli wybudowanej nad torowiskami i peronami umieszczono poczekalnie dla podróżnych oraz pawilony usługowo - handlowe .

Na obszarach pozbawionych sieci kolejowej albo też na relacjach, gdzie wielkość potrzeb przewozowych jest zbyt mała dla uruchomienia połączeń kolejowych, głównym środkiem przewozowym jest transport autobusowy. Na terenie woj. częstochowskiego w 1995 roku łączna długość linii autobusowych wynosiła 25.915 km. Największym węzłem transportu autobusowego jest Częstochowa. Skupia ona ok. 250 linii autobusowych, z tego 30 na trasach dalekobieżnych. Linie dalekobieżne swoim zasięgiem obejmują większość terytorium środkowej i południowej Polski. Granice jego wyznaczają najdalej położone miasta docelowe: Chełm, Lublin, Białystok, Giżycko, Olsztyn, Płock, Włocławek, Koło, Konin, Wałcz, Zielona Góra, Lubań, Śl., Polanica Zdrój, Kłodzko, Opole, Racibórz, Wodzisław, Żywiec, Zakopane, oraz Krosno

Podobnie jak w transporcie kolejowym PKS nie oferuje żadnych połączeń międzynarodowych. A z bardzo licznych linii autokarowych obsługiwanych przez prywatnych przewoźników z Warszawy do Czech, Austrii, Południowych Niemiec oraz Włoch w Częstochowie zatrzymują się jedynie autokary kursujące do Rzymu i Paryża. Z tych powodów w wyjazdach zagranicznych turyści zmuszeni są do korzystania z połączeń publicznymi środkami transportu w Katowicach lub w innych miastach, co zwiększa uciążliwość przejazdów, a zwłaszcza wydłuża czas przejazdu oraz powiększa koszty podróży.

Ogólnie rzecz biorąc w krajowej komunikacji połączenia kolejowe i autobusowe zapewniają bezpośredni dojazd do 37 miast wojewódzkich położonych głównie w środkowej i południowej części kraju. Znaczna ich cześć z nich posiada tylko po jednym połączeniu . Rejony północno - zachodnie oraz północno - wschodniej części kraju są wyraźnie upośledzone pod tym względem. W komunikacji międzynarodowej stan w tej dziedzinie jest jeszcze gorszy. Częstochowa, poza połączeniami lotniczymi z pobliskich Pyrzowic i dwóch linii autokarowych pozbawiona jest bezpośrednich połączeń kolejowych i autobusowych z krajami sąsiednimi.

Lotniska

Częstochowa posiada możliwość korzystania z transportu lotniczego. W połowie drogi pomiędzy a Katowicami znajduje się lotnisko w Pyrzowicach. Dzięki modernizacji w ostatnich latach obsługuje ono ruch krajowy i międzynarodowy. Latem w 1995 roku dysponowało ono 9 liniami. Do Warszawy na której odbywało się 9 lotów dziennie, Rzymu - 2 loty, Kolonii - Bonn - 2 loty, Frankfurtu n/Menem - 7 lotów, Londynu - 5 lotów, Paryża - 2 loty , Zurychu - 2 loty, Sofii - 2 loty oraz Wiednia - 4 loty. W tym miejscu należy przypomnieć, że z powodu remontu krakowskiego lotniska w Balicach, Pyrzowice przyjęły obsługę wszystkich linii z Krakowa. Ponadto dalsze połączenia do wielu krajów Europy, Ameryki Północnej oraz na Bliski Wschód można uzyskać lotniska w Warszawie.

W przypadku utworzenia Częstochowskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej istnieje możliwość wykorzystania lotniska wojskowego w Rudnikach dla przewozów pasażerskich i towarowych.

Zważywszy , ze Częstochowa koncentruje w ciągu roku, ponad 3,5 mln turystów krajowych i zagranicznych Zachodzi pilna potrzeba poprawy dostępności transportowej w skali krajowej i międzynarodowej .Warunkiem nieodzownym dla realizacji tego zadania jest poprawa stanu technicznego sieci drogowej, kolejowej oraz zwiększenia liczby bezpośrednich połączeń (kolejowych, autobusowych i autokarowych) zarówno krajowych jak i zagranicznych.

W związku z tym konieczne jest:

1. przyspieszenia prac od strony technicznej i finansowej nad budową autostrady oraz dróg ekspresowych,
2. przebudowa ulic wlotowych do Częstochowy, w celu połączenia tego miasta z planowaną autostradą
3. budowa w pobliżu Częstochowy Miejsca Obsługi Turystów, z pełnym wyposażeniem dla obsługi samochodów i turystów
4. podjęcie szybkiej modernizacji linii kolejowej z Warszawy przez Piotrków Trybunalski i Częstochowę do Katowic w celu uruchomienia szybkich pociągów typu InterCity i EuroCity,
5. budowy obwodnic wokół Lublińca, Lelowa, Praszki, Krzepic, Szczekocin oraz Dobrodzienia,
6. zwiększenie nakładów finansowych na poprawę stanu technicznego dróg i obiektów inżynieryjnych,
7. poprawy zagospodarowania dróg krajowych i międzynarodowych pod kątem obsługi podróżnych i pojazdów samochodowych (stacje paliw, stacje obsługi samochodów, system pomocy drogowej, hotele, motele, gastronomia, punkty informacyjno - rezerwacyjne),
8. poprawy oznakowania drogowego i turystycznego na drogach o większym natężeniu ruchu turystycznego,
9. wytyczenie szlaku drogowego, przez najatrakcyjniejsze rejony Jury Krakowsko - Częstochowskiej (wydłuż szlaku Orlich Gniazd) i jego zagospodarowanie dla potrzeb turystów zmotoryzowanych
10. opracowania planu poprawy bezpieczeństwa ruchu drogowego, zmodernizowania i oznakowania odcinków dróg o największej wypadkowości

11. włączenie Częstochowy w trasy przebiegu dalekobieżnych pociągów pospiesznych i ekspresowych kursujących z Warszawy, z rejonów nadmorskich i mazurskich do Katowic i Krakowa oraz rejonów turystycznych położonych i górach i w kierunku odwrotnym.
12. włączenie Częstochowy w trasy przebiegu pociągów międzynarodowych z Warszawy do Pragi , Wiednia, Bratysławy i Budapesztu i w odwrotnym kierunku w celu udostępnienia Częstochowy dla turystów z sąsiadujących krajów.
13. Uruchomienie połączeń autokarowych do Czech i Niemiec.

III. DIAGNOZA STANU TURYSTYKI W WOJEWÓDZTWIE

Waloryzacja przestrzeni woj częstochowskiego

Do określenia potencjału walorów turystycznych woj. częstochowskiego wykorzystano metodę waloryzacji M. Nowakowskiego, wykorzystywaną wielokrotnie w rożnych opracowaniach (Strategia rozwoju regionu krakowskiego, Krakowa , Bieszczadów itd.). Metoda ta pozwala uwzględnić w waloryzacji zarówno cechy pozytywne jak i negatywne, przyjmujące w rozwoju turystyki formę symulant, bądź tez destymulant ruchu turystycznego
W zaproponowanej metodzie, istnieje możliwość uwzględnienia szerokiego spektrum czynników jednocześnie, stymulujących bądź tez ograniczających rozwój ruchu turystycznego na danym terenie. Metoda ta pozwala uwzględnić równocześnie cztery zespoły cech, mające zasadniczy wpływ, na rozmiary i natężenie ruchu turystycznego. Trzy pierwsze zespoły cech wpływają stymulująco na rozwój turystyki, czwarty zespół cech negatywnych, ogranicza lub niekiedy uniemożliwia wręcz rozwój napływowego ruchu turystycznego.
Do symulant ruchu turystycznego w zaproponowanej metodzie zaliczono 7 cech środowiska naturalnego (rzeźba, budowa geologiczna, mikroklimat, bogactwo szaty roślinnej, świata zwierzęcego, gleby i ich jakość, naturalność krajobrazu z uwzględnieniem powierzchni leśnych oraz wody powierzchniowe). W zespole cech walorów antropogenicznych bonitowano 5 podstawowych cech; historyczna przeszłość danego terenu, zabytki kultury świeckiej i religijnej, zabytki kultury duchowej, harmonijność krajobrazu , autentyczność przechowywanego i występującego folkloru oraz tradycji. Trzeci zespół cech wpływający na rozmiary ruchu turystycznego związany jest z infrastruktura i zagospodarowaniem danego terenu dla potrzeb turystów. Uwzględniono tu 4 zasadnicze cechy, a mianowicie; dostępność transportowa do obszaru, bazę żywieniowa (w tym jej różnorodność oraz jakość produkowanej żywności), bazę noclegowa, szeroko rozumiane bezpieczeństwo (zdrowia, życia). Wśród zespołu cech negatywnych - destymulant, rozwoju ruchu turystycznego do analizy wzięto zespół 5 cech, z których trzy dotyczyły skażenia: powietrza, wody ,gleby i żywności, poziom hałasu , krajobraz a także poziom jego zeszpecenia i zdegradowania.

Poszczególne cechy wyrażone zostały w wartościach całkowitych w granicach od 0 do +7 w przypadku cech dodatnich i od 0 do -7 w przypadku cech negatywnie oddzialywujących na rozwój ruchu turystycznego. Wartości maksymalne in plus i in minus otrzymywały te tereny, które w swojej klasie odznaczały się wartościami w skali kraju najwyższymi, W przypadku cech które plasowały się w znaczeniu i roli ponadregionalnej mogły uzyskać 5 punktów. W przypadku bonitacji danej cechy, która posiada znaczenie lokalne, wartości punktowe wynosiły do +3 lub w przypadku destymulant do -3 punktów.
Przeprowadzając waloryzacje przestrzeni woj. częstochowskiego, posiłkowano się metoda ekspertów, wykorzystując także znajomość i doświadczenie w tej dziedzinie studentów turystyki AWF w Krakowie.
Celem przeprowadzenia szczegółowej analizy i oceny walorów turystycznych i cech negatywnych obszaru woj. częstochowskiego, terytorium województwa podzielono na regularne pola o bokach 5 x 5 km, w pracach szczegółowych, a następnie przy ocenie zbiorowej i uogólnieniach, na kwadraty o bokach 10 x 10 km. W niniejszym opracowaniu zaprezentowano jedynie najważniejsze i istotne kartogramy, pomocne w dalszych pracach badawczych, bądź w podsumowaniach. Do waloryzacji wykorzystano jednocześnie fachowa literaturę, dotyczącą głownie środowiska naturalnego, historii, architektury, gospodarki i charakterystyki stanu ekologicznego regionu. Wyniki analizy i bonitacji weryfikowano z danymi zawartymi w przewodnikach, folderach i mapach w rożnych podziałkach. Bazowano

jednocześnie na informacjach pochodzących z autopsji, w tym także kilkunastoosobowej grupie studentów AWF w Krakowie pochodzących z opisywanego regionu. (prace seminaryjne i magisterskie).

WALORY TURYSTYCZNE WOJ. CZĘSTOCHOWSKIEGO

Przyjmując ogólny podział walorów turystycznych (jak zaznaczono we wstępie) na przyrodnicze i antropogeniczne, na terenie woj. częstochowskiego zaznacza się ich znaczne bogactwo. Jest to wynik przede wszystkim położenia terytorium województwa pomiędzy trzema dużymi makroregionami fizyczno-geograficznymi i związanym z nimi rozwojem regionów społeczno - gospodarczych. Przez wiele stuleci makroregione te formuowały się w zasadzie w odmiennych warunkach. Ukształtowane makroregiony: Wielkopolski, Małopolski i Śląski, wywierały na omawiany region w różnych okresach czasu niejednakowy wpływ na społeczeństwo i gospodarkę obecnego woj. częstochowskiego. Wpływy te zachowały się do dnia dzisiejszego, co poważnie urozmaica bogactwo walorów woj. częstochowskiego, w szczególności w sferze walorów antropogenicznych i czyni go ważnym obszarem na mapie turystycznej Polski.

3.1. Walory przyrodnicze

Omówione powyżej położenie terytorium woj. częstochowskiego na styku trzech jednostek morfostrukturalnych, sprawia, ze środowisko naturalne jak, na centralne ulokowanie w kraju, jest silnie zróżnicowane. Decydujący wpływ na ten obszar miała odmienna przeszłość geologiczna poszczególnych, wspomnianych już trzech krain geograficznych. Budowa geologiczna, a co za tym idzie rzeźba terenu, zmodyfikowana przez zlodowacenie, wytworzyła duża różnorodność krajobrazów. Poważne różnice zaznaczyły się w świecie organicznym, jako wynik wspomnianych już warunków geologiczno- rzeźbotwórczych. Rożna jakość podłoża, znaczne różnice w wysokościach względnych a także występujące zróżnicowanie mikroklimatyczne, spowodowały wytworzenie się kilku gatunków, odmiennych jakościowo gleb, które dodatkowo warunkowały i sprzyjały powstawaniu rożnych ekosystemów i zbiorowisk flory i fauny.

3. 1.1. Budowa geologiczna

Wapienna płyta Wyżyny Krakowsko-Wieluńskiej jest największym w Polsce obszarem występowania typowych procesów krasowych. Centralnie przecinający i największy powierzchniowo obszar najstarszych geologicznie utworów pochodzi z okresu jurajskiego . W górnej jurze obszar woj. częstochowskiego pokryty był wodami jezior, jako pozostałości transgresji morskiej. Na dnie tych zbiorników osadzały się oprócz ówczesnej tropikalnej flory, okazy lądowej flory . Z utworów geologicznych zaczęły tworzyć się ciemne iły rudonośne (eksploatowane w okolicach Częstochowy). Pod koniec jury, kiedy zasięg morza był najwiekszy,a świat organizmów bardzo bogaty, powstały osady, których miąższość dochodzi do 300 m. Z widocznych dziś tych utworów spotykamy jasne margle, wapienie płytowe i tzw. wapienie skaliste, nazywane tak, ponieważ z nich właśnie uformowane są malownicze skałki Wyżyny Krakowsko-Wieluńskiej. Następny okres ery mezozoicznej - kreda, na omawianym obszarze zaznaczył się ponownie transgresjami morskimi, a osady tego morza występują gł. w Niecce Włoszczowskiej i reprezentowane są przez margle oraz piaskowce.

Ostateczne wydźwignięcie osądów jurajskich nastąpiło podczas ruchów laramijskich (w okresie kredowym) po czy nastąpił dłuższy okres spokoju tektonicznego. Dopiero w starszym trzeciorzędzie miały miejsce ruchy górotwórcze (fałdowanie alpejskie, m.in. Karpaty), które wywarły poważny wpływ na rzeźbę terenu. Ciepły i wilgotny klimat panujący w trzeciorzędzie, sprzyjał chemicznemu wietrzeniu i denudacji masywów węglanowych. Rozwija się wówczas rzeźba krasowa, która nadaje swoiste i niepowtarzalne cechy poszczególnym formacjom skalnym na terenie Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej. Na skutek różnic w strukturalnym wykształceniu wapieni, rozmywaniu i niszczeniu uległy w pierwszej kolejności mniej odporne partie. Najpierw powstały płaskodenne obniżenia, wyścielane glinami a następnie mogoty, które utworzyły się z najodporniejszych na erozje wapieni skalistych.
Krasowienie kompleksu wapieni Wyżyny, odbywało się również w ich wewnętrznych pokładach, prowadząc do utworzenia się sieci kanałów odwadniających, których fragmenty dostępne dla człowieka z powierzchni, określane są jako jaskinie.
Wyraźnie zaznaczający się w terenie, zachodni brzeg Wyżyny jest progiem tektonicznym, zwany kuesta, miejscami osiągający 100 m wysokości względnej, powstał on w oligocenie. Z końcem pliocenu (ok. 1 mln lat temu), klimat zaczął oziębiać się. Wyginęła ciepłolubna flora i fauna i rozpoczęła się epoka lodowa - plejstocen. W okresie tym występowały znaczne wahania klimatyczne, prowadząc bądź to do oziębienia i powstawania lądolodów, lub do jego ocieplania się tworząc tzw. interglacjały. Współczesna rzeźba jest pozostałością z plejstoceńskich procesów, wietrzenia mrozowego i przemieszczania się utworów glacjalnych i fluwioglacjalnych. Procesy te zamaskowały i znacznie złagodziły nierówności terenu. Istotne znaczenie na budowę geologiczna i rzeźbę terenu wywarły dwa pierwsze zlodowacenia ; karpackie i środkowopolskie. Wprawdzie człon Wyż. Krakowsko-Częstochowskiej nawet w okresie zlodowacenia karpackiego nie został pokryty lądolodem, to zachodziły znaczne zmiany na jego przedpolu. Niższa Wyż. Wieluńska została przykryta utworami polodowcowymi i nosi charakter równiny morenowo-sandrowej. Dalej na południe a wiec w Jurze Krakowsko-Częstochowskiej poważne zmiany wystąpiły z racji działalności znacznych ilości wód z topniejącego lądolodu. Wówczas to utworzyły się doliny na południe i południowy-wschód od Częstochowy.
Zachodnie i wschodnie krawędzie Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej były poważną przeszkoda dla wdarcia się mas lądolodu w głąb Wyżyny. Spowodowało to opłynięcie Wyżyny przez lądolód i utworzenie nunataku. Utwory glacjalne i fluwioglacjalne, podczas topienia się lądolodu, składane były u podnóża i na przedpolu Wyżyny tworzą płaską powierzchnie polodowcową. Naniesiony przez wody z topniejącego lądolodu materiał , wypełniając zagłębienia i doliny ,zniwelował różnice w wysokościach względnych. W formach wklęsłych gromadził się najczęściej nieprzepuszczalny materiał ilasty, tworząc najczęściej niewielkie jeziora, bądź obszary podmokłe.
W związku z wapiennym podłożem, wierzchowina Wyżyny Krakowsko-Wieluńskiej, pozbawiona jest powierzchniowych źródeł i cieków. Na krawędziach natomiast rozmieszczone są liczne źródła krasowe o zmiennej wydajności.
Jednym z przejawów zachodzących procesów krasowych, odwadniający masyw wapienny Wyżyny Częstochowskiej i Wieluńskiej, jest tworzenie się jaskiń. Na analizowanym terenie, występuje prawie 100 takich obiektów. Zdecydowana większość z nich, nie osiąga 100 m długości i zwykle jest to jeden korytarz. Największa koncentracja jaskiń występuje w Sokolich Górach koło Olsztyna, Złotego Potoku i Kroczyc. Jaskinie stanowią ważny element środowiska naturalnego i są liczącym się walorem turystycznym.
W bonitacji budowy geologicznej, dla potrzeb turystyki, omawiany region częstochowski uzyskał wysoka wartość punktowa. Do najciekawszych pod tym względem zaliczana jest os województwa przebiegająca zgodnie z głównym ciągiem Wyż. Częstochowskiej i Wieluńskiej.

Najwyższe wartości uzyskały tereny położone od Kłobucka przez Częstochowę do Katowic i Myszkowa. Najniższe zaś wartości otrzymały: Ziemia Lubliniecka i północna cześć województwa z racji znacznej miąższości jednorodnych utworów polodowcowych.

3.1.2. Rzeźba terenu

Występująca w regionie częstochowskim zróżnicowana budowa geologiczna, przyczyniła się do silnego rozczłonkowania powierzchni. Rozczłonkowanie to widoczne jest zwłaszcza na Wyżynie Częstochowskiej. Wprawdzie deniwelacje terenu nie są zbyt duże i wynoszą niespełna 300 m w skali województwa, to jednak na niewielkich przestrzeniach wysokości względne przekraczają 100 m. Czyni to wrażenie istnienia nie tylko bardzo bogatej rzeźby, ale także występowania zarówno masywom skalnych jak również poszczególnych gór o niepowtarzalnych formach. Pod względem morfologicznym najbardziej urozmaicony obszar występuje w środkowej i południowo- wschodniej części regionu. Obszar ten rozciąga się od przełomu Warty pod Mstowem (322 m.npm) poprzez Sokole Góry (400 m.npm), Parkowe i Gorzkowskie Góry (405 m.npm), Gore Mirowska (423 m.npm) po Gore Jastrzebnik (427 m.npm) i Gore Zborów (468 m.npm).W obrębie omawianego obszaru zaznaczają się dwie powierzchnie zrównania; wyższa, zwana ryczowską, o wysokościach bezwzględnych w granicach 390 - 460 m.npm. oraz niższa - strzegowska o bardziej monotonnym wyglądzie. Te dwie powierzchnie zrównania sprawiły, ze Wyż. Częstochowska otrzymała nazwę; "krainy skalistych wzgórz i piaszczystych pustyń".

Charakterystycznym zjawiskiem Wyż. Częstochowskiej jest przebieg licznych pasm i zgrupowań skalistych wzgórz, położonych przeważnie w poprzek głównego grzbietu . Taki układ pojedynczych

skal i zespołu skałek nadaje wygląd i wzmacnia wrażenie charakteru niewielkich ale bardzo urozmaiconych i malowniczych masywom górskich. Formy wzgórz przybierają charakter stromych kop ze szczytami zwieńczonymi wychodniami białych skał, lub zespołu gór jak w okolicach Kroczyc, Mirowa, Potoku Złotego czy Olsztyna, względnie tez pojedynczych wzniesień jak Zielona Góra pod Częstochowa. Ważnym elementem krajobrazu woj. częstochowskiego są rozlegle tereny piaszczyste, przeważnie pochodzenia rzeczno-lodowcowego (małe pustynie); np. w okolicy Bobolic czy Olsztyna.

W północno-zachodniej części regionu rozciąga się Wyżyna Wieluńska wzniesiona najczęściej w granicach 260 - 300 m.npm. Jej wapienne podłoże prawie w całości pokryte jest osadami ze zlodowacenia środkowopolskiego przeważnie piaskami, glinami i żwirami. Wychodnie wapieni spotyka się jedynie w okolicy Działoszyna, a także pod Krzepicami, gdzie wody Liswarty rozcięły próg jurajski. . Na północ od Częstochowy, pomiędzy Wreczyca Wielka a Rudnikami, występuje długie pasmo piaszczysto-żwirowych wzniesień stadialu ze zlodowacenia środkowopolskiego.

Wchodząca od wschodu Niecka Włoszczowska, ma mało urozmaicona rzeźbę, a najwyższe wzniesienia w postaci wzniesie piaszczystych ze zlodowacenia środkowopolskiego na ogół nie przekraczają 270 m npm.(w Drużkowej 282 m.npm., Nowin 278m, czy Walkonowy 269 m npm).

Podobny charakter posiada wkraczająca od zachodu w obręb województwa Nizina Opolska. Tereny zachodnie regionu częstochowskiego maja również wygląd pofalowanej polodowcowej równiny, na której poszczególne wzniesienia (o wysokościach 205 - 275 m npm) tworzą wały moreny czołowej zbudowane z glin piasków i żwirów.

W przeprowadzonej bonitacji rzeźby terenu, obszar woj. częstochowskiego przyjmował wartości od 1 do +6 punktów. Najwyższe wartości uzyskały tereny rozciągające się w prostokącie Częstochowa - Mstow oraz Myszków- Kroczyce.

3. 1.3. Klimat

Pod względem klimatycznym terytorium woj. częstochowskiego zaliczany jest do krainy Śląsko-Krakowskiej. Podstawowe dane mieszczą się w granicach ; średnia temperatura stycznia wynosi od -2 do -3 C, lipca jako najcieplejszego miesiąca od 17 do 18 C. Na wierzchowinie Wyż. Częstochowskiej wartości te niższe są o około 1 C, gdzie zmieniają się tez i inne parametry klimatyczne, jak długość okresu wegetacyjnego, nasłonecznieenie, ilość opadów, czy długość zalegania pokrywy śniegowej.

Przy znacznym zróżnicowaniu rzeźby i wpływów poszczególnych mas powietrza w obrębie woj. częstochowskiego należy brać pod uwagę raczej warunki mezoklimatyczne, a nawet mikroklimatyczne, związane z lokalnymi uwarunkowaniami przede wszystkim różnymi formami terenowymi i wymiana oraz przemieszczaniem się różnych mas powietrza. Jako przykład należy tu przytoczyć krótszy czas trwania obu pośrednich por roku (wiosny i jesieni), czy występowanie przeciętnie większej ilości burz w ciągu roku (pod tym względem obszar Wyżyny ustępuje w długości okresu burzowego jedynie Tatrom). Mimo znacznej sumy opadów średnio ok. 700 mm/rok wierzchowina Wyżyn charakteryzuje się niska wilgotnością powietrza. Długość okresu wegetacyjnego zmienna jest w regionie i waha się w granicach od około 190 dni na wierzchowinie do 220 dni w zachodniej części województwa, przy średniej dla regionu 212 dni. Ostatnie przymrozki notowane są w drugiej połowie kwietnia, zaś pierwsze w połowie października.

Na Wyż. Częstochowskiej dłużej trwa okres z temperatura poniżej 0 C i wynosi on na wierzchowinie od 100 do 110 dni, podczas gdy na innych terenach województwa trwa przeciętnie około 100 dni, a w zachodniej części skraca się nawet do poniżej 90 dni w ciągu roku. Przy bonitacji warunków klimatycznych wzięto pod uwagę przede wszystkim cechy mikroklimatu. Cechy te mogą bowiem różnić się znacznie niekiedy na niewielkich odległościach. Dotyczy to np. zalegania mgieł (nasłonecznienia), wilgotności powietrza, czy siły wiatrów. Najlepszym przykładem może służyć nam dolina Warty pod Częstochową w której często występują mgły inwersyjne, a kilka kilometrów dalej, na wierzchowinie panuje piękna, słoneczna pogoda. Rożnej długości jest czas rozpoczęcia w przypadku okresu wegetacji, różnica ta wynosi niekiedy 2 tygodnie lub więcej. Kiedy np. trwa wiosna w Lublińcu czy Częstochowie, to w Sokolich Górach zalega śnieg i panuje mróz. Tego typu cechy są bardzo istotne w przypadku rolnictwa, czy turystyki i bardzo często decydują o profilu działalności gospodarczej.

Uwzględniając powyższe uwagi, przy bonitacji warunków klimatycznych, wzięto pod uwagę cechy mikroklimatu. Najwyższe wartości (+5 punktów), uzyskały obszary w zachodniej części województwa z racji dłuższego okresu wegetacji i sezonu kąpielowego, oraz Wierzchowiny Wyżyny Częstochowskiej z uwagi na zaleganie pokrywy śniegowej i niższych temperatur w dnie upalne.

3. 1.4. Warunki wodne regionu częstochowskiego

Skały wapienne (głownie jurajskie i kredowe) budujące podłoże w woj. częstochowskim wywierają bardzo silny wpływ na hydrografię omawianego obszaru. W głównym grzbiecie Wyż. Częstochowskiej i Wieluńskiej, spotyka się nieliczne tylko cieki powierzchniowe. Zdecydowana większość leżących tu terenów cierpi na chroniczny deficyt wody. Oprócz podłoża wapiennego, istotne znaczenie maja tu piaski pokrywające zdecydowana większość regionu a także fakt istnienia działu wodnego miedzy Wisłą i Odra.

Dział wodny I rzędu biegnie właśnie osiami obu Wyżyn. Wiele wód powierzchniowych ginie pod ziemia w ponorach (lejach krasowych), by wypłynąć ponownie w postaci źródeł

krasowych. Najczęściej źródła te wypływają u progów Wyżyn i są z reguły wywierzyskami (zwane regionalnie "bełkotkami").
Północna i zachodnia cześć regionu odwadnia Warta, południowa Mała Panew, obie wpadające do Odry, wschodnia zaś Pilica oraz Nida wpadające do Wisły. Rzeki te płyną w głębokich dolinach, a nawiązujące do ich poziomu wody gruntowe zalęgają na znacznych głębokościach, szczególnie w porównaniu do wyższych partii terenu. Deficyt wody na dużych połaciach regionu, zmusza do racjonalnej i przemyślanej działalności wodnej. Od wielu dziesięcioleci tworzy się lokalne zbiorniki wodne, zaopatrujące zarówno ludność jak i inwentarz w wodę. W ostatnim ćwerćwieczu prace te zintensyfikowano i utworzono kilka większych zbiorników wodnych (Zaborzu, Jastrzebiu k.Poraja, między Częstochową a Olsztynem, Kostkowicach, Kroczycach itd). Zbiorniki te oprócz znaczenia gospodarczo-komunalnego pełnią także role obiektów rekreacyjnych.
W bonitacji warunkow wodnych, uwzgledniono kilka aspektow w tym przede wszystkim wielkosc zbiornikow wodnych, dostep do duzych rzek majacych znaczenie rekreacyjne, akwenów zarybionych, brzegów cieków które mogą nadawać się do wypoczynku, a także większych źródeł i wywierzysk.
Najwyższe wartości do +5 punktów uzyskały tereny nad zbiornikiem Poraj i rzeka Warta oraz Pilica jako szlak kajakowy ze swoimi brzegami. Nieco niższą wartość otrzymały tereny położone nad Mała Pawią z Leśnicą oraz nad Liswartą od Krzepic do jej ujścia do Warty.

3. 1.5. Szata roślinna

Na różnorodność zbiorowisk roślinnych regionu częstochowskiego wywarło wpływ wiele czynników. Obecny wygląd tych zbiorowisk zależy w pierwszym rzędzie od warunków podłoża i zalegania zwierciadła wody gruntowej. Procesy krasowe stworzyły dużą różnorodność warunków siedliskowych, a mikroklimat i działalność człowieka zmodyfikowały skład szaty roślinnej. Na zdecydowanej większości obszaru województwa częstochowskiego, pierwotne formacje roślinne zostały wyparte i zmienione. Lasy w regionie częstochowskim zajmują prawie 40 % całkowitej powierzchni, są one jednak znacznie przekształcone. Szczególnie cenne i typowe dla Wyż. Częstochowskiej są lasy bukowe, które zachowały się w pierwotnym wyglądzie jedynie na niewielkich powierzchniach. Na zboczach odsłoniętych i bardziej oświetlonych występował przeważnie las lipowo-grabowy . Na piaszczystych glebach mineralnych rozciągają się bory sosnowe, których powierzchnie sztucznie powiększano. W wyniku odlesienia siedlisk lasu sosnowego, szczególnie w okolicach Częstochowy znaczne polacie zajmują wrzosowiska. Na Wyżynie Wieluńskiej pojawiają się bory mieszane na z uwagi na polodowcowe piaszczyste podłoże.
Najbardziej typowym siedliskiem leśnym Wyż. Częstochowskiej jest buczyna sudecka z żywcem dziewięciolistnym i cebulkowym występującym w runie. Występuje ona z reguły na północnych stokach wzgórz wapiennych. Północna granice ma tu ciepłolubna buczyna naskalna. Drugim ciepłolubnym zespołem leśnym są świetliste dąbrowy porastające morenowe wzgórza miedzy Częstochową a Wieluniem. Na terenach okresowo zalewanych, zwykle w pobliżu rzek, występują lasy legowe o bogatym runie.
Odlesione wzgórza i wapienne wychodnie oraz szczeliny skalne porośnięte są roślinnością kserotermiczna. Na silnie nasłonecznionych, południowych i zachodnich zboczach wzgórz, głownie w przełomie Warty pod Częstochową, wykształcił się kwiecisty "step lakowy".
Świat roślinny woj. częstochowskiego jest bardzo bogaty, występuje tu niespełna 1 100 roślin naczyniowych - kwiatowych (na Wyż. Krakowsko-Wieluńskiej ok. 1 600 co stanowi 2/3 tych roślin występujących w Polsce). W rożnych zbiorowiska występuje tu ponadto powyżej 400 gatunków mchów i jeszcze więcej porostów.

Flora regionu częstochowskiego jest bardzo bogata, posiada bowiem jak na centrum Europy wypada przedstawicieli wszystkich stref klimatycznych występujących na naszym kontynencie. W okolicach Częstochowy występują bowiem rośliny pochodzące z zachodniej jak i wschodniej oraz południowej i północnej Europy a także przedstawiciele obszarów nizinnych, wyżynnych i górskich.
W bonitacji szaty roślinnej, uwzględniono szereg czynników wśród których najważniejsze to: zwarte powierzchnie leśne i ich wielkość, dostępność do nich, bogactwo gatunkowe, zmienność zbiorowisk roślinnych. Te zasadnicze czynniki wskazały, ze najwyższe wartości w bonitacji uzyskały lasy położone w trójkącie Częstochowa - Myszkow - Koniecpol a następnie na Ziemi Lublinieckiej i w Niecce Włoszczowskiej. Najniższe wartości w tej ocenie otrzymały tereny centralne województwa oraz pas pomiędzy Częstochową a Praszka oraz północna cześć regionu.

3.1.6. Charakterystyka świata zwierzęcego

Zróżnicowany świat roślin, przeszłość historyczna, oraz zróżnicowane podłoże, stwarzają warunki występowania bogatej fauny. Obserwuje się jednak mniejsze powiązanie świata zwierzęcego, niż roślinnego północnej czy południowej części Europy.
Na Wyż. Częstochowsko-Wieluńskiej spotyka się przede wszystkim gatunki typowe dla suchych, skalistych obszarów, lasów mieszanych i terenów podmokłych oraz krajobrazów silnie przkekształconych. Główny zrąb świata zwierzęcego tworzą niewątpliwie gatunki szeroko rozpowszechnione w Europie. Na drugim miejscu znajdują się przedstawiciele południowo-wschodniej i południowej części Europy o klimacie suchym i kontynentalnym o charakterze stepowym.
Uwagę zwracają reprezentanci świata zwierzęcego gór i kserotermicznych obszarów. Na omawianym terenie, występują one na ogół wyspowo, m.in. w dolinie Wiercicy koło Złotego Potoku, Sokolich Górach, czy w pasmie Jastrzebik.
Pod względem zasobności i bogactwa świata zwierzęcego, najniższa wartość przedstawia Wyżyna Wieluńska i zachodnia cześć regionu. Jest to przede wszystki wynik zniszczenia naturalnych formacji roślinnych, wycięcia znacznych połaci lasów, działalności gospodarczej człowieka w tym wydobywania i przetwarzania rożnego rodzaju bogactw naturalnych, stosowania wielu chemicznych substancji w rolnictwie, i pogarszania się warunków ekologicznych regionu.
W bonitacji świata zwierzęcego woj. częstochowskiego, najwyższe wartości otrzymały tereny od centrum regionu w kierunku południowo-wschodnim. Wartość punktowa tego obszaru w opinii ekspertów, osiągnęła +6 punktów. Nieco niższe wartości w tej waloryzacji, otrzymały zbocza Wyżyn o ekspozycji południowej oraz południowa i wschodnia cześć województwa. Najniższa wartość na skali bonitacyjnej, uzyskały tereny poeksploatacyjne, składowisk, wysypisk i hałd, nieco wyższe tereny zurbanizowane. Pośrednie natomiast wartości, w granicach 3-4 punkty otrzymały obszary otwartych terenów rolniczych i trwałych użytków zielonych.

3.1.7. Gleby, ich jakość i procesy w nich zachodzące

Zróżnicowane podłoże geologiczne oraz nałożone na nie utwory zlodowacenia karpackiego i środkowopolskiego urozmaiciły skład gatunkowy gleb regionu częstochowskiego. Na podłożu wapiennym wytworzyły się gleby rędzinne, które znajdują się na wychodniach warstw wapieni i margli. Ze zlodowacenia środkowopolskiego pochodzą utwory lessowe i lessopochodne. Często pokrywy lessowe w wyniku opadów i małej ich spoistości oraz

nachylenia stoków , zostały rozmyte i w niższych partiach terenu utworzyły się gleby lessów przemytych, które bardziej podobne są do utworów gliniastych. Na Wyż. Wieluńskiej i Niecce Nidziańskiej osądziły się znaczne pokłady piasków i glin fluwioglacjalnych. W zagłębieniach i terenach podmokłych, wytworzyły się czarne ziemie. Na pokrywach lessowych spotkać można czarnoziemy. W sumie wiec na obszarze woj. częstochowskiego, występuje znaczne zróżnicowane gatunkowe gleb.

Na grzbiecie Wyżyn wytworzyły się rędziny, które należą do silnie zasadowych, ale zasobnych w składniki pokarmowe gleb. Jakość tych gleb zależy od miejsca ich występowania w terenie. Na zboczach południowych są one skrajnie suche i bardzo cieple, na stokach północnych natomiast dobrze uwilgotnione z dużą zawartością próchnicy. Na piaskach i glinach, pod lasami liściastymi wytworzyły się gleby brunatne, a pod borami - gleby bielicowe. Na utworach lessowych wykształciły się gleby lessowe, względnie czarnoziemy stepowe.

Występujące na terenie woj. częstochowskiego gleby posiadają różną jakość. Najwyższą, zaliczaną do I, II. IIIa , klasę bonitacyjną posiadają czarnoziemy a następnie rędziny. Pośrednie klasy od IIIb do V zajmują gleby brunatne, zaś najniższa wartość maja gleby wytworzone na piaskach. Na utworach fluwioglacjalnych powstały szczerki o najniższej wartości bonitacyjnej (VI Z) i z uwagi na racjonalna gospodarkę gruntami powinny przeznaczone być pod zalesienie.

Jakość gleb od wieków warunkowała ich wykorzystanie. Fakt ten również dobitnie widoczny jest na obszarze woj. częstochowskiego. Im wyższa jest jakość podłoża, tym bogatszy jest świat roślinny. Z dużym zróżnicowaniem poszczególnych zbiorowisk.

3.1.8. Ocena przkeształcenia krajobrazu

Przeszłość historyczna, a zwłaszcza działalność człowieka na terenie woj. częstochowskiego, wywarła bardzo silne piętno na wyglądzie i obecnym zagospodarowaniu omawianego regionu. Nasilenie i proces przekształcania naturalnego środowiska w ciągu dziejów nie było jednakowe, a zamieszkujące tu grupy społeczne wywarły rożny stopień na jego przekształcenie. Wpływ na otoczenie i środowisko, wyraźnie koresponduje z postępem technicznym i podporządkowywaniem oraz wykorzystywaniem poszczególnych komponentów środowiska naturalnego, zwłaszcza jego bogactw naturalnych.

W paleolicie (odkąd datuje się udokumentowany pobyt człowieka) a następnie neolicie, zmiany w środowisku były niewielkie i zaznaczały się raczej punktowo. Dotyczyło to terenów w pobliżu jaskiń, a także w miejscach występowania krzemieni, potrzebnych do wyrobu narzędzi , gdzie znajdowały się najdłużej wykorzystywane miejsca pobytu człowieka, aż do czasów kształtowania się rożnych społeczności lokalnych a następnie państwowości polskiej.

Drugi okres silnego wpływu na środowisko, wiązać należy z wykorzystywaniem bogactw naturalnych w średniowieczu a mianowicie; rud żelaza, soli a także produkcji rolnej (centrum gospodarcze mieściło się wówczas nad Mała Pawią i Liswarta). Następne stulecia przynoszą coraz silniejsze oddziaływanie na środowisko, w szczególności zaś na obszary leśne i zamianę ich na tereny rolnicze oraz osiedleńcze.

Następnym decydującym etapem rozwoju tego regionu było przeprowadzenie kolei warszawsko - wiedeńskiej. Ta arteria komunikacyjna spowodowała wykształcenie się tu okręgu przemysłowego.

Największe zmiany jakie zanotowano na omawianym terenie wystąpiły w II połowie XX wieku, kiedy wystąpiła aktywizacja prawie wszystkich jednostek osadniczych, w pierwszym rzędzie miast a poprzez elektryfikacje i budowę dróg oraz innej infrastruktury, wsi i sołectw.

Stopień przekształcenia środowiska naturalnego oraz krajobrazu, zwłaszcza w środkowej i zachodniej części regionu jest jednym z najwyższych w kraju. Tereny te uzyskały wiec

najniższe wartości harmonijnego, naturalnego i niezdegradowanego krajobrazu. Wyższe wartości w granicach 2- 4 dodatnich punktów otrzymały tereny wiejskie południowo-zachodniej części województwa w pobliżu większych kompleksów leśnych. W granicach 4 i 5 punktów otrzymały obszary wierzchowiny Wyżyny Krakowsko-Wieluńskiej, a obszary łąkowo-leśne północno-wschodniej i wschodniej części województwa w granicach od 3 do 4 punktów.

3. 2. Walory antropogeniczne

Przedstawiony we wstępie podział walorów na dwie grupy jest zbyt ogólny i należy go uściślić, wyróżniając w zespole walorów antropogenocznych, walory kultury materialnej i kultury duchowej. W niniejszym opracowaniu zbonitowano 5 podstawowych cech wyczerpujących zakres walorów antropogenicznych. a mianowicie; historyczna przeszłość obszaru, zabytki kultury materialnej zarówno religijnej jak i świeckiej, bogactwo kultury duchowej w tym autentyczność występującego folkloru i tradycji oraz harmonijność krajobrazu jako obraz gospodarującego społeczeństwa i otaczającej przyrody.

3.2.1. Historia regionu i wartość poznawcza dla turystów

Zasiedlenie danego obszaru jest rozłożone w czasie i przedstawia wartość poznawcza nie tylko dla historyków, ale uczącej się młodzieży zwykle nie tylko pochodzącej z analizowanego regionu, miejsca uświęcone i otaczane czcią danego społeczeństwa, tereny walk, wykopalisk itp.

Region częstochowski posiada udokumentowana bogata historie zasiedlenia swojego terytorium. Historia ta sięga bowiem paleolitu i stawia obszar osiedlania się człowieka w woj. częstochowskim w zespole terenów w Polsce na czołowym miejscu i o najstarszej udokumentowanej historycznie bytowania pierwotnych grup ludności. Te rangę obszar województwa zawdzięcza warunkom naturalnym dzięki występowaniu jaskiń (jako miejsc schronienia) oraz bogactw naturalnych. W okresie kształtowania się społeczeństw na wyższym poziomie, a wiec plemiennym, omawiany obszar również był w zasięgu szeregu plemion docierających tu z rożnych kierunków. Swoistym magnesem przyciągającym tu rożne plemiona, byle występujące tu bogactwa naturalne i łatwość znalezienia urozmaiconego pożywienia. Wieki późniejsze dostarczają więcej dowodów historycznych i wskazują na krzyżowanie się tu wielu kultur starożytnych.

Po uformowaniu się makroregionow; Wielkopolski, Małopolski i Śląska, teren województwa częstochowskiego, będąc na ich styku odczuwał wyraźny ich wpływ. Najsilniejszy rozwój omawianego obszaru widoczny jest w wiekach średnich i pod koniec średniowiecza, w dobie rozkwitu Królestwa Polskiego. Po rozbiorach, obecny obszar regionu częstochowskiego, odgrywał specyficzna role, co widoczne jest w wielu miejscowościach. Rozpatrując teren woj. częstochowskiego nie można pominąć, wschodni skal oraz zawartych w nich skamienielin, które prezentują wysoka wartość dydaktyczna. W sumie wiec obszar regionu prezentuje szerokie spektrum wartości historycznej dotyczącej zarówno bytowania człowieka, jego gospodarki, przeszłości, dziejów historycznych oraz historii naturalnej, związanej z następującymi po sobie fitocenozami, dowodami na zmieniające się naturalne warunki i występowanie zbiorowisk roślinnych oraz zwierzęcych.

Poddając ten zespół walorów pod ocenę, obszar woj. częstochowskiego charakteryzuje się dużą różnorodnością i bogactwem walorów. Najwyższą wartością odznaczają się tereny okolic Częstochowy, południowo-wschodniej części województwa oraz rejony położone nad Liswartą i na południe od nich. Oszacowane wartości mieszczą się w przedziale od 5 do +6

punktów. Najniższe wartości posiadają tereny położone na utworach polodowcowych i pokryte z reguły lasami iglastymi. Tereny te uzyskały wartości bonitacyjne od 1 do 3 punktów.

3.2.2. Zabytki kultury materialnej

Bogata przeszłość historyczna, nie zawsze znajduje potwierdzenie w występujących źródłach. Pod względem archeologicznym, Ziemia Częstochowska jest stosunkowo mało poznana. Wiele wartościowych przedmiotów i zabytków przepadło bezpowrotnie. W przedstawieniu historii omawianego regionu występują poważne luki. Istnieje odczuwalny brak dokumentacji historycznej i opracowań naukowych.

Ważną rolę w regionie pełnią tradycyjnie odwiedzane miejsca pielgrzymek wiary rzymsko-katolickiej, które najczęściej powstały na szlakach pielgrzymkowych prowadzących na Jasną Górę. Funkcje ponad regionalne pełni 8 zespołów kultu religijnego uznane za miejsca pielgrzymek i omówione jako sanktuaria.

1. Najcenniejszym obiektem w regionie częstochowskim jest Zespół Klasztorny OO.Paulinów na Jasnej Gorze. Tradycje pielgrzymowania na Jasną Górę sięgają początków istnienia klasztoru tj. od 1382 r. Do Częstochowy wiedzie około 50 szlaków pielgrzymkowych, przecinających Polskę. Ich długość waha się od kilku do kilkuset kilometrów. Jasną Górę odwiedza ok. 5 mln turystów (w tym z 57 krajów dane z 1996 r.).

Wśród licznych budowli, najważniejsza jest Bazylika z Kaplicą NMP i wieżą, Sale - Rycerska i Maryjna, Arsenał, skarbce, sale wystawiennicze i konferencyjne. Niemniej znane są; Wały Jasnogórskie z Drogą Krzyżową, Wielki Szczyt, Wieczernik oraz muzea.

2. Sanktuarium NMP Gidelskiej (OO. Dominikanów) - powstanie wiąże się z gotycką kamienną figurką Matki Bożej Gidelskiej (wyoraną na polu w XVI w.). Od XVII wieku Gidle są ważnym ośrodkiem kultowym o zasięgu ponadregionalnym. Od XVI w. praktykuje się zwyczaj tzw. „Kąpiółki", który przybrał formę liturgii (obmywanie figurki NMP winem mszalnym). „Kąpiółka" jest używana przez wiernych jako cudowny lek na choroby oczu i innych schorzeń. W 1923 r. figurka Matki Możej Gidelskiej została ukoronowana papieskimi koronami przez bp K.Zdzitowieckiego.

3. Sanktuarium Matki Bożej w Kłobucku w kościele p.w. św. Marcina B.W. Obraz Matki Bożej Kłobuckiej - Ucieczki Grzeszników, do Kłobucka przywiózł go Jan Długosz, który otrzymał tu posadę proboszcza.

4. Sanktuarium Matki Bożej Mstowskiej w kościele parafialnym p.w. Wniebowzięcia NMP (ołtarz boczny). Obraz Matki Boskiej Częstochowskiej, zwaną Mstowską jest kopią obrazu Jasnogórskiego, zasłynął wieloma łaskami już od 1647 r., kiedy został tu umiejscowiony.

5. Sanktuarium Wniebowziętej Królowej Różańca Świętego w Myszkowie - Mrzygłodzie. Obraz Matki Bożej Mrzygłodzkiej koronowany 925 VIII 1996 r.) Koronami Papieskimi. Obok kościoła znajduje się na 14 skałach wapiennych „Kalwaria Jurajska", wykonana z brązu przez wrocławskiego artystę rzeźbiarza T.Tellera.

6. Sanktuarium Matki Bożej Pajęczańskiej w kościele p.w. Wniebowzięcia NMP w Pajęcznie. W głównym ołtarzu zabytkowego kościoła z XVIII stulecia, znajduje się słynący

łaskami obraz namalowany na desce lipowej, podarowany przez arcybiskupa gnieźnieńskiego Fulko (Pełka) w II połowie XIII wieku.

7. Sanktuarium Św. Anny przy Klasztorze SS.Dominikanek w Przyrowie. Czcią otaczana jest figura z początku XV wieku, wykonana z pnia na którym objawiała się św. Anna. Figura przedstawia 3 postacie; św. Annę, Najświętszą Maryję Pannę i dzieciątko Jezus.

8. Sanktuarium Najświętszej Maryi Panny Leśniowskiej Patronki Rodzin. Sanktuarium stanowi kościół p.w. Nawiedzenia NMP i klasztor OO.Paulinów w Żarkach - Leśniów z licznymi zabytkami. W ołtarzu głównym znajduje się koronowana w 1967 r. przez kardynałów; Wyszyńskiego i Wojtyłę figurka MB Leśniowskiej Patronki Rodzin.

Innymi obiektami związanymi z historią regionu częstochowskiego są licznie występujące tu świątymie , zamki i pałace.

Na terenie Częstochowy wskazać należy na kościół św. Andrzeja i Barbary z I połowy XVII wieku, kościół parafialny p.w. św. Zygmunta z połowy XIV wieku, kościół cmentarny p.w. św. Rocha i Sebastiana z 1642 r. z zabytkowym cmentarzem. Wymienić należy jeszcze dwa kościoły z początku XX wieku ; Archikatedrę p.w. św. Rodziny i parafialny kościół p.w. Pana Jezusa Chrystusa Konającego.

Muzeum Okręgowe w Częstochowie posiada bogate zbiory i organizuje różnego rodzaju wystawy zmienne. Jego oddziałami są Rezerwat Archeologiczny - Cmentarzysko Kultury Łużyckiej (Raków), Galeria Sztuki Współczesnej, Kopalnia Zabytkowa Rud Żelaza im. S.Staszica w Brzezinach oraz Oddziały w Praszce i Oleśnie.

Wobec licznie występujących zabytkowych obieków w woj. częstochowskim, zdecydowano się na regionalne ich omówienie, charakteryzując najważniejsze z nich w układzie gmin. Z racji wydanych kilku przewodników, opis szczegółowy w nich zawarty jest zadawalający, w tym opracowaniu uwzględniając jedynie waloryzację i rangę, omówiono je pobieżnie, celem jedynie udokumentowania przypisywanym im wartości bonitacyjnej. Opis ten przeprowadzony jest w alfabetycznym układzie gmin, dla przejrzystości i potwierdzenia przypisanym przez ekspertów wartości punktowej.

BLACHOWNIA (m.)- od początku XVII w. nad Stradomką kuźnia produkująca blachy i drut, ożywienie gospodarcze za S.Staszica (1834 r.).

BORONÓW na terenie gminy występuje drewniany kościół (w Boronowie) i zabytkowe kapliczki Dębowa Góra, Boronów).

CIASNA - Zespoły parkowo-pałacowe w Patoce, Sierakowie, Ciasnej, Panoszowie i Wędzinie, kościół p.w.św Piotra i Pawła w Sierakowie, w Zborowskiem XVIII- wieczna fajczarnia.

DĄBROWA ZIELONA - Sanktuarium św. Anny, zabytkowy XVI -wieczny kościół św. Jakuba w Dąbrowie Zielonej z kaplicą cmentarną, zespół dworski.

DOBRODZIEŃ (m.) , zabytkowy średniowieczny układ rynku i miasta, kościół parafialny i cmentarny, zespół dworski

GIDLE - Sanktuarium M.Bożej Gidelskiej, drewniany kościół św. Magdaleny z przełomu XV i XVI wieku (przebudowany w 1659 r.) późnobarokowy kościół pokartuzki z 1754 r. w Ewinie tereny walk 3 Brygady AL.

GORZÓW ŚLĄSKI (nadanie praw miejskich w 1240 r.), zabytkowy budynek dworski z połowy XVIII wieku, w kościele parafialnym obrazy z XVII i XVIII stulecia, zajazd z I połowy XIX . Na terenie gminy występuje kilka zabytkowych drewnianych kościółków.

HERBY - składające się z Herbów Starych graniczna stacja kolejowa zaboru rosyjskiego i Herbów Nowych leżacych w zaborze pruskim. Zabytki głównie z XIX wieku w Hadrze pozostałości zespołu dworskiego, zespół pałacowy w Lisowie, kościół p.w. NMP w Olszynie z 1888 r. Interesujący jest kościół Najświętszego Serca Pana Jezusa w Herbach wybudowany w latach 1937-43.

IRZĄDZE - Kościół w Irządzach, zabytkowe zespoły dworsko-parkowe w Irządzach, Wygiełzowie i Zawadzie. Organizacja polowań dwizowych

JANÓW - (prawa miejskie w 1696 r.), rozbicie oddział armii carskiej w powstaniu styczniowym (spalenie miasta), zachowany układ miasta z rynku którego odchodzi 6 ulic. W Potoku Złotym siedziba Odrowążów z parafialnym kościołem św. Jana Chrzciciela z XV wieku z wieloma pamiątkami od XV stulecia. Pałac i dwór Krasińskich z rozległym parkiem., w 1829 r. wzniesiony został klasyczystyczny dworek - obecnie muzeum wieszcza Zygmunta Krasińskiego. Osiedle Wały - grodzisko datowane na VIII/IX wiek oraz „osiedle" z XI wieku. Na górze Ostrężnik ruiny warowni z czasów Kazimierza Wielkiego na pograniczu Małopolski i Śląska, złożonej z zamku i obszernego położonego niżej przedzamcza. W Żurawiu kościół parafialny p.w. św. Bartłomieja z XV wieku z wieloma zabytkami, oraz kaplica cmentarna p.w. św. Barbary z początku XVIII w. z licznymi zabytkami.

KAMIENICA POLSKA - gmina głównie z walorami rekreacyjno-wypoczynkowymi.

KŁOBUCK (prawa miejskie od 1244 r.) , grodzisko z XII wieku we wsi Grodzisko, Sanktuarium Matki Bożej Kłobuckiej. Z XV wieku pochopdzi spichlerz oraz budynek łaźni. W dzielnicy Zagórze neogotycki pałac z końca XVIII wieku z parkiem. Na terenie Kłobucka jak i w okolicu, liczne stanowiska archeologiczne.W Zakrzewie kościół parafialny p.w. św. Marcina z XV wieku w stylu gotyckim z elementami barokowymi. Zabytkowy charakter posiadają budynki Towarzystwa Salezjańskiego w Kopcu.

KŁOMNICE interesującymi zabytkami są zespoły dworskie w Chorzenicach, Rzekach Wielkich i Skrzydłowie oraz zespół pałacowy w Nieznanicach. Uwagę zwraca młyn wodny w Kuźnicy i Kraczewicach oraz dwie elektrownie wodne w Rzekach Wielkich i Zawadzie.

KOCHANOWICE - zespół pałacowy z początku XIX wieku oraz kościół p.w. św. Warzyńca w Kochanowicach, zespół pałacowo-parkowy (obecnie sanatorium) w Kochcicach. Zabytkowy kościół p.w. Najświętszej Maryi Panny z końca XVI wieku w Lubecku. Występują na terenie gminy wiele starych przydrożnych kapliczek.

KONIECPOL - miasto na nowym miejscu lokowane w1443 r. (Nowopole), wielokrotnie niszczone (najazdy, pożary). Fundowany przez hetmana wielkiego koronnego

Stanisława Koniecpolskiego wczesnobarokowy kościół Świętej Trójcy. Wokół kościoła fragmenty murów obronnych z bramą i dzwonnicą z I połowy XVII w. W dzielnicy Chrząstów zespół pałacowy z XVII w., przebudowany w XVIII stuleciu o wyglądzie klasyczystycznym, przy wjezdzie do pałacu późnobarokowy kościół św. Michała Archanioła, kaplica cmentarna pełniąca rolę grobu rodziny Potockich. W Starym Koniecpolu pozostałość zamku, reduty Koniecpolskich z XIV wieku

KONOPISKA - wieś wzmiankowana w 1383 r. jako posiadłość paulinów z Częstochowy. Pierwotny kościół p.w. śś. Wawrzyńca i Walentego z 1615 r. został rozebrany w 1903 r. a wiele zabytkowych przedmiotów i obrazów przeniesiono do nowogotyckiego wybudowanego w latach 1903-14.

KOSZĘCIN - klasyczystyczny pałac z początku XVII w. został przebudowany, drewniany kościół p.w. Świętej Trójcy z 1724 r. z dziełami snycerskimi i malowidłami z XVI i XVII wieku, zespół pałacowo-parkowy z początku XIX wieku, obecnie siedziba Państwowego Zespołu Ludowego Pieśni i Tańca „Śląsk". W Sadowie zespół kościoła parafialnego p.w. św. Józefa z murowanym kościołem z XIV stulecia oraz murowano-drewnianą dzwonnicą z XVII wieku. W Wierzbie zespół pałacowy z XVII wieku. W Brusieku kościół drewniany św. Jana Chrzciciela z 2 połowy XVII w., w Cieszowie św. Marcina z 1751 r. W Rządcówce dom z 1810 r. obecnie dom nadleśnictwa.

KOZIEGŁOWY - u zbiegu potoków Sarni Stok i Boży Stok, powstał warowny gród zwany Żabim Krukiem, a powstałe podegrodzie nazwano Koziegłowami (XI/XII w). Po zniszczeniu przez Tatarów, Kszczon (współzałożyciel Wszechnicy Jagiellońskiej) wzniósł murowany zamek. Prawa miejskie w 1472 r. i własność biskupów krakowskich. Zachowany układ rynku i ulic oraz kościół św.Magdaleny z XV wiecznymi freskami. W przykościelnej plebanii z 1802 r. interesujące obrazy późnobarokowe. Zachował się ponadto kościół św. Barbary z XVII wieku oraz stary budynek szpitalny. W Gniazdowie ślady dawnego zamku zbudowanego w XIII i XIV wieku, który w polowie XVI w. został opuszczony a następnie rozebrany w XIX w. (zachowane wały, piwnice i fosy zamku). W Koziegłówkach plebania otoczona murem z barokowymi portalami, kościół z późnobarokowym marmurowym ołtarzem i obrazem patrona z XVI w. sprowadzonego z Rzymu. W Cynkowie drewniany kościół św. Wawrzyńca z 1631 r. (bez żadnego gwozdzia) z częścią tryptyku gotyckiego i ludowymi gotyckimi rzeźbami z XV w. oraz z 3 późnorenesansowymi ołtarzami z XVII.

KROCZYCE - w okolicach Starych Krocic i Jeziorek znaleziono wyroby z górnego paleolitu - strzały scytyjskie i naczynia kultury łużyckiej. W rejonie Kroczyc, przy Dziadowej Skale w jaskini znaleziono ślady człowieka z okresu paleolotu. Kroczyce wzmiankowane w 1262 r., gdzie w rejonie wsi istniał zamek Bąkowiec (Skały Kroczyckie - Skały Podlesickie) zwanego też Morsko z XIV wieku założony na wysokiej skale, od XVII w. w ruinie. W tym rejonie znajduje się kulminacja regionu - Góra Zborów (462 m npm). Z zabytków kościół śś. Jacka i Marii Magdaleny z końca XIX w. w którym znajduje się ołtarz w formie groty zbudowany z brył kalcytowych. W pobliżu kościoła pomniki przyrody - lipy. (>Podstolice)

KRYSZYNA pałac wzniesiony w 1630 r. z 15 ha parkiem w którym znajduje się kaplica Sobieskiego i pustelnia Denhoffa z końca XVII wieku, obok parku barokowy kościół św. Macieja z XVII w. z ołtarzami barokowymi i rokokowymi. W Borownie kościół p.w. św. Wawrzyńca z licznymi zabytkami. Pałac zbudowany w 1790 r., z parkiem po którym pozostały

wiekowe lipy, z zabudowań spichlerz podworski z końca XVIII w. We wsi Widzów zlokalizowana jest znana i z tradycjami stadnina koni.

KRZEPICE - początek miastu dał warowny gród założony na wzgórzu nad Liswartą (dziś wieś Starokrzepice). W połowie XIV w wzniesiono zamek obronny a miejscowość otrzymała prawa miejskie (1357 r.). W XVI w. Krzepice były starostwem niegrodowym szybki rozwój miasta w XVII w. Krzepice znane były wówczas m.in. z produkcji dział, kul, drutu i sukna. Zabytkowy charakter posiada prostokątny rynek z domami z XVIII i XIX stulecia. Zamek oraz gotycki kościół św. Jakuba Apostoła (z zespołu poklasztornego kanoników regularnych) niszczone były wielokrotnie, zachowały się dwa portale gotyckie i renesansowy oraz wystrój wnętrz barokowo-rokokowy. Zamek w 1660 r. został przebudowany na bastionowy i rozebrany został w XIX w. Za mostem na Liswarcie ruiny bóżnicy z przełomu XVIII i XIX wieku.

LELÓW w XII wieku gród kasztelański na terenie dzisiejszej wsi Staromieście na szlaku handlowym z Krakowa do Kalisza i Wrocławia. gród zniszczony przez Tatarów. Lelów w 1314 r. otrzymał prawa miejskie, otoczony został murami w obrębie których znalazł się nowowybudowany klasztor franciszkanów. Zamek, mury miejskie i klasztor rozebrano w XIX. Do rozbiorów m. Lelów był stolicą powiatu do którego należała też Częstochowa. Z zabytków zachował się kościół św. Marcina z przełomu XIII i XIV w., przebudowany w okresie baroku. W Staromieściu kościół Wniebowzięcia NMPanny z XV w. z zachowanym gwiezdzistym sklepieniem.

LIPIE na terenie gminy występują liczne stanowiska od mezolitu do okresu wpływów rzymskich.Najcenniejsze zachowane zabytki to pozostałości twierdzy i kościół w Dankowie. W połowie XIII wieku jako gród a od 1283 r. jako miasto w którym na początku XV stulecia wzniesiono zamek, pod koniec wieku miasto traci znaczenie na korzyść Krzepic. W 1632 r. zamek przebudowano i zamieniono w twierdzę bastionową systemu francuskiego (system Erarda - jedyny w Polsce). Od 1823 r. zamek znajduje się w ruinie. Kościół pierwotnie drewniany w 2 połowie zamieniony na zbór ewngelicki. Obecny kościół św. Stanisława zbudowany w połowie XVII stulecia z barokowymi wnętrzami. W Parzymiechach XV wieczny kościół św. Piotra i Pawła, został rozbudowany w XVIII stuleciu i powiększony w XIX wieku, początkowo gotycki, wskutek rozbudowy zatracił cechy tego stylu. Zachowały się także pozostałości zespołu dworskiego i parku z końca XVIII wieku w Lipiu i Parzymiechach oraz grodzisko w Zbrojewsku.

MIEDŹNO położone nad Liswarta posiada głównie walory przyrodnicze.

MOSKORZEW pełniący w XIV wieku ważną funkcję. Z zabytków zachował się XIV wieczny kościół gotycki oraz mieszkalna wieża z XIV stulecia.

MSTÓW jedno z najstarszch miast w regionie częstochowskim, wspominane w XII wieku. Iwo Odrowąż, bp krakowski w 1220 r. ufundował tu klasztor kanoników lateraneńskich, prawa miejskie w 1279 r. i stolica powiatu do połowy XV stulecia. Z klasztoru zachował się po licznych odbudowach i przebudowach w XVI, XVII i XVIII wieku, kościół Wniebowzięcia NMPanny i św. Augustyna, obecnie o wyglądzie barokowym i wystroju wnętrz barokowo-rokokowym, ponadto murowana dzwonnica i obronny mur z 8 basztami wzniesione w XVII, większość zabytków w kościele i klasztorze(obecnie parafia) pochodzi z XVII i XVIII stulecia. Cmentarna kaplica św. Wojciecha z 1620 r. z ołtarzem

późnoresansowym. Zachowany układ miasta a także zespół starych stodół na zboczu Góry Stróżnicy. W Małusach Wielkich (w XIV w. Malusa) odkryto szereg grobów ciałopalnych z okresu kultury łużyckiej, zachowany z XIX w. murowany dwór, rządcówka, kaplica oraz park. W Turowie zabytkowy dwór i czworaki oraz drugi dwór z 1786 r. przebudowany a także drewniane domy z XIX i początku XX stulecia. W Kłobukowicach na skarpie wapiennej zespół pałacowy.

MYKANÓW , w XIII stuleciu własność książęca Mykanów nadana przez Bolesława Wsydliwego klasztorowi klarysek w Zawichoście. Z zabytków neogotycki kościół z 1 połowy XIX wieku.

NIEGOWA, obszar gminy zasiedlony juz na początku XIV wieku. W Niegowej w najwyższej części wsi, kościół św. Mikołaja z 1440 r., przebudowany w XVIII stuleciu z rokokowym wystrojem wnętrz. W studni na podwórzu plebanii na głębokości 33 m znajduje się wejście do jaskinii - Na Plebanii - jednej z najgłebszych. We wsi drewniane chałupy i budynki gospodarcze z połowy XIX wieku. W gminie ruiny średniowiecznych zamków typu skalno-wyżynnego w Bobolicach i Mirowie oraz strażnicy w Łutowcu. Zamki w Mirowie i Bobolicach, gotyckie z XIV w. niezamieszkałe po wojnie ze Szwecją.

NOWA BRZEŹNICA , gmina położona nad Liswartą posiada gł. walory przyrodnicze.

OLESNO - m. Olesno o lokacji z prawami miejskimi od 1275 r., na terenie osady z XII wieku. Od 1274 r kasztelania z fortyfikacjami murowanymi z XIV wieku, rozebrane w XVIII stuleciu. Zachowany dawny układ urbanistyczny z wychodzącymi z rynku 8 ulicami. Kościół św. Michała (1374 r.), gotycki, wielokrotnie odbudowywany z z wyposażeniem barokowym. Na miejscu dawnego zamku plebania z XVII wieku. Najcenniejszym zabytkiem jest kościół św. Anny, o oryginalnej formie, przedstawiciel ludowo-sakralnego budownictwa drewnianego o konstrukcji zrębowej z 1518 roku. W kościele rzeźba św. Anny Samotrzeciej w ołtarzu głónym z późnogotyckim tryptykiem z początku XVI wieku. Olesno jako miasto nadgraniczne przez wiele stuleci, w tym także i XX wykazywalo tragiczne, choć chwalebne wysiłki na rzecz kultury polskiej. W Starym Oleśnie drewniany kościółek z końca XVII wieku. W Oleśnie znajduje się Oddział Okrgowego Muzeum w Częstochowie im. J.Jaronia ze stałą etnograficzną ekspozycją - „Izba Oleska". Muzeum założone w 1960 r. gromadzi zbiory archeologiczne, etnograficzne północnej Opolszczyzny, organizuje też ekspozycje okresowe.

OLSZTYN jako gmina jest jednym z najstarszych terenów turystycznych, dzięki wielu walorom przyrodniczym i historycznym. Okolice zamku w Olsztynie m.in. Jaskinia Zamkowa, wapiennik Kielonki są stanowiskami archeologicznymi. W Jaskini Zamkowej obozowisko ze środkowego paleolitu, w wapienniku Kielonki cmentarzysko z IV i V w. n.e.. Olsztyn jako stolica starostwa rozwinął się w XIV wieku. Ruiny zamku z 1349 r. są pozostałością gotyckiej budowli zamkowej, zajmującej skaliste wzgórze z 35 metrową wieżą z II połowy XIII wieku. Teren zamku składa się z zamku górnego, średniego, dolnego oraz przedzamcza z wyraźnymi 3 składowymi. Miasto wielokrotnie niszczone utraciło prawa miejskie pod koniec XVIII wieku. Z zabytków wymienic należy także kościół św. Jana Chrzciciela i Jerzego Męczennika z 1529 r. z licznymi o historycznej wartości przedmiotami. Kościół otoczony murem z kapliczką, w której obraz św. Barbary pochodzi z początku XVIII wieku.

OPATÓW gmina obfitująca w liczne stanowiska archeologiczne (15 dużych stanowisk) z czasów paleolitu i neolitu, a także koło przysiółka Witocin cmentarzysko kultury

łużyckiej z ponad 1800 grobami. W Wilkowiecku zabytkowy kościół z przełómu XVIII i XIX wieku.

PAJĘCZNO udokumentowane wiadomości pochodzą z początku XII stulecia. W 1265 r. Pajęczno otrzymało prawa miejskie. W 1401 r. Władysław Jagiełło przekazuje miasto wraz z probostwem Akademii Krakowskiej., wraz ze starostwem brzeźnickim z początkiem XVIII wieku zakonowi paulinów z Częstochowy. Nielicznie zachowane zabytki to barokowy kościół parafialny z XVIII wieku, liczne murowane domy z przełomu XVIII i XIX wieku. Przy ul. Częstochowskiej XVIII-wieczny wiatrak (koźlak).

PANKI (nazwa pochodząca od kuźni Panka z XIV w.). Przez ponad 500 lat silnie rozwijająca się osada górniczo-hutnicza. We wsi dwór z połowy XIX wieku. Rzeka Pankówka (Kostrzynia) stanowiła siłę napędową wielu kuznic w tym uznana za najstarszą w Kuznicy Starej.

PAWONKÓW Najwcześniej wzmiankowaną w gminie miejscowością są Łagiewniki Wielkie (1311 r.), W miejscowości solarnia w XVI w. warzono sól. Z zabytków wymienić należy przeniesiony z Kościeliska k. Olesna (1876-78) kościół Narodzenia NMPanny z 1576 r. Interesującym obiektem jest kościół p.w. św. Katarzyny w Pawonkowie wybudowany w latach 1806-9 w stylu późnoklasyczystycznym.

POCZESNA gmina położona nad Wartą o walorach przede wszystkim przyrodniczych.

POPÓW jako miejscowość w XV wieku własność Długoszów, sprzedana w 1466 r. jako uposażenie kanoników regularnych w Krzepicach. W Wąsoszu Górnym drewniany kościół Niepokalanego Serca Matki Boskiej z 1642 r. (powiększenie w w 1955 r.), przeniesiony na cmentarz.

PORAJ Do rozwoju miejscowości Poraj przyczyniła się kolej warszawsko-wiedeńska, w XVIII w. były tu zaledwie 3 gospodarstwa. W 1935 r. rozpoczeła pracę fabryka garnków emaliowanych a także kopalnie rudy żelaza. Do 1981 r. czynna była tu prażalnia rud. Zbiornik wodny na Warcie i sąsiedztwo Jury oraz kompleksów leśnych stwarzają duże mozliwości rozwoju turystyki. Na terenie gminy zlokalizowane są zlokalizowane Żarki-Letnisko o dogodnym korzystnym mikroklimacie.

PRASZKA - jako miejscowość wzmiankowana w 1260 r. rozwijająca się jako osada górnicza wydobywająca rudy żelaza. Prawa miejskie w 1392 r. i rozwój do połowy XVII wieku, po licznych klęskach upadek miasta. Poważniejsza aktywizacja gospodarcza w latach 70-tych, po wybudowaniu Zakładów Sprzętu Motoryzacyjnego „POLMO'. Zachowany został dawny układ rynku z zabytkowymi domami mieszkalnymi z XVIII w. W połowie XIX stulecia wzniesiono synagogę w stylu klasyczystycznym.

PRZYRÓW gmina o charakterze rolniczym z bogatymi zasobami wód z pokładów jurajskich i kredowych . Gmina ma możliwości rozwoju turystyki Park Krajobrazowy - Stawki, Rezerwaty Przyrody, liczne skałki, czysta rzeka Wiercica oraz statnina koni w Skrzydłowie. Z nielicznych zabytków to kościół w Przyrowie i klasztor SS Dominikanek w Aleksandrówce.

PRZYSTAJŃ gmina, której stolica ma charakter miejski. Wzmiankowana w XV w. była terenem osiedlania się kolonistów niemieckich i czeskich. W XVIII wieku ośrodek odkrywkowego kopalnictwa rud i kuźnictwa żelaza. W Przystajni zachowany późnobarokowy kościół Trójcy Świętej z 2 połowy XVIII wieku oraz ratusz i drewniane domy z XIX wieku. Na terenie Starej Kuźni dwór i 4 młyny wodne.

RADKÓW jest gminą o znacznej czystości ekologicznej dzięki znacznym kompleksom leśnym. Występuje tu kilka zbiorników wodnych. Z zabytków wyróznia się drewniany parafialny kościół w Kossowie, kościół parafialny w Dzierzgowie z cudownym obrazem Matki

Boskiej Dzierzgowskiej. Do zabytków zaliczyć należy dwory w Bieganowie, Kwilinie i Radkowie.

RADŁÓW gmina położona nad górnym biegiem Prosny o powstającym zbiorniku wodnym i z około 35 % zalesieniu jest atrakcyjnym terenem dla turystyki wypoczynkowej. W przyzamkowym parku w Biskupicach z unikalnymi gatunkami drzew i krzewów, istnieje tu ponadto murowany dwór z mansardowym dachem oraz drewniany kościół św.Jadwigi. W Sternalicach zachwał się murowany kościół św. Mateusza.

RĘDZINY jako wieś rycerska wzmiankowana w 1220 r. W 1380 r. kaplica p.w.św. Otylii, później kościół murowany konsekrowany w 1625 r. p.w.MB Nieustającej Pomocy z licznymi dziełami w tym obrazy barokowe. W XIX wieku wzniesiono nową kaplicę św. Otylii na źródłem (obecnie zasypanym).

RUDNIKI gmina z dobrze rozwiniętym rolnictwem z urodzjnymi glebami. Z nielicznych zabytków wymienić należy figurę przydrożną Matki Boskiej w Rudnikach z 1734 r.ustawioną na kolumnie kompozytowej.

SECEMIN jako wieś położona na rozległej bagnistej równinie Niecki Włoscczowskiej,otrzymała w 1401 r. prawa miejskie. Prężny ośrodek ruchu ariańskiego z filią szkoły rakowskiej i biblioteką. Gotycki kościół z 1402 r., od 1554 zbór ariański. W 1556 i 1616 r. odbyłły się tu synody ariańskie. Zabytkowy charakter mają; układ przyrynkowy w Seceminie, kościoły w Seceminie i Kuczkowie oraz parki podworskie w Czaryżu i Bichniowie.

STARCZA w miejscowości Starcza zabytkowy kościół parafialny z pomnikami przyrody w postaci okazałych lip drobnolistnych oraz kościół parafii starokatolickiej Mariawitów.

STRZELCE WIELKIE gmina o charakterze wybitnie rolniczym, z niewielkimi połaciami lasów. Wschodnie tereny rolnicze zmeliorowane.

SZCZEKOCINY - miasto położone nad Pilicą w XIV i XV wieku siedziba Odrowążów-Szczekockich, dzięki którym przyznano prawa miejskie w połowie XV wieku. Od połowy XVI stulecia silny ośrodek kalwiński i ariański. Do dziś silny ośrodek rzemiosła (w XVII stuleciu kuźnia, następnie garncarstwo i sukiennictwo). W Szczekocinach zachowały się liczne zabytki, reprezentacyjny zespół pałacowy, składający się z korpusu głównego w stylu wczesnoklasyczystycznym, oficyn i łączących je galerii. Zespół pałacowy otoczony 9-cio ha parkiem z XVIII stulecia usytuowanym nad Pilicą (obecnie LO). Kościół św. Bartłomieja z 2 połówy XVII wieku o wystroju barokowo-klasycystycznym. Dawny zajazd z końca XVIII wieku, przebudowany a obecnie siedziba Urzędu Miasta i Gminy. W pobliżu prostokątnego rynku kilka domów z XVIII i XIX stulecia. We wsi Goleniowy kościół z XIX wieku z gotyckim prezbiterium z XIV stulecia. Dalej na południowy-wschód, granica województwa częstochowskiego przebiega przez tereny walk wojsk T.Kościuszki z połączonymi armiami pruska i rosyjską w 1794 r.(wieś Wywła), - kopiec T.Kościuszki.

WŁODOWICE gmina położona na kueście (wyraźnej granicy Jury), gdzie schodzą się 3 szlaki turystyczne („Orlich Gniazd", „Warowni Jurajskich" i „Zamonitu"). Z zabytków wymienić należy barokowy kościół św. Bartłomieja wzniesionego w 1701-3, nadbudowanego w 1796 r. oraz rozbudowanego w latach 1898-1911, oraz ruiny pałacu zbudowanego w 1 połowie XVIII wieku, przebudowanego w XIX w., zniszczony w 1956 r.

WOŹNIKI osadnictwo na terenie gminy już w XII wieku. Prawa miejskie Woźniki uzyskały w 1310 r. i prawo utworzenia komory celnej na szlaku handlowym między Krakowem a Wrocławiem. W 1532 r. Woźniki przeszły pod panowanie Habsbutgów, do Polski wróciły po plebiscycie w 1922 r. Z zabytków w Woźnikach znajduje się parafialny kościół św. Katarzyny z XVII w., oraz drewniany kościół cmentarny śś. Walentego, Bartłomieja i Stanisława również z XVII stulecia z sobotami. W Lubszy kaplica św. Jana Nepomucena z XVII i XVIII wieku oraz organistówka z przełomu XVIII/XIX wieku

(budynek w którym działał i tworzył Józef Lompa). W Piasku znajduje się ewangelicko-augsburski kościół z połowy XVIII wieku. W Czarnym Lesie znajduje się zespół dworski z 2 połowy XVIII wieku w którym znajduje się Ośrodek Wypoczynkowo-Rehabilitacyjny z zabytkowym parkiem.

WRĘCZYCA WIELKA jako miejscowość w średniowieczu była tu osada jeńców tatarskich. W Truskolasach na terenie piaskowni znaleziono ślady i cmentarzysko kultury łużyckiej, z zabytków istnieje tu drewniany kościółek z XVIII wieku. Wręczyca otoczone ze wszystkich stron lasami z biologiczną oczyszczalnią ścieków, zbiornikem wodnym w Pile i Klubem Jeździeckim „Mustang" oraz basenem wodnym i kompleksem boisk w Węglowicach, może stać się miejscowością wypoczynkową. Występują tu zbiorowiska roślin leśnych, łąkowych, torfowisk i wodnych, wśród których występuje aż 30 gatunków prawnie chronionych.

ŻARKI - m.Żarki otrzymały prawo miejskie w 1382 r. (dziesięcina na rzecz klasztoru jasnogórskiego). W 1466 r. istniał tu zamek a miasto rozlokowane było na tzw. Górze Żareckiej, które po pożarze w 1664 r. przeniesione na obecne tereny , wokół obronnego dworu Korycińskiego. W 1831 r. Żarki zakupił Piotr Steinkeller i wybudował fabrykę maszyn parowych po 10 latch po pożarze zamieniona została na przędzalnię bawełny. Z zabytków wymienić należy, stojący w pn-wsch rogu trapezowego rynku, kościół śś Szymona i Judy wzniesiony w 1522 r., po kilku przebudowach zatracił czystość stylu, jedynie wnętrza zachowały wystrój późnobarokowy. Z XVII wieku pochodzi kościół szpitalny św. Barbary. Z początku XIX wieku pochpdzi bożnica żydowska, odbudowana i przebudowana w 1959 r. W Leśniowie zespół klasztorny z kościołem Nawiedzenia NMPanny wzniesiony w 1559 r. Kilkakrotnie restaurowany zachował styl gotycko-renesansowy. W ołtarzu głównym późnobarowkowym, gotycka rzeźba Matki Boskiej z końca XIV w. W Czatachowie znajduje się pustelnia p.w. św. Ducha. W obrębie gminy występują ruiny strażnic w Przewodziszowicach i Suliszowicach.

ŻYTNO zabytkowy charakter ma zespół pałacowy XIX wieku w Żytnie oraz zespoły dworskie w Sekursku i Borzykówce. Bogactwo lasów i przepływająca Pilica stwarzają możliwości rozwoju gminy przez turystykę.

Obszar woj. częstochowskiego na podstawie szczegółowych analiz i opisów należałoby pod względem turystycznym podzielić na 4 zasadnicze obszary; Dolinę Pilicy, Ziemię Lubliniecką, Okolice Olesna i Wierzchowinę Jury Krakowsko-Częstochowskiej. Najwartościowszymi rejonami jest obszar od Częstochowy do Myszkowa i Kroczyc. To tu osiedlające się grupy społeczne od czasów paleolitu po współczesne pozostawiły bardzo bogaty dorobek kulturowy.

Infrastruktura turystyczna i usługowa

Jak wykazano powyżej, region częstochowski posiada wartościowe walory przyciągające znaczne rzesze turystów. Przyjąć należy jednak, że jak wynika z celów przyjazdów, najogólniej wyodrębnić można dwie zasadnicze grupy przyjeżdżających; pielgrzymów i wypoczywających. Turystyka religijna, związana z ruchem pielgrzymkowym na Jasną Górę, o sezonowych nasileniach, ma inne wymagania w stosunku do bazy, niż turystyka krajoznawcza czy wypoczynkowa. O ile turystyka pątnicza związana jest z Częstochową, to wypoczynkowa rozproszona jest po całym regionie częstochowskim. W związku z tym obserwuje się znaczne wahania zarówno w liczbie obiektów jak i sumarycznej ilości miejsc noclegowych poza Częstochową. Widoczne jest to w tabeli przedstawiającej bazę noclegową w woj. częstochowskim w 1994 i 1995 r.

Liczba obieków oferująca noclegi w regionie częstochowskim zmniejszyła się ze 102 w 1994 r. do 91 obieków w 1995 r. Zmniejszyła się jednocześnie ilość miejsc noclegowych prawie o 15 %. Zauważyć należy fakt, że na terenie miasta Częstochowa wartości te nie uległy zmianie, natomiast wystąpiły one w gminie Olesno, Poraj i Popów.

Dzięki korzystnemu położeniu woj. częstochowskiego w stosunku do prężnych ośrodków przemysłowych o dużej liczbie ludności, obszar regionu odwiedzany jest licznie przez turystów weekendowych. Służy temu korzystne położenie w systemie komunikacyjnym kraju i możliwością łatwego dotarcia na teren województwa z GOP, Łodzi czy Krakowa. Możliwości rozwoju wielu typów turystyki w województwie m.in. turystyki pieszej, rowerowej. motorowej, krajoznawstwa i turystyki wspinaczkowej sprawia, że liczba turystów weekendowych stale wzrasta.

W ostatnich latach obserwuje się wzrost zainteresowania budownictwem letniskowym na terenie woj. częstochowskiego. Kilka gmin położonych w południowej częsci województwa zarezerwował na ten cel znaczne powierzchnie położone w atrakcyjnym krajobrazie i w stosunkowo czystym środowisku.

Istniejące do tej pory ośrodki wczasowe w ostatnich latach cieszą się umiarkowanym wzrostem ruchu turystycznego. Zwiększenie poziomu ich wykorzystania należy wiązać z udostępnieniem ich dla dzieci i młodzieży, zwłaszcza z terenu woj. katowickiego. Jednak konkurencyjność i oferowane walory w stosunku do np. obszarów górskich jest stanowczo zbyt niska.

Rozmieszczenie bazy turystycznej na terenie woj. częstochowskiego jest nierównomierne. Zdecydowanie widać obszary jej koncentracji w kilku rejonach. Najwięcej obieków i miejsc noclegowych zgrupowanych jest w gminach położonych na Jurze Krakowsko-Częstochowskiej, w południowej i zachodniej częsci regionu. Grupuje się ona w obszarach gdzie występują znakowane szlaki turystyczne.

W obrębie woj. częstochowskiego wyznaczonych jest 22 szlaki turystyczne o łącznej długości 722 km. Długość ich zwiększyła się w stosunku do 1990 r. o 22 km, natomiast w stosunku do 1985 r aż o ponad 60 km.

W regionie częstochowskim istnieją ponadto ustalone szlaki rowerowe, które w obrębie Jury Krakowsko-Częstochowskiej doczekały się szczegółowego opracowania. Przez teren województwa prowadzą dwa szlaki wodne o ugruntowanej już renomie a mianowicie na Warcie i Pilicy. Do celów rekreacyjnych wykorzystuje się również dolny bieg Liswarty.

Uwzględniając walory wypoczynkowe w obrębie woj. częstochowskiego należy wskazać na tereny ze znaczną szansą rozwoju bazy turystyczno-rekreacyjnej. Do takich terenów zaliczyć należy kompleksy leśne i tereny przywodne w gm. Poraj a także w dolinie Warty w kierunku Częstochowy oraz w dolinie Liswarty.

Z analizy dotychczasowego wykorzystania bazy noclegowej wynika, ze najwyższy stopień zanotowano w Lublińcu oraz w gminach Poraj, Janów i Popów.

Najbardziej korzystnymi terenami dla rozwoju funkcji wypoczynkowych w których należałoby rozwijać w dalszym ciągu bazę, są tereny położone we wschodniej i północnej części województwa. W związku z projektowanym Parkiem Krajobrazowym "Lasy na Górną Liswartą" również o wysokich walorach wypoczynkowych, należałoby przygotować plan rozbudowy bazy wypoczynkowej w jego strefie buforowej.

Istniejące obiekty wczasowe nie prezentują zbyt dobrej, przewidzianej na dłuższy czas pobytu urozmaiconej oferty programowej . Istniejące obiekty i zagospodarowane tereny rekreacyjne, rozmieszczone są głównie w dolinach rzek i przy zbiornikach wodnych; nie są do tej funkcji dobrze przygotowane i nie zaspakajają potrzeb w tym zakresie wielu przyjezdnym.

Odczuwalny jest brak bazy o zróżnicowanym standardzie obsługi i usług towarzyszących, co w wielu przypadkach odstrasza potencjalnych wypoczywających .

Załączone wykresy oceny usług i poziomu usług w woj. częstochowskim wskazują na średnie oceny a nawet dobre oceny wśród użytkowników, ale zadecydowała o tym liczebność badanej populacji.

Rozwój agroturystyki i jego uwarunkowania

Wiele terenów wiejskich województwa częstochowskiego może być w znacznym zakresie wykorzystywanych na krótki i dłuższy wypoczynek zarówno przez mieszkańców stolicy regionu i pobliskiej agromeracji śląskiej, jak też przez licznych gości zagranicznych (głównie Niemców) - za sprawą rozwoju agroturystyki, oferującej szeroki zakres usług w zakresie wypoczynku i rekreacji, bazujących na zasobach gospodarstw rolnych oraz atrakcyjnym turystycznie, harmonijnym wiejskim krajobrazie. Poza stwarzaniem dla turystów możliwości aktywnego wypoczynku na obszarach wiejskich i zalesionych, wśród gościnnych mieszkańców - stanowi również agroturystyka w tym regionie szansę poprawy poziomu życia wielu wiejskich rodzin , uruchomienia nowych miejsc pracy oraz aktywizacji lokalnych, wiejskich społeczności. Jest ona także zalążkiem rozwoju turystyki wiejskiej.

Za sprawą szeroko zakrojonej akcji szkoleniowej i doradczej prowadzonej przez system doradztwa rolniczego, aktywnego zainteresowania władz wojewódzkich, gminnych i samorządów terytorialnych oraz wielu sprzyjających inicjatyw Związku Gmin Jurajskich - ostatnie lata przynoszą wyraźny rozwój agroturystyki. O ile w 1994 roku istniało na terenie województwa 16 gospodarstw agroturystycznych (por. tab. 1), to w połowie 1996 było ich już 30, a pod koniec roku zanotowano już 36 gospodarstw.

Stopniowo wzrasta liczba gmin, na terenie których występują gospodarstwa agroturystyczne. W 1994 roku było ich osiem, a w dwa lata później - trzynaście. Najwięcej gospodarstw agroturystycznych istnieje na terenie dwóch gmin: Koszęcin (10 gosp.) i Janów (7 gosp.). W dwóch innych gminach (Olsztyn i Niegowa) zanotowano po 3 gospodarstwa; na terenie pozostałych gmin występowały bądź pojedyńcze gospodarstwa (pięć gmin), bądź też zanotowano po dwa gospodarstwa (cztery gminy). Stałe zwiększanie się liczby gmin jest z jednej strony zjawiskiem pozytywnym (świadczy bowiem o rozwoju przestrzennym idei agroturystyki w regionie), z drugiej strony jednakże ogranicza (ze względu na funkcjonowanie w wielu gminach małej jeszcze liczby gospodarstw) możliwości stworzenia bardziej szerokiej i urozmaiconej oferty). Sądzić jednak należy, że zjawisku dalszego zwiększania się liczby gmin agroturystycznych towarzyszyć będzie szybsze tempo powstawania gospodarstw wiejskich pragnących świadczyć usługi turystyczne. Sprzyjać temu będzie obserwowanie przez mieszkańców wsi działalności dotychczas istniejących gospodarstw agroturystycznych oraz ich sukcesy. Oczekiwać również należy pozytywnych rezultatów szerokiej akcji szkoleniowej, prowadzonej w latach 1994-1996 przez Ośrodek Doradztwa Rolniczego (z pomocą Centrum Doradztwa i Edukacji w Rolnictwie w Krakowie oraz lokalnych instytucji). W powyższym okresie przeprowadzono łącznie 46 szkoleń z zakresu agroturystyki. Uczestniczyło w nich 378 osób. Część szkoleń miała charakter kursów agroturystycznych, których ukończenie było poświadczane zaświadczeniem uzyskania kwalifikacji na poziomie podstawowym. Łącznie, zaświadczenia takie otrzymało 171 osób. Ponadto w licznych seminariach, konferencjach i spotkaniach poświeconych tej problematyce uczestniczyło ogółem 1452 osoby. Poza działalnością szkoleniową i doradczą świadczył Ośrodek Doradztwa Rolniczego istotną pomoc gospodarstwom agroturystycznym poprzez wydanie katalogów grupujących całą ofertę wypoczynku na wsi.

Istotnym warunkiem rozwoju agroturystyki w województwie częstochowskim jest zaangażowanie się w tą problematykę samorządów lokalnych. Niektóre z nich, jak np. w gminach Koszęcin i Dobrodzień rozpoczęły prace nad stworzeniem lokalnych planów rozwoju agroturystyki, co z pewnością zaowocuje zwiększoną aktywnością lokalnych społeczności.

Godnym podkreślenia faktem jest współpraca województwa częstochowskiego (przede wszystkim w konsekwencji aktywnej działalności Związku Gmin Jurajskich) z sąsiednimi województwami: katowickim i krakowskim. Systemowe ramy rozwojowi agroturystyki na obszarze Jury Krakowsko-Częstochowskiej nadano poprzez realizację z funduszy PHARE projektu Fundacji Programów Pomocy dla Rolnictwa: „AGRO-JURA" Aktywizacja i integracja działań związanych z rozwojem agroturystyki w rejonie Jury Krakowsko-Częstochowskiej (nr.kontraktu: P9205-0404). W wyniku realizacji projektu (w 1996 roku) przeprowadzono szkolenie 365 mieszkańców wsi obszaru Jury, w tym z terenu województwa częstochowskiego 165 osób (w tej liczbie 147 rolników). Dodatkowo, na wniosek Związku Gmin Jurajskich zorganizowano również seminaria dla burmistrzów i wójtów oraz odpowiednich pracowników gmin wchodzących w skład związku. W ramach niniejszego projektu przeprowadzono również identyfikację istniejącego potencjału kwater agroturystycznych a następnie ich kategoryzację, zorganizowano i uruchomiono komputerowy system bazy danych zawierających szczegółowy zakres informacji o kwaterach agroturystycznych. W grudniu br. wydany zostanie również, w nakładzie 3000 egzemplarzy katalog agroturystyczny, będący istotnym ogniwem systemu dystrybucji i promocji produktu turystycznego.

Charakterystyka gospodarstw agroturystycznych i zakres świadczonych usług

Z badań ankietowych przeprowadzonych w trakcie realizacji projektu P9205-0404 na próbie 21 gospodarstw z terenu województwa częstochowskiego wynika, iż zdecydowana większość prowadzących działalność agroturystyczną, bądź zamierzających ją rozpocząć (ponad 95 %) - to właściciele gospodarstw rolnych. W tej liczbie tylko niewielu właścicieli deklarowało, iż podstawowym dochodem jest praca we własnym gospodarstwie rolnym (19 %); zdecydowanie przeważało podwójne źródło utrzymania: praca w gospodarstwie i praca zarobkowa. Wiąże się to z faktem , iż co trzecie badane gospodarstwo dysponowało niewielką powierzchnią od 1do 4 ha. Najbardziej liczną grupę prowadzących działalność agroturystyczną stanowiły osoby w wieku 30-39 lat (47,6 %), a następnie w przedziale 40-49 lat (28,6). Działalność turystyczną prowadzą przede wszystkim rodziny z dziećmi (71,4%), przy czym przeważały rodziny mniej liczne - 3,4 osobowe.

Analiza bazy noclegowej wskazuje, że najbardziej rozpowszechnioną jej odmianą były pokoje gościnne, aczkolwiek w porównaniu z sąsiednimi województwami relatywnie wysoki był także odsetek gospodarstw dysponujących samodzielnymi mieszkaniami wczasowymi, bądź domami do wynajęcia. Wyższy był również wskaźnik gospodarstw dysponujących niewielkimi polami namiotowymi w obrębie gospodarstwa. Wszystkie gospodarstwa dysponujące stałą bazą noclegową deklarowały nie więcej niż 5 pokojów do dyspozycji turystów, co ze względu na alternatywność agroturystyki względem turystyki masowej jest zjawiskiem właściwym i oczekiwanym przez potencjalnych nabywców. Taki zakres usług noclegowych jest także konsekwencją braku obciążeń podatkowych przy przyjmowaniu turystów w nieprzekraczającej pięciu liczbie pokojów i ich żywieniu. Bazę noclegową stanowiły najczęściej stare wiejskie domy, aczkolwiek dość znaczny odsetek (blisko 24 %) stanowiły domy mieszkalne bardziej nadające się do agromeracji miejskich. Przeważały przy tym obiekty parterowe i mieszkalnym poddaszem.

Ponad 57 % gospodarstw deklarowało zorganizowanie swoim gościom czasu wolnego, co jednakże jest wskaźnikiem relatywnie niskim (w woj. katowickim i krakowskim wskaźnik ten wynosił odpowiednio: 84 % i 85,7 %).

Niespełna co drugie gospodarstwo zgłaszało żywienie turystów (bądź taką możliwość). Jest to co prawda około sześć razy więcej niż w woj. katowickim, ale o ponad 65 % mniej aniżeli w woj. krakowskim.

Co trzecie gospodarstwo zgłosiło możliwość wypożyczania przez turystów różnego typu sprzętu turystycznego.

Blisko połowa badanych gospodarstw deklarowała chęć przyjmowania turystów przez okres całego roku; jest to jednakże raczej pobożne życzenie, aniżeli świadoma decyzja poparta zestawem konkretnych propozycji wypoczynku na terenach wiejskich, szczególnie poza sezonem. Również chęć świadczenia usług przez znaczną grupę gospodarstw na rzecz kilku segmentów rynku skłania do wnioskowania o braku dostatecznej wiedzy marketingowej (początkujący „przedsiębiorcy" turystyczni często sądzą, iż działanie na rzecz wszystkich przyniesie więcej korzyści, aniżeli specjalizacja w obsłudze węższej grupy nabywców).

III.4. Segmentacja ruchu turystycznego

Z zebranych badań ankietowych przeprowadzonych w 1995 i 1996 r. na terenie woj. częstochowskiego wynika, że celem przyjazdów były powody religijne i poznawcze. Corocznie bowiem wśród około 5 mln odwiedzających Częstochowę i region około 1/4 stanowili pątnicy. Zdecydowana ich większość kierowała się na Jasną Górę do Sanktuarium Maryjnego. Nie ulega wątpliwości, że wszyscy przybywający z poza granic województwa kierowali się na Jasną Górę. Z terenu omawianego regionu pielgrzymi kierowali się również do 7 innych sanktuariów leżacych w obrębie województwa.

Na drugim miejscu wśród zgłoszonych celów przyjazdu do regionu częstochowskiego, jak wykazały badania ankietowe, było zwiedzanie zabytków i poznanie dóbr kultury. Uwzględniając przyjazdy na różne imprezy kulturalne, cel ten wysuwa się na czołowe miejsce, stanowiąc blisko 1/3 przyjeżdżających głównie do stolicy regionu. Zagadnienia te prezentuje tabela nr oraz zamieszczony wykres nr .

W wypowiedziach ankietowani zdecydowanie wskazywali na zwiedzanie miasta i jego zabytków jako sposobu spędzania czasu w Częstochowie. Spośród respondentów badań ankietowych przeprowadzonych w 1996 r. , udział zwiedzających miasto i zabytki wyniósł 26 %. Następne 17 % ankietowanych przyjechało do regionu częstochowskiego w celu zwiedzenia okolic Częstochowy w tym przede wszystkim poznania zabytków i przyrody. Wśród ankietowanych osób znaczna część wskazywała na spędzanie czasu wśród znajomych (14%), co potwierdzają również dane odnośnie celu przyjazdu do Częstochowy.

Spośród ankietowanych osób, stosunkowo niewielki procent deklaruje jako cel przyjazdu do regionu odpoczynek i rekreację. Niewiele osób, jak wynika z przeprowadzonych badań zatrzymuje się w Częstochowie będąc przejazdem (3 %). Zagadnienia te prezentuje zamieszczona tabelka nr oraz wykres nr .

IV. ANALIZA I PROGNOZA UWARUNKOWAŃ ROZWOJOWYCH

Najważniejsze rynki docelowe
(nasi najwięksi konkurenci) **Tabela 16**

KRAJ	Przyjazdy tur. zagr. z co najmniej 1 nocl. w mln osób		Dochody z turystyki zagranicznej w mld USD	
	1994	1995	1994	1995
Francja	60.6	60.6	24.8	27.3
USA	45.5	44.7	60.4	58.4
Hiszpania	43.2	45.1	21.4	25.1
Włochy	27.5	29.2	23.9	27.1
Węgry	21.4	22.1	b.d.	b.d.
Wielka Brytania	20.9	22.7	14.0	17.5
Chiny	21.1	23.4	7.3	8.3
Austria	17.9	17.8	13.2	12.5
Polska	18.8	19.2	6.2	7.0
Meksyk	17.1	19.9	6.3	6.1

Źródło: WTO, 1996 (dane częściowo szacunkowe)

Największe rynki źródłowe **tabela 17**
(Kto najczęściej wyjeżdża i najwięcej wydaje).

KRAJ (1994)	Wyjazdy zagraniczne, z co najmniej 1 nocl. w mln osób	Wydatki na turystykę zagraniczną w mld USD
USA	47.3	43.6
Niemcy	51.7 (dane 1993)	41.8
Japonia	13.6	30.7
Wlk. Brytania	38.9	18.3
Francja	17.7	13.9
Włochy	18.9	12.2
Kanada	18.3	11.7
Holandia	20.1	11.0
Austria	9.3	9.3
Tajwan	4.7	7.9

Źródło: WTO, 1995

Tendencje globalne i w Europie

Światowy rynek podróży to 561 milionów podróżnych międzynarodowych w roku 1995[8]. Ich wydatki wynoszą ponad 380 mld USD rocznie.
Europa ciągle jeszcze jest dominującym obszarem recepcyjnym w turystyce światowej, aczkolwiek jej dominacja słabnie. Obecnie przyjmuje około 60% całego ruchu przyjazdowego, podczas gdy w roku 1960 - 72%. Co więcej, spadek udziału Europy jest szybszy pod względem wpływów z turystyki (obecny odział w rynku światowym wynosi 51%) niż przyjazdów.
Rośnie konkurencja ze strony Dalekiego Wschodu i rejonu Pacyfiku.

---

[8] Tourism Market Trends, Europe 1995, WTO; 1996

Bardzo istotnym czynnikiem warunkującym wielkość turystyki przyjazdowej jest pozycja miejscowej waluty. Niemal wszędzie tam, gdzie nastąpiła dewaluacja waluty - wzrosła liczba noclegów spędzonych przez turystów z zagranicy. I odwrotnie: wzrost wartości waluty znajduje odzwierciedlenie w spadku turystyki przyjazdowej[9]. Generalnie jednak stwierdza się odporność rynku na zjawiska recesyjne.
Wg. WTTC[10] światowy przemysł turystyki i podróży w 1995 wytworzył - pośrednio i bezpośrednio - 11% GDP; utrzymuje on co dziewiąte miejsce pracy.
W krajach Unii Europejskiej wkład do produktu krajowego jest większy: (13,4%) i 19,4mln miejsc pracy, a we wschodniej i środkowej Europie rola tego przemysłu jest mniejsza niż średnio w świecie, ale rosnąca (7,6% GDP i 14,3mln miejsc pracy).
Bardzo dobrze rozwija się rynek podróży samolotowych.

Pozycja Polski jako kraju recepcyjnego kształtuje się korzystnie. Biorąc pod uwagę liczbę turystów zagranicznych Polska znalazła się w 1995 roku na dziewiątym miejscu w świecie, a pod względem wpływów z turystyki przyjazdowej na miejscu trzynastym.

Tab.18. Przyjazdy do Polski z głównych krajów w latach 1992-1995 (oszacowanie na 1996 i prognoza na rok 1997) wg. przekroczeń granicy (w tys. osób).

Kraje	**1992**	**1993**	**1994**	**1995**	**1996[11]**	**1997[12]**
Razem	49015,0	60951,2	74252,8	82243,6	87500	95650
Niemcy	30687,7	42574,0	47488,5	47172,2	46500	47500
Czechy	.	5625,1	11143,1	15102,1	18400	22000
Słowacja	.	2418,2	2971,7	4351,2	5600	7000
kraje b. ZSRR	7788,8	8120,9	9489,9	12500,3	13870	15880
w tym: Białoruś	.	1660,6	2151,9	3275,4	4000	5100
Litwa	.	1343,8	1143,9	1210,8	1400	1500
Rosja	.	1546,8	2403,7	2313,0	2200	2200
Ukraina	.	2301,6	3154,8	4735,7	5200	5800
Austria	192,8	231,9	292,2	372,1	390	440
Holandia	178,9	189,1	340,5	358,9	360	390
Francja	181,4	186,5	356,7	321,2	300	310
USA	130,2	140,8	200,1	201,5	210	230
Szwecja	158,8	177,3	204,6	197,7	200	200
Węgry	187,3	164,5	178,6	195,9	200	210
Wlk Brytania	145,5	104,8	211,0	191,8	215	250
Rumunia	208,9	187,7	220,4	181,1	130	110
Włochy	110,6	123,5	174,2	171,9	180	190
Dania	122,3	115,3	203,2	170,4	145	130
Belgia	93,7	79,7	189,1	164,3	150	150
Finlandia	33,4	35,4	59,5	57,4	50	55
Norwegia	33,1	37,7	57,5	62,3	55	55
Hiszpania	17,2	18,0	51,4	40,7	45	50
Szwajcaria	26,5	28,4	65,6	68,9	70	80

Źródło: GUS, prognoza Instytutu Turystyki

9 na podstawie: Tourism in Europe, Eurostat, Luxembourg, 1995
10 Travel&Tourism, Progress and Priorities, 1995
11 oszacowanie Instytutu Turystyki
12 prognoza Instytutu Turystyki

Liczba przyjazdów cudzoziemców do Polski rosła w latach 1992 - 1995 średnio o niecałe 20% rocznie. W pierwszym półroczu 1996 zanotowano na granicach 38 mln przyjazdów do Polski (o prawie 3% więcej niż w roku poprzednim). W skali całego roku spodziewamy się 87,5 mln przyjazdów.

Wzrost liczby turystów zagranicznych (cudzoziemców spędzających przynajmniej jedną noc w Polsce) nie przekraczał 6%, był więc na poziomie średniej europejskiej.

Tab.1.9. Przyjazdy turystów do Polski z głównych krajów w latach 1992-1995 (oszacowanie na 1996 i prognoza na rok 1997) w tys. osób.

Kraje	**1992**	**1993**	**1994**	**1995**	**1996**[13]	**1997**[14]
Razem	16300	16900	18800	19215	19520	20250
Niemcy	6100	6800	7071	6686	6650	6700
Czechy	.	335	484	449	440	450
Słowacja	.	145	129	122	130	140
kraje b. ZSRR	7400	7470	8048	8934	9250	9800
w tym: Białoruś	.	1450	1722	2148	2400	2600
Litwa	.	1140	915	933	1000	1050
Rosja	.	1515	2284	1914	1800	1800
Ukraina	.	2125	2524	3103	3200	3400
Austria[15]	193	232	292	372	390	440
Holandia	179	189	340	359	360	390
Francja	181	186	357	321	300	310
USA	130	141	200	201	210	230
Szwecja	159	177	205	198	200	200
Węgry	187	165	179	196	200	210
Wlk Brytania	146	105	211	192	215	250
Rumunia	209	188	220	181	130	110
Włochy	111	124	174	172	180	190
Dania	122	115	203	170	145	130
Belgia	94	80	189	164	150	150
Finlandia	33	35	60	57	50	55
Norwegia	33	38	58	62	55	55
Hiszpania	17	18	51	41	45	50
Szwajcaria	27	28	66	69	70	80

Źródło: oszacowania i prognoza Instytutu Turystyki

Ogólna liczba turystów odwiedzających Polskę w roku 1995 wyniosła około 19,2 mln, co oznacza niewielki wzrost w porównaniu z rokiem ubiegłym i średnią stopę wzrostu od 1992 na poziomie 5,7%. Z tego 16,2 mln przyjazdów przypada na kraje sąsiednie (średnioroczny wzrost 1992 - 1995 w tej grupie = 4,9%). Poziom przyjazdów turystów z Niemiec utrzymuje się na nieco niższym poziomie niż w roku 1994, spadają natomiast przyjazdy z Rosji, jako jedynego kraju byłego ZSRR. W pierwszym półroczu 1996, wg. oszacowań IT, liczba przyjazdów turystów wyniosła ok. 8,3 mln - na poziomie zbliżonym do uzyskanego w pierwszej połowie 1995 r. Jak zwykle, w drugim półroczu będzie ich więcej, co w efekcie

---

13 oszacowania Instytutu Turystyki w zaokrągleniu do 1 tys.

14 prognoza Instytutu Turystyki w zaokrągleniu do 1 tys.

15 dla krajów nie sąsiadujących przyjmujemy, że ok. 95-99% przyjazdów to przyjazdy turystyczne (z noclegiem); tu podajemy liczbę przyjazdów

przyniesie[16] 19,5 mln w skali całego roku. Przypuszczamy, że z Niemiec będzie 6,6 mln przyjazdów turystycznych (99,4% poziomu 1995), z krajów byłego ZSRR - 9,2 mln (103%), z Czech - 470 tys., Słowacji - 130 tys. (niewielki wzrost), natomiast z krajów nie sąsiadujących z Polską, podobnie jak w roku 1995 - ok. 3 mln.

Rys.1.1. Przyjazdy do Polski cudzoziemców ogółem i turystów w latach 1992 - 1996

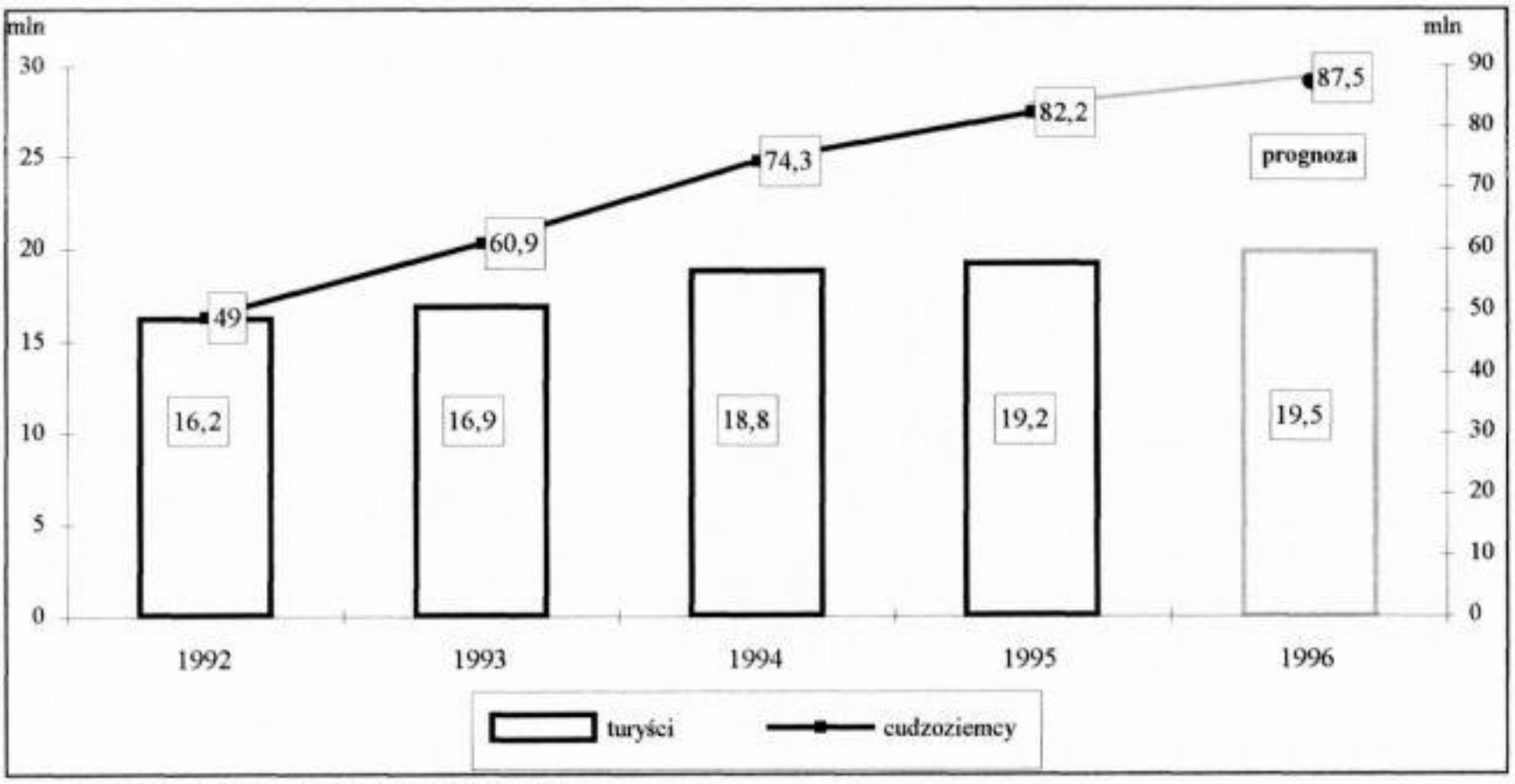

źródło: GUS i oszacowania IT

Zakłada się, że w następnych latach wzrost liczby przekroczeń granicy będzie coraz wolniejszy i będzie głównie wynikiem otwierania nowych, lokalnych przejść granicznych. Zakłada się również, że przy prowadzeniu aktywnej polityki promocyjnej możliwe będzie utrzymanie wzrostu przyjazdów turystycznych do Polski na poziomie europejskim (ok. 5% rocznie). Można więc będzie dokonać zmiany struktury przyjazdów do Polski (szybszy wzrost przyjazdów turystów niż odwiedzających jednodniowych).

Wydatki cudzoziemców w Polsce

W ciągu ostatnich pięciu lat systematycznie rosły wydatki cudzoziemców i co za tym idzie, wpływy dewizowe Polski. W 1995 roku wyniosły one około 6,5 mld USD a więc o około 7% więcej niż w roku poprzednim. (Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową jest nieco ostrożniejszy w oszacowaniach; podaje on za rok 1995 kwotę 6 mld USD, a na rok bieżący - 6,5 mld.) Przyrost wpływów w ubiegłych latach zależał głównie od wzrostu liczby przekroczeń granicy, a w mniejszym stopniu od liczby turystów, czy wzrostu przeciętnych wydatków w Polsce. Jeśli potwierdzą się nasze obserwacje o przedłużeniu średniej długości pobytu turystów - można się spodziewać wzrostu wydatków w roku 1996. Należy podkreślić, że w roku 1995 wydatki odwiedzających jednodniodniowych stanowiły więcej niż połowę wydatków cudzoziemców w Polsce (51%). Ta proporcja utrzyma się w ciągu najbliższych kilku lat.
Nadal marginesowe w całej strukturze wpływów dewizowych są przekazy na konta polskich podmiotów turystycznych (3,2% w 1995 r.). W Europie Zachodniej, pomimo spadkowych tendencji, udział podmiotów turystycznych (biur podróży) w obsłudze międzynarodowej turystyki przyjazdowej jest wyższy niż w Polsce.

---

16 w wariancie **optymistycznym**, pamiętać należy też o wariancie umiarkowanym: 14,7 mln w 1994, 16,0 mln w roku 1995 i ok. 16,2 mln w 1996

Reasumując, zakłada się, że w najbliższych latach nastąpi stabilizacja wpływów dewizowych od odwiedzających jednodniowych, natomiast możliwy jest wzrost wpływów od turystów. Biorąc pod uwagę wielkość i znaczenie przyjazdów cudzoziemców z różnych krajów, w turystyce przyjazdowej do Polski wyróżnić można trzy grupy krajów (rynków). Są to:

- kraje sąsiadujące z Polską (Niemcy, Czechy, Słowacja, Ukraina, Białoruś, Rosja, Litwa),
- pozostałe ważne kraje europejskie (Skandynawia, Beneluks, Wielka Brytania, Włochy, Francja, Austria, Węgry, Hiszpania, Szwajcaria),
- kraje pozaeuropejskie (Stany Zjednoczone Ameryki, Kanada, Japonia, Korea Płd., Australia, Izrael, Argentyna, Brazylia).

W każdym z tych segmentów można wyróżnić rynki dziś dla Polski najważniejsze oraz rynki potencjalne, o dużej dynamice wzrostu wyjazdów zagranicznych.

Podobnie jak prawie w całej Europie, kraje sąsiednie są dla Polski rynkiem największym. Liczba przekroczeń granicy polskiej przez gości z krajów sąsiednich wzrastała w ostatnich pięciu latach o 20% rocznie i wyniosła w 1995 roku prawie 80 milionów. Sąsiedzi pozostawili w Polsce ponad 5,7 mld USD. Zdecydowaną większość wśród odwiedzających Polskę gości z krajów sąsiednich stanowią odwiedzający jednodniowi, przyjeżdżający na zakupy. W pierwszym półroczu 1996 maleje liczba przyjazdów z Niemiec, natomiast wciąż szybko wzrasta liczba przyjazdów z Czech, Słowacji, i Białorusi i - w mniejszym stopniu - z Litwy.

Niepokojący jest spadek liczby turystów z Rosji i stagnacja przyjazdów z Litwy i Słowacji.

W całym roku 1996 należy spodziewać się około 84,4 mln przyjazdów z krajów sąsiednich (przekroczenia granicy), w tym około 16,5 mln przyjazdów turystycznych.

Tab 20. Wydatki cudzoziemców z krajów sąsiednich w Polsce w latach 1993-1995 i przewidywania na rok 1996.

	Wpływy dewizowe Polski wg. krajów w mln. USD				**Średni wzrost**
Kraj	**1993**	**1994**	**1995**	**1996**[17]	**'93 - '95**
Niemcy	2204,5	2969,7	3815	ö	31,6%
Czechy	209,6	380,1	485	ö	52,1%
Słowacja	49,4	52,8	107	ö	47,2%
kraje b. ZSRR	1059,8	1339,8	1310	ó	11,2%
Ukraina	.	270,8	558	ö	106,1%
Białoruś	.	296,8	230	ó	-22,5%
Rosja	605,0	472,1	367	ó	-22,1%
Litwa	.	91,3	80	ó	-12,4%
Razem	3523,3	4742,4	5717	ö	27,4%

Źródło: Badania Instytutu Turystyki, dane NBP.

Turyści z krajów sąsiednich dość znacznie różnią się pod względem celów pobytu. Motywy typowo turystyczne najczęściej podają Czesi, najrzadziej Ukraińcy. Jedna trzecia Niemców deklaruje typowo turystyczne cele przyjazdu do Polski.

Odsetek przyjazdów służbowych i w interesach wykazuje lekką tendencję spadkową, podobnie jak odwiedziny miejsca pochodzenia. Kraje byłego ZSRR charakteryzują się bardzo wysokim udziałem podróży na zakupy (i drobny handel). Nie należy jednak pomijać znaczenia podróży z

[17] prognoza Instytutu Turystyki - zmiana w porównaniu z poprzednim rokiem

tego kierunku zorientowanych bardziej turystycznie (lub takich, w których motywy turystyczne występują obok handlowych).
W kategorii rynków turystycznych krajów sąsiadujących z Polską zdecydowanie dominującą pozycję zajmują **Niemcy**. O znaczeniu tego rynku decyduje siła niemieckiej gospodarki i zwyczajowo wysoka aktywność turystyczna, skierowana nie tylko na południe. Wg. World Travel & Tourism Commission Niemcy 15% wydatków konsumpcyjnych przeznaczają na podróże i turystykę. Rynek przyjazdów do Polski jest dość dobrze rozpoznany. Analizując przyjazdy do Polski w ostatnich latach należy podkreślić następujące zjawiska:

- przyjazdy turystów z Niemiec utrzymują się na podobnym poziomie od trzech lat,
- w 1995 r. zmalała średnia długość pobytu (dotyczy to także pobytów wakacyjno - turystycznych); ale uwaga: w roku bieżącym znów rośnie,
- rosną wydatki, zarówno na osobę, jak i na dzień pobytu,
- duży udział turystyki miejskiej, przy jednoczesnym wzroście pobytów wypoczynkowych nad morzem i turystyki objazdowej,
- poprawę ogólnej oceny pobytu w Polsce (dotyczy zwłaszcza warunków sanitarnych).

Na podstawie źródeł niemieckich[18] wiemy, że:

> W roku 1995 78% mieszkańców Niemiec (razem 49 mln) wyjechało na **wakacje (trwające 5 dni lub dłużej)**, co daje ogółem 64,5 mln podróży. Bardzo wysokie jak zwykle uczestnictwo w wyjazdach zagranicę osiągnęło poziom 66% (42.5 mln podróży), w tym do krajów wsch. Europy 5,3% (3,4 mln podróży); do najczęściej odwiedzanych krajów należą: Hiszpania (8,1mln podróży), Włochy (5,4mln) i Austria (4,7mln). Na podstawie pytań o planowane wyjazdy urlopowe zakłada się możliwość spadku uczestnictwa w roku 1996.
>
> Średnie wydatki na podróż wakacyjną: 1410 DM; razem Niemcy wydali na nie 91 mld DM.
>
> Warto zwrócić uwagę na dominujące motywacje wyjazdów: ucieczka od rutyny dnia codziennego (wzrost do 59%), wyjazd w obszary o niezanieczyszczonym środowisku (37%), spotkanie z naturą (36%), żeglowanie 2%, tenis 3%, narciarstwo 5%.

Do rynków o szczególnym znaczeniu należy zaliczyć **Rosję**, zwłaszcza jeśli za punkt odniesienia przyjmie się wielkość wydatków. W ciągu kilku ostatnich lat obserwuje się spadek liczby przyjazdów z Rosji. Wielu turystów odwiedzających poprzednio Polskę zaczęło wyjeżdżać dalej na zachód. Spada również wielkość wydatków choć pozostają one wciąż stosunkowo wysokie. Do pozytywnych tendencji na rynku rosyjskim można zaliczyć:

- rosnącą długość pobytu w Polsce, zwłaszcza osób motywowanych turystycznie,
- więcej pobytów w rejonach górskich i nadmorskich, większe wykorzystanie hoteli, więcej pierwszych wizyt (co wiąże się z odpływem poprzednich gości).
- wzrastające (z dalszą możliwością wzrostu) wydatki Rosjan w sektorze usług turystycznych.

Litwa, Białoruś i Ukraina to grupa krajów o pośrednim znaczeniu. Rośnie liczba przyjazdów z Białorusi i Ukrainy (także w celach turystycznych) , przyjazdy z Litwy utrzymują się na tym samym poziomie. Coraz większego znaczenia nabiera ruch tranzytowy.

---

18 Reiseanalyse (materiał na ITB '96)

Czechy, a zwłaszcza **Słowacja** zajmują obecnie dość słabą pozycję na rynku przyjazdów turystycznych. Biorąc jednak pod uwagę wielkość ruchu między Polską a tymi krajami istnieją poważne perspektywy rozwojowe. Już teraz obserwuje się wzrost średniej długości pobytu w Polsce Czechów i Słowaków. W szczególności dotyczy to przyjazdów w celach turystycznych.

W segmencie **jednodniowych odwiedzin** dominującą pozycję zajmują Niemcy. Liczba wizyt jednodniowych z Niemiec w ciągu ostatnich lat systematycznie wzrasta. Także Czesi i Słowacy często udają się do Polski na krótkie wizyty w zasięgu kilku-kilkunastogodzinnej podróży tam i z powrotem. Niemal cały wzrost ogólnej liczby przyjazdów do Polski pochodzi właśnie z owego intensywnego ruchu przygranicznego. Trend ten może jeszcze potrwać kilka lat. Zdecydowaną większość jednodniowych wizyt w Polsce stanowią przyjazdy na zakupy. Wydaje się, że nasza specyfika - Polska jako centrum handlowe dla sąsiednich krajów - utrzyma się w najbliższych latach. Przewiduje się także wzrost liczby jednodniowych wizyt zza wschodniej granicy - wraz z rozwojem nowych targowisk w pobliżu i (ewentualną) poprawą sytuacji na przejściach granicznych. W dłuższej perspektywie należy się jednak liczyć z wyrównaniem cen i przejęciem pewnej części prywatnej wymiany handlowej przez hurtowników. Nie można też pomijać wpływu ewentualnych ograniczeń w przewozie towarów w ruchu na wschodniej granicy.

Do tej grupy krajów europejskich zaliczamy: Austrię, Belgię, Danię, Francję, Finlandię, Holandię, Norwegię, Szwecję, Węgry, Wielką Brytanię i Włochy. Rynek ten to ponad 125 mln podróży zagranicznych rocznie, w tym 2,3 mln podróży do Polski. Są to kraje o wysokim produkcie krajowym brutto na mieszkańca: od 21,5 tys. dolarów w Danii do 17,2 tys. dolarów w Finladii. Stopa inflacji od grudnia '94 do grudnia '95 wyniosła tam od 0,3% w Finlandii, 1,2 w Belgii do 3,2% w Wlk Brytanii i 5,8% we Włoszech (średnio w tym regionie - ok. 2%)[19].
W Zachodniej Europie obserwuje się znaczne zróżnicowanie uczestnictwa w wyjazdach wakacyjnych (na 4 noclegi lub dłużej). Średnio w krajach Wspólnoty Europejskiej ok. 60% populacji uczestniczy w wyjazdach krajowych i zagranicznych. Wiele osób uczestniczy w kilku takich wyjazdach w ciągu roku, zwłaszcza Holendrzy i Francuzi, co w efekcie daje w tych krajach ponad 1 wyjazd na osobę rocznie.

Do najaktywniejszych pod względem wyjazdów zagranicznych należą: Niemcy (0,68 wyjazdów na osobę/rok), Holendrzy (0,67), Duńczycy (0,65) i Belgowie (0,56).

W Europie wciąż dominuje kierunek wyjazdów północ - południe, nabiera jednak znaczenia kierunek odwrotny oraz wymiana turystyczna na linii wschód - zachód Europy. Według European Travel Monitor w roku 1994 nastąpił wzrost zainteresowania podróżami do Europy Wschodniej i Centralnej, a z drugiej strony kierunkami pozaeuropejskimi - na dalekie dystanse. W roku 1995 zauważono pewien powrót na południe. Wzrasta liczba noclegów i wydatków na wyjazdy turystyczne. Dla wielu krajów istotnym czynnikiem warunkującym wielkość przyjazdów jest pozycja miejscowej waluty. Tam, gdzie nastąpiła dewaluacja waluty wzrosła liczba noclegów turystów z zagranicy, gdzie wartość waluty wzrosła odnotowano spadek turystyki przyjazdowej.

Tab.21 Siła nabywcza ważniejszych krajów europejskich w turystyce międzynarodowej

	suma wydatków	**przeciętne wydatki**

[19] dane OECD

kraj	na podróże zagraniczne (mln USD)	ludność w 1994 (tys)	na osobę (USD)
Niemcy	48,101	81,410	591
Wlk Brytania	21,625	58,090	424
Francja	16,315	57,750	283
Włochy	12,411	57,190	217
Austria	11,699	8,030	1457
Holandia	11,455	15,380	745
Belgia	7,995	10,080	793
Szwajcaria	6,543	6,990	936
Szwecja	5,422	8,790	617
Hiszpania	4,421	39,190	113
Dania	4,282	5,210	822
Norwegia	4,221	4,330	975
Finlandia	2,383	5,090	468

Źródło: WTO - Tourism Market Trends, 1995

Biorąc pod uwagę szereg kryteriów, w tym także poziom wydatków, statystycy Eurostatu do najbardziej aktywnych rynków w turystyce międzynarodowej zaliczają następujące kraje:

> Belgia z Luksemburgiem, Dania, Niemcy, Włochy, Holandia, Wlk Brytania, Austria i Szwajcaria.

Tab22. Rynek wyjazdów z wybranych krajów europejskich. Wydatki bez wydatków na dojazd i powrót.

Kraje	Wydatki na podróż (w USD)		Liczba wyjazdów zagranicznych (w tys.)		udział Polski
	Średnio	w Polsce	Ogółem	do Polski	w rynku
Austria	863,2	166	9 330	292,2	3,1 %
Belgia	1585,0		4 880	189,1	3,9 %
Holandia	545,0	324[20]	18 948	340,5	1,7 %
Francja	783,5	449	17 543[21]	321,2	2,0 %
Hiszpania	350,0	b.d.	12 000	40,7	0,3 %
Dania	993,2	331[22]	4 517	203,2	4,5 %
Finlandia	b.d.	-	b.d.	59,5	b.d.
Norwegia	1735,9	-	2 264	57,5	2,5 %
Szwecja	960,0	-	5 081	204,6	4,0 %
Szwajcaria	638,0	b.d.	10 000	68,9	0,7 %
Węgry	b.d.	b.d.	b.d.	178,6	b.d.
Wlk. Brytania	470,8	509	43 493	211,0	0,5 %
Włochy	645,3	290	16 631	174,2	0,9 %

Źródło: GUS, WTO, szacunki Instytutu Turystyki

Polska nie będąc typowym miejscem wyjazdów urlopowych w segmentach krótkich wyjazdów wycieczkowych, odwiedzin krewnych i znajomych (liczna i przywiązana do kraju

---

20 Razem Benelux

21 wg informacji B. Walasa na podstawie źródeł francuskich za rok 1995

22 Skandynawia średnio

pochodzenia Polonia), a także turystyki specjalistycznej odgrywa poważną rolę w Europie. Pozytywne tendencje gospodarcze w krajach Europy Zachodniej oraz w Polsce owocowały także rozwojem rynku podróży służbowych. Rok 1995 nie był już tak pomyślny dla sektora podróży służbowych do Polski. Objęła go ogólna tendencja do ograniczania zbędnych delegacji. Otwarcie gospodarki i w rezultacie intensywne nawiązywanie kontaktów pomiędzy firmami wymagało licznych podróży - teraz, gdy kontakty te nawiązano, wystarczy poczta i telekomunikacja. **Tendencja ta utrzymuje się w roku 1996**.

Charakterystyczny dla turystyki przyjazdowej do Polski jest dość znaczny (ostatnio malejący!) udział osób wielokrotnie odwiedzających nasz kraj. Oznacza to, że mimo dwustu - trzystutysięcznej liczby wizyt rocznie z poszczególnych krajów, społeczny zasięg podróży do Polski jest niewielki.

W ostatnich latach wzrost liczby przyjazdów do Polski z ważniejszych krajów europejskich wynosił od 10 % (Wielka Brytania) do 25 % (kraje Beneluksu). W 1995 roku zwraca uwagę zatrzymanie tendencji wzrostowej w przyjazdach z wielu krajów Europy Zachodniej, co jednak następuje po bardzo znacznym wzroście w roku 1994. Liczba przyjazdów z Francji, Wlk. Brytanii, Danii, Belgii, Hiszpanii spadła w roku 1995 o ponad 10 %. Oprócz Austrii tylko Holandia zachowała przyrost, ale mniejszy niż w roku 1994. Z pozostałych, nie analizowanych szczegółowo krajów, należy wymienić Węgry (odbudowanie poziomu przyjazdów sprzed kilku lat, wzrost w stosunku do 1994 o kilkanaście procent) i Szwajcarię (bardzo wysoka stopa wzrostu w latach 1992 - 1994, nieco mniejsza w 1995 roku).

W pierwszym półroczu 1996 z wielu krajów zachodniej i południowej Europy przyjechało mniej turystów. Analiza dynamiki przyjazdów w pierwszym i drugim kwartale pozwala jednak na przypuszczenie, że w drugim półroczu ten trend zostanie przezwyciężony. Dotyczy to zwłaszcza Holandii, Szwecji i Włoch. Spodziewamy się także wzrostu liczby przyjazdów z Wlk. Brytanii, Hiszpanii i Grecji.

Wśród celów pobytu turystów z krajów Europy Zachodniej dominują: wypoczynek, zwiedzanie, spędzanie urlopu (łącznie określone jako "typowa turystyka") oraz podróże służbowe i w interesach. Wzrost celów typowo turystycznych obserwujemy w przypadku Holandii, Belgii, Francji i Włoch. Wyjazdy służbowe wykazują tendencję zniżkową (co jest zgodne z ogólnymi trendami na rynkach europejskich). Dla Polski niebłahy margines stanowią podróże tranzytowe, choć i tu stwierdza się pewien spadek.

Dla Polski najistotniejszymi rynkami krajów zachodnioeuropejskich są: **Skandynawia, Wielka Brytania, Holandia, Belgia, Włochy, Austria i Francja.** Przyjazdy ze **Skandynawii** - po wysokim wzroście w 1994 r. - spadły w 1995 r. o 7%. Spadły również wydatki, jakkolwiek należą nadal do wysokich.Charakterystyczną cechą przyjazdów z **Wielkiej Brytanii** jest wysoki udział podróży służbowych, związanych z wielokrotnymi wizytami. Wysokie wydatki w poprzednich latach obecnie wykazują spadek. Także długość pobytu w segmencie turystycznym maleje.

W krajach Beneluksu obserwuje się wzrost liczby przyjazdów z **Holandii** i spadek z **Belgii**. Rośnie udział podróży w celach turystycznych i wydatków w czasie pobytu w Polsce. Widoczna jest ogólna poprawa ocen warunków pobytu w Polsce. Stabilizuje się liczba przyjazdów z **Włoch** przy wzroście przyjazdów o motywacji turystycznej. W roku 1995 w przyjazdach wzrósł udział młodzieży. Spada wysokość wydatków zarówno na osobę jak i na dzień, co może być wynikiem wzrastającego udziału przyjazdów grupowych (wydatki ponoszone są także poza Polską).

Austria jest jedynym krajem z Europy Zachodniej, który utrzymuje wysokie tempo wzrostu liczby przyjazdów. W roku 1995 wzrosły także wydatki, co wiąże się ze wzrostem udziału podróży służbowych, większym udziałem starszych turystów i większym

wykorzystaniem hoteli oraz spadkiem odsetka osób polskiego pochodzenia. Odnotowuje się też poprawę ocen warunków pobytu.

Po znacznym wzroście liczby przyjazdów z **Francji** w 1994 r. nastąpił niewielki spadek. Poziom wydatków zmalał do wartości z roku 1993. Rośnie odsetek podróży w celach turystycznych, a w tej grupie - czas pobytu i udział pierwszych wizyt w Polsce. Następuje ogólna poprawa ocen pobytu.

Francuzi[23] nie są zamiłowanymi turystami międzynarodowymi: prawie co czwarty wyjechał w sezonie 94/95 za granicę, co oznacza razem 17,543 wyjazdów (wzrost o 12%). Najczęściej odwiedzane kraje: Hiszpania, Włochy, Wlk Brytania, Niemcy i Beneluks.Tak więc Francuzi preferują kraje blisko położone, mają też tendencję do odwiedzania miejsc już wcześniej odwiedzanych, kierują się poziomem cen, a przy wyjazdach turystyczno-wypoczynkowych przykładają większą wagę do programu niż zakwaterowania i wyżywienia. Średnia długość pobytu: 7 dni. Do regionów generujących najwięcej wyjazdów zagranicznych należą: region paryski (28,7% wszystkich wyjazdów), Płd-zachodni (12%) i region wschodni z Lazurowym Wybrzeżem(10%). Z regionu północnego wyjeżdża najmniej turystów.

Węgry, Szwajcaria i Hiszpania - to interesujące rynki perspektywiczne, wymagające nie tylko dalszej obserwacji, lecz i kontynuacji działań promocyjnych.

Poza USA i Kanadą brak było dotychczas badań dotyczących przyjazdów do Polski z krajów zamorskich (poza liczbą przekroczeń granicy). Warto jednak przedstawić dane porównawcze ilustrujące pozycję wybranych rynków w turystyce międzynarodowej.

Tab.23 Siła nabywcza ważniejszych krajów pozaeuropejskich w turystyce międzynarodowej

kraj	suma wydatków na podróże zagraniczne (mln USD)	ludność w 1994 (tys)	przeciętne wydatki na osobę (USD)
USA	45,350	260,650	174
Kanada	9,661	29,250	330
Brazylia	4,245	153,730	28
Japonia	36,737	124,960	294
Korea Płd	5,919	44,450	133
Singapur	5,134	2,930	1752
Australia	4,574	17,930	255

Źródło: WTO - Tourism Market Trends, 1995

Rynki zamorskie to najczęściej rynki turystyki zorganizowanej, a więc mimo niewielkich przyjazdów mogą być one istotne dla branży turystycznej oraz dla przewoźników (np. 65% podróży Amerykanów poza kontynent jest zorganizowanych przez biura podróży).

[23] wg informacji B. Walasa na podstawie źródeł francuskich za rok 1995

Tab.24 Rynek krajów zamorskich. Charakterystyka ruchu turystycznego

Kraj	średnie wydatki na podróż	Liczba wyjazdów (w tys.) ogółem	do Europy	do Polski	
	w USD			1994	1995
USA	920	56711	14786[24]	200,1	201,5
Japonia	2262	20553	5070	13,8	17,9
Kanada	637	19370	2309**	24,3	24,3
Korea Płd.	1296	3154	224	2,6	5,7
Australia	1843	2354	513**	12,8	13,2
Izrael	1642	b.d.	152**	23,7	24,3
Tajwan	1662	4744	41**	b.d.	b.d.
Singapur	1402*	b.d.	54**	b.d.	b.d.
Wsch.Azja&Pac	1168	75508	8078	1590,5	b.d.
razem (1993)*			do Europy Centralnej		
Argentyna*	b.d.	b.d.	240	1,9	2,1
Brazylia*	b.d.	b.d.	390	1,8	2,6

Źródła: WTO - Tourism Market Trends, 1994, 1995[25] *)Yearbook of Tourism Statistics, WTO, 95 (dane za 1993) **)European Travel Commission, Annual Report, 1994

Amerykanie wydali w 1995 56,2 mld[26], prognoza na 1996: ponad 60mld

> Poważny jest segment ekoturystyczny: 43 mln Amerykanów zamierza w ciągu 3 lat uczestniczyć w tego rodzaju turystyce; 20% przychodów z turystyki w krajach rozwijających się jest generowany przez turystów o motywacji ekologicznej.
>
> Charakterystyka segmentu: więcej wydają, dłużej przebywają, są bardziej wykształceni.

Rynek **USA i Kanady** charakteryzuje się dużym udziałem Polonii i długim czasem pobytu. W ostatnich latach liczba przyjazdów utrzymuje się na tym samym poziomie przy lekkim trendzie wzrostowym w przypadku USA i spadkowym w przypadku Kanady. W 1995 roku zmalały przeciętne wydatki turystów z tego rynku. Rośnie natomiast odsetek podróży w celach turystycznych.Brak szczegółowych badań dotyczących rynku **Izraela**. Zdecydowana jak na razie dominacja motywacji "sentymentalnej" wskazuje, że wzrost liczby przyjazdów z Izraela mógłby być szybszy pod warunkiem wzbogacenia oferty, także o elementy typowo wypoczynkowo-krajoznawcze.

---

24 co stanowi zdecydowaną większość wszystkich podróży z USA poza kontynent amerykański

25 Uwaga: liczby wyjazdów podawane przez TMT, 1995 nie zawsze są spójne: np tabela 6 na stronie 10 są z reguły niższe niż w szczegółowych tabelach zamieszczonych w aneksie; korzystamy z tych ostatnich.

26 Tourism Industry Intelligence vol2, n6, 1995

Należy zwrócić uwagę na to, co przyciąga **Japończyków** do Europy[27]. Na pierwszym miejscu są to muzea i galerie (23%), następnie zwiedzanie (22%), atrakcyjne miasta (19%), zakupy (13,5%) teatr i koncerty (4%) oraz turystyka górska (3%). W tym kontekście Polska może być krajem konkurencyjnym. Warunkiem zdecydowanego wzrostu liczby przyjazdów jest odpowiednia promocja walorów kulturowych, wykraczająca poza Chopina. **Turysta japoński pozostawia w Polsce razem ok. 1500 USD w czasie swojego krótkiego pobytu**.

Pozostałe rynki są słabo rozpoznane, jednak na świecie traktowane są jako rynki perspektywiczne. Chiny i Korea Płd. to przede wszystkim z naszego punktu widzenia rozwijające się rynki podróży służbowych. Ogólnie nieźle rozwija się tempo przyjazdów z krajów dalekiego wschodu, aczkolwiek są to wciąż niewielkie liczby. Z Japonii było w okresie I - VIII 1996r. 11,5 tys. przyjazdów, co pozwala przewidywać w całym roku ok. 16-17 tys. Łączna liczba przyjazdów z Korei Płd (w ciągu 8 miesięcy 9,2 tys.) na pewno znacznie przekroczy poziom ubiegłoroczny, podobnie jak z Australii (10,4 tys.).
Takie kraje jak Argentyna i Brazylia nie figurują na listach rankingowych WTO, ani pod względem wydatków, ani pod względem liczby podróży zagranicznych. Jednakże kraje te uważa się za potencjalne rynki turystyki wyjazdowej w przyszłości.
Reasumując, w kategorii rynków pozaeuropejskich wyróżniają się **Stany Zjednoczone** ze znacznymi wydatkami i zdecydowanie najdłuższym czasie pobytu w Polsce w porównaniu z krajami Europy Zachodniej.

Inne kraje pozaeuropejskie zajmują niską pozycję pod względem liczby przyjazdów. Trzeci po USA i Kanadzie jest **Izrael** (dwadzieścia kilka tysięcy wizyt w 1995, przy ok. 16% średniorocznej stopie wzrostu w latach 92-95). Ważny **rynek japoński** wykazuje dużą dynamikę wzrostu. Inne **rynki azjatyckie** (Korea Płd, Chiny, Singapur, Australia oraz **południowo amerykańskie** (Argentyna i Brazylia) można zaliczyć do perspektywicznych, ale w dość odległej perspektywie czasowej.

Zakłada się, że tempo wzrostu przekroczeń granicy będzie malało i w coraz większym stopniu będzie zależało od liczby nowych, lokalnych przejść granicznych.

- Niemal cały wzrost ogólnej liczby przyjazdów pochodzi z intensywnego ruchu przygranicznego. Trend ten może jeszcze trwać kilka lat.
- Zwraca uwagę - także w roku 1996 - zatrzymanie tendencji wzrostowej w przyjazdach z wielu krajów Europy zachodniej, co następuje po bardzo znacznym wzroście w roku 1994.
- Przyrost wpływów był uzależniony głównie od wzrostu liczby przekroczeń granicy, a w mniejszym stopniu od liczby turystów czy wzrostu wydatków turystów.
- Nadal marginesowe w całej strukturze są przekazy z zagranicy dokonywane na konta polskich podmiotów turystycznych.
- Zdecydowaną większość jednodniowych wizyt w Polsce stanowią przyjazdy na zakupy. Wydaje się, że specyfika Polski jako centrum handlowego dla sąsiednich krajów utrzyma się w najbliższych latach.

---

27 cyt. za: European Travel Commission, Annual Report, 1994

- Polska może odegrać poważną rolę w Europie w segmentach: krótkich wyjazdów wycieczkowych, odwiedzin krewnych i znajomych (liczna i przywiązana do kraju pochodzenia Polonia), w turystyce zakupowej, a także w turystyce specjalistycznej.
- Rynki zamorskie to najczęściej rynki turystyki zorganizowanej, a więc mimo niewielkich przyjazdów mogą być istotne dla branży turystycznej oraz dla przewoźników.

Obserwuje się ponadto:

- spadek segmentu podróży służbowych (mniej przyjazdów, mniejsze wydatki);
- obiecujący rozwój segmentu podróży w celach turystycznych (więcej przyjazdów, dłuższy pobyt);
- znaczny, choć ostatnio malejący, udział turystów wielokrotnie odwiedzających Polskę, spadek udziału biur podróży w międzynarodowej w turystyce przyjazdowej zarówno w Europie (choć jest on nadal wyższy niż w Polsce).
- istotna rola ruchu tranzytowego: Polska jest dla wielu przyjezdnych krajem tranzytowym. Np. 20% przyjazdów Rosjan i 30% Litwinów zanotowano na granicy zachodniej, a jedną czwartą przyjazdów Holendrów i 13% Szwedów - na południowej.

Spróbujmy naszkicować podstawowe cechy wyróżnionych grup turystów.

Czysta turystyka

Do tej grupy zaliczamy osoby które przyjechały do Polski wyłącznie w takich celach jak: wypoczynek, wakacje, zwiedzanie i (lub) motywy religijne i (lub) odwiedziny miejsca (kraju) pochodzenia. Szacujemy, że w roku 1995 takich przyjazdów było około 4,5 mln, z czego na Niemcy przypadło około 2,2 mln, na turystów z zachodniej Europy - 1,2 mln, a kraje b. ZSRR - 0,8 mln.

Grupę tę cechuje najdłuższy średni czas pobytu (6 nocl.). Ponad 60% spędziło w Polsce więcej niż 4 noclegi, głównie w hotelach i pensjonatach. 26% przyjechało ze zorganizowaną grupą. 21% zwiedzało kraj uczestnicząc w objeździe. 12% wypoczywało w górach, lub pogórzu, prawie 5% - nad morzem. Preferowane regiony: Małopolska, Gdańsk i okolice oraz centrum. "Prawdziwi turyści" zgłaszają stosunkowo mało uwag krytycznych pod adresem warunków pobytu i podróży (krytyka, jeśli występuje, dotyczy: kosztów pobytu, uciążliwości dojazdu, stanu sanitarnego). Ponad połowa odwiedziła Polskę po raz pierwszy lub drugi. Ponadprzeciętny udział z jednej strony młodzieży, a z drugiej - osób starszych w wieku ponad 55 lat.

Odwiedziny krewnych lub znajomych (10% ogółu)

Grupę tę tworzą głównie turyści z Niemiec. Średni pobyt - 5,4 noclegów. Udział biur podróży w organizacji podróży - minimalny. Relatywnie wysoki odsetek pobytów na wsi (20% - nie jest to jednak jak się zdaje typowa "agroturystyka"). Noclegi - w mieszkaniach prywatnych, ale nie wyłącznie (również po 13% w hotelach i pensjonatach). Wysoki odsetek wielokrotnych wizyt. Przyjazdy samochodem, czemu towarzyszy krytyka warunków dojazdu. Typowy wiek: 45 - 64 lata.

Przyjazdy służbowe, w interesach i czasowa praca (16,5% ogółu)

Grupa ta jest najbardziej zróżnicowana pod względem kraju pochodzenia; stosunkowo dużo pochodzi z krajów b. ZSRR, zwłaszcza z Rosji. Średnia długość pobytu: 4,9 noclegów. Udział biur podróży w organizacji przyjazdu - nieco większy niż w poprzednio omawianej grupie. Pobyt głównie w miastach. Noclegi w hotelach. Kilkanaście procent skorzystało z komunikacji lotniczej. Najczęściej w interesach odwiedza się centrum kraju i środkowy zachód. Stosunkowo niewielki poziom krytycyzmu. Typowy wiek: 35 - 44 lat, wykształcenie wyższe.

Przyjazdy wyłącznie na zakupy (17% ogółu)
Dominują w tej grupie Ukraińcy, Białorusini, Rosjanie i Litwini. Forma organizacyjna przyjazdu: indywidualnie i z częściowym pośrednictwem biura podróży. Na zakupy potrzeba niewiele czasu: średnio 2,9 noclegów spędzonych w Polsce. Pobyt głównie w miastach. Noclegi w kwaterach prywatnych i hotelach. Najwyższy odsetek wielokrotnych wizyt (blisko 60% było po raz czwarty lub więcej). Podróż samochodem lub autokarem - dość uciążliwa, bowiem w tej grupie notujemy największą krytykę organizacji podróży lub pobytu. Najczęściej odwiedzany region: środkowy wschód.

Tendencje zaobserwowane w roku 1996

1. W roku bieżącym wzrasta średnia długość pobytu. Niemcy i turyści z krajów zachodniej Europy i krajów zamorskich byli w Polsce dłużej niż w odpowiednim okresie poprzedniego roku. Natomiast przyjezdni z republik byłego ZSRR, Czech i Słowacji - nieco krócej.

   W lecie 1996 średnia długość pobytu wyniosła 7,8 noclegów; dłużej niż przeciętnie gościli u nas Niemcy - 8,6 nocl. oraz turyści z krajów Europy zachodniej i z poza Europy (średnio nieco ponad 10 noclegów).

2. W pierwszym półroczu obserwujemy wzrost udziału zorganizowanych przyjazdów grupowych.

   W lecie natomiast dużo mniej turystów przyjechało w grupach zorganizowanych (zwł. z krajów b. ZSRR); aż 80% Niemców podróżowało w sposób samodzielnie zorganizowany.

3. Trwa znaczna dominacja pobytów w miastach. Zarazem nieco wzrósł odsetek pobytów na wsi.

   W lecie spadły odsetki wizyt w miastach, na rzecz morza, rejonów leśnych i pojeziernych i objazdów po kraju. Turyści z krajów nie-sąsiednich dość często odwiedzali góry i pogórza, stwierdzamy też relatywnie duży udział turystyki kwalifikowanej, która jednak stanowi wciąż niewielki margines ruchu turystycznego.

4. Hotele i pensjonaty obsługują coraz większą część turystów. Spada odsetek korzystających z noclegów u rodziny i znajomych oraz kwater prywatnych.

   W lecie - co jest stałą cechą ruchu w sezonie - zanotowano mniej niż w pierwszym półroczu noclegów w hotelach, częściej natomiast nocowano w pensjonatach, kwaterach prywatnych i na campingach.

5. Wśród celów pobytu w Polsce dominują, jak poprzednio, typowa turystyka (tj. wypoczynek, zwiedzanie itp.) oraz zakupy. Oba te cele uzyskały więcej wskazań niż w pierwszym półroczu 1995. Rośnie też znaczenie tranzytu i dorywczej pracy, maleje natomiast odsetek przyjazdów służbowych.

   W lecie udział przyjazdów w celach typowo turystycznych wzrósł do 40%, a w przypadku Niemców jeszcze bardziej.

6. Charakterystyczną cechą przyjazdów do Polski jest łączne występowanie kilku różnych motywacji. Jeśli wyodrębnimy turystów którzy przyjechali do Polski wyłącznie w takich celach jak: wypoczynek, wakacje, zwiedzanie, motywy religijne i odwiedziny miejsca (kraju) pochodzenia, to ich liczba będzie znacznie mniejsza niż ogólna liczba przyjazdów turystycznych. Szacujemy, że w roku 1995 takich przyjazdów było około 4,5 mln, a w roku bieżącym może być 4,8 mln.

7. Mniej niż poprzednio zgłaszano uwag krytycznych wobec organizacji podróży lub pobytu (nie wiadomo jednak, czy dotyczy to krajowych czy zagranicznych organizatorów). Maleje również częstość narzekań na koszty pobytu i standard usług.

   W lecie odsetki uwag krytycznych znów nieco wzrosły: dotyczy to kosztów pobytu, organizacji podróży, niedostatku atrakcji turystycznych i standardu usług. Jest to przejawem zaobserwowanej również w poprzednich latach prawidłowości: turyści zagraniczni przyjeżdżający do Polski w lecie są nieco bardziej krytyczni. Nie bez znaczenia jest prawdopodobnie wpływ kiepskiej pogody: kiedy pada, jesteśmy skłonni do niezadowolenia z również innych aspektów pobytu. Powinno to skłonić do poszukiwania atrakcyjnych programów "na niepogodę".

8. Godny uwagi jest, widoczny już w roku 1995, przyrost udziału pierwszych wizyt w naszym kraju. W dalszym ciągu jednak dominują "stali goście" (czwarta lub kolejna wizyta).

9. Wzrost udziału podróży autokarowych w pierwszym półroczu wiążemy ze wzrostem odsetka przyjazdów grup zorganizowanych, w lecie powróciła zdecydowana dominacja podróży samochodowych.

W najbliższych latach możliwe są korzystne zmiany w turystyce przyjazdowej. Wymagają one jednak szeregu działań marketingowych nakierowanych na:

- utrzymanie tempa wzrostu przyjazdów turystycznych do Polski na poziomie europejskim (ok. 5% rocznie),
- przedłużenie pobytu turystów,
- zmianę struktury przyjazdów (spowodować szybszy wzrost przyjazdów turystów niż odwiedzających jednodniowych).
- zmianę struktury wpływów z turystyki zagranicznej polegającą na zdecydowanym zwiększeniu udziału wpływów na rzecz podmiotów turystycznych (przekazów z zagranicy dokonywanych na konta polskich podmiotów turystycznych z tytułu realizacji usług turystycznych),
- zwiększenie dochodów od turystów odwiedzających Polskę.

Minął czas naturalnej promocji Polski jako kraju recepcyjnego. Była to promocja, którą zawdzięczaliśmy historycznym przemianom ustrojowym w naszej części Europy. Bardzo istotny był czynnik ciekawości, z natury nietrwały. Teraz hasłem jest normalność (w sensie poziomu usług, prezentacji i "opakowania" produktu) oraz dostępność (w sensie komunikacyjnym jak i obecności ofert na rynku - w zasięgu klienta).

W okresie 7 miesięcy[28] br. przeciętne wynagrodzenie brutto w sektorze przedsiębiorstw wyniosło 902,43 zł i było realnie wyższe o 6,6% niż przed rokiem. Siła nabywcza przeciętne emerytury i renty pracowniczej zmalała o 2,2%. Rośnie międzygrupowe i także wewnątrzgrupowe zróżnicowanie dochodów. Cechą charakterysyczną struktury spożycia jest bardzo wysoki udział wydatków sztywnych, związanych z zaspokojeniem podstawowych potrzeb. "Utrzymywanie się tej tendencji ogranicza udział rodzin o przeciętnych dochodach w tworzeniu popytu na usługi wyższego rzędu (dodatkowa edukacja, turystyka, kultura, ochrona zdrowia). Ostatni okres to niewielka poprawa w tym zakresie."[29]

---

28 Statystyka Polski, wkładka do Rzeczpospolitej; 5.09,1996

29 komentarz Wiesława Łagodzińskiego, tamże

Badania austriackiego Imas Institute wskazują[30], że konsumenci z krajów środkowej Europy, gdyby dysponowali odpowiednio dużą sumą, przede wszystkim kupiliby nowy samochód (Polacy - 54%, Węgrzy, Czesi i Słowacy podobnie); na drugim miejscu preferencji znalazły się "wakacje nad morzem" (41%), a na trzecim - podróż samolotem za granicę (również 41%).

Na podstawie opracowywanych właśnie badań GUS wiemy, że znaczna część gospodarstw domowych pozostaje poza zasięgiem turystyki. Względy materialne wysuwają się na czoło przyczyn tego stanu rzeczy. Ponad połowa niewyjeżdżających mówi: "nie stać nas na wyjazdy w ogóle" albo "w tym roku brak pieniędzy, mamy inne ważniejsze wydatki". Ta druga odpowiedź świadczy o istotnej konkurencji innych dóbr na rynku konsumpcyjnym.

Duże aglomeracje (do których zaliczono takie miasta jak: Warszawa, Poznań, Kraków, Katowice, Wrocław, Gdańsk i ich okolice) stanowią największe środowisko generujące ruch turystyczny. Do najaktywniejszych typów gospodarstw domowych uczestniczących w wyjazdach należą rodziny z dziećmi zamieszkałe w miastach powyżej 500 tys. mieszkańców.

Uczestnictwo w turystyce i liczba podróży.

W ciągu ostatnich kilku lat poziom uczestnictwa w turystyce utrzymywał się na niższym niż w poprzedniej dekadzie poziomie; **od roku 1994 notujemy tendencję rosnącą.** W roku 1995 nieco ponad połowa Polaków w wieku ponad 15 lat uczestniczyła w wyjazdach turystycznych.

Tab 2.5. Uczestnictwo mieszkańców Polski w podróżach turystycznych (%)

dni)		krajowe wyjazdy razem wyjazdy zagraniczne	krajowe wyjazdy (na co najmniej 5 dni) krajowe i zagraniczne	wyjazdy (na 2 - 4
1990	34	33	12	53
1991	30	27	13	49
1992	33	34	12	53
1993	30	33	10	50
1994	29	29	9	46
1995	35	32	12	48

Tab 2.6. Liczba mieszkańców Polski uczestniczących w podróżach turystycznych (w mln*)

	krajowe wyjazdy (na co najmniej 5 dni)	krajowe wyjazdy (na 2 - 4 dni)
1990	9,5	9,2
1991	8,5	7,6
1992	9,5	9,8
1993	8,8	9,6
1994	8,5	8,7
1995	10,4	9,7

30 cyt za notatką prasową; The Wall Street Journal Europe, sierpień 1995

*) oszacowania dotyczące osób w wieku 15 lat i więcej

Liczba krajowych podróży mieszkańców Polski na co najmniej pięć dni (podróże urlopowo-wakacyjne) od 1990 roku utrzymywała się na poziomie kilkunastu milionów rocznie by w 1995 roku przekroczyć dwadzieścia milionów (22,9 mln). Szacuje się, że odpowiada to uczestnictwu w tego typu podróżach ponad 10 mln Polaków (w latach 1990-94 liczba ta wahała się od 8,5 do 9,5 mln). Łączna liczba wszystkich podróży, czyli połączonych z przynajmniej jednym noclegiem, wzrosła w tym czasie od 44,1 mln w 1991 roku do 66,5 mln w 1995 roku. Szacuje się, że w 1996 roku utrzyma się na poziomie zbliżonym do roku 1995 i wyniesie 65,9 mln.
Przewiduje się, że liczba ta w najbliższych latach będzie mieć tendencję rosnącą, ale trzeba mieć na uwadze poważną konkurencję wyjazdów zagranicznych.

Tab 27. Liczba krajowych podróży mieszkańców Polski (w mln)

	długie podróże (co najmniej 5 dni)	**krótkie podróże (2 - 4 dni)**	**łączna liczba podróży**
1990	16,1	37,5	53,6
1991	14,5	29,6	44,1
1992	16,2	44,1	60,3
1993	15,8	39,4	55,2
1994	15,7	43,4	59,1
1995	22,9	43,6	66,5
1996*	22,8	43,1	65,9
1997*	23,9	44,0	67,9

* prognoza

Tab 2.8. Liczba noclegów udzielonych mieszkańcom Polski podczas krajowych podróży (w mln)

	liczba noclegów podczas długich podróży (co najmniej 5 dni)	**liczba noclegów podczas krótkich podróży (2 - 4 dni)**	**łączna liczba noclegów**
1990	289,8	56,2	346,0
1991	174,0	44,5	218,5
1992	178,0	66,0	244,0
1993	173,8	66,0	239,8
1994	155,4	70,3	225,7
1995	219,8	71,5	291,3
1996*	218,9	70,3	289,2
1997*	228,2	72,7	300,9

* prognoza

Liczba noclegów związana z podróżami Polaków nie rośnie proporcjonalnie do liczby podróży, gdyż w latach 1990-96 nastąpił wyraźny spadek średniej długości pobytu podczas wyjazdów urlopowo-wakacyjnych. O ile w 1991 roku wynosiła 12 dni, o tyle w latach 1995-96 ustabilizowała się na poziomie 9,6 dnia.
W przypadku wyjazdów urlopowo-wakacyjnych wraz ze skracaniem długości pobytu obserwujemy wyraźny i stały wzrost liczby osób uczestniczących w tego typu wyjazdach dwa i więcej razy : od 35% wszystkich wyjeżdżających w 1990 roku do 46% w 1995 roku.

Charakterystyka wyjazdów krajowych.

- Polscy turyści znacznie częściej wyjeżdżają w lecie niż w zimie (trzy czwarte wyjazdów nastąpiło w lipcu lub sierpniu).
- Cele krajowych wyjazdów urlopowo-wakacyjnych wydają się ustabilizowane. W latach 1992-95 dla połowy wyjazdów (47-50%) były to cele turystyczno-wypoczynkowe, dla około 1/3 odwiedziny u krewnych lub znajomych.
- Analizując formy organizacyjne krajowych wyjazdów urlopowo-wakacyjnych w latach 92-95 obserwujemy, że wczasy organizowane przez biura podróży ustabilizowały się na poziomie 4-5%, natomiast wczasy zakładowe (związkowe, organizacji społecznych) wahają się w omawianym okresie w granicach 17-23%.
- W miarę stabilna jest również kategoria wyjazdów samodzielnie organizowanych łącznie z tymi, które wykupowane są bezpośrednio u usługodawców. Taka forma organizacyjna objęła w latach 1992-95 ok. 80% wyjazdów.
- Bazę noclegową dla blisko połowy wyjazdów stanowi dom krewnych lub znajomych : od 49% w 1992 roku do 46% w 1995 roku. W omawianym okresie wzrosła rola hoteli jako bazy noclegowej dla wyjazdów urlopowo-wakacyjnych odpowiednio od 4 % do 8% i kwater prywatnych od 8% do 13%.

Kierunki wyjazdów.

Tab 2.9. Liczba krajowych podróży mieszkańców Polski wg. głównych regionów docelowych (w mln*)

				średnie tempo wzrostu		
	1993	**1994**	**1995**	**'93 - '95**	**1996***	**1997***
nadmorskie (5 województw)	10,9	11,8	13,0	9,2%	13,2	13,6
górskie (5 województw)	13,1	13,5	15,6	9,1%	15,5	15,9
pojezierne (7 województw)	8,4	8,9	10,8	13,4%	10,9	11,3
aglomeracyjne (6 województw)	11,7	12,5	13,7	8,2%	13,3	13,7
pozostałe (26 województw)	11,1	12,4	13,4	9,9%	13,0	13,4
Polska ogółem	55,2	59,1	66,5	9,8%	65,9	67,9

W latach 1993-96 największy udział w ogólnej liczbie krajowych podróży mieszkańców Polski miały województwa górskie[31], w 1996 wyniósł on 15,5 mln podróży. Jednak największą dynamikę wzrostu odnotowano w tym czasie w przypadku województw pojeziernych (systematyczny wzrost liczby podróży), który wyniósł 30% przy blisko 20% wzroście podróży dla całego kraju. Systematyczny wzrost liczby podróży obserwuje się również do województw nadmorskich - 21% w omawianym okresie; w przypadku województw górskich wyniósł on 18%, w przypadku województw aglomeracyjnych 14%.

Łączna liczba podróży zagranicznych polskich turystów (tzn. z co najmniej jednym noclegiem) od dwóch lat (tzn.1994-95) utrzymuje się na tym samym poziomie i wynosiła 8,5 mln. Za najważniejsze kraje docelowe w 1995 roku należy uznać kraje sąsiednie oraz szereg innych, których popularność dla polskich turystów bardzo się zwiększyła. W 1995 roku, w porównaniu z rokiem poprzednim, znacznie wzrosła liczba wyjazdów do: Czech, Słowacji, Francji, Austrii i Holandii. Z obserwacji wynika, że szczególnie nasiliły się zimowe wyjazdy do Austrii i Słowacji.

W 1995 roku w stosunku do lat poprzednich nastąpił wzrost zagranicznych wyjazdów wypoczynkowych, spadek wyjazdów w celu podjęcia pracy i w celu dokonania zakupów.

Tab 30 Wyjazdy zagraniczne wg najważniejszych krajów docelowych (w mln)

	1994	**1995**
Niemcy	2,08	1,65
Czechy	0,72	1,00
Słowacja	0,32	0,60
kraje b. ZSRR	1,80	1,80
Francja	0,49	0,85
Austria	0,49	0,79
Holandia	0,39	0,64

Atrakcyjność i konkurencyjność zasobów turystycznych

Podstawowym celem SRKPT jest zwiększenie gospodarczej konkurencyjności polskiej turystyki, w celu umożliwienia jej sprostania wyzwaniom międzynarodowej konkurencji rynkowej, skutecznego konkurowania po zyskaniu członkostwa Unii Europejskiej i zagwarantowania, że Polska będzie zwyciężać, a nie przegrywać w kontekście światowym.

SRKPT .stanowi przewodnik dla inwestorów zagranicznych w odniesieniu do sektorów i możliwości inwestowania w polski przemysł turystyczny; ułatwia realizację zamierzeń rządowych dotyczących wykorzystania inwestycji zagranicznych dla ułatwienia i finansowania rozwoju. Pokazuje, w jaki sposób polski produkt turystyczny i usługi pomogą w budowaniu turystyki międzynarodowej w Polsce, zachęcając jednocześnie Polaków do spędzania urlopów w kraju.

---

31 Wyróżniono 4 grupy województw : górskie, nadmorskie, pojezierne i aglomeracyjne, które objęły łącznie 23 województwa. Do województw aglomeracyjnych zaliczono : warszawskie, katowickie, krakowskie, łódzkie, poznańskie i wrocławskie

Realizacja zaleceń przedstawionych w SRKPT przyczyni się znacznie do stworzenia miejsc pracy w małych i średnich przedsiębiorstwach, szczególnie na terenach wiejskich. gdzie realizowane szeroko zakrojone projekty są ukierunkowane na wiejską bazę noclegową oraz turystykę specjalistyczną i aktywną. Takie podejście będzie nastawione na osiąganie wyników, zwłaszcza w dziedzinach: kształtowania polityki, szkolenia, marketingu krajowego i międzynarodowego, finansowania inwestycji, promocji i wsparcia.

Zwiększone wsparcie rządu na rzecz sektora turystycznego określone w SRKPT przyczyni, się zasadniczo do wsparcia pięciu „programów kluczowych" Sp., tj.: zapobiegania bezrobociu. rozwoju terenów wiejskich, inwestowania w zasoby ludzkie, poprawy· zarządzania mieniem państwowym i poprawy konkurencyjności polskiej gospodarki.

Celem SRKPT dla Polski jest:

1.sprostanie konkurencji na rynku międzynarodowym,

2. utrzymania popytu na turystkę krajową, mimo rosnącej konkurencji międzynarodowej,

Aby sprostać tym zadaniom, SRKPT zaleca podjęcie działań ukierunkowanych na :

- wzmocnienie wkładu turystyki w polską gospodarkę, jako składnika wypracowującego znaczną część dochodów dewizowych;
- poprawienie pozycji turystyki polskiej na rynku międzynarodowym i krajowym;
- promowanie znaczących inwestycji w wybrane programy rozwoju produktu;
- wzmocnienie konkurencyjności polskiego produktu turystycznego;
- umożliwienie zwiększenia wkładu turystyki w polską gospodarkę do roku 2010 i później.

Wobec potrzeby skutecznego konkurowania na rynkach międzynarodowych, zadaniem przemysłu turystycznego w Polsce jest podjęcie szybkich i zintegrowanych działań na rzecz:

- poprawy jakości istniejącego produktu;
- zwrócenia szczególnej uwagi przy wyborze nowych produktów na kwestię wspomagania rozwoju, ochronę środowiska, tworzenie nowych miejsc pracy i rozszerzania korzyści gospodarczych płynących z turystyki dla wszystkich regionów Polski;
- poprawy warunków inwestowania i przepisów prawnych dla inwestorów;
- dokładnego określenia pozycji Polski na rynku międzynarodowym;
- zwiększenia aktywności marketingowej;
- osiągnięcia lepszych rezultatów sprzedaży na rynkach międzynarodowych;
- utrzymania poziomu popytu i wydatków na turystykę krajową.

Biorąc pod uwagę popyt i wymagania rozpoznanych już rynków podstawowych, jak również mocne strony i potencjał polskiej oferty turystycznej, zalecamy wstępne skoncentrowanie się na działaniach w obszarach:

1. Turystyki biznesowej obejmującej kongresy,wystawy (targi), spotkania biznesowe, zbiorowe imprezy oraz podróże motywacyjne. Ten sektor turystyki obejmuje specyficzny segment rynku, jakim są firmy i przedsiębiorstwa.

2. Turystyki w miastach i kulturowej obejmującej wycieczki zorganizowane i indywidualne podróże w celu zwiedzania miast, muzeów, obiektów zabytkowych (historycznych i kulturowych) oraz uczestnictwo w imprezach kulturalnych.

3. Turystyki na terenach wiejskich obejmującej wszelkie formy turystyki na terenach wiejskich, w tym rzemiosło ludowe, pobyty w gospodarstwach rolnych, imprezy folklorystyczne, tradycyjne życie w gospodarstwach rolnych, także ekoturystykę, zwiedzanie parków narodowych i krajobrazowych oraz rezerwatów przyrody.

4. Turystyki rekreacyjnej, aktywnej i specjalistycznej obejmującej szeroki zakres rekreacji przy wykorzystaniu walorów środowiska naturalnego (góry,jeziora,rzeki,wybrzeże) , specjalne imprezy z bogatej polskiej oferty turystyki specjalistycznej (latanie/lotniarstwo,

instruktaż sportowy, itp.); obejmującej także tradycyjne ośrodki wypoczynkowe nad morzem, na pojezierzach i w innych regionach, także w uzdrowiskach i sanatoriach wykorzystujących naturalne warunki lecznicze, oraz uwzględniającej wszystkie rodzaje specjalistycznych zainteresowań, tj. pielgrzymki, „powrót do korzeni" itd.

5.Turystyki przygranicznej i tranzytowej obejmującej jednodniową turystykę przygraniczną w celu zrobienia zakupów, wzięcia udziału w imprezach lub krótkiej wizyty; wiąże się ona z wykorzystaniem istniejącej i przyszłej infrastruktury (motele, zajazdy, stacje obsługi samochodów, itp.) usytuowanej wzdłuż głównych tras tranzytowych oraz w obrębie 50-km strefy przygranicznej.

Do podstawowych celów **turystyki biznesowej** należy zaliczyć:

1. ·wykorzystanie licznych już przyjazdów do Polski motywowanych biznesem do integrowania ofert typowo turystycznych z pakietami obejmującymi usługi hotelarskie i wszelkie usługi wykorzystywane przez osoby podróżujące w interesach;
2. ·tworzenie "koalicji" firm, zapewniających 4 i 5-gwiazdkowe usługi hotelarskie oraz usługi państwowych, komunalnych i prywatnych właścicieli różnych atrakcji turystycznych, w celu szerszego otwarcia głównych miast Polski dla biznesmenów;
3. tworzenie spółek państwa i firm z branży turystycznej w celu promowania możliwości organizowania konferencji w Polsce;
4. promocja Polski jako kraju docelowego dla turystyki motywacyjnej (isncentive);
5. promocja inwestowania w infrastrukturę stwarzającą dogodne, zgodne z międzynarodowymi standardami warunki do organizacji konferencji i wystaw oraz promowanie głównych miast Polski jako miejsc organizowania konferencji i wystaw

Turystyka miejska i docelowa

1. dotarcie do coraz silniejszego rynku „city breaks" (krótkie podróże do miast) z ofertami krótkich pobytów świątecznych
2. promocja przedsięwzięć władz miejskich wspierających „pakietowanie" - przygotowywanie gotowych ofert obejmujących atrakcje kulturalne i historyczne oraz usługi hotelarskie;
3. promocja państwowych i komunalnych inwestycji pozwalających na polepszenie usług muzealnych w Polsce: prezentowanie i uprzystępnianie zbiorów w sposób bardziej „przyjazny" (visitors - friendly) dla odwiedzających;
4. promocja podstawowych, „żelaznych" tras po Polsce dla grup i turystów indywidualnych;
5. współdziałanie z właściwymi organizatorami poszczególnych imprez (i Krajowym Programem Imprez)w celu przygotowania z odpowiednim wyprzedzeniem kalendarzy imprez, aby mogły być one włączone do programów turoperatorów.

Turystyka na terenach wiejskich

1. wykorzystanie dużej liczby istniejących już programów agroekonomicznych w celu promowania turystyki w rejonach wiejskich jako alternatywnej działalności gospodarczej;
2. wykorzystanie bogatej i zróżnicowanej kultury regionów wiejskich dla promowania tras tematycztnych lub poszczególnych ośrodków w wiejskich rejonach Polski;

3. wykorzystywanie różnych trendów turystyki ekologicznej, agroturystyki czy też turystyki związanej z poszukiwaniami "korzeni" w celu promowania inwestycji prywatnych w różne przedsięwzięcia z zakresu turystyki wiejskiej;
4. promocja zasobów naturalnych na terenach wiejskich w Polsce: fauny, flory i krajobrazów, jako "ofert unikalnych"
5. współpraca z dyrekcjami polskich parków narodowych przy promocji turystyki jako potencjalnego źródła dochodów na cele ochrony przyrody i krajobrazu;
6. promowanie inwestycji w przedsięwzięcia z zakresu rozwoju turystyki ekologicznej.

Turystyka rekreacyjna, aktywna i specjalistyczna

1. wykorzystanie istniejącej bazy turystyki specjalistycznej oraz fachowej doświadczonej kadry tych ośrodków;
2. promocja i wdrażanie zasad bezpieczeństwa, szkolenie personelu i zapewnienie jakości odpowiednio do standardów akceptowanych w skali międzynarodowej;
3. promocja wytypowanych inwestycji w omawianej dziedzinie, tam gdzie istniejący polski produkt jest potencjalnie silny, jednak wymaga podniesienia standardu bazy;
4. promocji unikalnej polskiej oferty, np. tradycji polskiego jeździectwa;
5. promocja inwestycji joint - venture, tworzonych z ośrodków sektora prywatnego i publicznego, w wybrane ośrodki wczasowe, które mogą pełnić funkcję „ośrodków wypadowych" do różnych form aktywności (zgodnie z krajowym programem"Renesansu miejscowości wypoczynkowych").
6. docieranie do "nisz" na polskich rynkach podstawowych z promocją wyjazdów turystycznych i zakupów produktów związanych z potrzebami danej "niszy" rynkowej;
7. promocja włączania polskiego różnorodnego dziedzictwa kulturowego do oferty dla odpowiednich segmentów międzynarodowego rynku;
8. poszukiwanie możliwości promocji polskich ciekawostek i rzadkich atrakcji, z nastawieniem na określone segmenty podstawowych rynków (kolejki wąskotorowe, zamki i dwory, tradycje przemysłu);
9. promowanie renomowanych uzdrowisk i sanatoriów raczej jako ośrodków wypoczynku niż terapii;
10. promocja miejsc pamięci związanych z Holokaustem - ze względu na delikatność zagadnienia - odpowiednio prezentowanych żydowskim, polskim, niemieckim i innym odwiedzającym;
11. zatroszczenie się o specyficzne potrzeby innych gości, przybywających do Polski z powodów religijnych lub więzi rodzinnych.

Turystyka przygraniczna i tranzytowa

1. dążenie do maksymalnego "przekształcania" odwiedzających jednodniowych przyjeżdżających na zakupy w turystów stacjonarnych, przez:
2. polepszenie przydrożnych usług gastronomicznych,
3. polepszenie przydrożnych baz noclegowych,
4. polepszenie oznakowania dróg;
5. współpraca z Programem Budowy Autostrad w celu:
6. maksymalnego uwzględnienia potrzeb turystyki w proponowanych miejscach obsługi podróżnych przez powiązanie koncesjonowanych stacji paliwowych z turystyczną bazą noclegową;
7. zorganizowania punktów informacyjnych w małych i średniej wielkości miejscach obsługi podróżnych;

8. uwzględnienie w planach placówek informacji turystycznej na przejściach granicznych, a także w strategicznych punktach wewnątrz kraju.
9. promowanie przygranicznych miejscowości turystycznych, nie tylko przy głównych trasach lub w pobliżu przejść granicznych, dla przyciągnięcia gości przekraczających granice w celach nieturystycznych (zwłaszcza w kontekście programu dróg lokalnych w 50 - km pasie przygranicznym);
10. promowanie umieszczania wielojęzycznych tablic na dworcach kolejowych, lotniskach i przystaniach promowych;
11. zapewnienie informacji turystycznej w punktach przylotu przyjazdu oraz w najważniejszych punktach krajowej sieci kolejowej;
12. poprawa widoczności i jakości oznakowania na międzynarodowych dworcach kolejowych, morskich i lotniczych.

Proponuje się zrealizowanie w Polsce w latach 1996-2011 następujących dziesięciu programów. Założenia i szczegółowe zadania każdego programu będą prawdopodobnie ulegać zmianom na podstawie przeprowadzanych co trzy lata ocen realizacji. Proponujemy następujące programy:

Program krajowy l:	Rozwój marek
Program krajowy 2:	"Renesans miejscowości wypoczynkowych"
Program krajowy 3:	Gwarantowanie jakości
Program krajowy 4:	Statystyka turystyki
Program krajowy 5:	Rozwój przedsiębiorczości i rozwój organizacyjny
Program krajowy 6:	Rozwój zasobów ludzkich
Program krajowy 7:	Rozwój transportu i ρ infrastruktury
Program krajowy 8:	Dostarczanie informacji turystycznej
Program krajowy 9:	Rozwój krajowego i zagranicznego marketingu oraz biznesu
Program krajowy 10:	Imprezy

Analiza produktu **Turystyka w miastach i turystyka kulturowa** powinna obejmować

1. potencjał muzeów i zamków oraz dziedzictwa kulturowego;
2. inwestycje w usługi muzealnicze, kolekcje oraz dobrej jakości prezentację i interpretację;
3. stan inicjatyw dotyczących zarządzania turystyką w miastach turystycznych;
4. jakość oznakowań turystycznych i innych;
5. jakość promocji kultury i jej dostępność dla turystów biznesowych oraz nastawionych na wypoczynek;
6. godziny otwarcia kluczowych atrakcji z punktu widzenia potrzeb turystów;
7. problem kradzieży samochodów indywidualnych turystów;
8. usługi informacyjne dla turystów (jak przygotowanie i promocja kalendarza kluczowych imprez kulturalnych);
9. przydatność i dostosowanie atrakcji turystycznych dla gości zagranicznych;
10. dostępność hoteli o umiarkowanych cenach (dwu i trzygwiazdkowych), odpowiadających międzynarodowym standardom.

Produkt : **Turystyka rekreacyjna, aktywna i specjalistyczna** dotyczy:

1. ilość obszarów o względnie czystym środowisku odpowiednich do organizowania

pieszych wycieczek, żeglowania, kajakarstwa, narciarskich wędrówek crossowych, obserwowania ptactwa, itp.;
2. dostępność dostatecznej liczby przeszkolonych przewodników (instruktorów) i poziom ich „świadomości usługowej", jak również stosunek do klientów;
3. możliwość wykorzystywania wielu atrakcyjnych oznakowanych szlaków turystycznych;
4. bieżący stan urządzeń i sprzętu i możliwość ich modernizacji;
5. obecna sytuacja rynkowa, wielu atrakcyjnych polskich uzdrowisk (niektóre z międzynarodową tradycją) w aspekcie przyjazdów bardziej relaksowych" niż „terapeutycznych" oraz możliwość podniesienia ich standardu;
6. doświadczenie operatorów w komercjalizacji produktów turystyki aktywnej;
7. przydatność rozwoju niektórych byłych „ośrodków wczasowych" jako „furtki' do turystyki aktywnej i specjalistycznej;
8. brak specjalistycznych map wszelkiego rodzaju szlaków „aktywnych", np. do wędrówek pieszych, rowerowych., konnych;
9. ogólne postrzeganie wysokiego stopnia zanieczyszczenia Polski i skuteczność lokalnych działań przy zwalczaniu zanieczyszczeń;
10. krajobraz miejski i widoczne oznaki jakości w miejscowościach wypoczynkowych nadmorskich, górskich i pojeziernych.

Wdrażanie produktu **:Turystyka na terenach wiejskich** będzie obejmować analizę:

1. dostępność bazy noclegowej na wsi dla turystów zagranicznych;
2. dostępność takich urządzeń jak łazienki, z uwzględnieniem faktu, że standardy zachodnie w tym sektorze są niższe niż w bazie hotelowej;
3. główny docelowy rynek krajowy - czy są to wyższe i niższe-średnie warstwy społeczne w wielkich polskich miastach?;
4. rynek zagraniczny: Niemcy w regionach zachodnich i na pojezierzach? Holendrzy?:
5. jakość krajobrazu i naturalnych atrakcji, zwłaszcza na obszarach, gdzie przyroda jest pod ochroną;
6. w jaki sposób operatorzy, urządzenia i inwestorzy mogą w zrównoważony sposób wykorzystać potencjał dla ekoturystyki;
7. korzyści płynące z utworzenia stowarzyszenia właścicieli bazy noclegowej w sektorze krajowej turystyki wiejskiej;
8. możliwość rozwoju grup kwaterodawców wiejskich w celu podniesienia standardu,
9. poprawy marketingu i rezerwacji pojedynczych noclegów;
10. środki inwestycyjne przeznaczone na zwierzynę, ogólnie słaby priorytet tego sektora i znaczenie tego faktu dla turystyki wiejskiej;
11. wrażliwości niektórych zasobów naturalnych i jej wpływ na ten sektor.

Turystyka biznesowa będzie obejmować:

1. wpływy braku nowoczesnych ośrodków konferencyjnych i wystawowych z nowoczesnymi urządzeniami o elastycznym sposobie użytkowania;
2. możliwość rozwoju ośrodków konferencyjnych i wystawowych jak również podróży szkoleniowych ze względu na położenie geograficzne i dostępność;
3. uprzedni stały wzrost, w związku z rozwojem turystyki biznesowej, między innymi PKB;

4. wpływ problemów łączności, ograniczona dostępność urządzeń, szczególnie poza większymi miastami;
5. czy, istnieje zespół promocyjny i współpraca w zakresie marketingu z przedstawicielami przemysłu?;
6. brak oferty produktu z zakresu podróży motywacyjnych i mechanizmów promocji;

'Turystyka przygraniczna i tranzytowa przy wdrażaniu jako produkt turystyczny musi określić następujące problemy:

1. czy, wzrastająca liczba jednodniowych wycieczek przez zachodnią granicę ulegnie stabilizacji w nadchodzących latach;
2. stosunkowo niski współczynnik „zamiany" jednodniowych odwiedzających w turystów korzystających z noclegów;
3. potencjalny rozwój turystyki tranzytowej na trasie zachód-wschód z założeniem rozwoju turystyki z Białorusi, Ukrainy i Rosji;
4. znaczenie programu budowy autostrad i planowanych miejsc obsługi podróżnych;
5. niska jakość usług i urządzeń w punktach przejść granicznych;
6. opóźnienia na przejściach granicznych ograniczające potencjał nabywczy gości;
7. brak koordynacji między ofertą sklepową i ofertą gastronomiczną;
8. brak promocji krótkotrwałych pakietów, które zachęciłyby do wycieczek z jednym noclegiem:
9. zagrożenie niestabilnością rynku wynikające z fluktuacji kursów walut, jeśli wykorzystanie różnicy kursów walut w Polsce i sąsiadujących państwach pozostanie główną motywacją wycieczek.

Strategia proponuje wzmocnienie instytucji planujących, regulujących oraz promujących turystykę - przez usprawnienia organizacyjne mające przynieść wyniki w zakresie określania polityki, marketingu, promocji inwestycji.

Rozwój zatrudnienia będzie naturalną konsekwencją rozwoju odnowionych, atrakcyjnych produktów polskiej turystyki, zdobywających klientów zarówno na rynku międzynarodowym, jak i krajowym. Dla przykłady zadanie te określono w sposób następujący:

Program krajowy 2: „Renesans miejscowości wypoczynkowych"

Program ten, koncentrujący się na byłych ośrodkach wypoczynkowych, ustala schematy pilotażowe w celu nakreślenia przyszłych ekonomicznych możliwości dla części spośród tych obiektów (z korzyścią dla rozwoju zarówno regionalnego, jak ekonomicznego) i określa inicjatywy mające na celu złagodzenie społeczno-gospodarczych skutków zamknięcia wielu ośrodków.

Program krajowy 3: Gwarantowanie jakości

Zapewnienie jakości jest kluczowym elementem ogólnego pakietu turystycznego. Zapewnienie standardów bezpieczeństwa, higieny i kategoryzacji jest niezbędne do przyciągnięcia turystów. Jeśli nie przyciągnie się klientów, turystyka nie dostarczy oczekiwanych korzyści makroekonomicznych.

Program krajowy 4: Statystyka turystyki

Wiarygodne i dokładne statystyki niezbędne dla inwestorów i planistów oraz w celu precyzyjnego ukierunkowania zasobów krajowych. Program przynosi więc zasadnicze korzyści narodowej gospodarce turystycznej, ale koncentruje się również na określeniu i

przeanalizowaniu skutków regionalnego rozwoju gospodarczego turystyki. Ważne jest ukierunkowane inwestycji na te regiony, gdzie mogą one w największym stopniu wyrównać regionalne dysproporcje gospodarcze.

Program krajowy 5: Rozwój przedsiębiorczości i rozwój organizacyjny

Rozwój przedsiębiorczości i rozwój organizacyjny są konieczne do osiągnięcia postępu w regionach, gdzie jest on niezbędny. Rozwój zarządzania w poszczególnych przedsiębiorstwach turystycznych jest bardzo ważny dla zapewnienia atrakcyjnego produktu o wysokiej jakości, będącego wizytówką regionu. Program ten będzie mógł przenosić odpowiednie możliwości i zasoby do regionów będących w niekorzystnej sytuacji.

Program krajowy 6: Rozwój zasobów ludzkich

Jego celem jest poprawa elementarnego czynnika przyciągającego zdolność nabywczą turystów do regionów będących w niekorzystnej sytuacji -jakości kadr w turystyce.

Program krajowy 7: Rozwój transportu i infrastruktury

Program ten jest całkowicie spójny z „Pakietem 2000", koncentrującym się na rozwoju infrastruktury'. Umożliwia on spójną integrację aspektów turystycznych z planowaniem i realizacją programów w zakresie infrastruktury·

Program krajowy 8: Dostarczanie informacji turystycznej

Informacja turystyczna jest niezbędna, żeby przyciągnąć turystów na dany teren. Stanowi ona jeden z najważniejszych czynników skłaniających d ,dawania przyjazdu z bardziej rozwiniętych regionów do mniej rozwiniętych i wydawania tam pieniędzy.

Program krajowy 9: Rozwój krajowego i zagranicznego marketingu oraz biznesu

Rozwój marketingu i przedsiębiorczości jest warunkiem sine qua non całej strategü krajowej turystyki. Jeśli nie uzyska on odpowiedniego wsparcia, turystyka polska będzie w coraz mniejszym stopniu zapewniała zasadnicze makroekonomiczne korzyści z rozwoju:<, miejsca pracy oraz dewizy - co umożliwia Strategia Rozwoju Krajowego Produktu Turystycznego.

Program krajowy 10: Imprezy

Program specjalistycznych imprez może stanowić główny bodziec do ukierunkowanego rozwoju infrastruktury w regionach o niekorzystnej sytuacji na przykład olimpiada zimowa 2006). Pewna liczba specjalnych imprez na mniejszą skalę może również przynieść zasadnicze korzyści ekonomiczne wielu regionom, przez przyciągnięcie do określonych miejsc licznych, wydających dużo pieniędzy turystów. Nie należy również ignorować korzyści w zakresie public relations nadanie rozgłosu regionom oferującym specjalne imprezy" stanowi zasadniczy czynnik przyczyniający się do atrakcyjnych inwestycji, nie tylko w zakresie turystyki !

Bariery rozwojowe

Żeby lepiej zrozumieć możliwości jakie stwarza gospodarka turystyczna dla regionu, miasta, czy gminy warto poznać jej dzisiejszą rolę w gospodarce światowej, europejskiej i na tym tle gospodarkę turystyczną w Polsce. Krótko mówiąc musimy znać naszą konkurencję, musimy umieć ocenić swoje możliwości na tle innych.

Przedmiotem analizy będzie gospodarka turystyczna, produkt turystyczny, rynek turystyczny, konkurencja na rynku. Zacznijmy jednak od kilku podstawowych stwierdzeń ważnych dla dalszych rozważań:

- Większość obrotów finansowych związanych z gospodarką turystyczną i dochód notują na swym koncie nie obiekty noclegowe i biura podróży, lecz dziedziny gospodarki z turystyką współpracujące takie jak transport (przewoźnicy, sprzedawcy paliwa, usługi motoryzacyjne) handel, gastronomia, wytwórnie lokalnych produktów, telekomunikacja (poczta, telefony), wytwórnie sprzętu sportowego i turystycznego.
- Gospodarka turystyczna stanowi interdyscyplinarny kompleks ekonomiczno-społeczny z rozległymi powiązaniami międzynarodowymi, międzybranżowymi, regionalnymi i lokalnymi.
- Istotną cechą gospodarki turystycznej jest przenoszenie popytu na wielorakie artykuły i usługi z krajów, regionów i miast o wysokich dochodach do krajów, regionów i miejscowości opóźnionych gospodarczo, o niskich dochodach.
- Teoretycznie można przyjąć, że na gospodarkę turystyczną składa się wszystko to co można osobie odwiedzającej sprzedać.

Czynniki , które decydują o przyjeździe turysty zagranicznego można wymienić:

- dostępność komunikacyjna kraju i regionów (łatwy i szybki dojazd do miejsca docelowego, informacje o nowym porcie lotniczym, nowych przejściach, skracaniu czasów dojazdu - EUROCITY),
- dostępność oferty w miejscu zamieszkania (promocja, informacja za granicą, gotowy produkt turystyczny, oferta w systemach rezerwacji i sprzedaży),
- gwarancja niezmienności warunków pobytu, stabilizacja gospodarcza (szczególnie ważne dla stałych gości stanowiących istotny segment rynku przyjazdowego do Polski),
- poprawa stanu bezpieczeństwa turysty, nowe przedsięwzięcia.

Natomiast czynnikami ograniczającymi międzynarodowy ruch turystyczny są:

- stosunkowo wysokie ceny szeregu usług świadczonych turystom oraz brak stabilności
- image kraju (zniszczona przyroda, przemysł, brak atrakcji turystycznych, niebezpieczny itp.) i bardzo ograniczone działania promocyjne
- uboga infrastruktura towarzysząca umożliwiająca aktywny wypoczynek (niedostatek basenów, kortów, pól golfowych, wyciągów narciarskich, urządzeń rekreacyjnych)
- braki w standaryzacji bazy i zgodności ze standardami europejskimi (ogromna różnorodność istniejącej bazy)

Rys. 3. Turyści zagraniczni w Polsce w 1995 roku (mln).

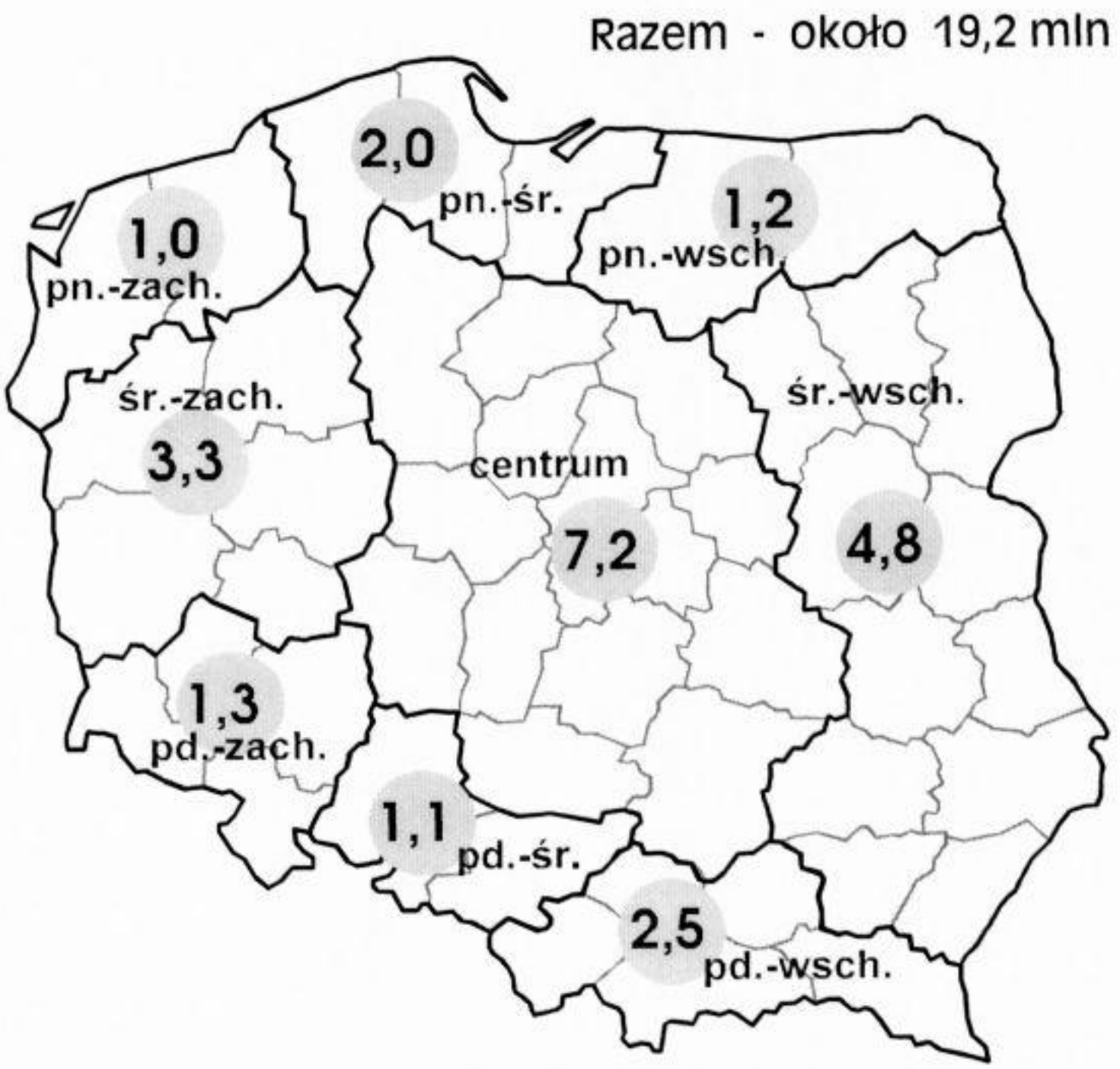

Źródło: Instytut Turystyki

Jaką modę w turystyce obserwujemy dzisiaj (trendy)?

- spada zainteresowanie trzema "S" (słońce, morze, piasek) i wzrasta
- zainteresowanie czynnym wypoczynkiem, rekreacją oraz turystyką poznawczą,
- wzrost zainteresowania "zieloną" turystyką (zamknięte obiegi w bazie noclegowej, zdrowa żywność, recykling odpadków, "zdrowe wyposażenie" itp.), pobytami w dobrej bazie, lecz na łonie natury oraz różnymi formami turystyki przyrodniczej,
- rozwój zagranicznej turystyki weekendowej (wyjazdów na kilka dni) z wykorzystaniem samolotów i szybkich dojazdów samochodem lub autokarem,

- wzrasta popularność bazy pobytowej o różnorodnych funkcjach programowych (Club Med., Robinson Club, Center Parcs, ośrodki rekreacyjno-wypoczynkowe, sportowe) oraz turystyki zdrowotnej,
- rozwija się turystyki służbowej i motywacyjna

Ruch turystyczny w Polsce

Kiedy mówimy o ruchu turystycznym w Polsce mamy najczęściej na myśli kilka kategorii turystów. Dla naszych potrzeb wystarczy wyróżnić następujące grupy:

1. Cudzoziemców przyjeżdżających do Polski, w rozbiciu na:
   - 1.1. turystów (tych, którzy nocują)
   - 1.2. odwiedzających jednodniowych (tych, którzy wpadają na kilka godzin).
2. Podróżujących Polaków w rozbiciu na
   - 2.1. podróżujących za granicą
   - 2.2. podróżujących po kraju w rozbiciu na:
     - 2.2.1. wyjazdy urlopowe (minimum 4 noclegi),
     - 2.2.2., wyjazdy krótkie - weekendowe (od jednego do trzech noclegów).

Rys. 4. Przyjazdy cudzoziemców do Polski w latach 1983-1995 (wg. przekroczeń granicy) w mln osób

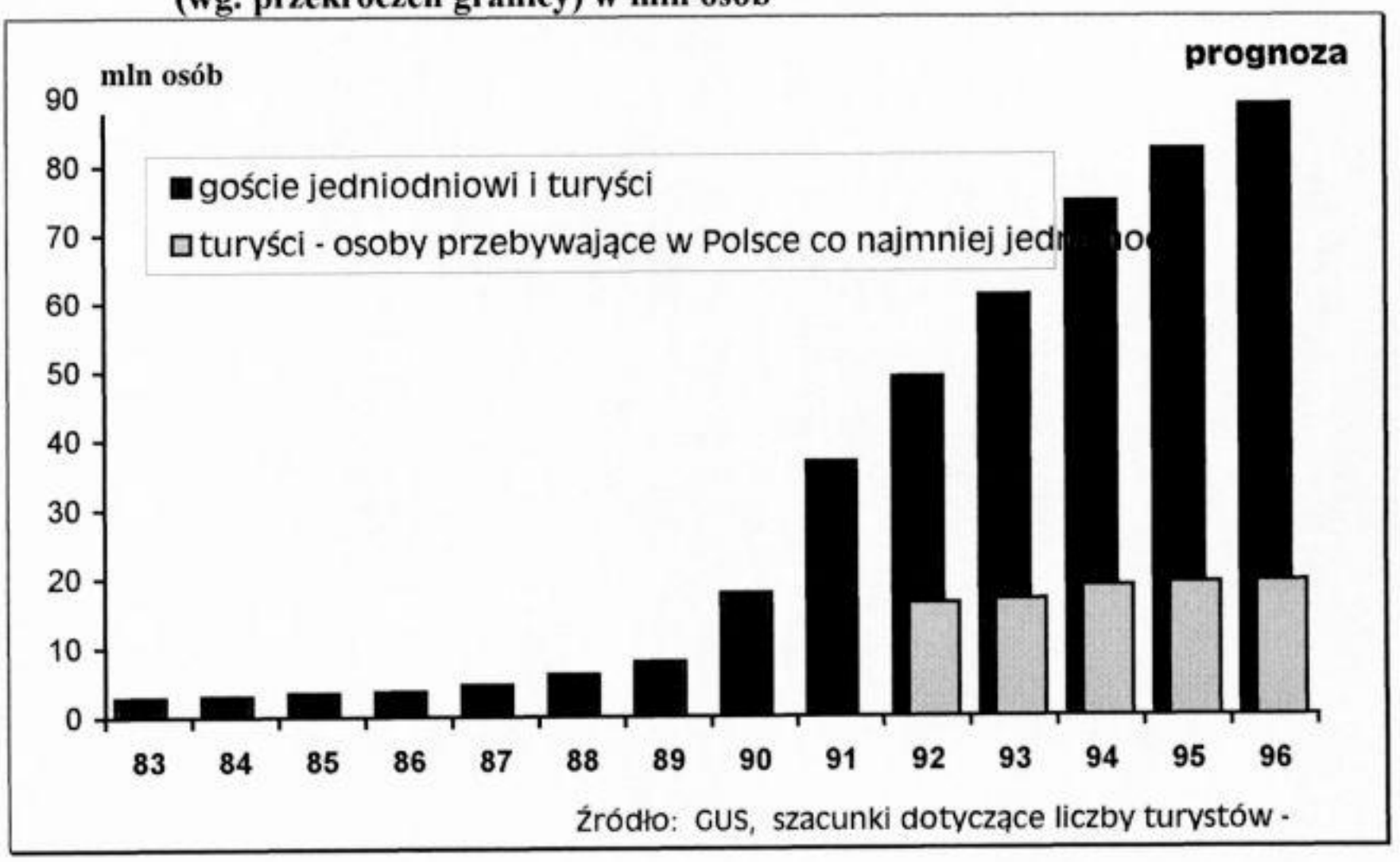

Rys. 5. Przyjazdy cudzoziemców do Polski w latach 1994-95 w mln osób

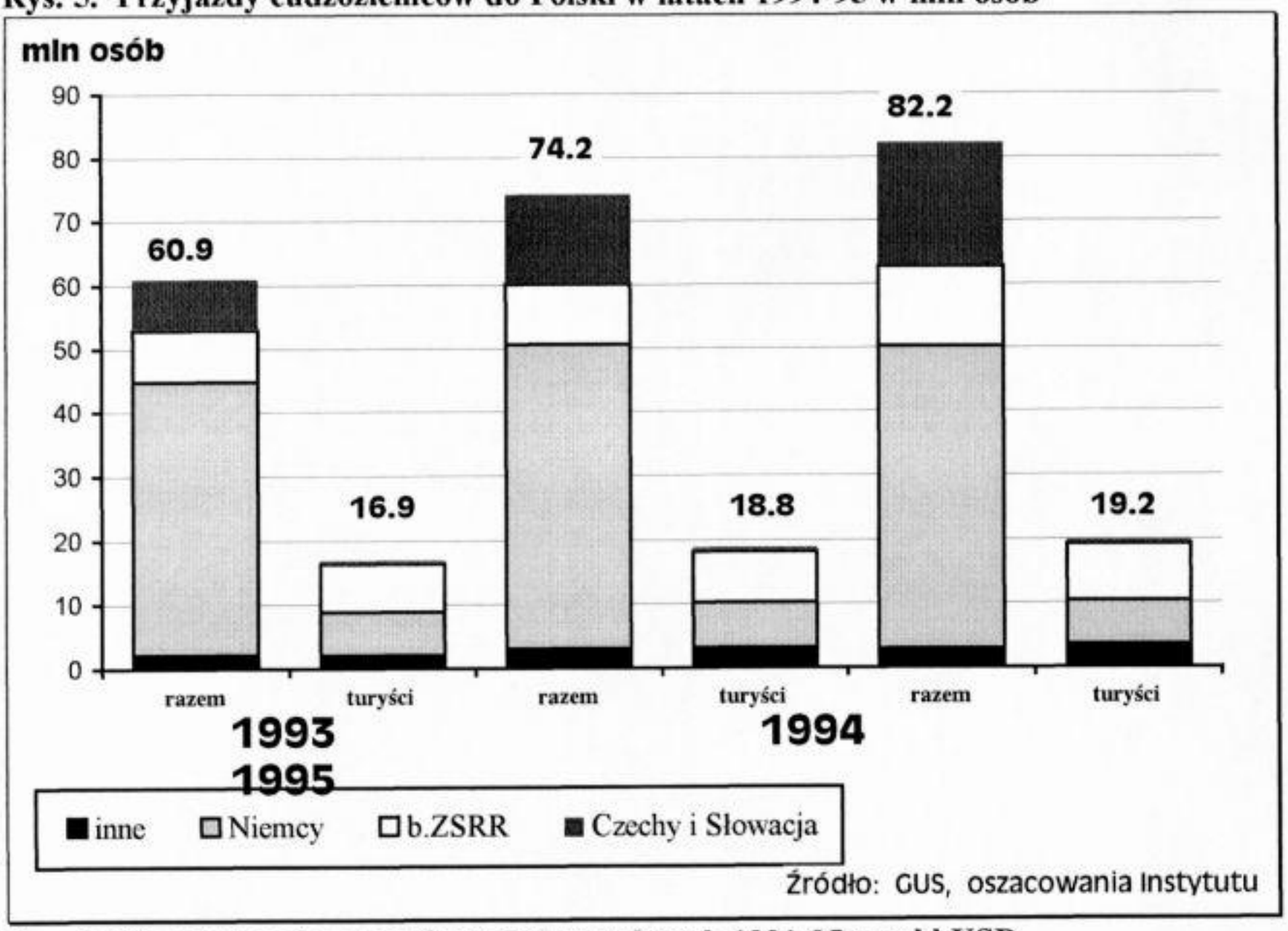

Rys. 6. Wydatki cudzoziemców w Polsce w latach 1991-95 w mld USD.

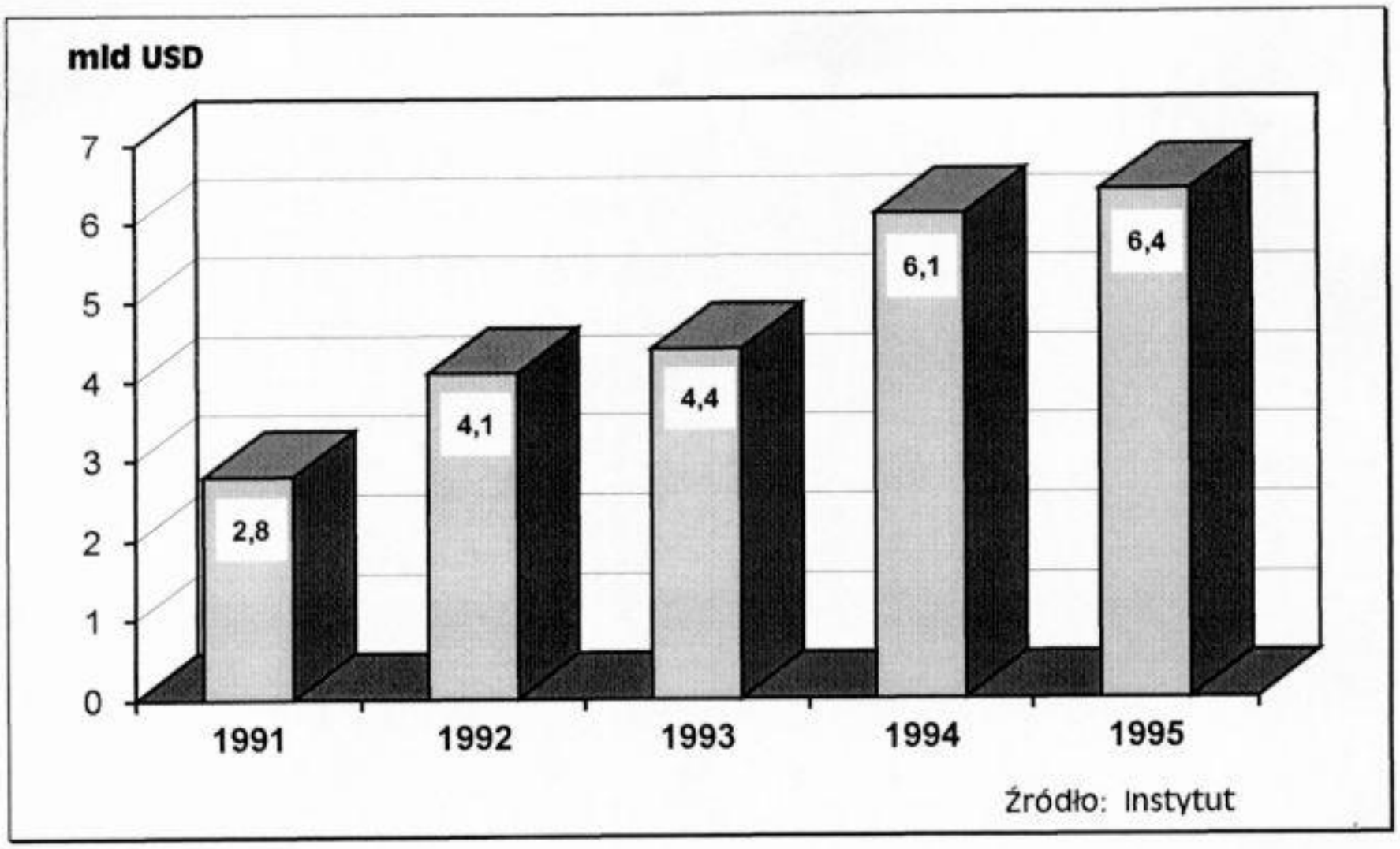

Rys. 7. Struktura wydatków cudzoziemców w Polsce w latach 1993-95

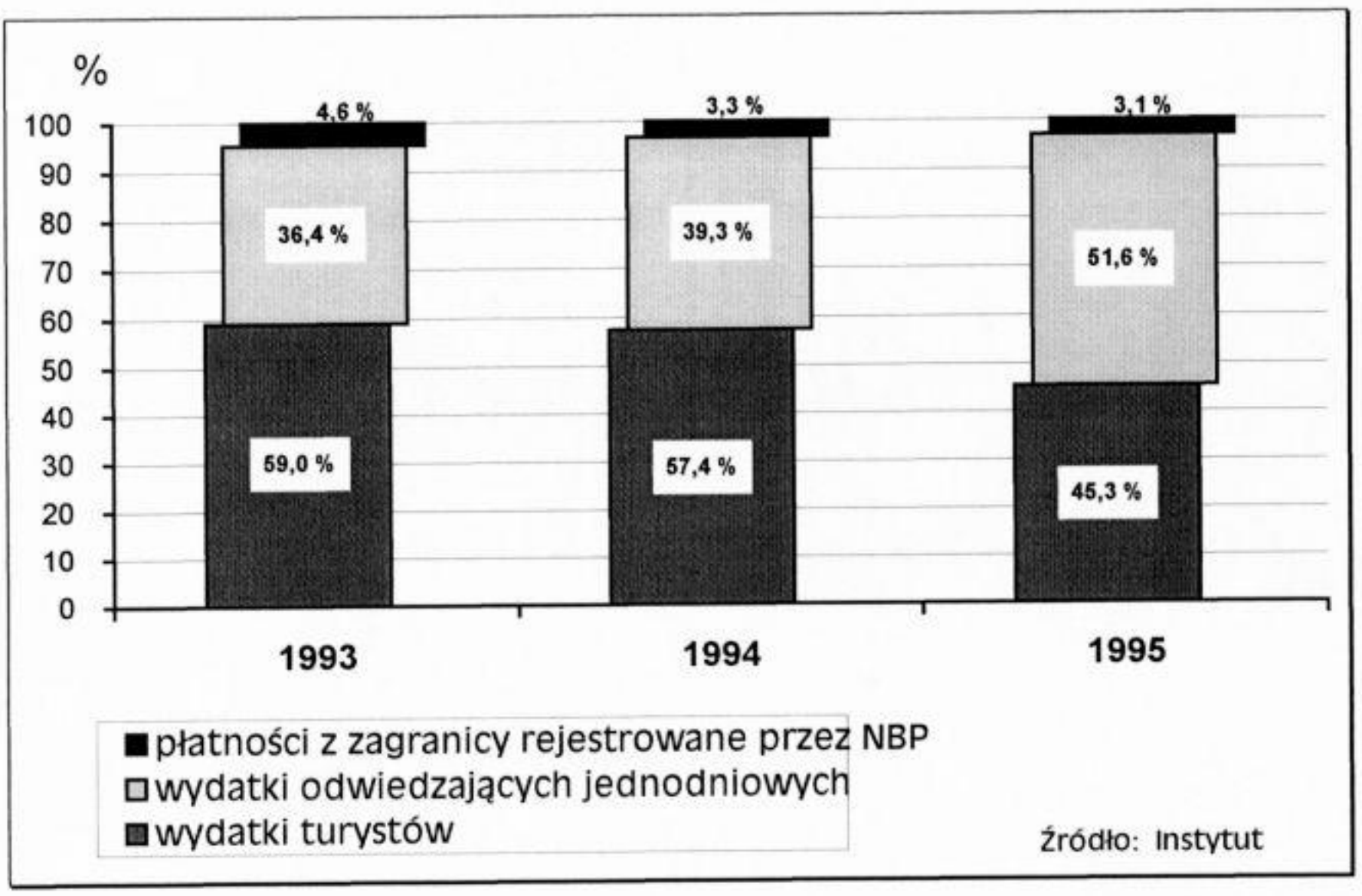

Rys. 8. Struktura wpływów dewizowych w latach 1994-95 wg. krajów

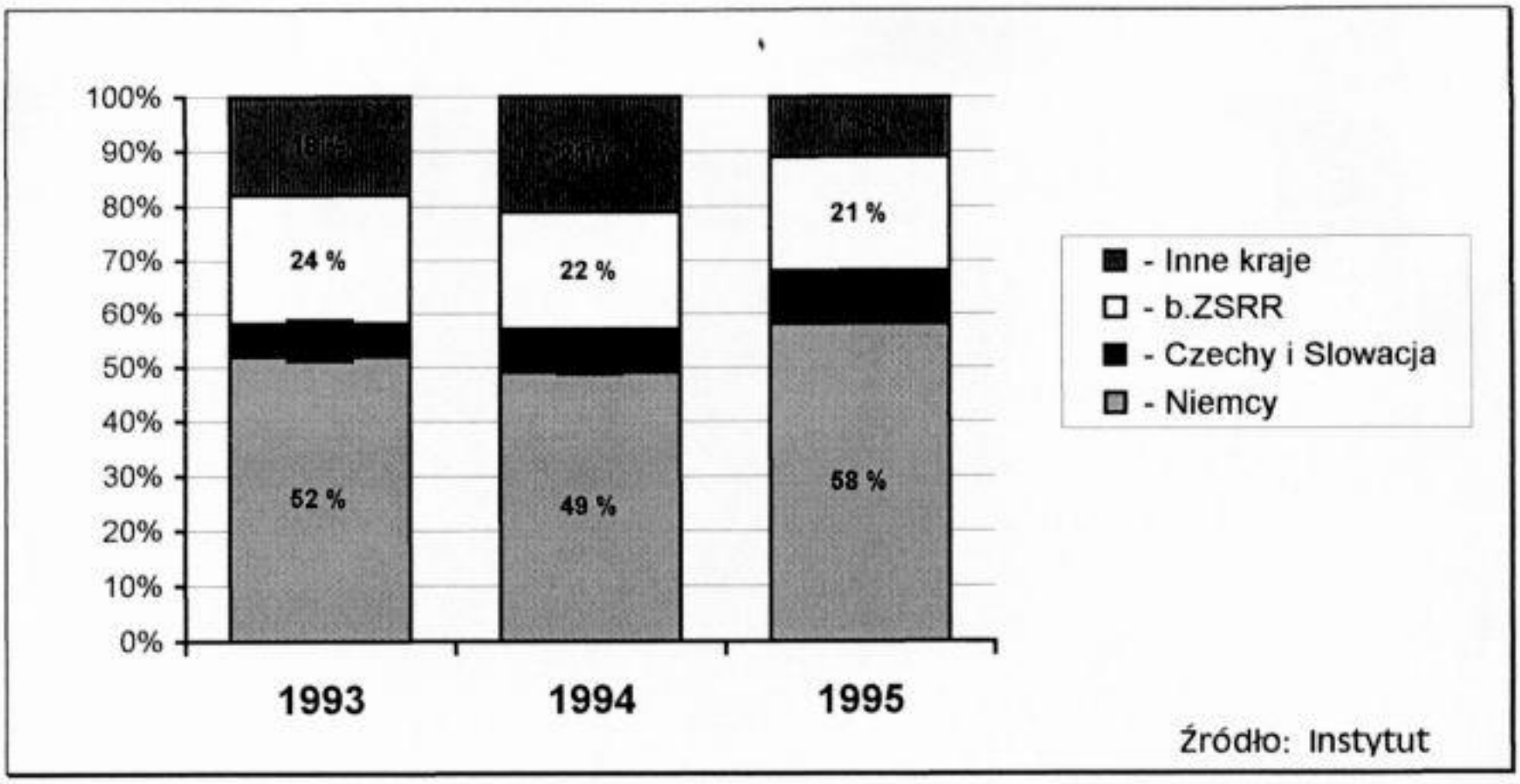

Rys. 9. Przeciętne wydatki turystów zagranicznych w 1995 roku wg. krajów

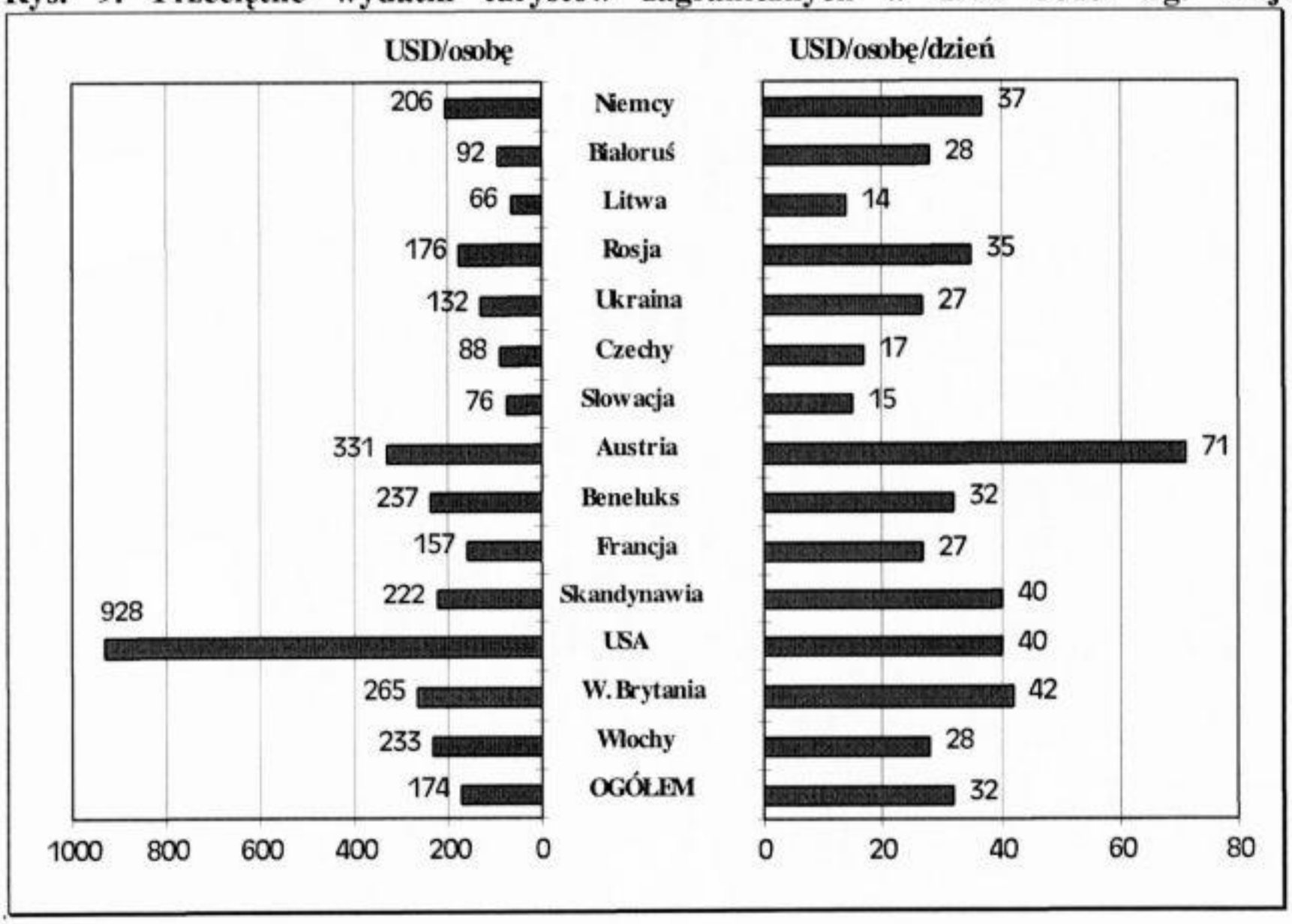

Rys 10. Aktywność turystyczna Polaków (jaki procent Polaków spędza przynajmniej jedną noc poza domem ?).

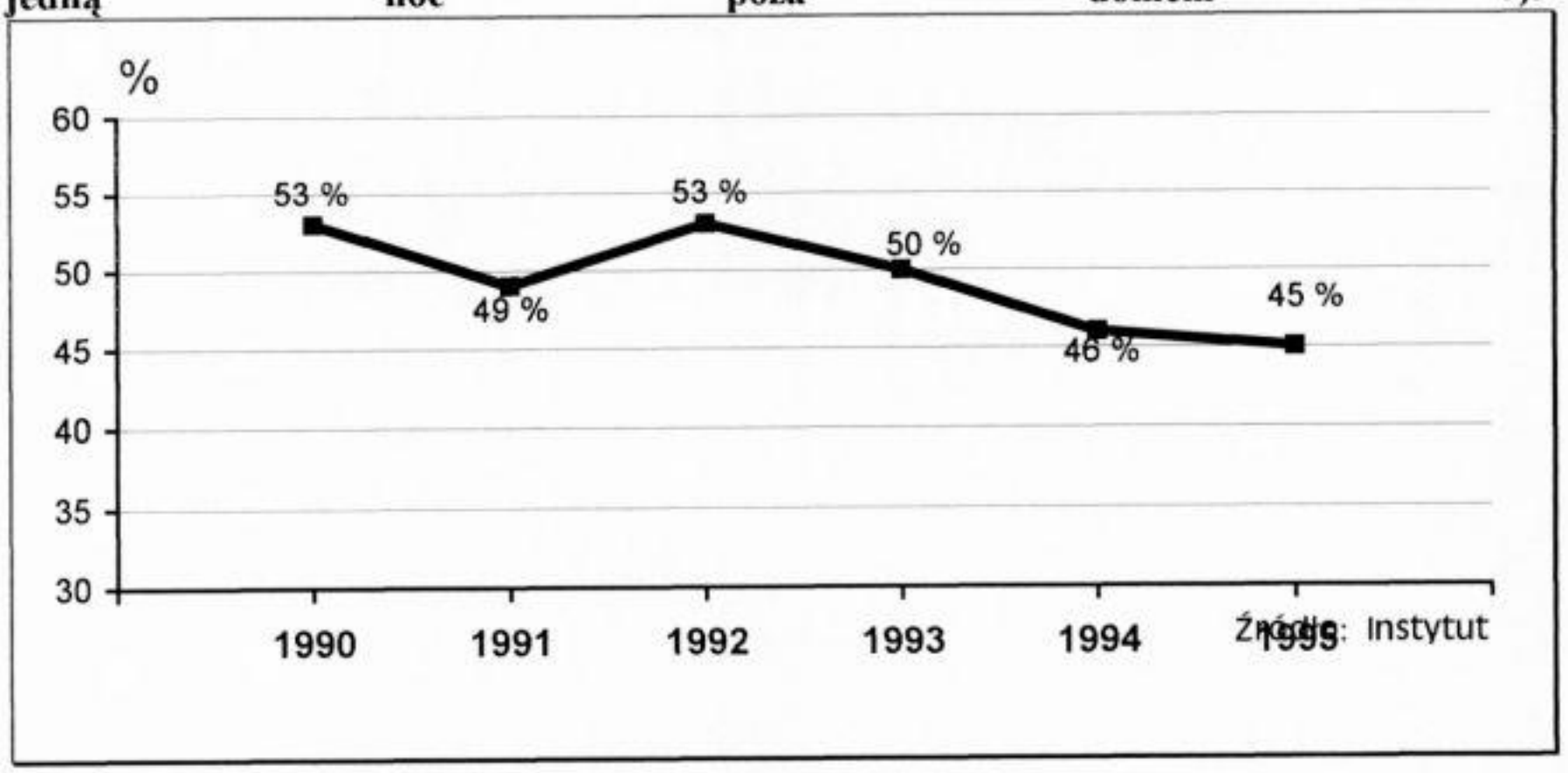

Rys. 11. Udział mieszkańców Polski w wyjazdach urlopowych (jaki procent Polaków wyjeżdża na urlop ?)

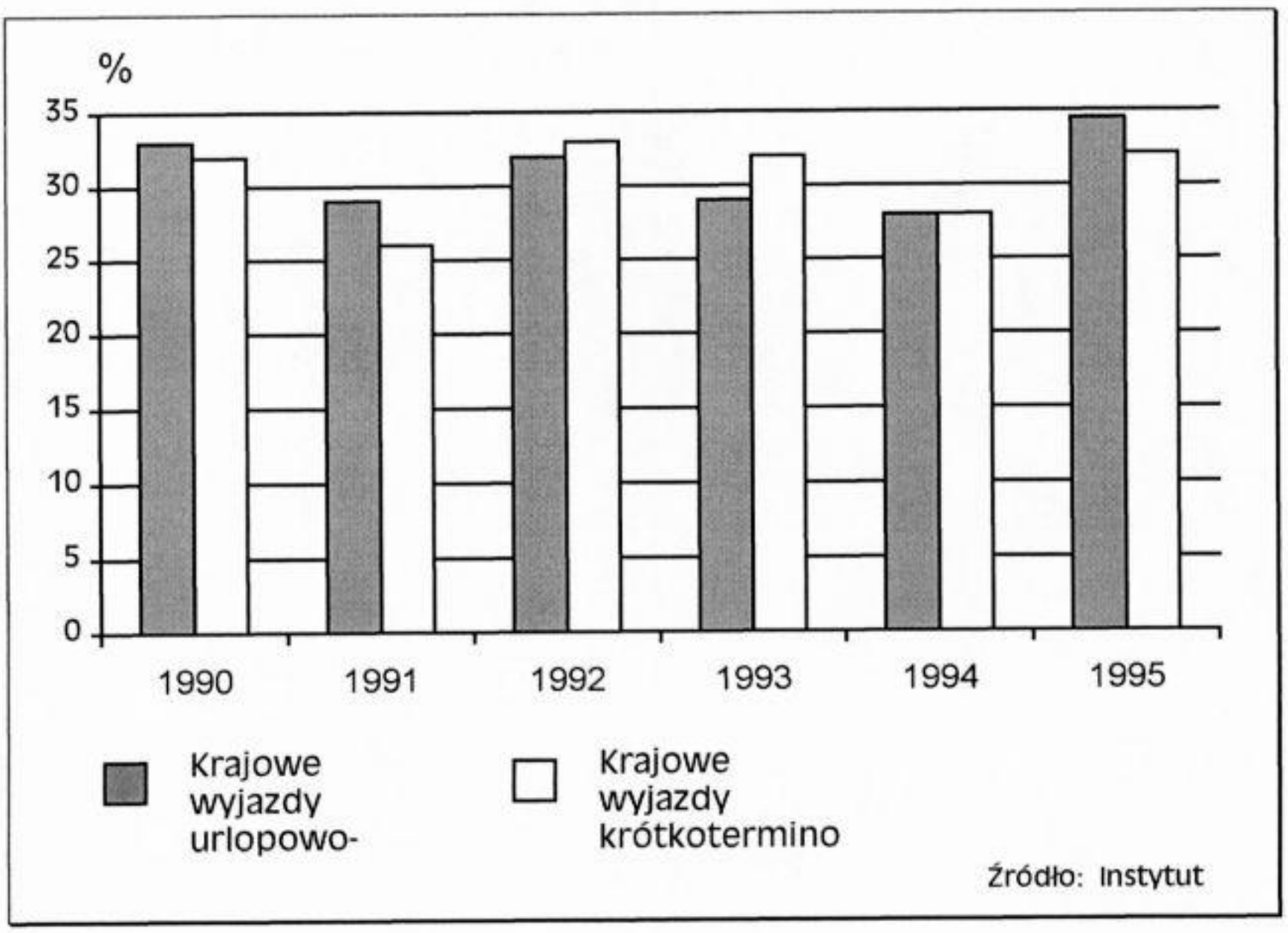

Rys. 12 Ilu Polaków wyjeżdża zagranicę?

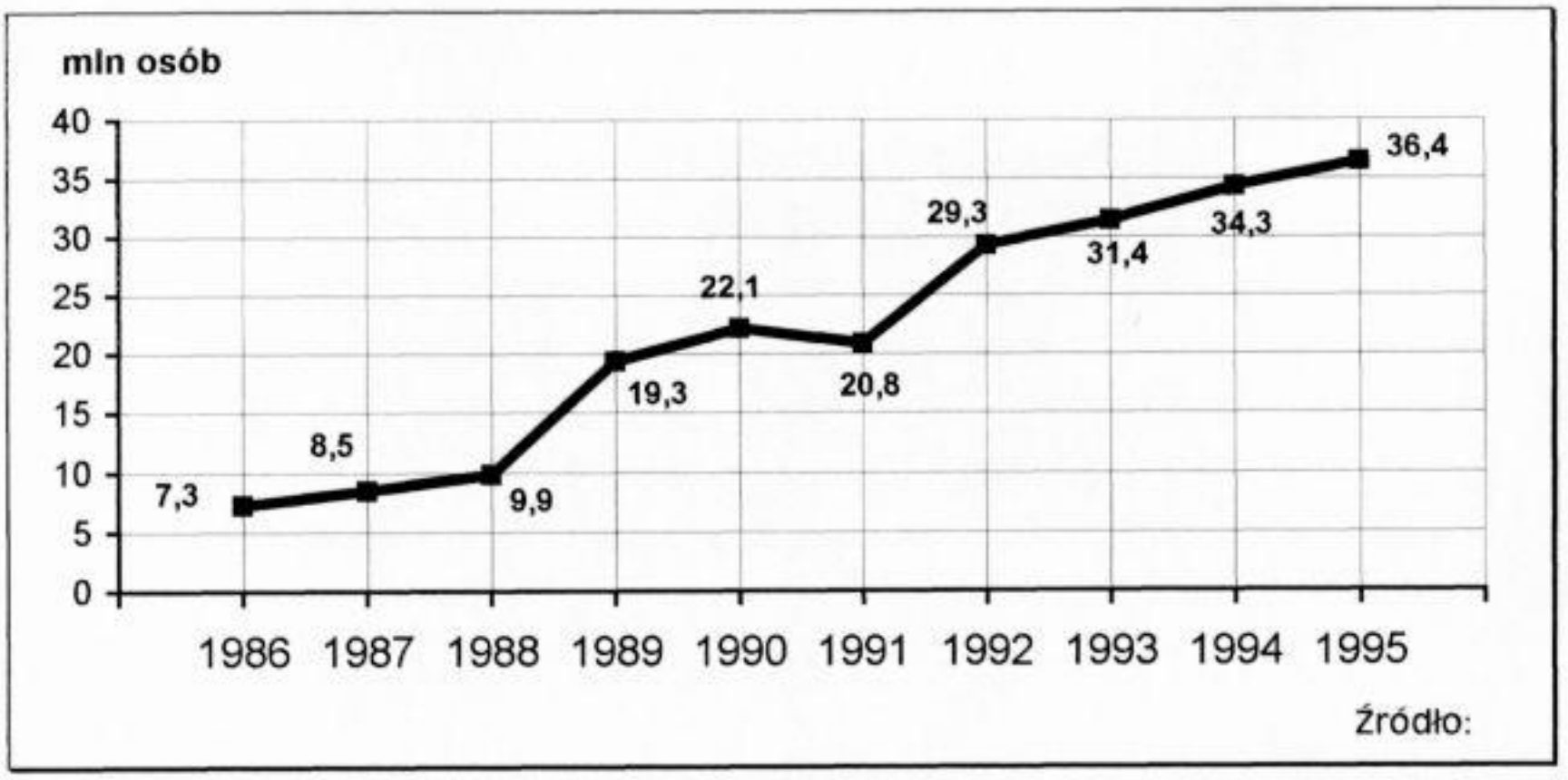

Jaką modę w turystyce obserwujemy dzisiaj (trendy)?

- spada zainteresowanie trzema "S" (słońce, morze, piasek) i wzrasta
- zainteresowanie czynnym wypoczynkiem, rekreacją oraz turystyką poznawczą,
- wzrost zainteresowania "zieloną" turystyką (zamknięte obiegi w bazie noclegowej, zdrowa żywność, recykling odpadków, "zdrowe wyposażenie" itp.), pobytami w dobrej bazie, lecz na łonie natury oraz różnymi formami turystyki przyrodniczej,
- rozwój zagranicznej turystyki weekendowej (wyjazdów na kilka dni) z wykorzystaniem samolotów i szybkich dojazdów samochodem lub autokarem,
- wzrasta popularność bazy pobytowej o różnorodnych funkcjach programowych (Club Med., Robinson Club, Center Parcs, ośrodki rekreacyjno-wypoczynkowe, sportowe) oraz turystyki zdrowotnej,
- rozwija się turystyki służbowej i motywacyjna

Ruch turystyczny w Polsce

Kiedy mówimy o ruchu turystycznym w Polsce mamy najczęściej na myśli kilka kategorii turystów. Dla naszych potrzeb wystarczy wyróżnić następujące grupy:

1. Cudzoziemców przyjeżdżających do Polski, w rozbiciu na:
   1.1. turystów (tych, którzy nocują)
   1.2. odwiedzających jednodniowych (tych, którzy wpadają na kilka godzin).

2. Podróżujących Polaków w rozbiciu na

2.1. podróżujących za granicą
2.2. podróżujących po kraju w rozbiciu na:
2.2.1. wyjazdy urlopowe (minimum 4 noclegi),
2.2.2., wyjazdy krótkie - weekendowe (od jednego do trzech noclegów).

Uwarunkowania zewnętrzne mające wpływ na przyjazdy do Polski:

1. Sytuacja polityczna na świecie i w Europie,
2. Sytuacja polityczna w krajach sąsiednich i w "regionie",
3. Wizerunek Polski w opinii rządów i społeczeństw zagranicą,
4. Konkurencja ekonomiczna i turystyczna krajów sąsiednich i w "regionie",
5. Koniunktura ekonomiczna w państwach przysyłających turystów do Polski,
6. Ceny dostępności transportowej i ceny usług turystycznych krajów konkurencyjnych,
7. Relacje kursów walut kraj wysyłający - Polska,
8. Polityka turystyczna miedzy państwami wysyłającymi turystów i podróżnych, a Polską,
9. Ceny towarów i usług - różnice jako źródło tzw. turystyki zakupowej
10. Skłonność wzrostu przyjazdów Europy Zachodniej do Europy Środkowo-Wschodniej,

Słabe i mocne strony Polski - jej wizerunku i gospodarki:

1. Pozycja gospodarki polskiej na arenie międzynarodowej,
2. Sytuacja polityczna w kraju,
3. Aktywność polskich placówek zagranicą,
4. Aktywne metody promocji Polski zagranicą,
5. Aktywność polskiej dyplomacji w Europie i w Świecie,
6. Koniunktura gospodarcza w Polsce,
7. Wizerunek Polski jako kraju spokoju, czystego środowiska naturalnego, i przyjaznego dla turystów i podróżnych.

Czynniki sprzyjające (mocne strony) polskiej gospodarki turystycznej:

1. tranzytowe położenie kraju,
2. stały wzrost dostępności transportowej do Polski i regionów turystycznych,
3. walory i atrakcje turystyczne, uzdrowiskowe i rekreacyjne,
4. wysoki stopień urynkowienia kanałów dystrybucji,
5. zdolność do zaspokajania różnorodnych potrzeb, chociaż na różnym poziomie,
6. kilkudziesięcioletnie doświadczenia polskiego hotelarstwa i szkolnictwa hotelarsko-turystycznego,
7. zdolność adaptacyjna do wymogów i standardów państw członków UE,
8. dążenie administracji rządowej do rozwoju regionalnego przez turystykę,
9. dążenie samorządów lokalnych do rozwoju gospodarczego poprzez rozwój usług turystycznych,
10. wyrobione nawyki i moda do uprawiania turystyki i wypoczynku w polskim społeczeństwie,
11. długoletnie tradycje w organizacji i obsłudze turystyki zagranicznej przyjazdowej,
12. preferencje w polityce turystycznej dla turystyki zagranicznej przyjazdowej,
13. rozwinięta edukacja i kształcenia kadr na różnych poziomach,
14. rezerwy siły roboczej, w tym także na obszarach atrakcyjnie turystycznych,
15. posiadania rządowego programu rozwoju gospodarki turystycznej,
16. długoletnia działalność PTTK i polskiego krajoznawstwa oraz Polskiej Agencji Promocji Turystycznej (d. COIT PP.) w turystyce krajowej,
17. szczególna dążność polskiego społeczeństwa do podróży zagranicznych w tym również w celach handlowych,

18. długoletnie tradycje działalności organizacji młodzieżowych, społecznych i stowarzyszeń zawodowych (ZPHT, PTSM, ZSP/ SZSP, ZSMP/ ZMS, ZMW, SDP),
19. długoletnie tradycje w działalności krajowej i zagranicznej: Orbisu, Gromady, PLL LOT, spółek zagranicznych - Chicago, Kolonia, Londyn, Sztokholm, i Nowy Jork,
20. unikalne obszary środowiska naturalnego (jeziora, parki narodowe i krajobrazowe, Bieszczady, morze, góry), kultury materialnej, etnografii i kultury ludowej.

Czynniki utrudniające rozwój (słabe strony):

1. stan bezpieczeństwa podróżnych w Polsce,
2. niedorozwój infrastruktury społecznej i technicznej w gminach i miejscowościach turystycznych,
3. niedorozwój bazy rekreacyjnej (m.in. wyciągi narciarskie, korty tenisowe, baseny) w miejscowościach turystycznych służących aktywnemu wypoczynkowi,
4. niski standard bazy noclegowej oraz znaczna jej dekapitalizacja,
5. uboga promocja turystyczna kraju, a istniejąca jest nieskuteczna,
6. brak skutecznego systemu informacji turystycznej,
7. brak centralnego systemu rezerwacji miejsc noclegowych powiązanego z systemami międzynarodowymi,
8. niewielki zakres przekształceń własnościowych i komercjalizacji działalności zakładowej bazy socjalnej (podtrzymywana przez pozarynkowe mechanizmy ekonomiczne),
9. brak wyspecjalizowanych organizacji rządowych i pozarządowych wspierających rozwój regionalny i lokalny przez turystykę (istniejący system finansowania budżetowego jest nieskuteczny i antymotywacyjny w gospodarce finansowej gmin),
10. brak rozwiniętych instytucji finansowych prowadzących działalność na rzecz gospodarki turystycznej (kredytowych, ubezpieczeniowych, inwestycyjnych oraz regulujących obrót turystyczny),
11. brak przedsięwzięć rozwojowych, które zwiększałyby przyjazdy do Polski np. centra kongresowe, udostępnianie lotnisk wojskowych dla potrzeb turystycznego lotnictwa cywilnego, stadiony sportowe, centra targów krajowych i międzynarodowych,
12. niska świadomość społeczna o dochodotwórczej i antyrecesyjnej roli gospodarki turystycznej,
13. brak instytucji i organizacji występujących na rynku europejskim,
14. brak standardów UE w sferze organizacji i obsługi ruchu turystycznego i podróżniczego,
15. niedostateczny rozwój dróg szybkiego ruchu, autostrad, przejść granicznych i sieci dostępnych lotnisk,
16. zbyt słaba konkurencja na rynku turystycznym,
17. zbyt niska jakość oferowanych usług turystycznych i przewoźnickich,
18. zbyt słaba regulacja obrotu turystycznego i ochrony praw konsumenckich,
19. zbyt wysokie koszty i ceny w stosunku do standardu i jakości usług
20. monopol PLL LOT i wysokie koszty przelotów do Polski,
21. brak promocji sztandarowych imprez kulturalnych, naukowych., sportowych, politycznych generujących przyjazdu do Polski i regionów turystycznych,
22. brak skutecznych kanałów dystrybucji między obszarami turystycznymi a biurami podróży w kraju i zagranicą (wraz z POIT-ami),
23. brak rozwiązań systemowych związanych z wprowadzaniem postępu i innowacji do branży turystycznej,
24. niedostateczne zachęcanie kapitału zagranicznego wraz z promocją inwestycji,
25. dostosowanie statystyki krajowej do potrzeb gospodarki turystycznej,

26. brak uprawnień koordynacyjnych w sferze gospodarki turystycznej w UKFiT wraz z odpowiednimi kompetencjami,
27. brak możliwości korzystania z międzynarodowych źródeł finansowych na dogodnych warunkach cenowych,
28. konieczność wzrostu zatrudnienia i dochodów ludności w całym kraju,
29. konieczność stabilizacji politycznej i ekonomicznej kraju,
30. brak więzi i współdziałania między uzdrowiskami i otoczeniem turystycznym.

Oprócz uwarunkowań rozwojowych oznaczających się tendencjami wzrostowymi, w krajowej gospodarce turystycznej występuje szereg czynników, które negatywnie wpływają na turystykę. Ich identyfikacja jest bardzo złożona. Kwantyfikacja barier rozwojowych turystyki polskiej i województwa krośnieńskiego można zobrazować na przykładzie analizy mocnych i słabych stron krajowego produktu turystycznego. Analizę taką przedstawia poniższy schemat.

O ile mocne strony oraz szanse dalszego rozwoju krajowej turystyki są zdefiniowane dosyć szeroko o tyle słabe strony sprowadzają się generalnie do tych cech, które znane są od dłuższego czasu, a mianowicie: baza noclegowa , elementy marketingu, bezpieczeństwo, systemy informacyjne i oznakowanie drogowe i turystyczne oraz stan i ochrona środowiska naturalnego.

Mocne i słabe strony polskiego produktu turystycznego oraz szanse i zagrożenia jego rozwoju

Atuty	**Słabości**
Położenie Polski na skrzyżowaniu dróg Europy, Ciekawy, zróżnicowany krajobraz z licznymi parkami narodowymi i obszarami nieskażonej przyrody, Zabytki (zamki, pałace, inne zabytki architektury, muzea) oraz walory kulturowe (Chopin, festiwale, itp.) Dogodne warunki uprawiania turystyki aktywnej, szczególnie wędrówek, turystyki rowerowej, jeździectwa, sportów wodnych, myślistwa, wędkarstwa, ornitologii, Atrakcyjne wybrzeże (ale krótki sezon), Tradycyjna polska gościnność, Bogaty, regionalny folklor i rzemiosło ludowe, Międzynarodowy standard lotniska w Warszawie, rozbudowana sieć lotniczych połączeń międzynarodowych i wysoka jakość usług PLL „LOT”	Brak pozytywnego wizerunku Polski za granicą, jako kraju docelowego dla turystów, Powszechna opinia o wysokim zanieczyszczeniu powietrza, morza i wód, Ogólnie niski standard zakwaterowania w stosunku do norm międzynarodowych, Niedostatek bazy noclegowej o niższym i średnim standardzie, Konieczność modernizacji i remontów wielu obiektów wypoczynkowych, Brak centralnej rezerwacji hotelowej i innych ułatwień w tym zakresie dla turystów indywidualnych, Niedostateczna liczba międzynarodowych połączeń lotniczych z regionami, Słabo rozwinięta sieć dróg i usług dla turystów zmotoryzowanych (stan dróg poprawia się), Niewystarczająca liczba przejść granicznych,

Rozbudowana sieć połączeń kolejowych i odpowiednia jakość usług w stosunku do cen biletów, Możliwość korzystnych zakupów dla mieszkańców krajów sąsiadujących, Szeroki zakres usług w polskich uzdrowiskach.	Zła organizacja przejść drogowych i kolejowych, Słabo rozwinięty system telekomunikacyjny, Słaba koordynacja różnych produktów turystycznych, Niski poziom znajomości języków obcych, Niekompletna sieć ośrodków informacji turystycznej w Polsce (brak punktu centralnego w Warszawie itd.) oraz zróżnicowany poziom jakości świadczonych w nich usług
	Złe oznakowanie atrakcji turystycznych, Brak ośrodków i centrów konferencyjnych/ wystawowych na międzynarodowym poziomie, Zły stan urządzeń sanitarnych, Niskie poczucie bezpieczeństwa (kradzieże samochodów, zagrożenie na ulicach), Brak promocji polskiej kuchni, zwłaszcza regionalnych przysmaków, Brak bodźców finansowych dla rozwijania i poprawy jakości produktu turystycznego.

Szanse	**Zagrożenia**
Stabilność ekonomiczna i polityczna priorytetowych rynków turystyki przyjazdowej do Polski, Poszukiwanie nowych miejsc/regionów turystycznych, Duże zainteresowanie Europą Środkową i Wschodnią, Wzrostowa tendencja wyjazdów zagranicznych z rynków Unii Europejskiej i Ameryki Północnej, Nowe trendy w turystyce międzynarodowej – odchodzenie od turystyki nastawionej na „ słońce”, Dobra pozycja Polski z punktu widzenia następujących trendów rynkowych: · wzrost pobytów w miastach, jako drugiego po sezonie typu podróżowania, · zwiększone zainteresowanie turystyką aktywną, poznawczą i wiejską, · tendencja do odbywania więcej niż jednego wypoczynku w roku. Polska - miejsce odpowiednie zarówno na krótki jak i długi urlop,	Niekorzystny image Polski: kraj mało interesujący i silnie zanieczyszczony, Silna konkurencja w Europie Środkowej i Wschodniej Czechy, Węgry, Rosja, Słowacja, Ukraina, b. NRD, Małe szanse konkurencji w dziedzinie marketingu na światowych rynkach z uwagi na ograniczone możliwości finansowe, Niezadowolenie z zakupionego produktu może wpłynąć na pogłębienie złej opinii o Polsce (potrzeba modyfikacji, ulepszania produktu/oferty),

· wzrostowa tendencja podróży ludzi starszych (Polska ma ofertę dla tego segmentu rynku), · ciągle korzystny kurs wymiany walut w stosunku do złotego.	

Atuty i słabości oraz szanse i zagrożenia[32] wpływają w zasadniczy sposób na określenie celów marketingowych na kolejne lata.

Analiza[33] dotychczasowych słabych stron Polski i polskiego produktu turystycznego wskazuje, że wiele z nich utrzyma się w najbliższych latach. Należą do nich:

- brak pozytywnego wizerunku Polski za granicą, jako kraju docelowego dla turystów,
- powszechna opinia o wysokim zanieczyszczeniu powietrza, morza i wód,
- niedostateczna liczba międzynarodowych połączeń lotniczych z regionami,
- niewystarczająca liczba przejść granicznych,
- słabo rozwinięty system telekomunikacyjny,
- niekompletna sieć ośrodków informacji turystycznej w Polsce,
- niskie poczucie bezpieczeństwa (kradzieże samochodów, zagrożenie na ulicach).

Do słabych stron działalności marketingowej należy brak analiz szeregu zjawisk istotnych przy tworzeniu planu marketingowego. Brak jest m.in. kluczowych dla marketing mix badań istniejących i nowo wprowadzanych produktów turystycznych, cen, kanałów dystrybucji oraz analiz efektywności działań promocyjnych. Braki te uniemożliwiły przygotowanie pełnej oceny rynków oraz polskiej oferty i jej miejsca na rynkach zagranicznych.

Mocne i słabe strony polskiego produktu turystycznego na rynku krajowym oraz szanse i zagrożenia jego rozwoju

Atuty	Słabości
Ciekawy, zróżnicowany krajobraz z licznymi parkami narodowymi i obszarami nieskażonej przyrody,	
Dogodne warunki uprawiania turystyki aktywnej, szczególnie wędrówek w górach, turystyki rowerowej, jeździectwa, sportów wodnych, myślistwa, wędkarstwa, ornitologii,	Niedostatek bazy noclegowej o niższym i średnim standardzie, Konieczność modernizacji i remontów wielu obiektów wypoczynkowych,
Duży potencjał bazy noclegowej w ośrodkach wczasowych	Niedostatecznie rozwinięty system sprzedaży usług turystycznych
Atrakcyjne wybrzeże (ale krótki sezon)	Niekompletna sieć ośrodków informacji turystycznej w Polsce oraz zróżnicowany poziom jakości świadczonych w nich usług,
Bogaty, regionalny folklor i rzemiosło ludowe,	Uboga oferta programowa - brak wzbogacenia produktu Złe oznakowanie atrakcji turystycznych

[32] według projektu "Strategii marketingu turystyki przyjazdowej do Polski 1996 - 2000" FIRMY "L&R"

[33] Opracowanie: Instytut Turystyki we współpracy z Departamentem Promocji Turystyki UKFiT

	Słabo rozwinięta sieć dróg i usług dla turystów zmotoryzowanych, Brak bodźców finansowych dla rozwijania i poprawy jakości produktu turystycznego, zwłaszcza na szczeblu samorządu lokalnego.

Szanse	**Zagrożenia**
Wzrostowa tendencja uczestnictwa w turystyce, Ciągle korzystny kurs wymiany walut w stosunku do złotego. Przejęcie na rynku krajowym trendów światowych odchodzenie od turystyki nastawionej na „słońce” a w związku z tym: · zwiększone zainteresowanie turystyką aktywną, poznawczą i wiejską, · tendencja do odbywania więcej niż jednego wypoczynku w roku (krótkie rekreacyjne wyjazdy weekendowe).	Relatywnie duża sfera ubóstwa, co oznacza ograniczenie popytu na usługi wyższego rzędu Rosnące ceny wypoczynku w kraju, Poważna konkurencja coraz bogatszej oferty turystyki wyjazdowej, Brak systemu kategoryzacji i stąd niepewność klientów co do jakości oferowanych usług Rozproszony i przez to słaby sektor oferujący turystykę krajową

Analogiczna sytuacja przedstawia się w zakresie polskiego produktu turystycznego na rynku krajowym, co przedstawia powyższy schemat.

Do powyżej przedstawionych analiz należy koniecznie dodać następujące uwarunkowania, które dotyczą tak całej polskiej turystyki jak i województwa krośnieńskiego, a mianowicie:

1. bardzo słaba dystrybucja krajowego produktu turystycznego. Krajowe biura podróży przegrywają swoistą „wojnę” o klienta z zagranicznymi biurami i touroperatorami

2. brak cen z przynajmniej rocznym wyprzedzeniem stawia marketing krajowego produktu pod znakiem zapytania. problem ten szczególnie jest wyraźny na zagranicznych targach turystycznych oraz niemalże wszystkich targach krajowych

3. brak katalogów gotowych produktów turystycznych (wraz z cenami i kanałami dystrybucji) wydrukowane co najmniej rok wcześniej.

4. brak skutecznej polityki handlowej przez krajowych producentów dla turystów krajowych w oparciu o segmenty rynku. Istnieje generalna niewiedza o rynku konsumenta dla poszczególnych regionów turystycznych. Ponadto brak rozeznania w kształtowaniu się krajowego popytu nie pozwala na skuteczne prowadzenie aktywnej działalności marketingowej

IV. STRATEGIA GOSPODARCZEGO ROZWOJU WOJEWÓDZTWA CZĘSTOCHOWSKIEGO PRZEZ TURYSTYKĘ

4.1. Założenia strategii, wynikające z uwarunkowań zewnętrznych i wewnętrznych

Zewnętrzne uwarunkowania rozwoju turystyki w Europie i na świecie pozwalają na sformułowanie następujących wniosków dla potrzeb strategii rozwoju regionu krosnieńskiego przez turystykę:

1. odchodzi się od turystyki masowej na rzecz turystyki motywacyjnej i specjalistycznej,
2. o wyborze kierunków wyjazdów turystycznych decyduje w coraz większym stopniu dostępność transportowa z możliwością dojazdu samochodem,
3. bezpieczeństwo podróżnych, jakość usług, pozytywny image są najbardziej oceniane przez przyjezdnych,
4. regionalizm w połączeniu z interdyscyplinarnością stanowią podstawę rozwoju turystyki,
5. coraz ważniejszymi czynnikami decydującymi o rozwoju branży turystycznej jest rozwój kanałów dystrybucji w powiązaniu z dostępnością telekomunikacyjną oraz systemami rezerwacji i dystrybucji usług,
6. promocja i informacja nadal stanowią najbardziej rozpowszechniony środek oddziaływania na popyt,
7. występuje coraz aktywniejsze włączanie się struktur rządowych i pozarządowych w proces wspomagania gospodarki turystycznej. Konkurencja na rynkach światowych jest coraz większa.

Dotychczasowy przebieg zjawisk turystycznych w Polsce oraz kierunki rozwoju krajowego produktu turystycznego mają wpływ na rozwój turystyki w województwie częstchowskiego poprzez:

1. konsekwentna realizacja „Założeń rozwoju gospodarki turystycznej" w celu usuwania barier oraz wspomagania koordynacji międzyresortowej na rzecz rozwoju turystyki,
2. opracowanie i wdrożenie krajowego produktu turystycznego w oparciu o koncepcje zaprezentowana przez Artura D Little,
3. powołanie rządowej agencji rozwoju turystyki stanowiącej bazę koncepcyjno - strategiczną dla komplementarnego i substytucyjnego regionalnego produktu turystycznego. Współpraca z agencjami regionalnymi powinna być stałym elementem polityki turystycznej państwa.
4. rozwój aktywnych instytucji finansowych prowadzących działalność na rzecz rozwoju gospodarki turystycznej
5. wypracowanie skutecznych metod współpracy administracji rządowej i samorządowej. Powstające Związki Gmin Turystycznych powinny stać się przykładem modelowym takiej współpracy,
6. inicjatywy legislacyjne zmierzające do likwidacji barier rozwoju w układach makro i mikro. W tym celu należy doprowadzić do modyfikacji ustawy kompetencyjnej samorządu terytorialnego, która umożliwi statutowo zaspakajać potrzeby turystów i przyjezdnych,
7. utworzenie Funduszu Rozwoju Turystyki wspomaganego przez zagraniczne źródła pomocowe,
8. kontynuować działania na rzecz powstania systemu rezerwacji i dystrybucji usług opierając się na bazach regionalnych i lokalnych

9. wspieranie działań modernizacyjnych i komercjalizacyjnych krajowa bazę turystyczną z uzdrowiskową włącznie,
10. rozwój wyższych szkół zawodowych uwzględniające regionalne potrzeby gospodarki turystycznej na kadry,
11. rozszerzanie zakresu działalności Centrum Edukacji Kadr Turystycznych Instytutu Turystyki (Open Learning Centre) w celu doskonalenia kwalifikacji kadr w gminach i miejscowościach turystycznych,
12. włączenie turystyki jako aktywnego czynnika przyśpieszającego restrukturyzację przemysłu i regionów. Turystyka powinna stać się istotnym elementem polityki przestrzennej. Opracowanie polityki turystycznej państwa uwzględniający wszystkie układy podmiotowe i przedmiotowe w turystyce i gospodarce.

STRATEGIĘ formułuje się na podstawie informacji, zawartych w poprzednich rozdziałach przy wzięciu pod uwagę mocnych stron i szans z jednej strony,oraz słabych stron i zagrożeń rozwoju z drugiej strony.

4.2. Elementy SWOT (Strengths, Weaknesses, Oportunities, Threats). Województwo częstochowskie

Mocne strony

1. unikalne środowisko naturalne w skali europejskiej Jury Krakowskmo-CzestochowskiejCzestochowa jako centrum pielgrzymek z barzdzo dużą liczba przyjezdnych
2. wyjątkowe cechy krajobrazu kulturowego(obiekty budownictwa drewnianego zabytkowe układy urbanistyczne miast, zespoły pałacowo-parkowe, ruiny zamków obronnych, zabytkowe cmentarze, świątynie,)
3. lotnisko w Pyrzowicach i Krakowie oraz lokalne w Rudnikach k/Częstochowy
4. tranzytowy charakter
5. pozytywny stosunek władz lokalnych i regionalnych do turystyki
6. potencjalne możliwości na rozwoju turystyki wiejskiej, kulturalnej, aktywnej, rekreacyjnej oraz motywacyjnej
7. duża i różnorodna populacja zwierzyny łownej(wilk, jeleń,dzik,lis itp)
8. występowanie rzadkiej fauny
9. pozytywny stosunek ludności miejscowej do przyjezdnych
10. możliwości uprawiania turystyki konnej

Słabe strony

1. baza noclegowa o średnim standardzie
2. brak tradycji w obsłudze ruchu turystycznego i podróżniczego
3. brak wyspecjalizowanych kadr w zakresie obsługi turystyki i marketingu
4. słabe zagospodarowanie tras przejazdowych przez województwo
5. słabe zagospodarowanie sportowo-rekreacyjne
6. brak opracowanych atrakcyjnych produktów turystycznych zgodnie z tendencjami europejskimi i krajowymi
7. słaba sieć informacji turystycznej
8. słabe oznakowanie dróg i atrakcji turystycznych

9. brak skomputeryzowanego regionalnego systemu rezerwacji miejsc noclegowych
1o. niedostateczna sieć telekomunikacyjna
11. niski ogólny stan sanitarny obszarów wiejskich
12 brak imprez kulturalnych o zasięgu ogólnopolskim
13 brak rozwiniętego przemysłu pamiatkarskiego i rzemiosła artystycznego
14. brak zbiorników wodnych

Szanse

1. planowana trasa szybkiego ruchu, która przebiegać będzie przez region,
2. aktywność lokalnych władz na rzecz rozwoju sektora turystyki i podróży
3. możliwość rozszerzenia połączeń lotniczych krajowych i międzynarodowych
4. aktywność kadr pracujących w turystyce i branżach komplementarnych
5. rozwój gospodarczy Częstochowy i większych ośrodków miejskich regionu
6. rezerwa siły roboczej
7. rozwój agroturystyki, ekoturystyki, turystyki edukacyjnej, myślistwa dewizowego, aktywnych i specjalistycznych form turystyki i rekreacji oraz time share
8. możliwość przyjazdów w celach biznesowych, kulturalnych, religijnych i krajoznawczych
9. możliwość dalszego rozwoju turystyki kwalifikowanej
10. przyjazd znaczacej liczby podróżnych do Częstochowy szansą rozwoju regionu

Zagrożenia

1. silna konkurencja ze strony województw południowej Polski
2. przyjazd podróżnych do Częstochowy na jeden dzień
3. brak aktywności w sferze podejmowania działalności gospodarczej
4. małe nakłady na promocje regionu
5. brak rozwoju sieci dystrybucji usług turystycznych
6. ograniczenia nakładów inwestycyjnych, szczególnie na infrastrukturę lokalną
7. skażenie środowiska naturalnego (wraz z planowaną budową elekrowni)
8. stan sanitarny związany z brakiem utylizacji odpadów

4.3. Identyfikacja głównych celów strategicznych

Przedstawione w niniejszym opracowaniu fakty, informacje, liczby, trendy, wskazują na dużą dynamikę podróży i turystyki w Polsce, co odnosi się zarówno do meszkańców Polski podróżujących po Polsce, jak i obcokrajowców. Przynosi to dochody finansowe, tworzy miejsca pracy, ożywia lokalną gospodarkę. Nie można więc pomijać gospodarki turystycznej w rozważaniach nad kierunkami rozwoju województwa częstochowskiego

Turystyka może stać się jednym z głównych czynników rozwoju tego regionu w najbliższych latach. Wniosek taki wynika z tendencji w turystyce europejskiej i krajowej z jednej strony oraz mozliwoiści zasobów turystycznych województwa z drugiej. Program rozwoju regionu przez turystykę musi być integralną częścią strategii całościowego zrównoważonego rozwoju gospodarczego na tym obszarze.

Wynikiem aplikacji tych programów mogą być **praktyczne korzyści z turystyki dla rozwoju gospodarczego i społecznego wopjewództwa częstochowskiego, z zachowaniem zasady zrównoważonego rozwoju oraz działań związanych z ochroną przyrodniczych, kulturowych i społecznych struktur i wartości na tym terenie.**

Dotychczasowy stan rozwoju infrastruktury turystycznej i alokacja walorów turystycznych pozwalają na wydzielenie stref rozwoju przestrzennego funkcji turystycznych określających w sposób ogólny intensywność ich rozwoju na tle ograniczeń wynikajacych z postulatów ochrony przyrody.

W obrębie zarysowanych stref dają się wyróżnić subregiony o zróżnicowanych funkcjach:

1. Jura Krakowsko - Częstochowska pozwalająca na wyodrębnienie następujących pakietów:

- pakiet wypoczynkowy kreowany w oparciu o istniejące zasoby wód mineralnych, specyficzne właściwości klimatu, cechy estetyczne i relaksujące krajobrazu,
- pakiet proekologiczny (oferta recepcji i organizacji „zielonych szkół", obozów wędrownych konnych, , obserwacje przyrodnicze „foto - safari", oparty o strefę chronionej przyrody, kreowany przy użyciu metod marketingu ekologicznego,
- pakiet agroturystyczny, wykorzystujący walory terenów wiejskich i istniejacych gospodarstw rolnych,
- pakiet myśliwski, oparty o bogatą populację zwierzyny łownej (zwłaszcza grubej) ukierunkowany głównie na odbiorcę zagranicznego,
- pakiet turystyka kulturowa, kreowany w oparciu o istniejące zasoby krajobrazu antropogenicznego a w szczególności zamków i warowni jurajskich.
- pakiet turystyki pątniczej w oparciu o 8 sanktuariów
- pakiet sportowo-rekreacyjny

2 Ziemia Lubliniecka

-pakiet o dominacji funkcji wypoczynkowej (sezon letni i zimowy) uzupełnionej o niektóre formy turystyki alternatywnej (konna),

-pakiet o funkcjach turystyki aktywnej i specjalistyczne z wykorzystaniem dużych kompleksów lesnych

3. Niecka Włoszczowska (Koniecpolska)

- pakiet o dominacji turystyki wypoczynkowej oraz aktywnej i rekreacyjnej. Jest to obszar o potencjalnych możliwosciach rozwoju

4. Przełom Warty „Załęczański" o potencjalnych możliwościach rozwoju szczególnie aktywnych, rekreacyjnych i specjalistycznych form turystyki ze sportem włącznie.

Dla miast województwa czestochowskiego należy przewidzieć funkcje zaplecza obsługowego dla rejonów atrakcyjnych turystycznie i funkcje miejscowości etapowych turystyki kulturalnej.

Biorąc powyższe pod uwagę, jak również dotychczasowe opracowania Instytutu Turystyki, do **celów strategicznych** rozwoju turystyki w województwie należy zaliczyć:

1. **Podnoszenie poziomu materialnego społeczności lokalnej i zapewnienia stałego rozwoju społecznego mieszkańców oraz otwarcie społeczności lokalnej na zewnątrz,**

2. **Uzyskiwanie większych dochodów z turystyki przez budżet państwa (centralny i terenowy), podmioty gospodarcze i instytucje prowadzące działalność na rzecz turystyki oraz gospodarstw domowych,**
3. **Ograniczanie bezrobocia kreując nowe miejsca pracy jak i również utrzymując dotychczasowe,**
4. **Podtrzymywanie i rozwój walorów i atrakcji regionu poprzez rozwój marketingu oraz działania na rzecz ochrony środowiska, kultury i sztuki, sportu i rekreacji.**

Do celów **uzupełniających** należy zaliczyć:

1. **Wzrost udziału turystyki w restrukturyzacji gospodarki województwa**
2. **Wzrost jakości i konkurencyjności usług na rynku turystycznym poprzez modernizację gospodarki turystycznej i branż komplementarnych,**
3. **Rozwój infrastruktury dla potrzeb usług turystycznych stwarzających korzystniejsze warunki życia mieszkańcom,**
4. **Stwarzanie popytu na towary i usługi pozostałych działów gospodarki lokalnej,**
5. **Pozytywne oddziaływanie na funkcjonowanie i rozwój obszarów i społeczności lokalnej**

BIBLIOTEKA IT
Archiwum Prac
Naukowo-Badawczych

ETAP II

VI. PROGRAMY SZCZEGÓŁOWE REALIZACJI STRATEGII W UKŁADZIE TEMATYCZNYM I PRZESTRZENNYM

1. PROGRAM ROZWOJU WALORÓW I ATRAKCJI

2. MARKETINGOWA KONCEPCJA ROZWOJU REGIONALNEGO PRODUKTU TURYSTYCZNEGO

3. PROGRAM ROZWOJU I PRZEKSZTAŁCEŃ INFRASTRUKTURY TURYSTYCZNEJ I PARATURYSTYCZNEJ

4. PROGRAM PROMOCJI I INFORMACJI TURYSTYCZNEJ

5. PROGRAM SZKOLENIA ZAWODOWEGO I PODNOSZENIA KWALIFIKACJI

VII. INSTRUMENTY WDRAŻANIA STRATEGII

1. HARMONOGRAM REALIZACJI STRATEGII

2. STRUKTURY ORGANIZACYJNE I KIEROWANIE STRATEGIĄ

3. FINANSOWANIE I DOSTĘPNOŚĆ FUNDUSZY

4. KIERUNKI MONITOROWANIA, KONTROLI I WERYFIKACJI STRATEGII.

BAZA NOCLEGOWA W POSZCZEGÓLNYCH GMINACH WOJ. CZĘSTOCHOWSKIEGO W LATACH 1994 - 1995

NR 1. CZĘSTOCHOWA

Rodzaje obiektów	1994			1995		
	ilość obiektów	ilość miejsc noclegowych	korzystający	ilość obiektów	ilość miejsc noclegowych	korzystający
OGÓŁEM	22	3502	176069	21	3511	151741
hotele	8	713	62763	9	779	52143
motele	2	190	16765	2	194	11431
pensjonaty	--	--	--	--	--	--
domy wycieczkowe	3	1352	87295	1	1200	75877
schroniska młodzieżowe	2	120	750	2	120	1160
zesp.ogólnodost.domków turys.	1	42	238	--	--	--
campingi	1	400	6375	1	480	8806
pola biwakowe	2	650	909	2	650	316
pokoje gościnne (kwat.pryw.)	2	15	361	2	54	523
ośrodki wczasowe bez kw.pryw.	--	--	--	--	--	--
inne ob.wykorz. dla turys. *	1	20	613	2	34	1485

* ośrodki szkoleniowo - wypoczynkowe, obiekty noclegowe w ośrodkach wyłącznie do wypoczynku sobotnio - niedzielnego i świątecznego, w gminie NOWA BRZEŹNICA także ośrodki kolonijne.

BAZA NOCLEGOWA W POSZCZEGÓLNYCH GMINACH WOJ. CZĘSTOCHOWSKIEGO W LATACH 1994 - 1995

NR 1. CZĘSTOCHOWA

Rodzaje obiektów	1994			1995		
	ilość obiektów	ilość miejsc noclegowych	korzystający	ilość obiektów	ilość miejsc noclegowych	korzystający
OGÓŁEM	22	3502	176069	21	3511	151741
hotele	8	713	62763	9	779	52143
motele	2	190	16765	2	194	11431
pensjonaty	--	--	--	--	--	--
domy wycieczkowe	3	1352	87295	1	1200	75877
schroniska młodzieżowe	2	120	750	2	120	1160
zesp.ogólnodost.domków turys.	1	42	238	--	--	--
campingi	1	400	6375	1	480	8806
pola biwakowe	2	650	909	2	650	316
pokoje gościnne (kwat.pryw.)	2	15	361	2	54	523
ośrodki wczasowe bez kw.pryw.	--	--	--	--	--	--
inne ob.wykorz. dla turys. *	1	20	613	2	34	1485

* ośrodki szkoleniowo - wypoczynkowe, obiekty noclegowe w ośrodkach wyłącznie do wypoczynku sobotnio - niedzielnego i świątecznego, w gminie NOWA BRZEŹNICA także ośrodki kolonijne

TAB. NR 49

WYKORZYSTANIE BAZY NOCLEGOWEJ WOJ. CZĘSTOCHOWSKIEGO W LATACH 1994 - 1995 WG. RODZAJU BAZY

Rodzaje obiektów	1994			1995		
	ilość obiektów	ilość miejsc noclegowych	korzystający	ilość obiektów	ilość miejsc noclegowych	korzystający
OGOŁEM	102	9534	237194	91	8983	207124
hotele	16	1308	86019	16	1323	72971
motele	2	190	16765	2	194	11431
pensjonaty	1	60	860	1	100	5848
domy wycieczkowe	4	1308	88138	3	1246	76057
schroniska młodzieżowe	11	434	4070	11	446	4951
zesp.ogólnodost.domków turys.	7	533	3087	4	216	1697
campingi	1	400	6378	1	480	8806
pola biwakowe	11	2450	3994	10	2350	3460
pokoje gościnne (kwat.pryw.)	5	80	1098	4	103	781
ośrodki wczasowe bez kw.pryw.	34	2208	13531	30	2016	13372
inne ob.wykorz. dla turys. *	10	476	13251	10	509	7750

* ośrodki sanatoryjno-wypoczynkowe, obiekty noclegowe w ośrodkach wczasowych, wypoczynkowo-domowe, rodzinne, wczasowe, a także ośrodki kolonijne

TAB. NR 48. OLSZTYN

Rodzaje obiektów	1994			1995		
	ilość obiektów	ilość miejsc noclegowych	korzystający	ilość obiektów	ilość miejsc noclegowych	korzystający
OGOŁEM	3	276	879	3	276	997
hotele	--	--	--	--	--	--
motele	--	--	--	--	--	--
pensjonaty	--	--	--	--	--	--
domy wycieczkowe	--	--	--	--	--	--
schroniska młodzieżowe	1	24	145	1	24	133
zesp.ogólnodost.domków turys.	--	--	--	--	--	--
campingi	--	--	--	--	--	--
pola biwakowe	1	200	304	1	200	350
pokoje gościnne (kwat.pryw.)	--	--	--	--	--	--
ośrodki wczasowe bez kw.pryw.	1	52	430	1	52	514
inne ob.wykorz. dla turys.	--	--	--	--	--	--

TAB. NR 47. RADKÓW

Rodzaje obiektów	1994			1995		
	ilość obiektów	ilość miejsc noclegowych	korzystający	ilość obiektów	ilość miejsc noclegowych	korzystający
OGÓŁEM	1	118	270	--	--	--
hotele	--	--	--	--	--	--
motele	--	--	--	--	--	--
pensjonaty	--	--	--	--	--	--
domy wycieczkowe	--	--	--	--	--	--
schroniska młodzieżowe	--	--	--	--	--	--
zesp.ogólnodost.domków turys.	1	118	270	--	--	--
campingi	--	--	--	--	--	--
pola biwakowe	--	--	--	--	--	--
pokoje gościnne (kwat.pryw.)	--	--	--	--	--	--
ośrodki wczasowe bez kw.pryw.	--	--	--	--	--	--
inne ob.wykorz. dla turys.	--	--	--	--	--	--

TAB. NR 46. POPOW

Rodzaje obiektów	1994			1995		
	ilość obiektów	ilość miejsc noclegowych	korzystający	ilość obiektów	ilość miejsc noclegowych	korzystający
OGÓŁEM	16	1081	9763	14	922	6987
hotele	--	--	--	--	--	--
motele	--	--	--	--	--	--
pensjonaty	--	--	--	--	--	--
domy wycieczkowe	--	--	--	--	--	--
schroniska młodzieżowe	--	--	--	--	--	--
zesp.ogolnodost.domkow turys.	--	--	--	--	--	--
campingi	--	--	--	--	--	--
pola biwakowe	--	--	--	--	--	--
pokoje goscinne (kwat.pryw.)	--	--	--	--	--	--
osrodki wczasowe bez kw.pryw.	13	905	4668	13	822	4587
inne ob.wykorz. dla turys.	1	80	5095	1	100	2400

TAB. NR 45. WŁODOWICE

Rodzaje obiektów	1994			1995		
	ilość obiektów	ilość miejsc noclegowych	korzystający	ilość obiektów	ilość miejsc noclegowych	korzystający
OGÓŁEM	4	184	998	4	221	1041
hotele	--	--	--	--	--	--
motele	--	--	--	--	--	--
pensjonaty	--	--	--	--	--	--
domy wycieczkowe	--	--	--	--	--	--
schroniska młodzieżowe	1	44	681	1	44	624
zesp.ogólnodost.domków turys.	--	--	--	--	--	--
campingi	--	--	--	--	--	--
pola biwakowe	1	40	--	1	40	--
pokoje gościnne (kwat.pryw.)	--	--	--	--	--	--
ośrodki wczasowe bez kw.pryw.	1	[illegible]	270	1	92	172
inne ob.wykorz. dla turys.	1	40	47	1	45	245

TAB. NR 44. WRĘCZYCA WIELKA

Rodzaje obiektów	1994			1995		
	ilość obiektów	ilość miejsc noclegowych	korzystający	ilość obiektów	ilość miejsc noclegowych	korzystający
OGOŁEM	1	36	180	1	36	180
hotele	--	--	--	--	--	--
motele	--	--	--	--	--	--
pensjonaty	--	--	--	--	--	--
domy wycieczkowe	--	--	--	--	--	--
schroniska młodzieżowe	--	--	--	--	--	--
zesp.ogólnodost.domków turys.	--	--	--	--	--	--
campingi	--	--	--	--	--	--
pola biwakowe	--	--	--	--	--	--
pokoje gościnne (kwat.pryw.)	--	--	--	--	--	--
ośrodki wczasowe bez kw.pryw.	1	36	180	1	36	180
inne ob.wykorz. dla turys.	--	--	--	--	--	--

TAB. NR 43. ŻARKI

Rodzaje obiektów	1994			1995		
	ilość obiektów	ilość miejsc noclegowych	korzystający	ilość obiektów	ilość miejsc noclegowych	korzystający
OGÓŁEM	7	197	351	7	197	274
hotele	--	--	--	--	--	--
motele	--	--	--	--	--	--
pensjonaty	--	--	--	--	--	--
domy wycieczkowe	--	--	--	--	--	--
schroniska młodzieżowe	1	40	237	1	40	154
zesp.ogólnodost.domków turys.	--	--	--	--	--	--
campingi	--	--	--	--	--	--
pola biwakowe	--	--	--	--	--	--
pokoje gościnne (kwat.pryw.)	--	--	--	--	--	--
ośrodki wczasowe bez kw.pryw.	4	139	41	4	139	63
inne ob.wykorz. dla turys.	2	18	73	2	18	57

TAB. NR 42. PORAJ

Rodzaje obiektów	1994			1995		
	ilość obiektów	ilość miejsc noclegowych	korzystający	ilość obiektów	ilość miejsc noclegowych	korzystający
OGÓŁEM	5	292	5381	4	356	10007
hotele	--	--	--	--	--	--
motele	--	--	--	--	--	--
pensjonaty	1	60	860	1	100	5848
domy wycieczkowe	--	--	--	--	--	--
schroniska młodzieżowe	--	--	--	--	--	--
zesp.ogólnodost.domków turys.	1	48	983	1	78	1064
campingi	--	--	--	--	--	--
pola biwakowe	1	60	714	1	60	785
pokoje gościnne (kwat.pryw.)	--	--	--	--	--	--
ośrodki wczasowe bez kw.pryw.	2	124	2824	1	118	2310
inne ob.wykorz. dla turys.	--	--	--	--	--	--

TAB. NR 41. NOWA BRZEŹNICA

Rodzaje obiektów	1994			1995		
	ilość obiektów	ilość miejsc noclegowych	korzystający	ilość obiektów	ilość miejsc noclegowych	korzystający
OGÓŁEM	3	216	1539	2	175	741
hotele	--	--	--	--	--	--
motele	--	--	--	--	--	--
pensjonaty	--	--	--	--	--	--
domy wycieczkowe	--	--	--	--	--	--
schroniska młodzieżowe	--	--	--	--	--	--
zesp.ogólnodost.domków turys.	--	--	--	--	--	--
campingi	--	--	--	--	--	--
pola biwakowe	--	--	--	--	--	--
pokoje gościnne (kwat.pryw.)	--	--	--	--	--	--
ośrodki wczasowe bez kw.pryw.	1	89	403	1	89	286
inne ob.wykorz. dla turys.	2	127	1136	1	86	455

TAB. NR 40. NIEGOWA

Rodzaje obiektów	1994			1995		
	ilość obiektów	ilość miejsc noclegowych	korzystający	ilość obiektów	ilość miejsc noclegowych	korzystający
OGÓŁEM	1	63	934	1	60	1290
hotele	--	--	--	--	--	--
motele	--	--	--	--	--	--
pensjonaty	--	--	--	--	--	--
domy wycieczkowe	--	--	--	--	--	--
schroniska młodzieżowe	1	63	934	1	60	1290
zesp.ogólnodost.domków turys.	--	--	--	--	--	--
campingi	--	--	--	--	--	--
pola biwakowe	--	--	--	--	--	--
pokoje gościnne (kwat.pryw.)	--	--	--	--	--	--
ośrodki wczasowe bez kw.pryw.	--	--	--	--	--	--
inne ob.wykorz. dla turys.	--	--	--	--	--	--

TAB. NR 39. MSTÓW

Rodzaje obiektów	1994			1995		
	ilość obiektów	ilość miejsc noclegowych	korzystający	ilość obiektów	ilość miejsc noclegowych	korzystający
OGÓŁEM	1	51	101	1	51	243
hotele	--	--	--	--	--	--
motele	--	--	--	--	--	--
pensjonaty	--	--	--	--	--	--
domy wycieczkowe	--	--	--	--	--	--
schroniska młodzieżowe	--	--	--	--	--	--
zesp.ogólnodost.domków turys.	--	--	--	--	--	--
campingi	--	--	--	--	--	--
pola biwakowe	--	--	--	--	--	--
pokoje goscinne (kwat.pryw.)	--	--	--	--	--	--
osrodki wczasowe bez kw.pryw.	--	--	--	--	--	--
inne ob.wykorz. dla turys.	1	51	101	1	51	243

Rys. nr 1

Ilość obiektów noclegowych w Częstochowie latach 1994 - 1995

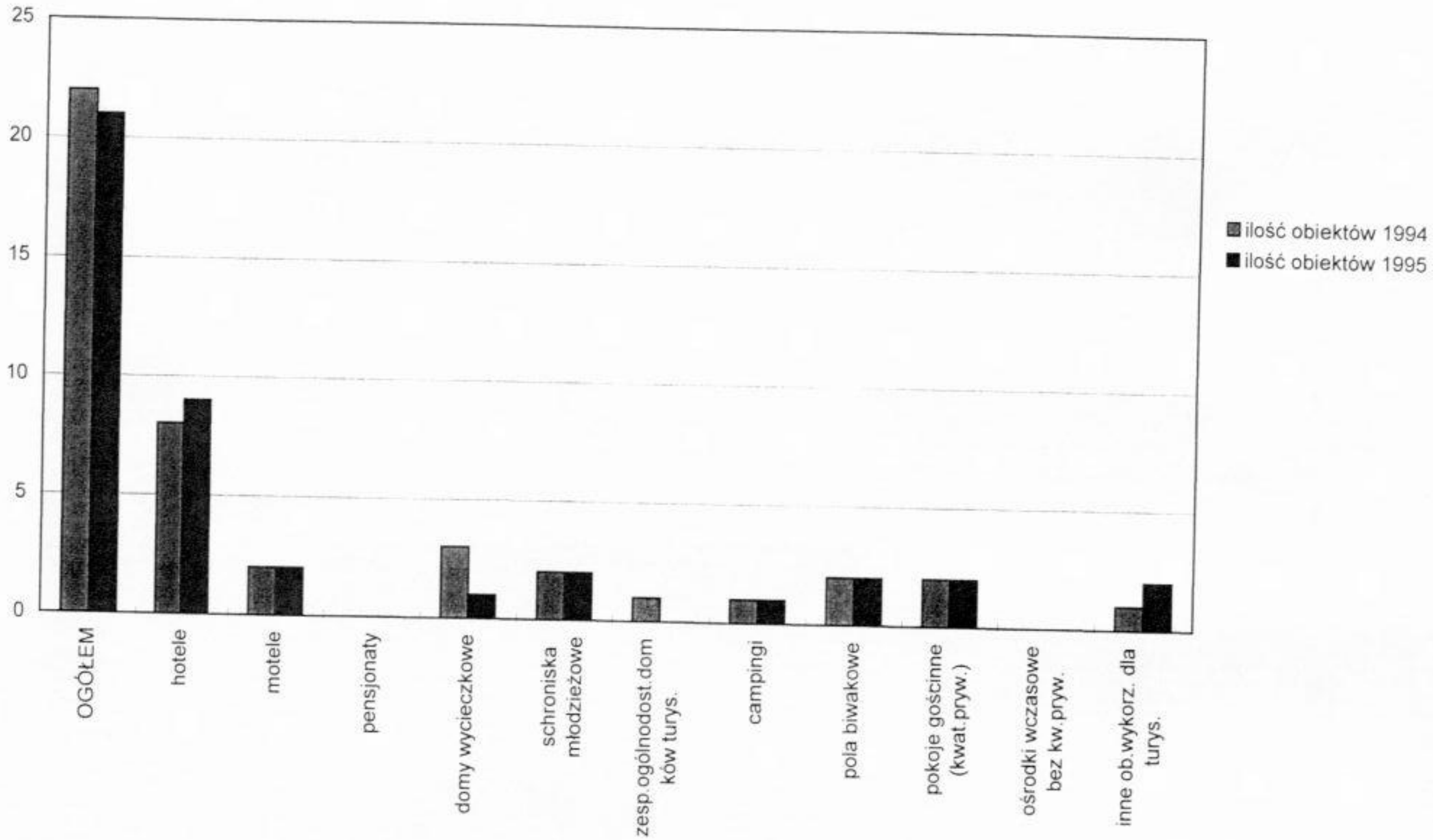

Rys. nr 2

Ilość miejsc noclegowych w Częstochowie w latach 1994 - 1995

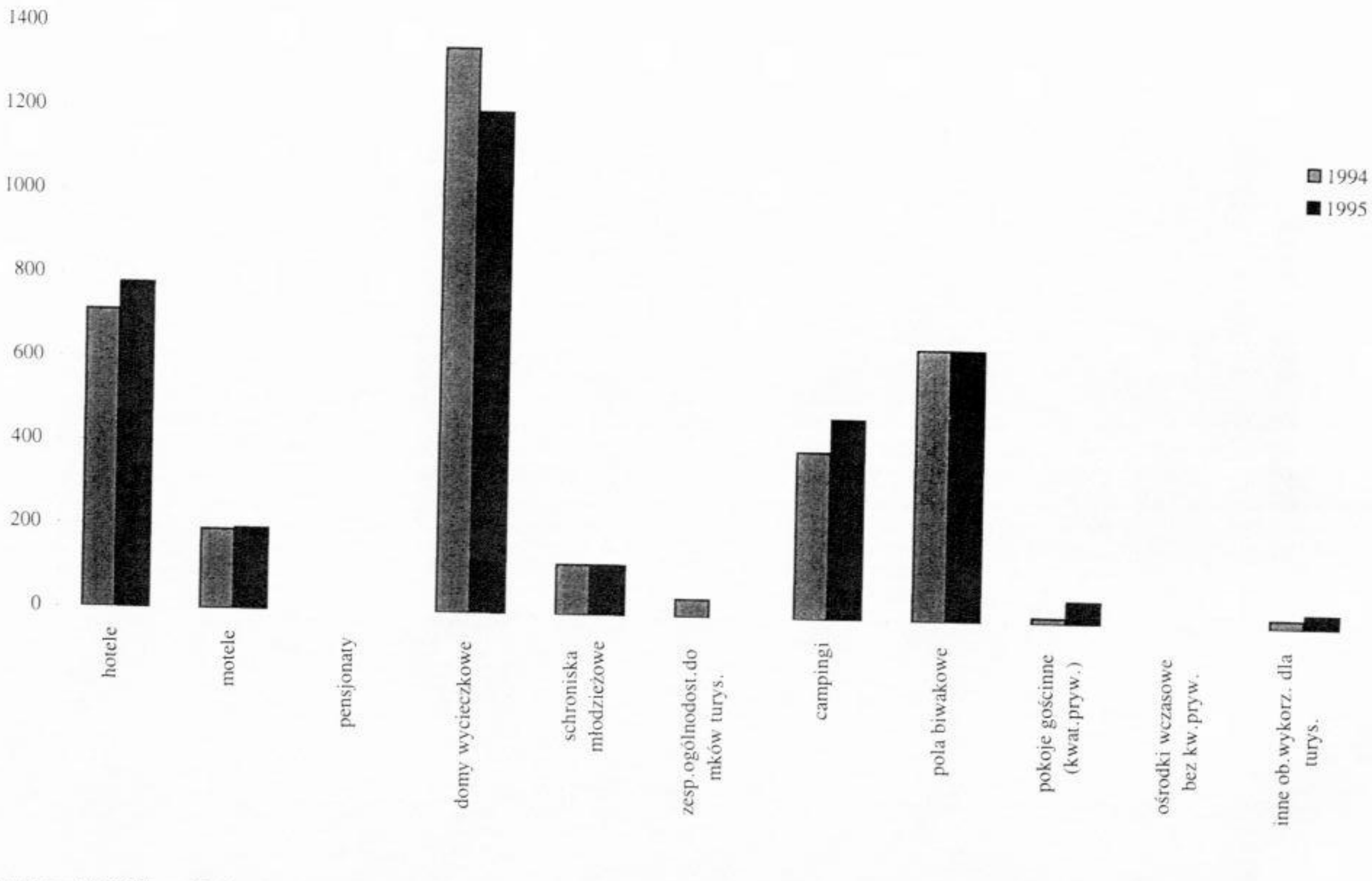

Instytut Turystyki Oddz. w Krakowie

Monitoring zjawisk turystycznych

CZĘSTOCHOWA

Rys. nr 3

Ilość korzystających z obiektów noclegowych wCzęstochowie w latach 1994 - 1995

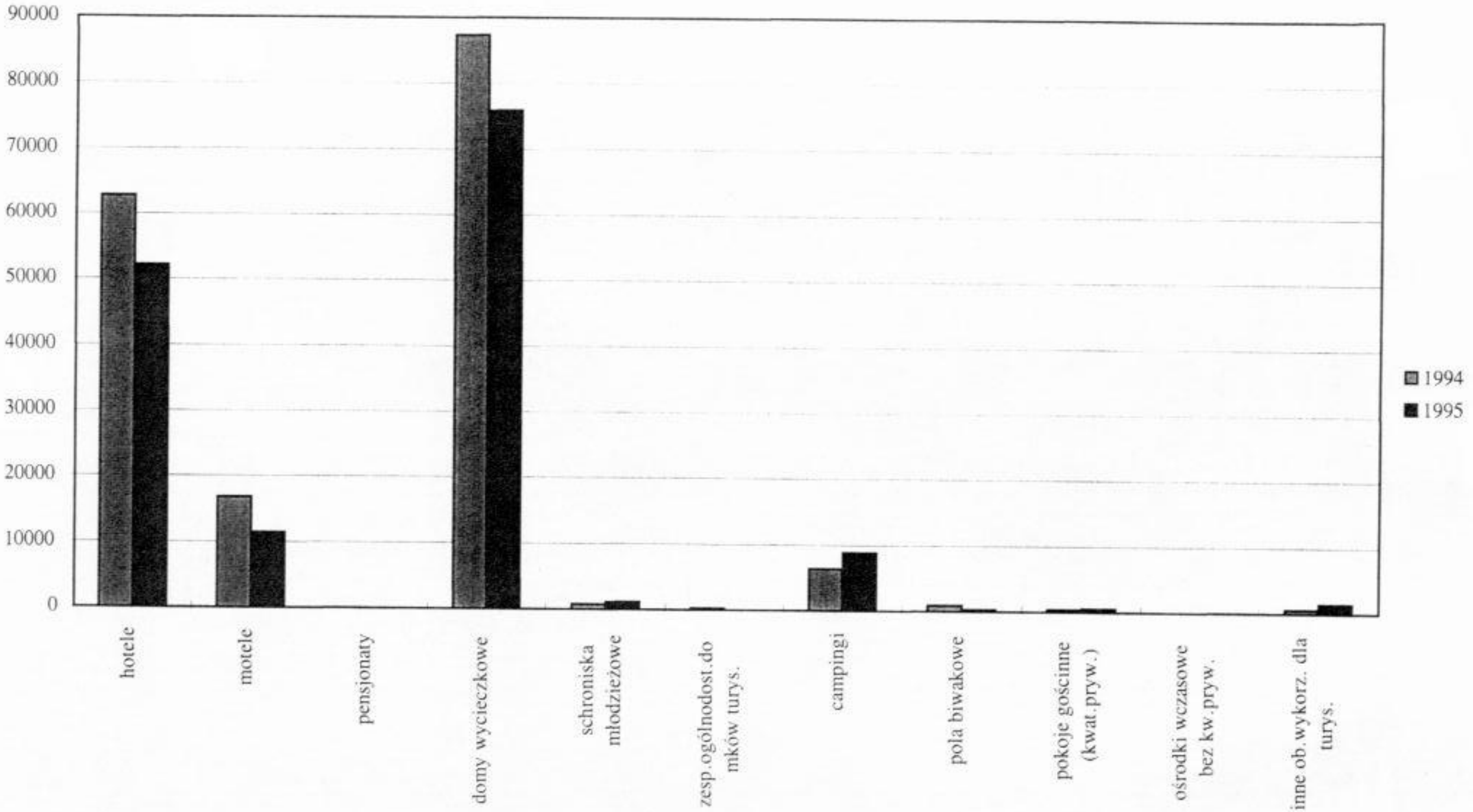

Instytut Turystyki Oddz. w Krakowie

Monitoring zjawisk turystycznych

CZĘSTOCHOWA

Rys. nr 4

Ilość obiektów noclegowych w Częstochowie i Województwie w latach 1994 - 1995

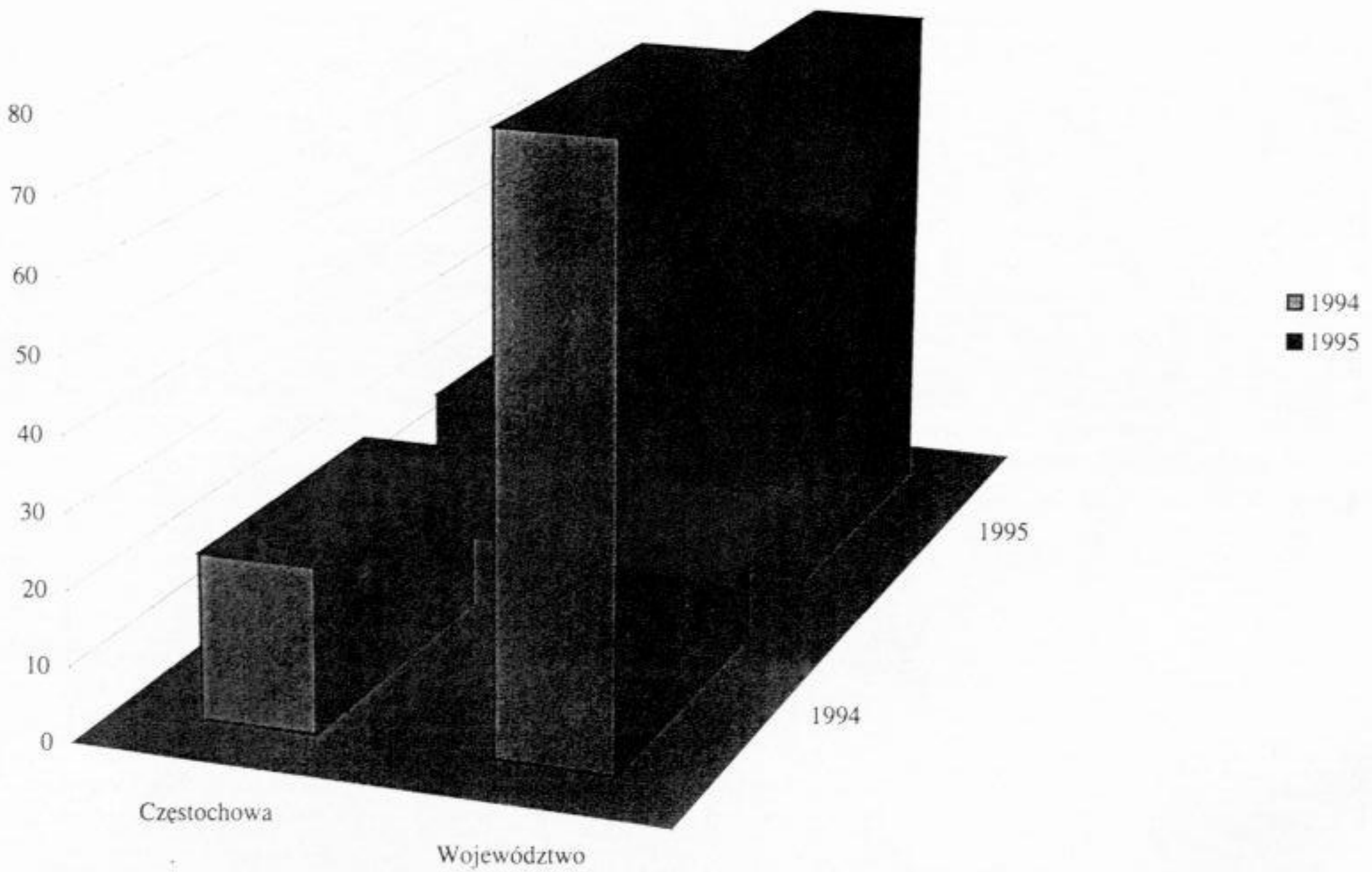

Rys. nr 5

Ilość miejsc noclegowych w Częstochowie i Województwie w latach 1994 - 1995

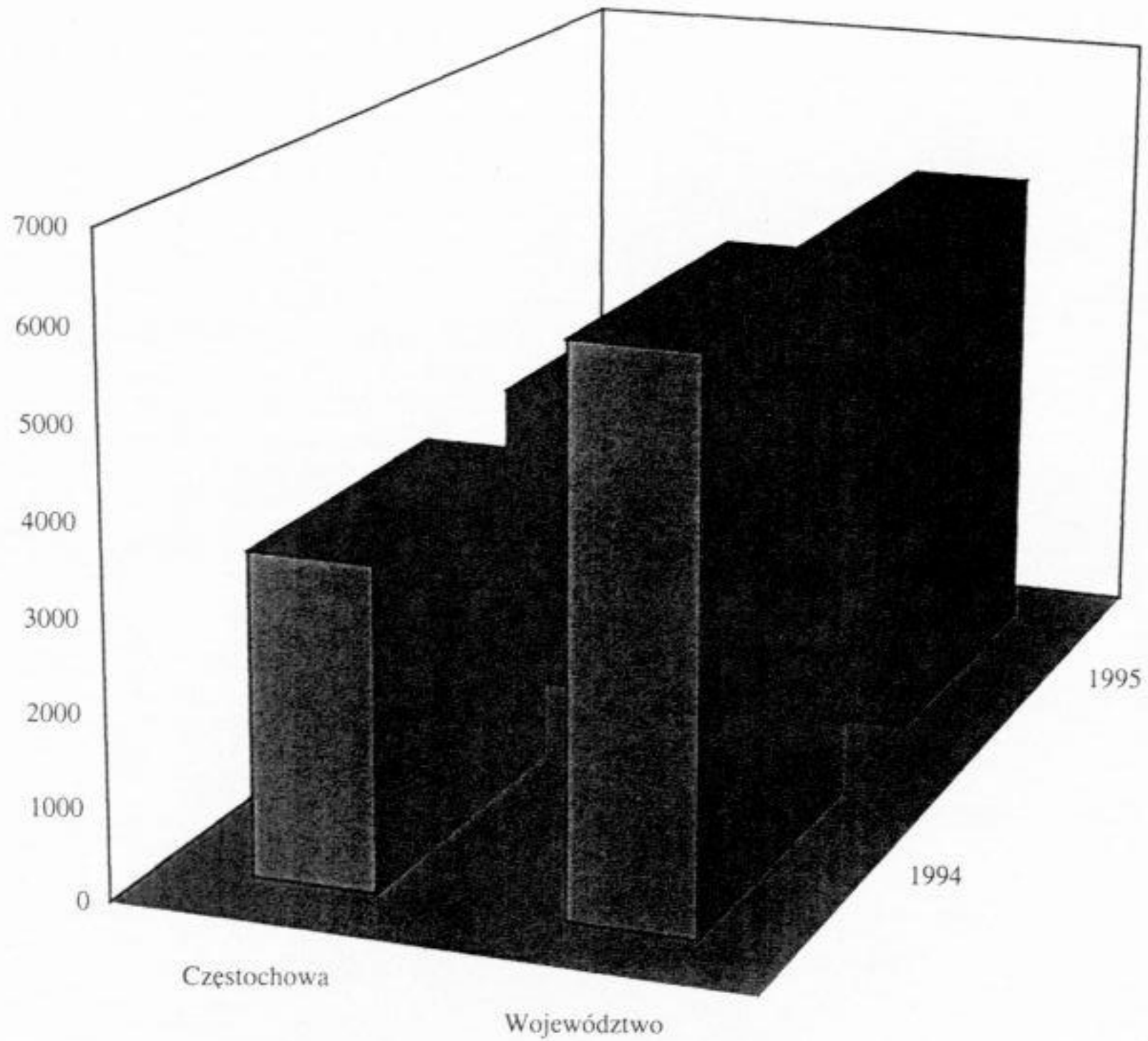

Rys. nr 6 **Ilość korzystających z obiektów noclegowych w Częstochowie i Województwie w latach 1994 -1995**

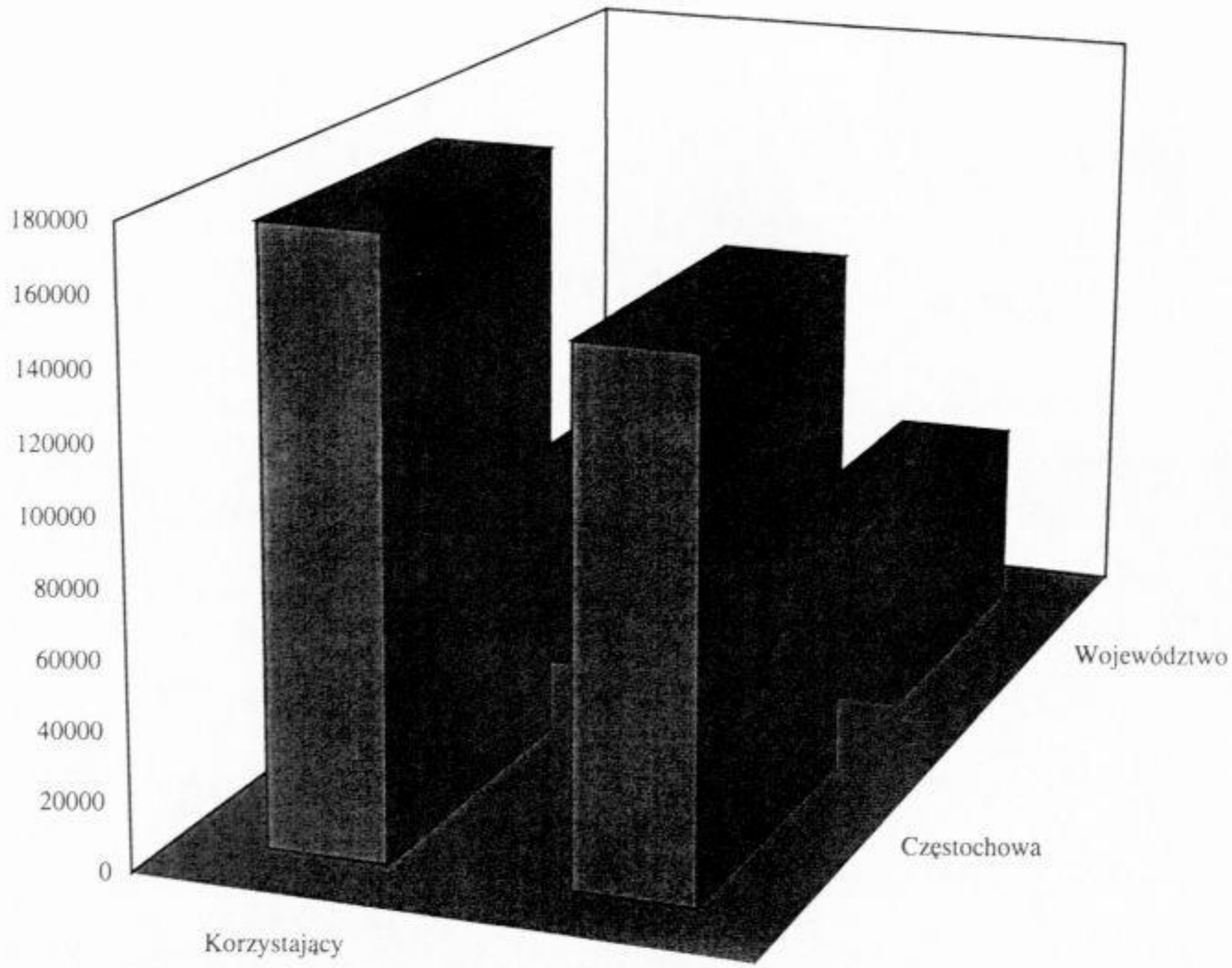

Rys. nr 7

Ilość udzielonych noclegów w Częstochowie i województwie w latach 1994 -1995

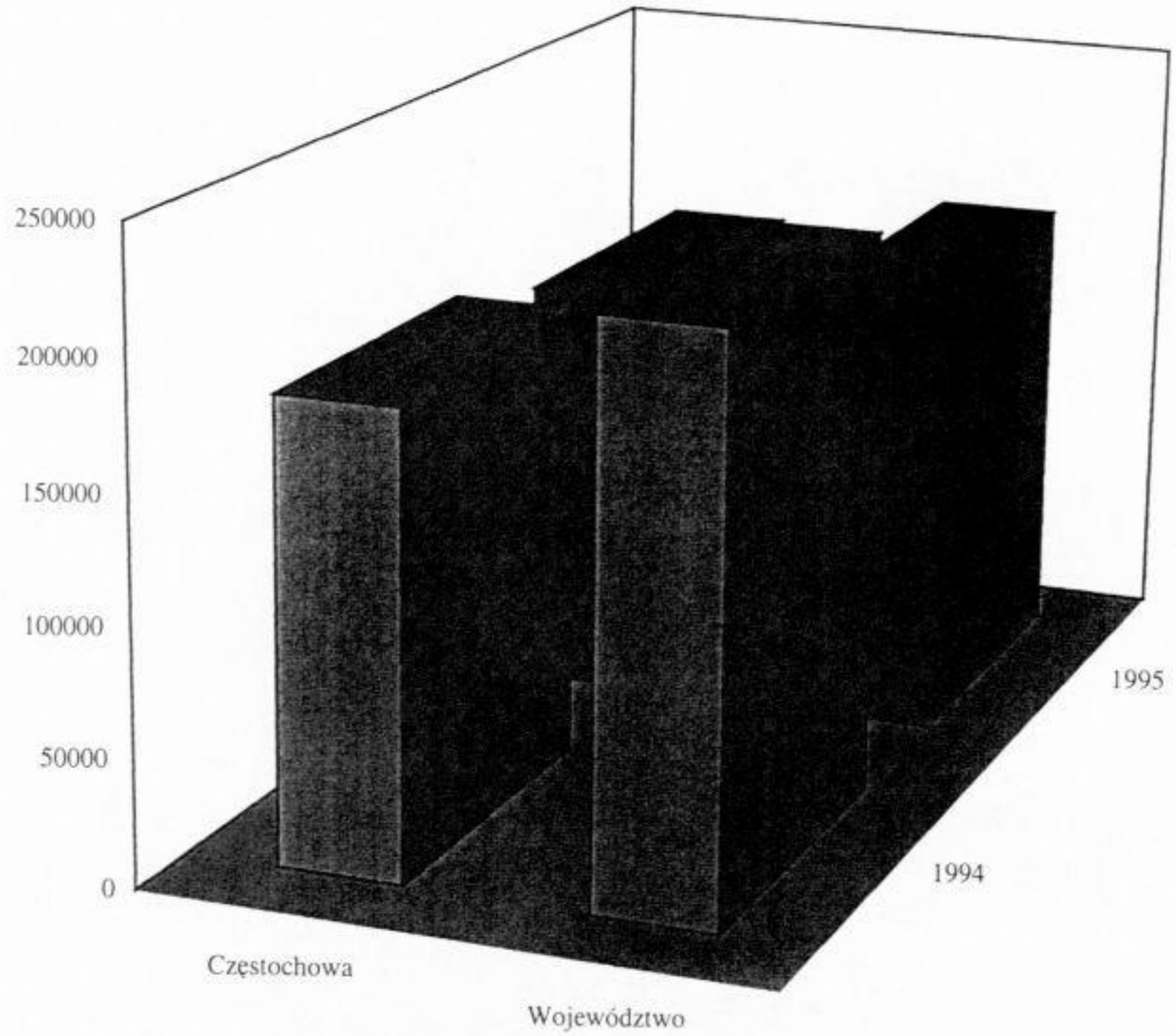

Rys. nr 8

Korzystający z obiektów noclegowych w Częstochowie i Województwie w podziale na Polaków i Obcokrajowców

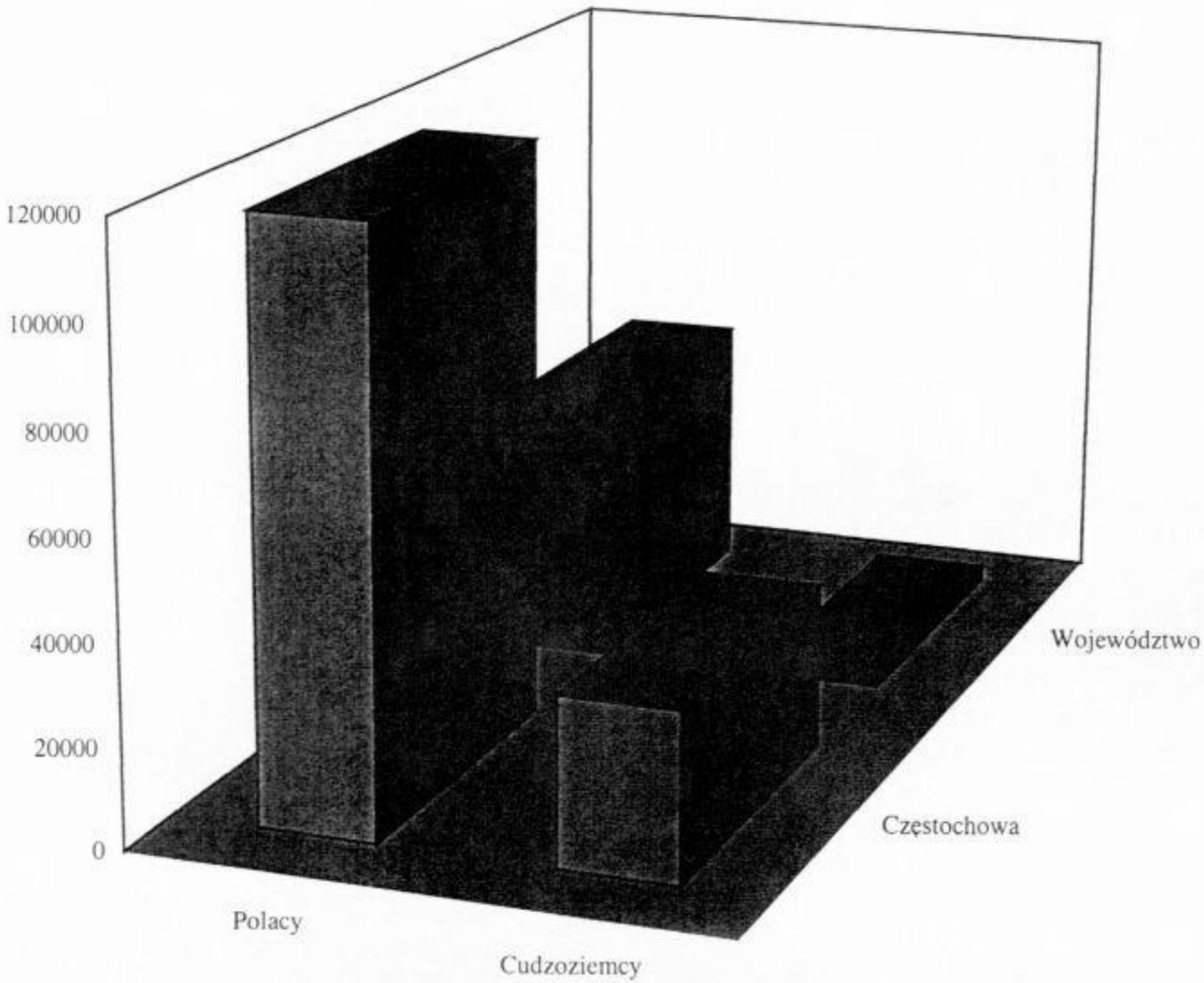

Rys. nr 9

Noclegi udzielone Polakom i Cudzoziemcom w Częstochowie i województwie w roku 1995

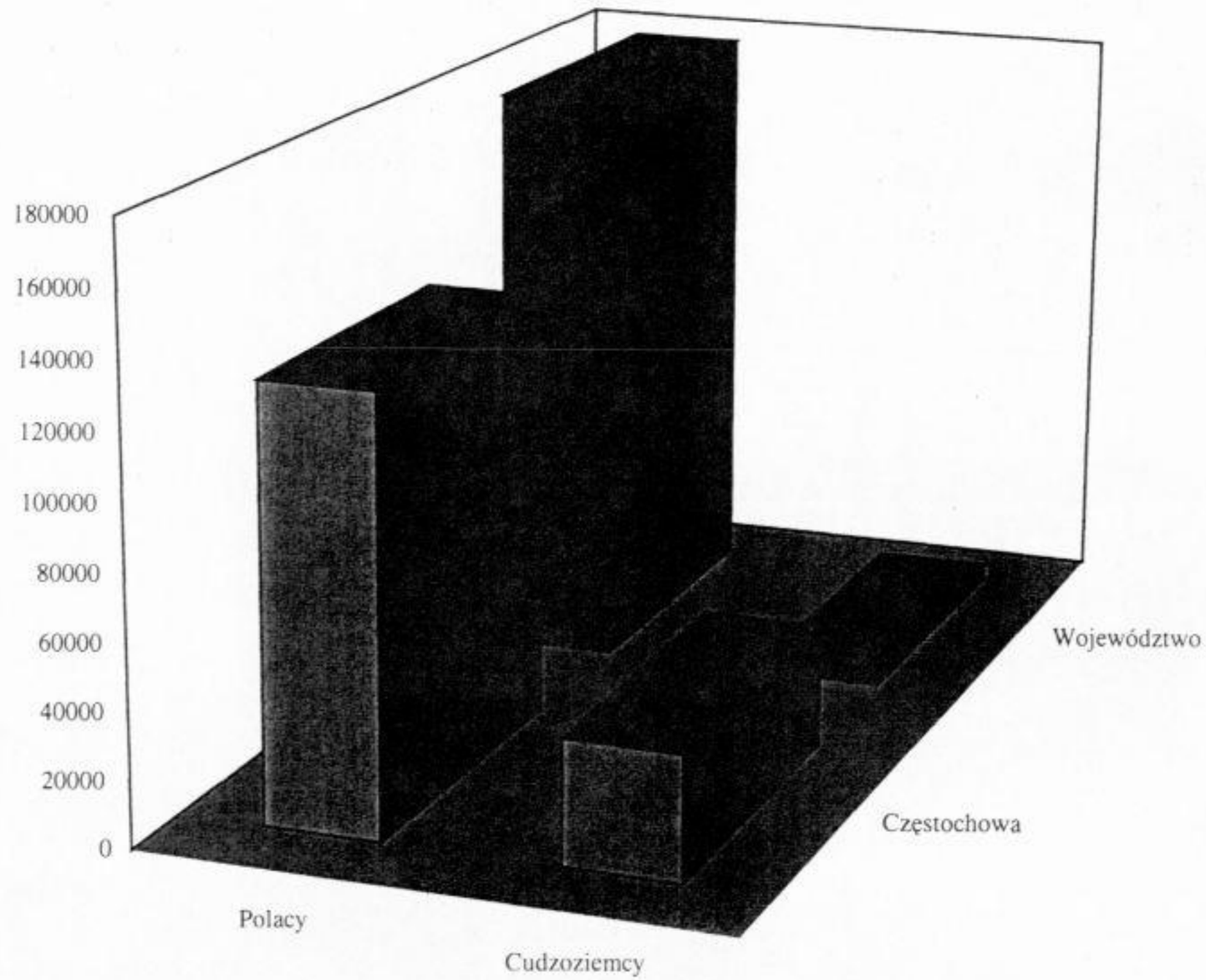

Rys. nr 10

Sposób spędzania czasu w miejscowości

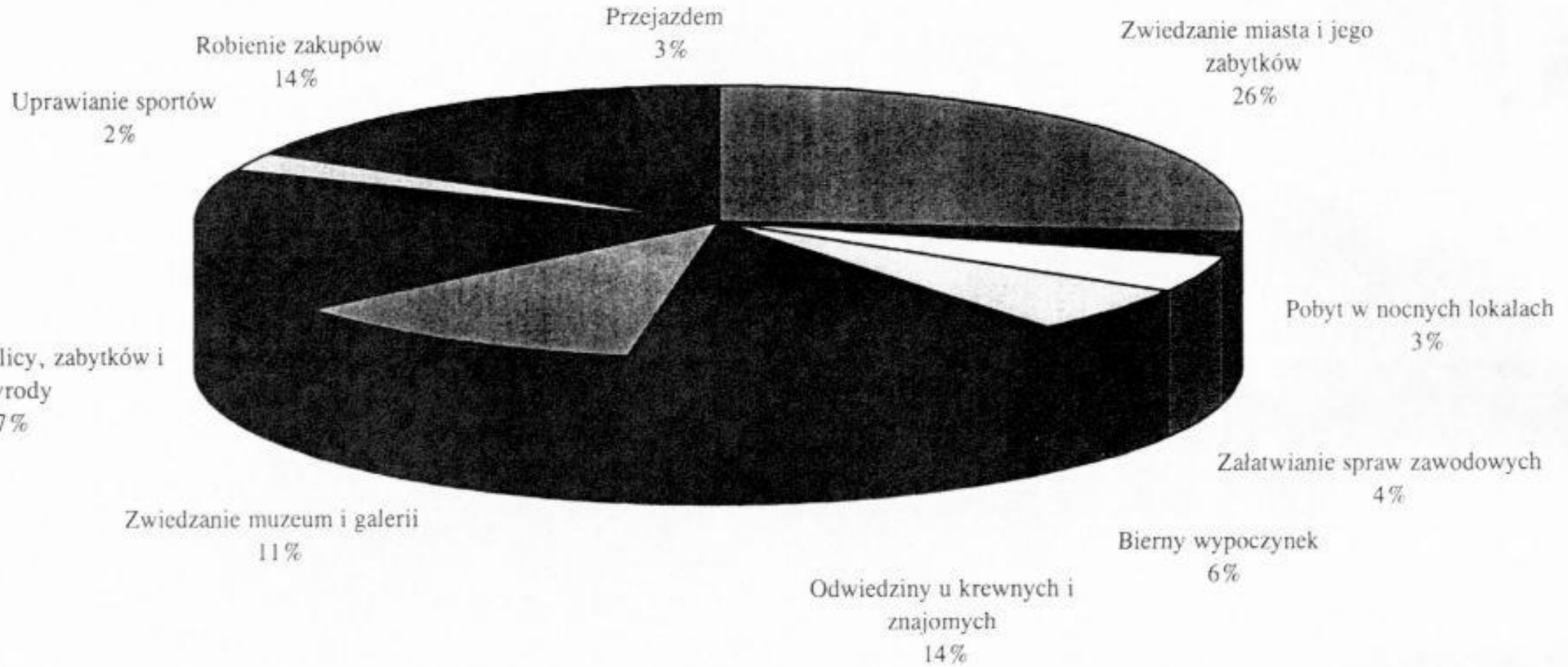

Rys. nr 11

Środek transportu

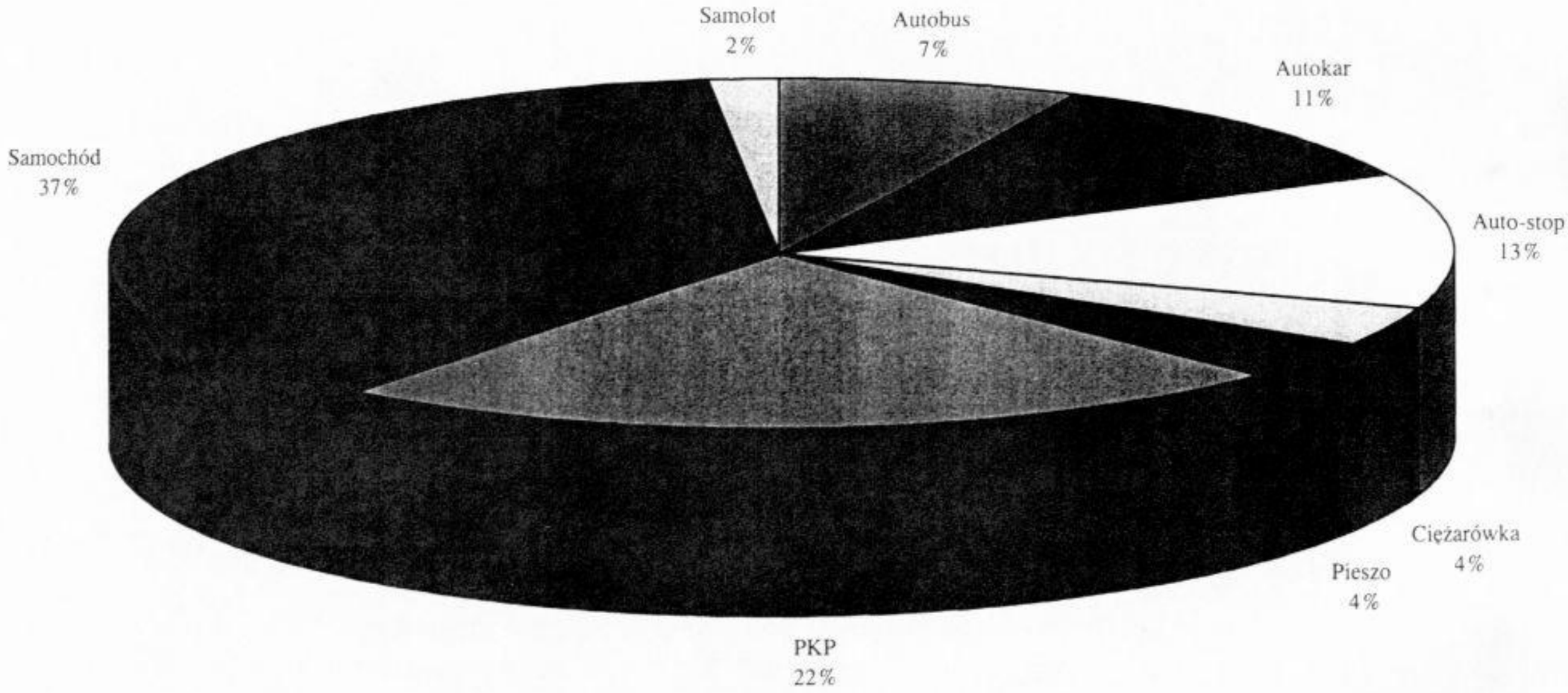

Rys.nr 12

Ocena usług

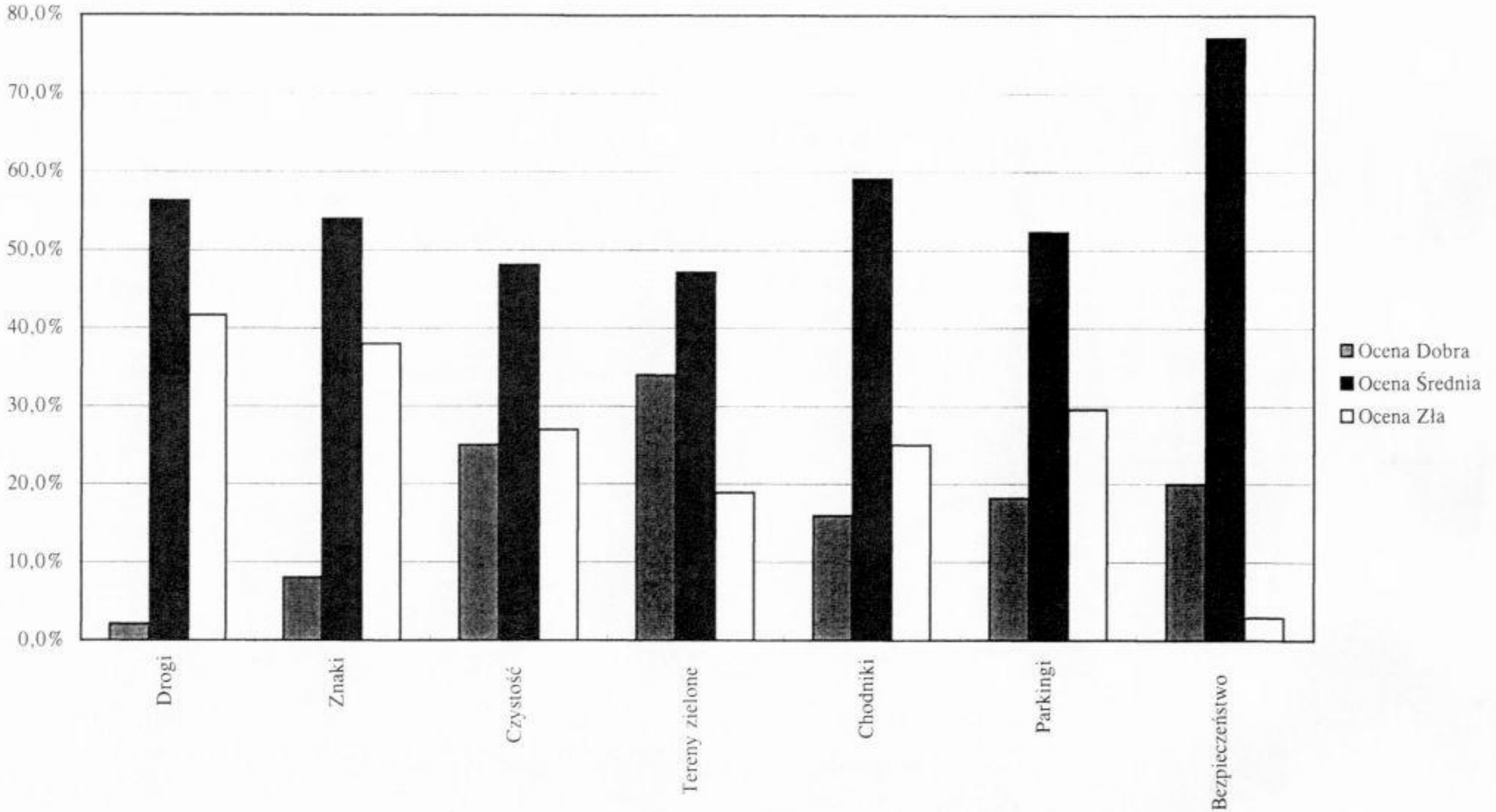

Rys. nr 13

Propozycje poprawy jakości usług

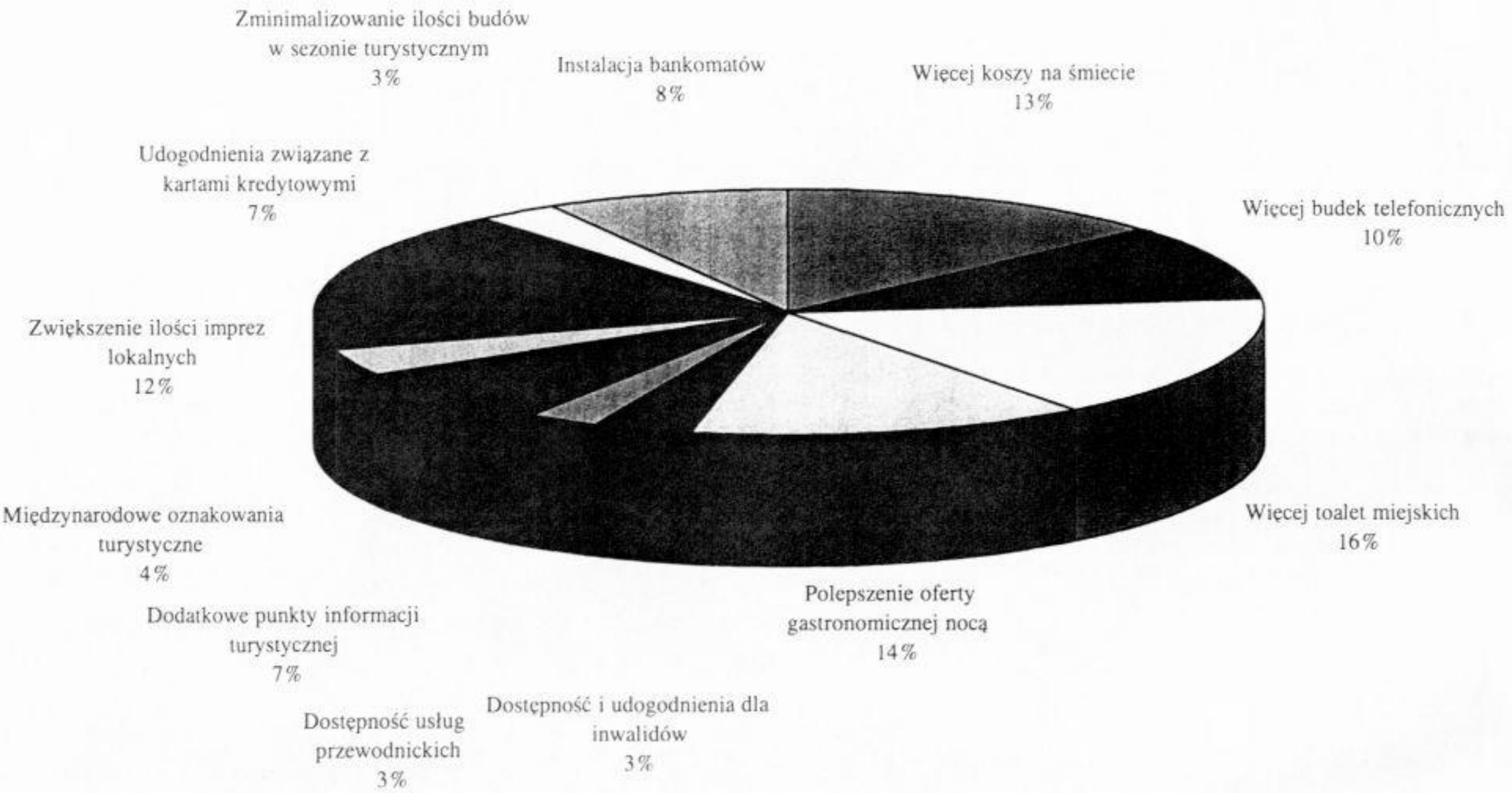

Rys. nr 14

Ocena poziomu usług

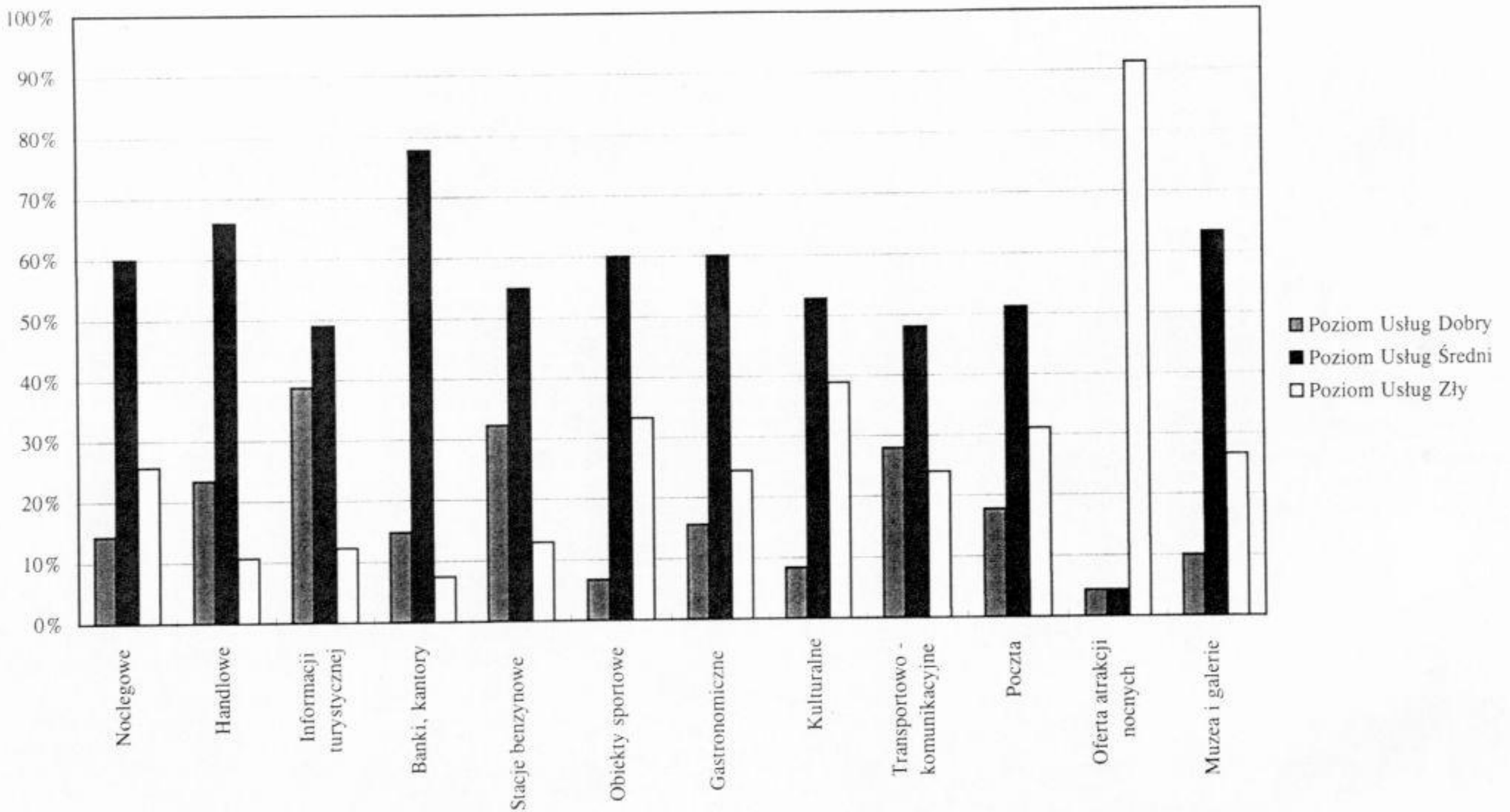

Rys. nr 15

Cel przyjazdu

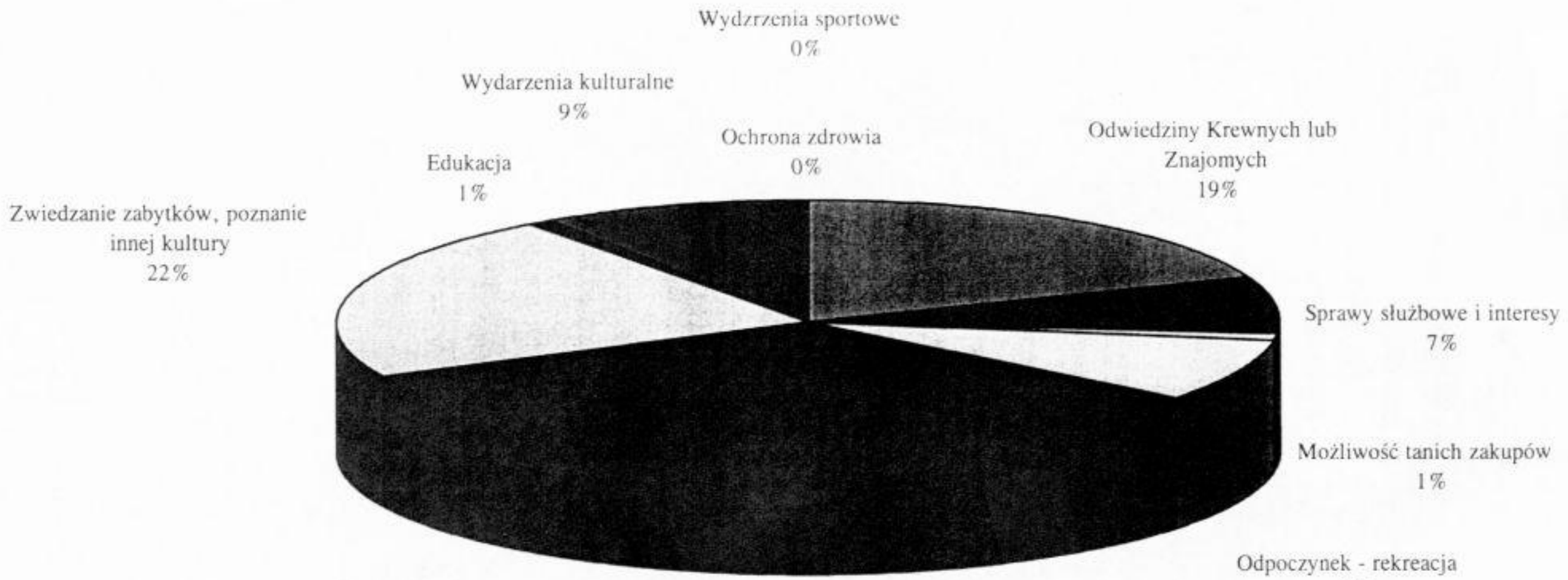

Rys. nr 16

Struktura ludności według wieku

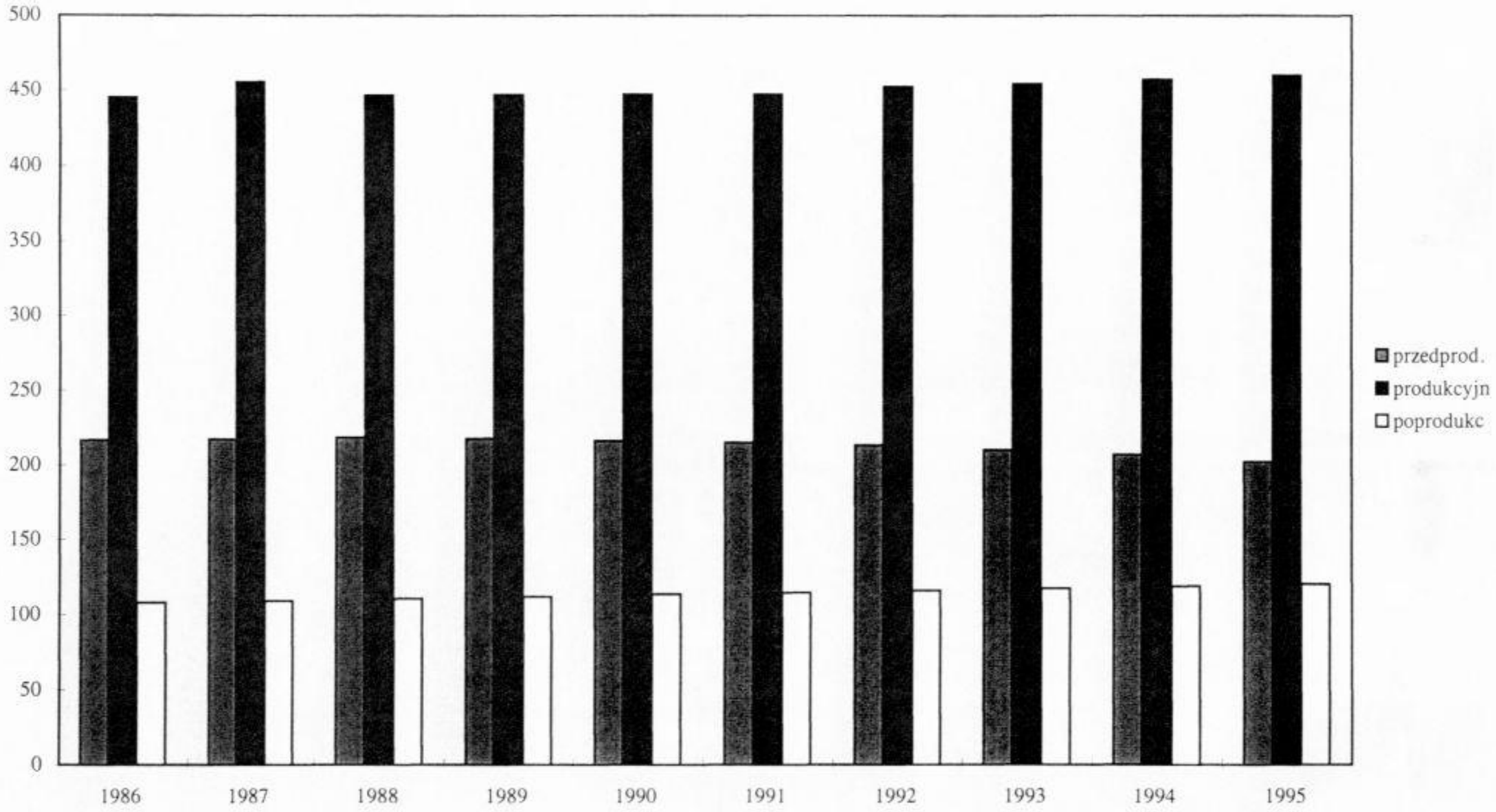

Rys. nr 17

Przyrost naturalny w %o.

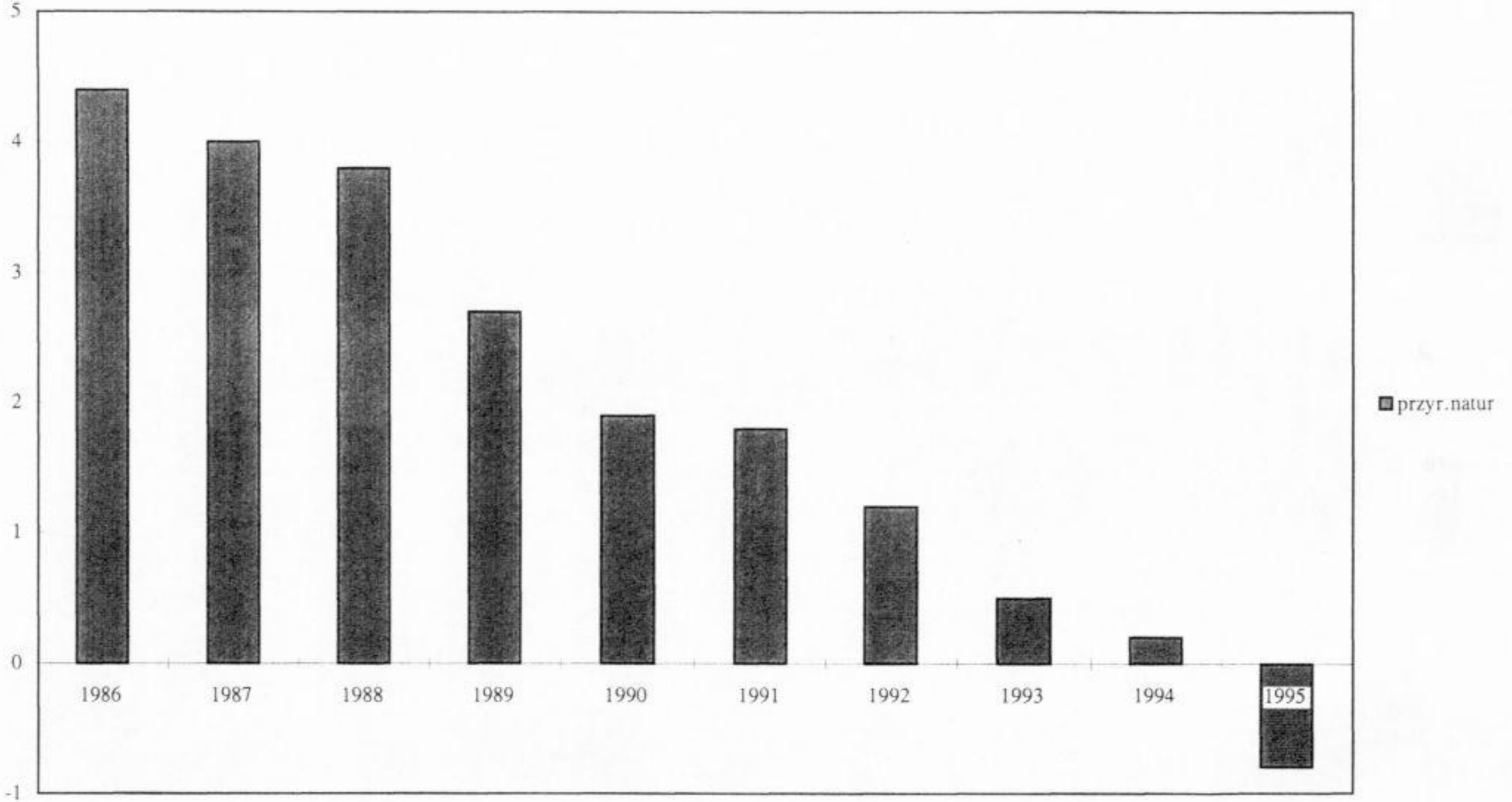

Rys. nr 18

Ztarudnienie w woj.częstochowskim w %o

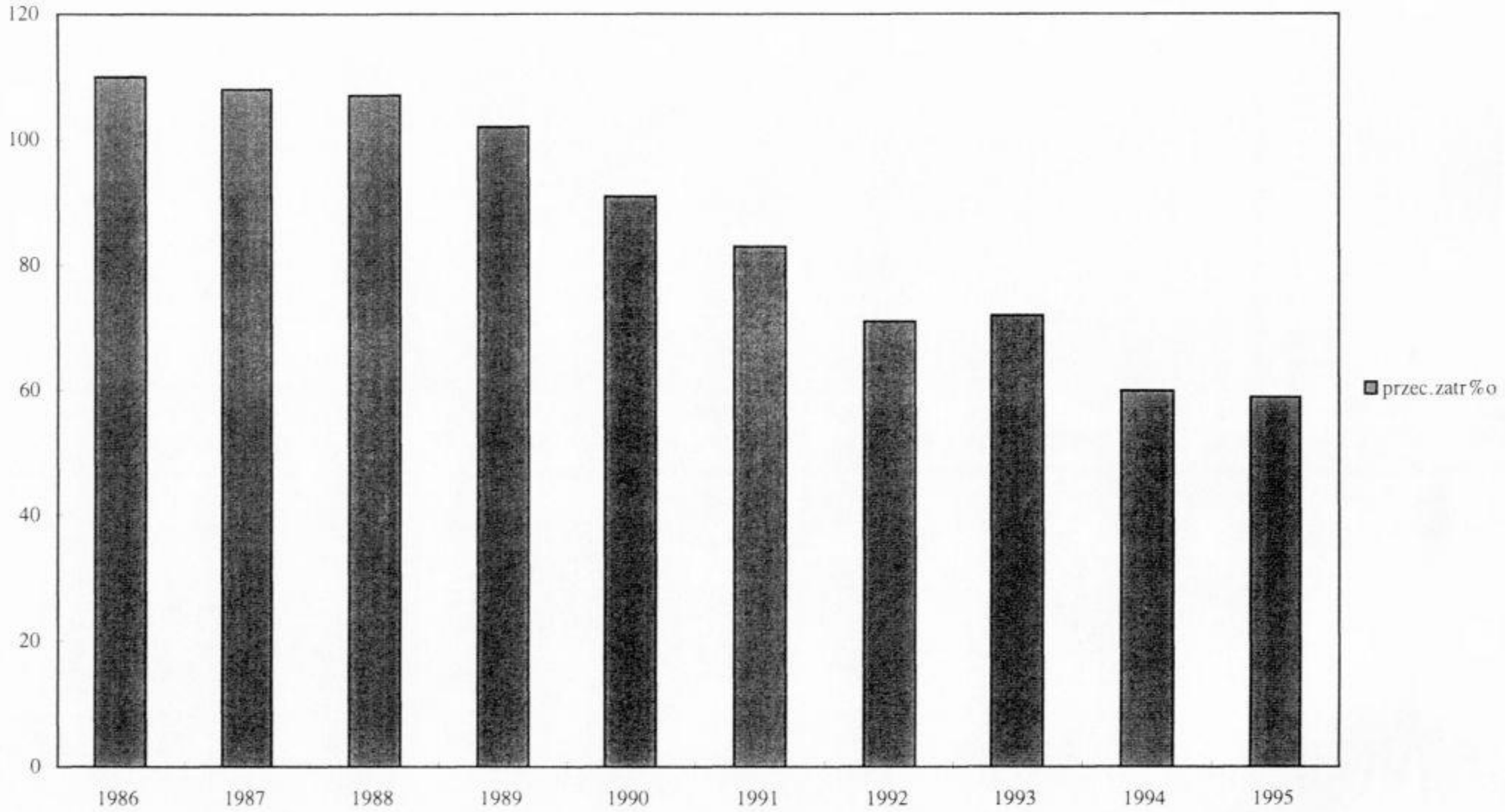

Instytut Turystyki Oddz. w Krakowie

Monitoring zjawisk turystycznych

CZĘSTOCHOWA

Rys. nr 19

Struktura zatrudnienia w tys. osób

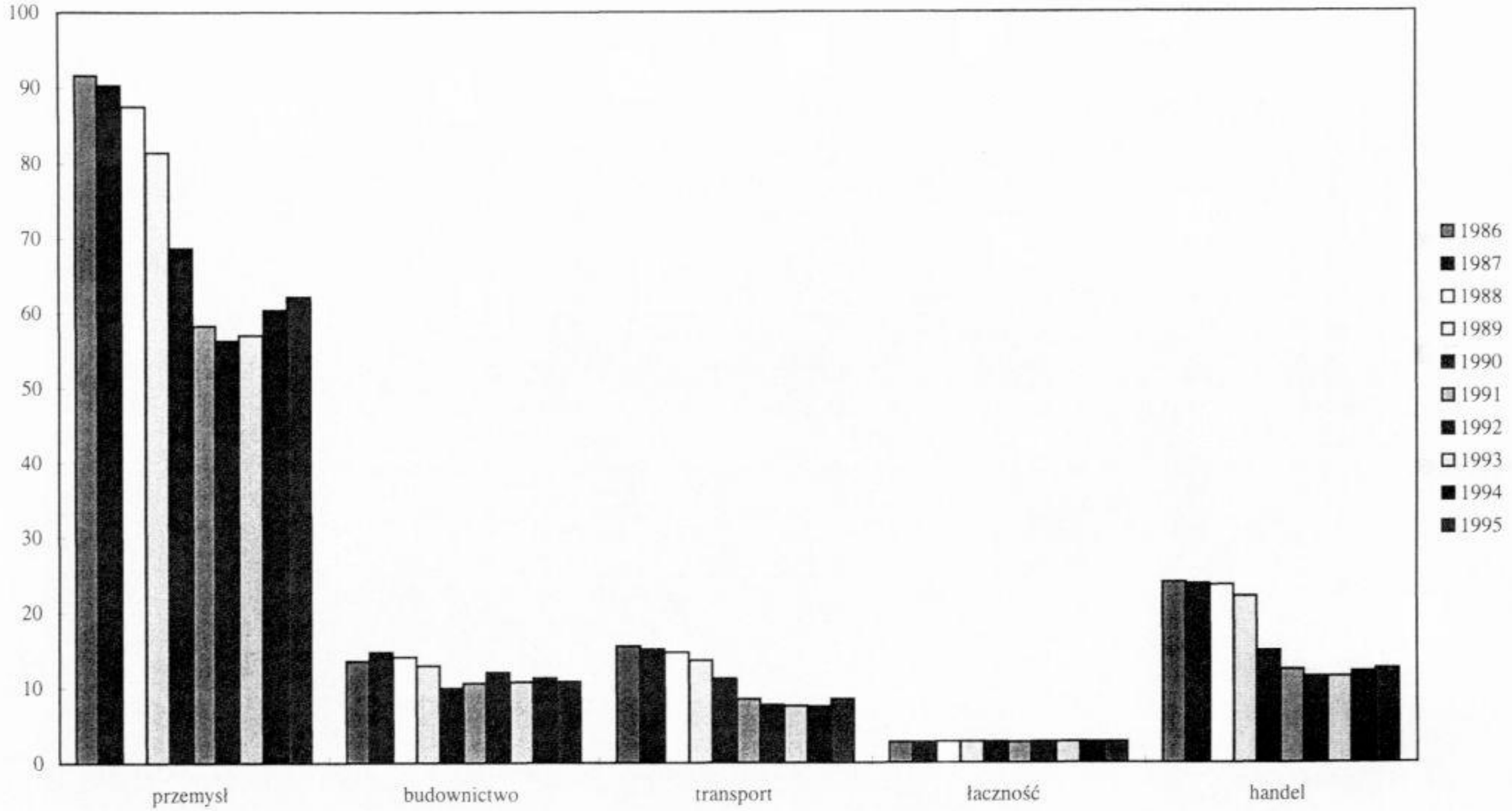

Rys. nr 20

Struktura użytkowania ziemi

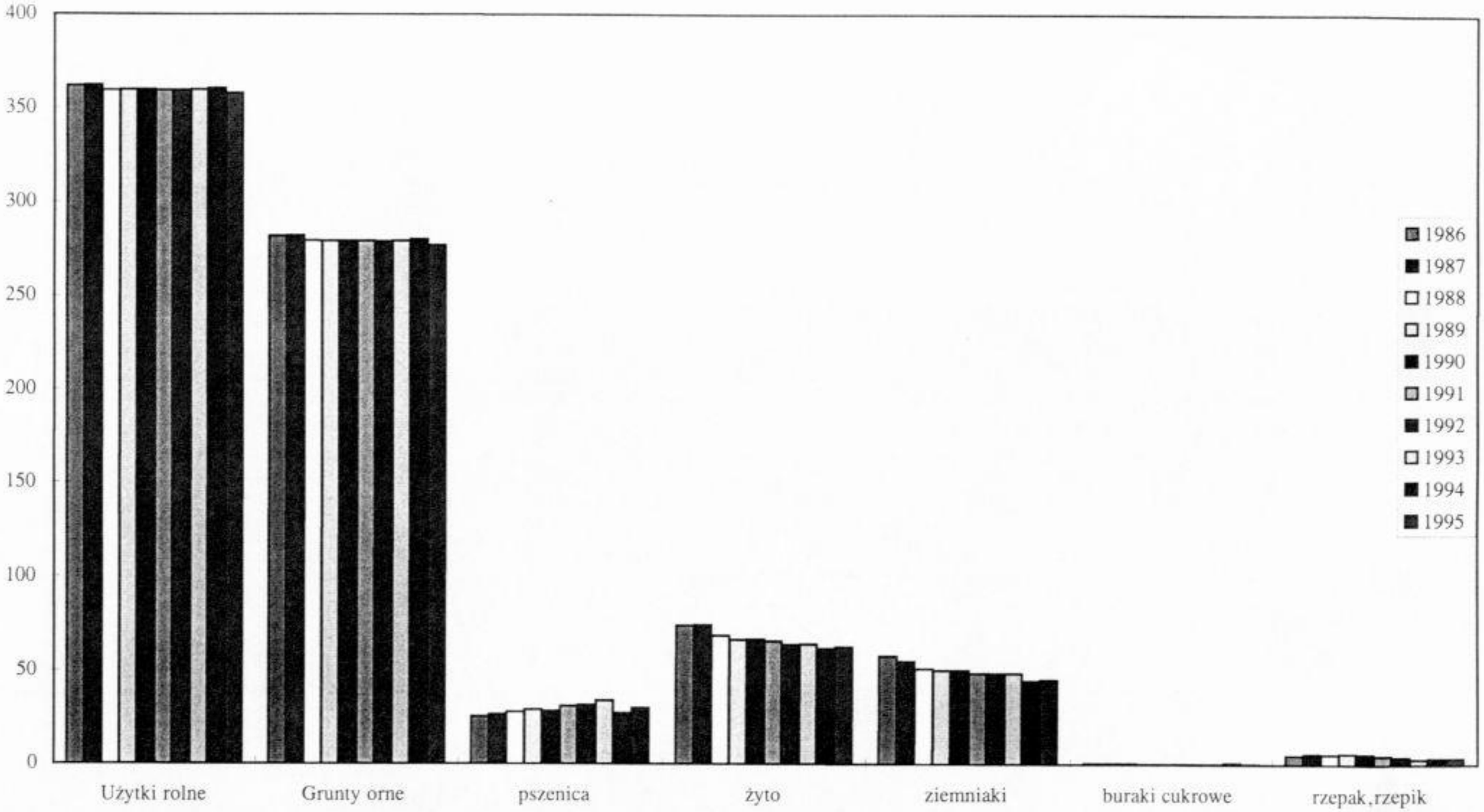

Rys. nr 21

Długość sieci w kilometrach

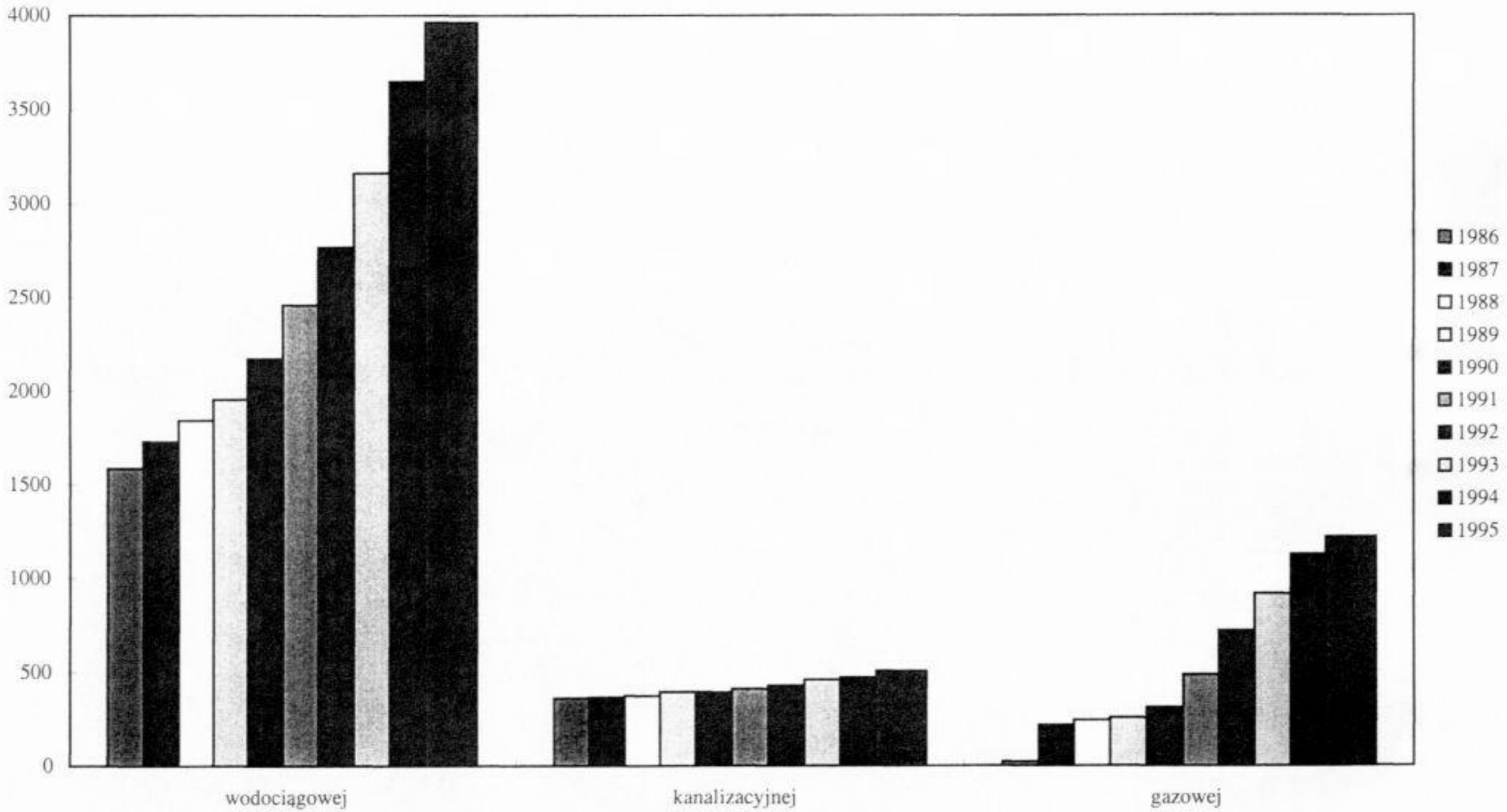

Rys. nr 22

Spółki w woj. częstochowskim w 1995r. wg. REGON

Spółki publiczne i prywatne w woj. częstochowskim

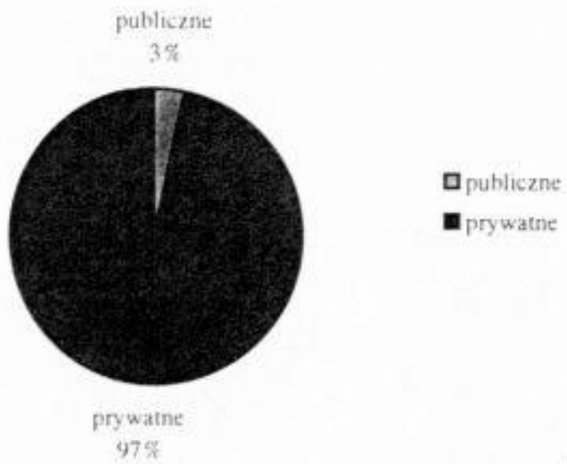

Gminy razem

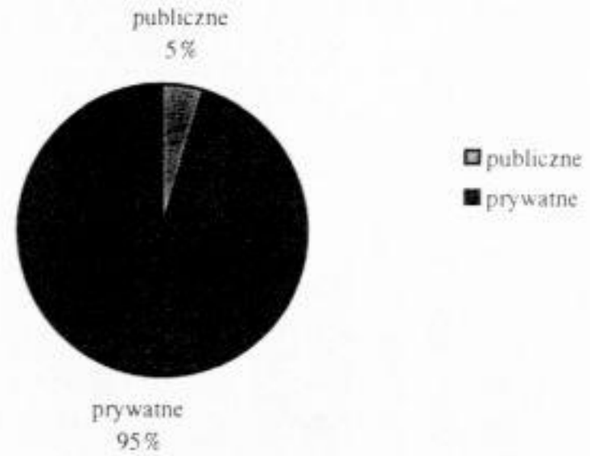

Częstochowa

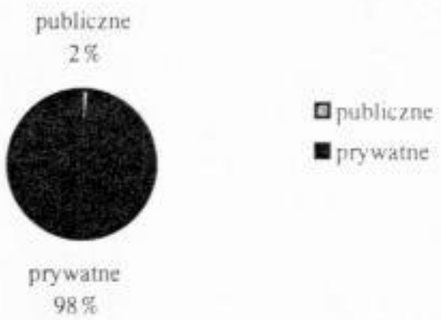

Myszków

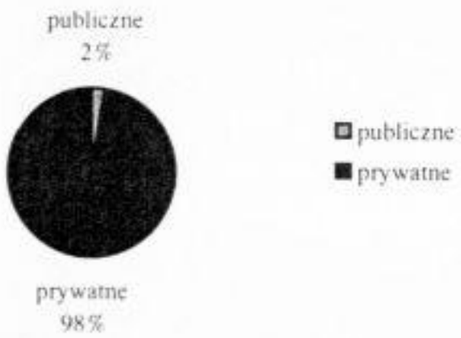

LUBLINIEC

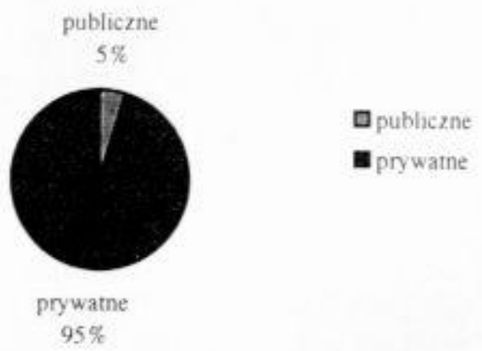

Rys. nr 23

Spółki w woj. częstochowskim w 1995r. wg. REGON

Spółki cywilne i osoby fizyczne w woj. częstochowskim

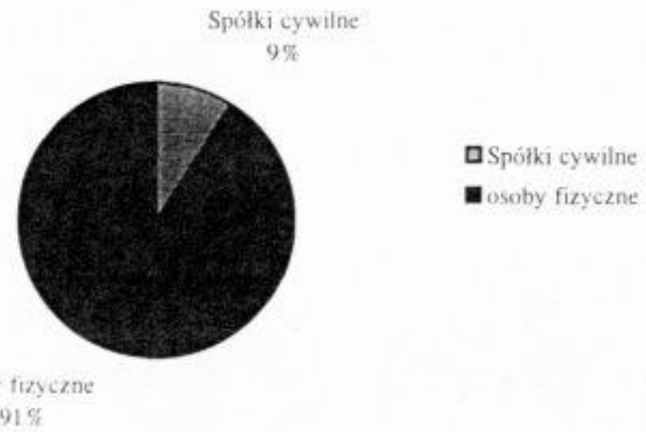

Gminy razem

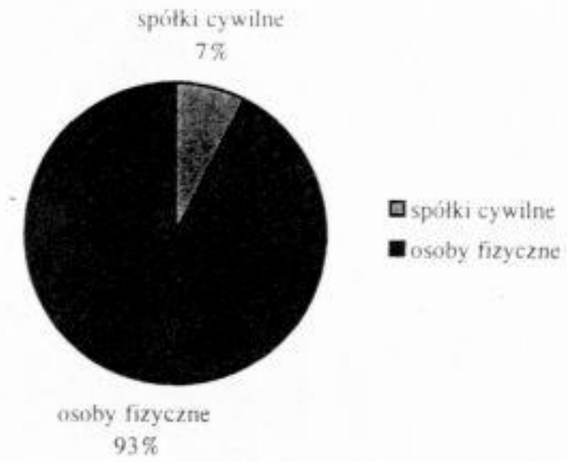

Częstochowa

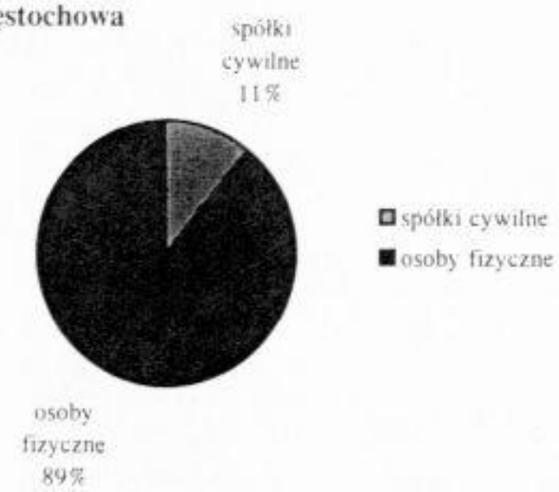

Myszków

Lubliniec

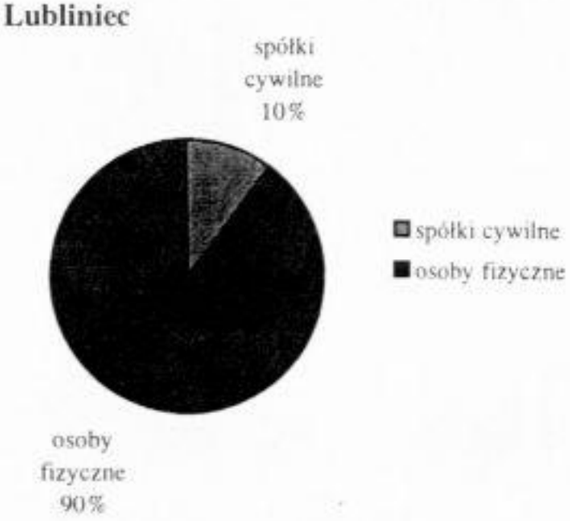

Rys. nr 24

Bezrobocie w woj. częstochowski

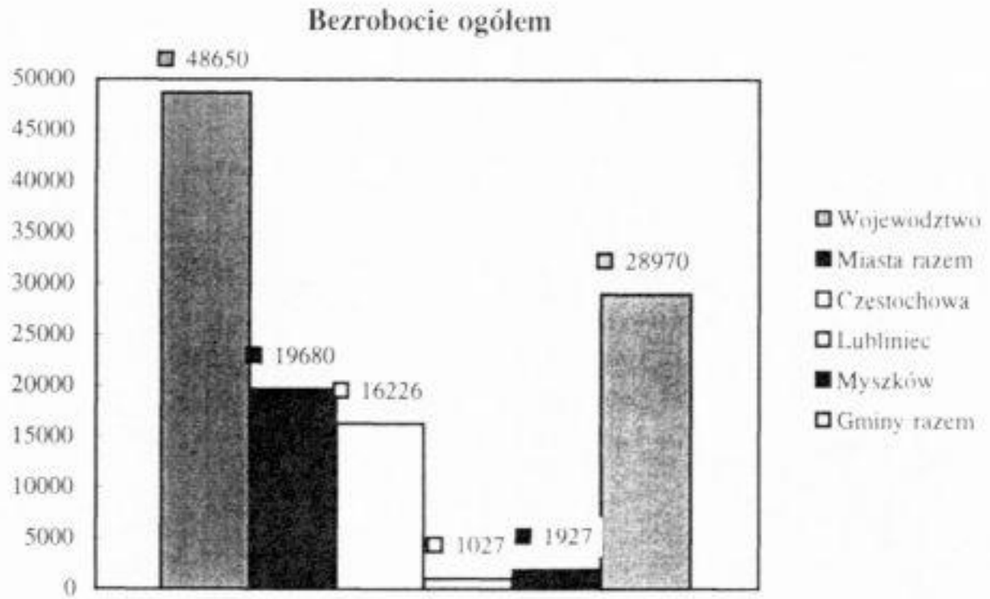

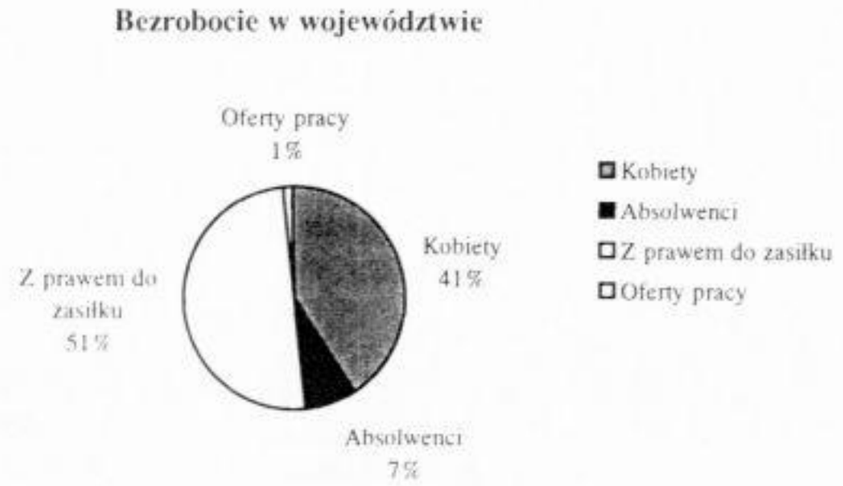

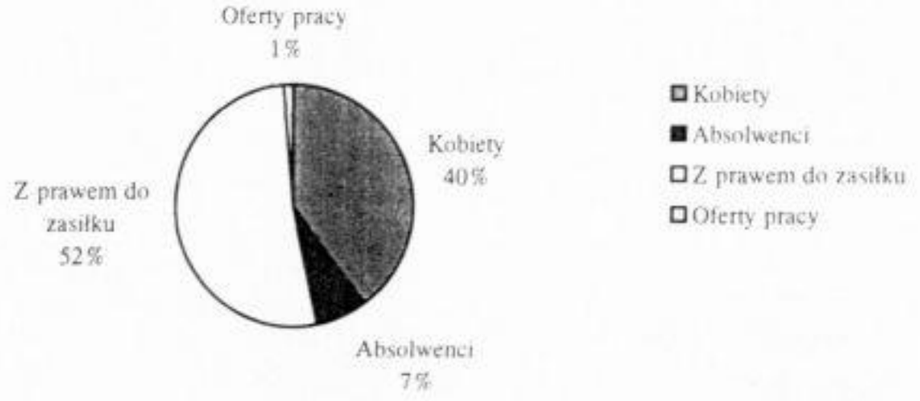

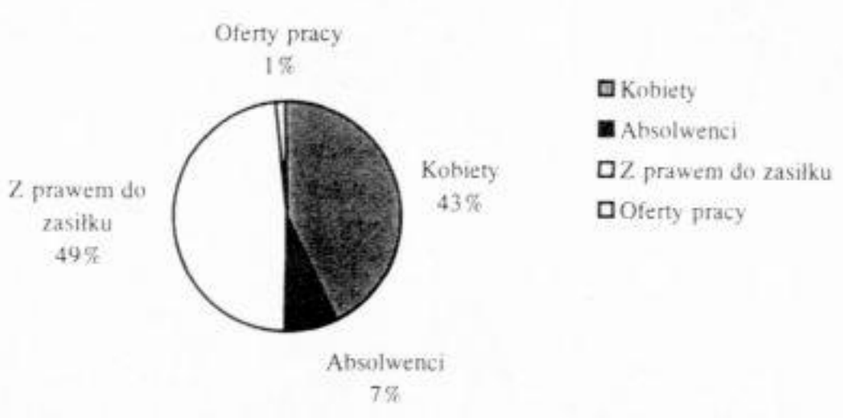

Rys.nr 25

Bezrobocie w woj. częstochowskim

Bezrobocie w Lublińcu

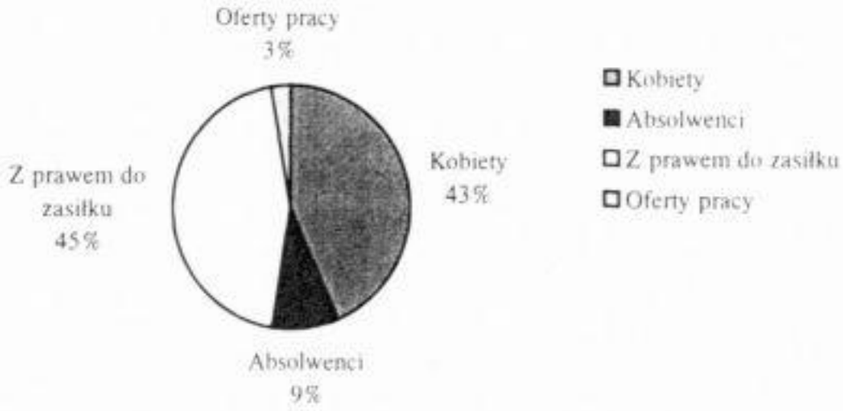

Bezrobocie w Częstochowie

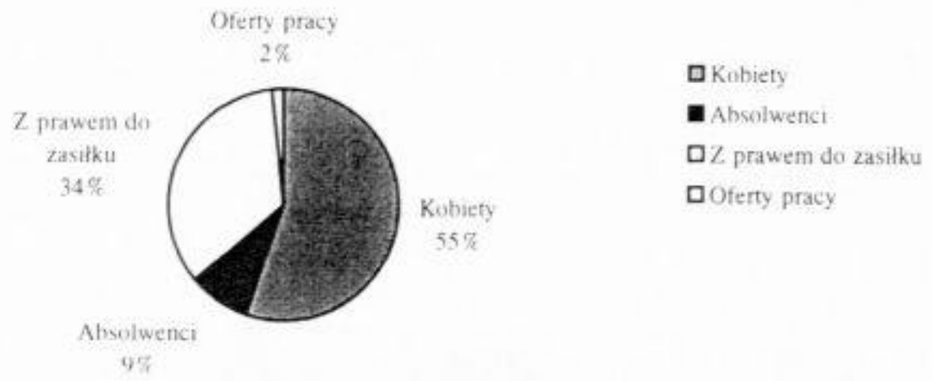

Bezrobocie w Myszkowie

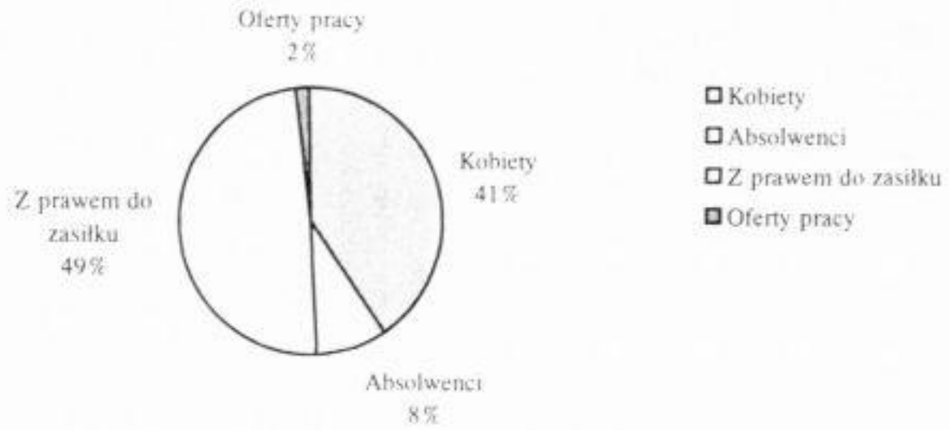

RYS. NR 26

Bezrobotni wg wieku

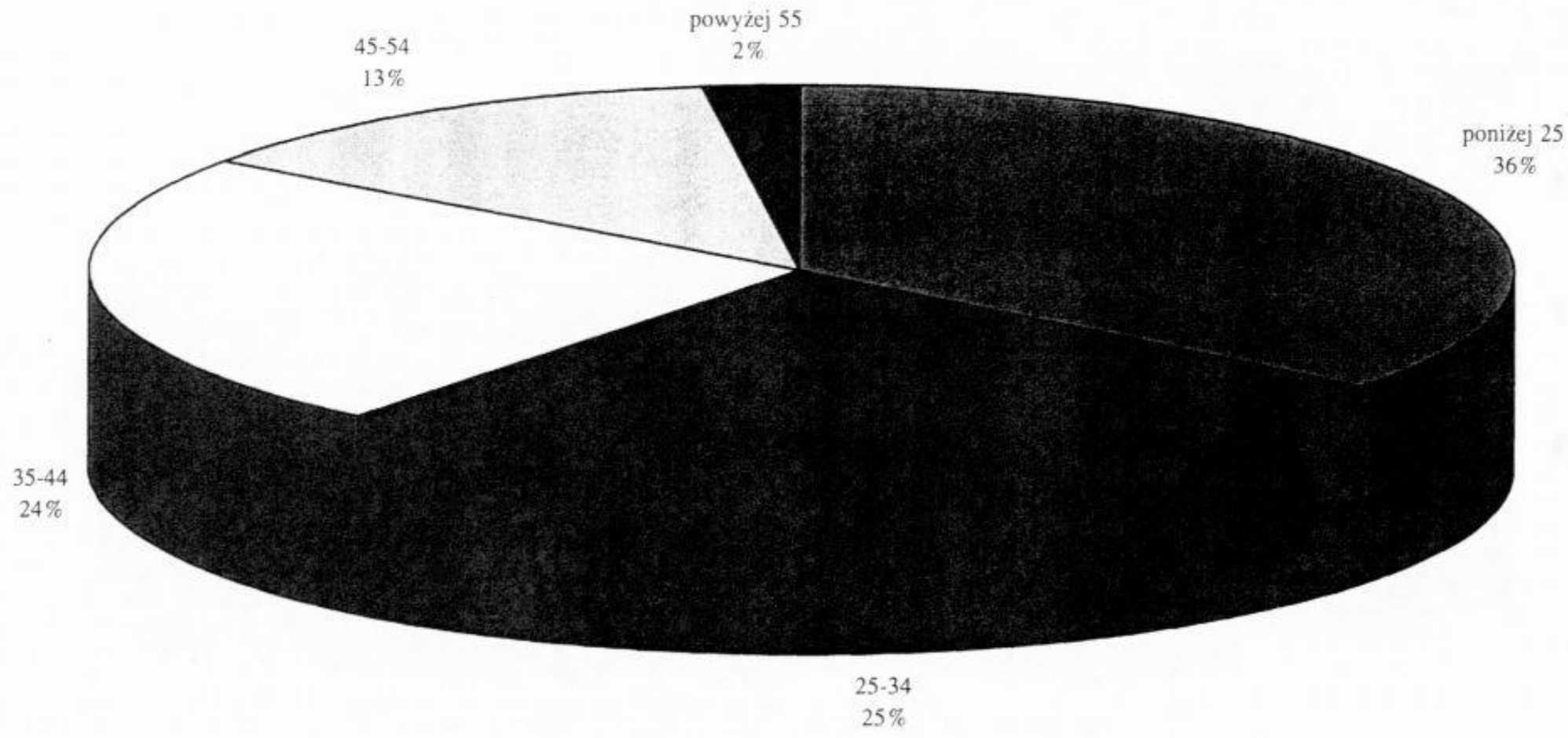

CUDZOZIEMCY W OBIEKTACH NOCLEGOWYCH WOJ. CZĘSTOCHOWSKIEGO WG OBYWATELSTWA W ROKU 1995

TABELA NR 50A

RODZAJE OBIEKTÓW	AUSTRIA		BELGIA		BIAŁORUŚ		CZECHY		DANIA	
	korzystający	udzielone noclegi	korzystający	udzialone noclegi	korzystający	udzielone noclegi	korzystający	udzielone noclegi	korzystający	udzielone noclegi
OGÓŁEM	2595	1974	2322	1852	488	792	732	658	292	374
hotele	1600	825	2062	1392	282	212	485	424	166	206
motele	689	595	78	77	14	12	170	155	52	67
pensjonaty	1	1	-	-	2	1	6	3	-	-
domy wycieczkowe	266	495	53	137	73	365	44	44	-	-
schroniska młodzieżowe	2	2	1	1	-	-	1	1	-	-
zesp.ogólnodost.domków turys.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
campingi	26	31	128	245	98	165	26	31	74	101
pola biwakowe	2	6	-	-	-	-	-	-	-	-
pokoje gościnne (kwat.pryw.)	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-
ośrodki wczasowe bez kw.pryw.	2	2	-	-	15	33	-	-	-	-
inne ob.wykorz. dla turys. *	5	15	-	-	4	4	-	-	-	-

* ośrodki szkoleniowo - wypoczynkowe, obiekty noclegowe w ośrodkach wyłącznie do wypoczynku sobotnio - niedzielnego i świątecznego, a także ośrodki kolonijne.

TABELA NR 50B

RODZAJE OBIEKTÓW	FINLANDIA		FRANCJA		GRECJA		HISZPANIA		HOLANDIA	
	korzystający	udzielone noclegi	korzystający	udzialone noclegi	korzystający	udzielone noclegi	korzystający	udzielone noclegi	korzystający	udzielone noclegi
OGÓŁEM	160	136	2585	2109	60	49	959	789	2179	2805
hotele	52	36	1660	1101	43	31	717	602	862	605
motele	40	28	429	442	17	18	208	147	320	399
pensjonaty	-	-	-	-	-	-	-	-	97	53
domy wycieczkowe	-	-	198	234	-	-	-	-	2	10
schroniska młodzieżowe	-	-	2	2	-	-	10	12	11	18
zesp.ogólnodost.domków turys.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
campingi	68	72	274	304	-	-	24	28	887	1720
pola biwakowe	-	-	2	6	-	-	-	-	-	-
pokoje gościnne (kwat.pryw.)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ośrodki wczasowe bez kw.pryw.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
inne ob.wykorz. dla turys.	-	-	20	20	-	-	-	-	-	-

TABELA NR 50C

RODZAJE OBIEKTÓW	JAPONIA		KANADA		LITWA		NIEMCY		NORWEGIA	
	korzystający	udzielone noclegi	korzystający	udzialone noclegi	korzystający	udzielone noclegi	korzystający	udzielone noclegi	korzystający	udzielone noclegi
OGÓŁEM	70	70	349	243	514	753	8646	11565	153	136
hotele	61	58	296	187	403	311	5663	5149	122	106
motele	2	5	48	49	30	23	1889	3859	26	20
pensjonaty	-	-	-	-	-	-	2	1	-	-
domy wycieczkowe	-	-	-	-	43	43	749	1553	-	-
schroniska młodzieżowe	2	2	1	1	-	-	7	11	-	-
zesp.ogólnodost.domków turys.	-	-	-	-	-	-	6	12	-	-
campingi	4	4	4	6	38	376	276	312	5	10
pola biwakowe	-	-	-	-	-	-	6	18	-	-
pokoje gościnne (kwat.pryw.)	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-
ośrodki wczasowe bez kw.pryw.	-	-	-	-	-	-	3	9	-	-
inne ob.wykorz. dla turys.	-	-	-	-	-	-	45	641	-	-

TABELA NR 50D

RODZAJE OBIEKTÓW	ROSJA		SŁOWACJA		USA		SZWAJCARIA		SZWECJA	
	korzystający	udzielone noclegi	korzystający	udzialone noclegi	korzystający	udzielone noclegi	korzystający	udzielone noclegi	korzystający	udzielone noclegi
OGÓŁEM	955	669	249	250	1739	1653	716	723	479	440
hotele	879	594	157	164	1284	999	400	364	367	336
motele	62	57	49	43	267	328	216	222	100	86
pensjonaty	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
domy wycieczkowe	-	-	43	43	130	143	88	121	-	-
schroniska młodzieżowe	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-
zesp.ogólnodost.domków turys.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
campingi	14	18	-	-	56	181	12	16	12	18
pola biwakowe	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
pokoje gościnne (kwat.pryw.)	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-
ośrodki wczasowe bez kw.pryw.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
inne ob.wykorz. dla turys.	-	-	-	-	-	-	-		-	-

TABELA NR 50E

RODZAJE OBIEKTÓW	UKRAINA		WĘGRY		WIELKA BRYTANIA		WŁOCHY		POZOSTAŁE KRAJE	
	korzystający	udzielone noclegi	korzystający	udzialone noclegi	korzystający	udzielone noclegi	korzystający	udzielone noclegi	korzystający	udzielone noclegi
OGÓŁEM	1244	3338	661	1326	1267	1740	7989	7639	5207	8866
hotele	969	757	138	77	908	830	4871	3965	4059	4558
motele	32	31	45	38	226	730	2256	2547	341	288
pensjonaty	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
domy wycieczkowe	10	18	332	868	36	72	236	334	125	505
schroniska młodzieżowe	7	58	4	4	8	8	8	10	6	8
zesp.ogólnodost.domków turys.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
campingi	22	28	62	153	86	94	607	764	42	56
pola biwakowe	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
pokoje gościnne (kwat.pryw.)	200	2442	2	2	-	-	-	-	218	2293
ośrodki wczasowe bez kw.pryw.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
inne ob.wykorz. dla turys.	4	4	78	184	3	6	11	19	416	1158

TAB. NR 37

Środek transportu	Osoby
Samochód	37,5%
PKP	23,2%
Auto-stop	12,5%
Autokar	10,7%
Autobus	7,1%
Ciężarówka	3,6%
Pieszo	3,6%
Samolot	1,8%

TAB. NR 38

Sposób spędzania czasu w miejscowości	Osoby
Zwiedzanie miasta i jego zabytków	26,4%
Zwiedzanie okolicy, zabytków i przyrody	17,1%
Odwiedziny u krewnych i znajomych	13,6%
Robienie zakupów	13,6%
Zwiedzanie muzeum i galerii	11,4%
Bierny wypoczynek	5,7%
Załatwianie spraw zawodowych	4,3%
Pobyt w nocnych lokalach	2,9%
Przejazdem	2,9%
Uprawianie sportów	2,1%

TAB. NR 35

OCENA USŁUG	Ocena		
	Dobra	**Średnia**	**Zła**
Tereny zielone	34,0%	47,2%	18,9%
Czystość	25,0%	48,1%	26,9%
Bezpieczeństwo	20,0%	77,1%	2,9%
Parkingi	18,2%	52,3%	29,5%
Chodniki	15,9%	59,1%	25,0%
Znaki	8,0%	54,0%	38,0%
Drogi	2,1%	56,3%	41,7%

TAB. NR 36

RODZAJ USŁUG	Poziom Usług		
	Dobry	**Średni**	**Zły**
Informacji turystycznej	39%	49%	12%
Stacje benzynowe	32%	55%	13%
Transportowo - komunikacyjne	28%	48%	24%
Handlowe	23%	66%	11%
Poczta	18%	51%	31%
Gastronomiczne	16%	60%	24%
Banki, kantory	15%	78%	7%
Noclegowe	14%	60%	26%
Muzea i galerie	10%	63%	27%
Kulturalne	8%	53%	39%
Obiekty sportowe	7%	60%	33%
Oferta atrakcji nocnych	4%	4%	91%

TAB. NR 33

Propozycje poprawy jakości usług	Osoby
Więcej toalet miejskich	16%
Polepszenie oferty gastronomicznej nocą	14%
Więcej koszy na śmiecie	13%
Zwiększenie ilości imprez lokalnych	12%
Więcej budek telefonicznych	10%
Instalacja bankomatów	8%
Dodatkowe punkty informacji turystycznej	7%
Udogodnienia związane z kartami kredytowymi	7%
Międzynarodowe oznakowania turystyczne	4%
Dostępność i udogodnienia dla inwalidów	3%
Dostępność usług przewodnickich	3%
Zminimalizowanie ilości budów w sezonie turystycznym	3%

TAB. NR 34

Cel przyjazdu	Osoby
Cele religijne	22,0%
Zwiedzanie zabytków, poznanie innej kultury	22,0%
Odwiedziny Krewnych lub Znajomych	19,3%
Odwiedziny miejsc rodzinnych	10,1%
Wydarzenia kulturalne	9,2%
Odpoczynek - rekreacja	8,3%
Sprawy służbowe i interesy	7,3%
Możliwość tanich zakupów	0,9%
Edukacja	0,9%
Tankie koszty pobytu	0,0%
Ochrona zdrowia	0,0%
Wydzrzenia sportowe	0,0%

TAB.NR51

ILOŚĆ TURYSTÓW I UDZIELONE NOCLEGI W BAZIE NOCLEGOWEJ WOJ. CZĘSTOCHOWSKIEGO WG GMIN W ROKU 1994

Nr	GMINY	Korzystający			Udzielone noclegi		
		Polacy	Cudzoziemcy	Razem	Polacy	Cudzoziemcy	Razem
	Ogółem woj.	193750	43444	237194	355925	48901	404826
1	**Częstochowa**	136677	39392	176069	138180	43342	181522
2	**Blachownia**	888	9	897	3149	100	3249
3	**Kalety**	2316	--	2316	7300	--	7300
4	**Koniecpol**	1130	108	1238	2644	50	2694
5	**Lubliniec**	5779	1199	6978	7808	2424	10232
6	**Olesno**	4116	531	4647	20737	717	21454
7	**Ciasna**	566	2	568	5357	8	5365
8	**Herby**	709	--	709	2985	--	2985
9	**Janów**	10376	88	10464	17437	78	17515
10	**Kochanowice**	511	--	511	756	--	756
11	**Koszęcin**	2336	--	2336	22354	--	22354
12	**Kroczyce**	3506	122	3628	4568	512	5080
13	**Kruszyna**	4651	1714	6365	4156	1262	5418
14	**Moskorzew**	72	--	72	815	--	815
15	**Mstów**	101	--	101	533	--	533
16	**Niegowa**	934	--	934	934	--	934
17	**Nowa Brzeźnica**	1539	--	1539	10064	--	10064
18	**Poraj**	5184	197	5381	22627	178	22805
19	**Żarki**	351	--	351	2299	--	2299
20	**Wręczyca Wielka**	180	--	180	2088	--	2088
21	**Włodowice**	998	--	998	7825	--	7825
22	**Popów**	9683	80	9763	68731	225	68956
23	**Radków**	270	--	270	960	--	960
24	**Olsztyn**	877	2	879	1618	5	1623

TAB.NR 52

ILOŚĆ TURYSTÓW I UDZIELONE NOCLEGI W BAZIE NOCLEGOWEJ WOJ. CZĘSTOCHOWSKIEGO WG GMIN W ROKU 1995

Nr	GMINY	Korzystający			Udzielone noclegi		
		Polacy	Cudzoziemcy	Razem	Polacy	Cudzoziemcy	Razem
	Ogółem woj.	170788	36336	207124	308277	41951	350228
1	**Częstochowa**	118334	33407	151741	130311	37362	167673
2	**Blachownia**	199	6	205	9536	12	9548
3	**Kalety**	2922	--	2922	9111	--	9111
4	**Koniecpol**	1033	10	1043	1179	7	1186
5	**Lubliniec**	5114	1015	6129	6895	1613	8508
6	**Olesno**	1991	402	2393	5283	473	5756
7	**Ciasna**	163	--	163	1250	--	1250
8	**Herby**	432	--	432	6148	--	6148
9	**Janów**	8025	648	8673	19184	1645	20829
10	**Kochanowice**	452	11	463	887	66	953
11	**Koszęcin**	1994	--	1994	18910	--	18910
12	**Kroczyce**	5293	34	5327	3652	45	3697
13	**Kruszyna**	3205	672	3877	3157	634	3791
14	**Moskorzew**	2	--	2	2	--	2
15	**Mstów**	243	--	243	1739	--	1739
16	**Niegowa**	1290	--	1290	1290	--	1290
17	**Nowa Brzeźnica**	741	--	741	3405	--	3405
18	**Poraj**	9904	103	10007	22415	56	22471
19	**Żarki**	274	--	274	1332	--	1332
20	**Wręczyca Wielka**	180	--	180	2160	--	2160
21	**Włodowice**	1040	1	1041	6624	1	6625
22	**Popów**	6962	25	6987	52552	35	52587
23	**Radków**	--	--	--	--	--	--
24	**Olsztyn**	995	2	997	1255	2	1257

TAB. NR 53

BAZA NOCLEGOWA I RUCH TURYSTYCZNY W WOJ. CZĘSTOCHOWSKIM W LATACH 1994 - 1995

Nr	GMINY	Ilość obiektów		Ilość miejsc noclegowych		Korzystający		Udzielone noclegi	
		1994	1995	1994	1995	1994	1995	1994	1995
	Ogółem woj.	102	91	9534	8983	237194	207124	404826	350228
1	**Częstochowa**	22	21	3502	3511	176069	151741	181522	167673
2	**Blachownia**	3	3	146	146	897	205	3249	9548
3	**Kalety**	1	1	60	60	2316	2922	7300	9111
4	**Koniecpol**	2	2	90	90	1238	1043	2694	1186
5	**Lubliniec**	3	3	279	279	6978	6129	10232	8508
6	**Olesno**	6	3	434	135	4647	2393	21454	5756
7	**Ciasna**	2	1	76	31	568	163	5365	1250
8	**Herby**	2	1	109	59	709	432	2985	6148
9	**Janów**	5	5	648	688	10464	8673	17515	20829
10	**Kochanowice**	1	1	40	43	511	463	756	953
11	**Koszęcin**	6	6	850	850	2336	1994	22354	18910
12	**Kroczyce**	5	5	679	690	3628	5327	5080	3697
13	**Kruszyna**	1	1	84	84	6365	3877	5418	3791
14	**Moskorzew**	1	1	23	23	72	2	815	2
15	**Mstów**	1	1	51	51	101	243	533	1739
16	**Niegowa**	1	1	63	60	934	1290	934	1290
17	**Nowa Brzeźnica**	3	2	216	175	1539	741	10064	3405
18	**Poraj**	5	4	292	356	5381	10007	22805	22471
19	**Żarki**	7	7	197	197	351	274	2299	1332
20	**Wręczyca Wielka**	1	1	36	36	180	180	2088	2160
21	**Włodowice**	4	4	184	221	998	1041	7825	6625
22	**Popów**	16	14	1081	922	9763	6987	68956	52587
23	**Radków**	1	--	118	--	270	--	960	--
24	**Olsztyn**	3	3	276	276	879	997	1623	1257

TAB.NR 54 (TABELE OD 1 DO 14)

BAZA NOCLEGOWA W POSZCZEGÓLNYCH GMINACH WOJ. CZĘSTOCHOWSKIEGO W LATACH 1994 - 1995

NR 1. CZĘSTOCHOWA

Rodzaje obiektów	1994			1995		
	ilość obiektów	ilość miejsc noclegowych	korzystający	ilość obiektów	ilość miejsc noclegowych	korzystający
OGÓŁEM	22	3502	176069	21	3511	151741
hotele	8	713	62763	9	779	52143
motele	2	190	16765	2	194	11431
pensjonaty	--	--	--	--	--	--
domy wycieczkowe	3	1352	87295	1	1200	75877
schroniska młodzieżowe	2	120	750	2	120	1160
zesp.ogólnodost.domków turys.	1	42	238	--	--	--
campingi	1	400	6375	1	480	8806
pola biwakowe	2	650	909	2	650	316
pokoje gościnne (kwat.pryw.)	2	15	361	2	54	523
ośrodki wczasowe bez kw.pryw.	--	--	--	--	--	--
inne ob.wykorz. dla turys. *	1	20	613	2	34	1485

* ośrodki szkoleniowo - wypoczynkowe, obiekty noclegowe w ośrodkach wyłącznie do wypoczynku sobotnio - niedzielnego i świątecznego, w gminie NOWA BRZEZNICA także ośrodki kolonijne.

CUDZOZIEMCY W OBIEKTACH NOCLEGOWYCH WOJ. CZĘSTOCHOWSKIEGO WG OBYWATELSTWA W ROKU 1995

TABELA NR 50A

RODZAJE OBIEKTÓW	AUSTRIA		BELGIA		BIAŁORUŚ		CZECHY		DANIA	
	korzystający	udzielone noclegi	korzystający	udzialone noclegi	korzystający	udzielone noclegi	korzystający	udzielone noclegi	korzystający	udzielone noclegi
OGÓŁEM	2595	1974	2322	1852	488	792	732	658	292	374
hotele	1600	825	2062	1392	282	212	485	424	166	206
motele	689	595	78	77	14	12	170	155	52	67
pensjonaty	1	1	-	-	2	1	6	3	-	-
domy wycieczkowe	266	495	53	137	73	365	44	44	-	-
schroniska młodzieżowe	2	2	1	1	-	-	1	1	-	-
zesp.ogólnodost.domków turys.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
campingi	26	31	128	245	98	165	26	31	74	101
pola biwakowe	2	6	-	-	-	-	-	-	-	-
pokoje gościnne (kwat.pryw.)	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-
ośrodki wczasowe bez kw.pryw.	2	2	-	-	15	33	-	-	-	-
inne ob.wykorz. dla turys. *	5	15	-	-	4	4	-	-	-	-

* ośrodki szkoleniowo - wypoczynkowe, obiekty noclegowe w ośrodkach wyłącznie do wypoczynku sobotnio - niedzielnego i świątecznego, a także ośrodki kolonijne.

TABELA NR 50B

RODZAJE OBIEKTÓW	FINLANDIA		FRANCJA		GRECJA		HISZPANIA		HOLANDIA	
	korzystający	udzielone noclegi	korzystający	udzialone noclegi	korzystający	udzielone noclegi	korzystający	udzielone noclegi	korzystający	udzielone noclegi
OGÓŁEM	160	136	2585	2109	60	49	959	789	2179	2805
hotele	52	36	1660	1101	43	31	717	602	862	605
motele	40	28	429	442	17	18	208	147	320	399
pensjonaty	-	-	-	-	-	-	-	-	97	53
domy wycieczkowe	-	-	198	234	-	-	-	-	2	10
schroniska młodzieżowe	-	-	2	2	-	-	10	12	11	18
zesp.ogólnodost.domków turys.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
campingi	68	72	274	304	-	-	24	28	887	1720
pola biwakowe	-	-	2	6	-	-	-	-	-	-
pokoje gościnne (kwat.pryw.)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ośrodki wczasowe bez kw.pryw.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
inne ob.wykorz. dla turys.	-	-	20	20	-	-	-	-	-	-

TABELA NR 50C

RODZAJE OBIEKTÓW	JAPONIA		KANADA		LITWA		NIEMCY		NORWEGIA	
	korzystający	udzielone noclegi	korzystający	udzialone noclegi	korzystający	udzielone noclegi	korzystający	udzielone noclegi	korzystający	udzielone noclegi
OGÓŁEM	70	70	349	243	514	753	8646	11565	153	136
hotele	61	58	296	187	403	311	5663	5149	122	106
motele	2	5	48	49	30	23	1889	3859	26	20
pensjonaty	-	-	-	-	-	-	2	1	-	-
domy wycieczkowe	-	-	-	-	43	43	749	1553	-	-
schroniska młodzieżowe	2	2	1	1	-	-	7	11	-	-
zesp.ogólnodost.domków turys.	-	-	-	-	-	-	6	12	-	-
campingi	4	4	4	6	38	376	276	312	5	10
pola biwakowe	-	-	-	-	-	-	6	18	-	-
pokoje gościnne (kwat.pryw.)	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-
ośrodki wczasowe bez kw.pryw.	-	-	-	-	-	-	3	9	-	-
inne ob.wykorz. dla turys.	-	-	-	-	-	-	45	641	-	-

TABELA NR 50D

RODZAJE OBIEKTÓW	ROSJA		SŁOWACJA		USA		SZWAJCARIA		SZWECJA	
	korzystający	udzielone noclegi	korzystający	udzialone noclegi	korzystający	udzielone noclegi	korzystający	udzielone noclegi	korzystający	udzielone noclegi
OGÓŁEM	955	669	249	250	1739	1653	716	723	479	440
hotele	879	594	157	164	1284	999	400	364	367	336
motele	62	57	49	43	267	328	216	222	100	86
pensjonaty	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
domy wycieczkowe	-	-	43	43	130	143	88	121	-	-
schroniska młodzieżowe	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-
zesp.ogólnodost.domków turys.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
campingi	14	18	-	-	56	181	12	16	12	18
pola biwakowe	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
pokoje gościnne (kwat.pryw.)	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-
ośrodki wczasowe bez kw.pryw.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
inne ob.wykorz. dla turys.	-	-	-	-	-	-	-		-	-

TABELA NR 50E

RODZAJE OBIEKTÓW	UKRAINA		WĘGRY		WIELKA BRYTANIA		WŁOCHY		POZOSTAŁE KRAJE	
	korzystający	udzielone noclegi	korzystający	udzialone noclegi	korzystający	udzielone noclegi	korzystający	udzielone noclegi	korzystający	udzielone noclegi
OGÓŁEM	1244	3338	661	1326	1267	1740	7989	7639	5207	8866
hotele	969	757	138	77	908	830	4871	3965	4059	4558
motele	32	31	45	38	226	730	2256	2547	341	288
pensjonaty	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
domy wycieczkowe	10	18	332	868	36	72	236	334	125	505
schroniska młodzieżowe	7	58	4	4	8	8	8	10	6	8
zesp.ogólnodost.domków turys.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
campingi	22	28	62	153	86	94	607	764	42	56
pola biwakowe	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
pokoje gościnne (kwat.pryw.)	200	2442	2	2	-	-	-	-	218	2293
ośrodki wczasowe bez kw.pryw.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
inne ob.wykorz. dla turys.	4	4	78	184	3	6	11	19	416	1158

TAB. NR 37

Środek transportu	Osoby
Samochód	37,5%
PKP	23,2%
Auto-stop	12,5%
Autokar	10,7%
Autobus	7,1%
Ciężarówka	3,6%
Pieszo	3,6%
Samolot	1,8%

TAB. NR 38

Sposób spędzania czasu w miejscowości	Osoby
Zwiedzanie miasta i jego zabytków	26,4%
Zwiedzanie okolicy, zabytków i przyrody	17,1%
Odwiedziny u krewnych i znajomych	13,6%
Robienie zakupów	13,6%
Zwiedzanie muzeum i galerii	11,4%
Bierny wypoczynek	5,7%
Załatwianie spraw zawodowych	4,3%
Pobyt w nocnych lokalach	2,9%
Przejazdem	2,9%
Uprawianie sportów	2,1%

TAB. NR 35

OCENA USŁUG	Ocena		
	Dobra	**Średnia**	**Zła**
Tereny zielone	34,0%	47,2%	18,9%
Czystość	25,0%	48,1%	26,9%
Bezpieczeństwo	20,0%	77,1%	2,9%
Parkingi	18,2%	52,3%	29,5%
Chodniki	15,9%	59,1%	25,0%
Znaki	8,0%	54,0%	38,0%
Drogi	2,1%	56,3%	41,7%

TAB. NR 36

RODZAJ USŁUG	Poziom Usług		
	Dobry	**Średni**	**Zły**
Informacji turystycznej	39%	49%	12%
Stacje benzynowe	32%	55%	13%
Transportowo - komunikacyjne	28%	48%	24%
Handlowe	23%	66%	11%
Poczta	18%	51%	31%
Gastronomiczne	16%	60%	24%
Banki, kantory	15%	78%	7%
Noclegowe	14%	60%	26%
Muzea i galerie	10%	63%	27%
Kulturalne	8%	53%	39%
Obiekty sportowe	7%	60%	33%
Oferta atrakcji nocnych	4%	4%	91%

TAB. NR 33

Propozycje poprawy jakości usług	Osoby
Więcej toalet miejskich	16%
Polepszenie oferty gastronomicznej nocą	14%
Więcej koszy na śmiecie	13%
Zwiększenie ilości imprez lokalnych	12%
Więcej budek telefonicznych	10%
Instalacja bankomatów	8%
Dodatkowe punkty informacji turystycznej	7%
Udogodnienia związane z kartami kredytowymi	7%
Międzynarodowe oznakowania turystyczne	4%
Dostępność i udogodnienia dla inwalidów	3%
Dostępność usług przewodnickich	3%
Zminimalizowanie ilości budów w sezonie turystycznym	3%

TAB. NR 34

Cel przyjazdu	Osoby
Cele religijne	22,0%
Zwiedzanie zabytków, poznanie innej kultury	22,0%
Odwiedziny Krewnych lub Znajomych	19,3%
Odwiedziny miejsc rodzinnych	10,1%
Wydarzenia kulturalne	9,2%
Odpoczynek - rekreacja	8,3%
Sprawy służbowe i interesy	7,3%
Możliwość tanich zakupów	0,9%
Edukacja	0,9%
Tankie koszty pobytu	0,0%
Ochrona zdrowia	0,0%
Wydzrzenia sportowe	0,0%

TAB.NR51

ILOŚĆ TURYSTÓW I UDZIELONE NOCLEGI W BAZIE NOCLEGOWEJ WOJ. CZĘSTOCHOWSKIEGO WG GMIN W ROKU 1994

Nr	GMINY	Korzystający			Udzielone noclegi		
		Polacy	Cudzoziemcy	Razem	Polacy	Cudzoziemcy	Razem
	Ogółem woj.	193750	43444	237194	355925	48901	404826
1	**Częstochowa**	136677	39392	176069	138180	43342	181522
2	**Blachownia**	888	9	897	3149	100	3249
3	**Kalety**	2316	--	2316	7300	--	7300
4	**Koniecpol**	1130	108	1238	2644	50	2694
5	**Lubliniec**	5779	1199	6978	7808	2424	10232
6	**Olesno**	4116	531	4647	20737	717	21454
7	**Ciasna**	566	2	568	5357	8	5365
8	**Herby**	709	--	709	2985	--	2985
9	**Janów**	10376	88	10464	17437	78	17515
10	**Kochanowice**	511	--	511	756	--	756
11	**Koszęcin**	2336	--	2336	22354	--	22354
12	**Kroczyce**	3506	122	3628	4568	512	5080
13	**Kruszyna**	4651	1714	6365	4156	1262	5418
14	**Moskorzew**	72	--	72	815	--	815
15	**Mstów**	101	--	101	533	--	533
16	**Niegowa**	934	--	934	934	--	934
17	**Nowa Brzeźnica**	1539	--	1539	10064	--	10064
18	**Poraj**	5184	197	5381	22627	178	22805
19	**Żarki**	351	--	351	2299	--	2299
20	**Wręczyca Wielka**	180	--	180	2088	--	2088
21	**Włodowice**	998	--	998	7825	--	7825
22	**Popów**	9683	80	9763	68731	225	68956
23	**Radków**	270	--	270	960	--	960
24	**Olsztyn**	877	2	879	1618	5	1623

TAB.NR 52

ILOŚĆ TURYSTÓW I UDZIELONE NOCLEGI W BAZIE NOCLEGOWEJ WOJ. CZĘSTOCHOWSKIEGO WG GMIN W ROKU 1995

Nr	GMINY	Korzystający			Udzielone noclegi		
		Polacy	Cudzoziemcy	Razem	Polacy	Cudzoziemcy	Razem
	Ogółem woj.	170788	36336	207124	308277	41951	350228
1	**Częstochowa**	118334	33407	151741	130311	37362	167673
2	**Blachownia**	199	6	205	9536	12	9548
3	**Kalety**	2922	--	2922	9111	--	9111
4	**Koniecpol**	1033	10	1043	1179	7	1186
5	**Lubliniec**	5114	1015	6129	6895	1613	8508
6	**Olesno**	1991	402	2393	5283	473	5756
7	**Ciasna**	163	--	163	1250	--	1250
8	**Herby**	432	--	432	6148	--	6148
9	**Janów**	8025	648	8673	19184	1645	20829
10	**Kochanowice**	452	11	463	887	66	953
11	**Koszęcin**	1994	--	1994	18910	--	18910
12	**Kroczyce**	5293	34	5327	3652	45	3697
13	**Kruszyna**	3205	672	3877	3157	634	3791
14	**Moskorzew**	2	--	2	2	--	2
15	**Mstów**	243	--	243	1739	--	1739
16	**Niegowa**	1290	--	1290	1290	--	1290
17	**Nowa Brzeźnica**	741	--	741	3405	--	3405
18	**Poraj**	9904	103	10007	22415	56	22471
19	**Żarki**	274	--	274	1332	--	1332
20	**Wręczyca Wielka**	180	--	180	2160	--	2160
21	**Włodowice**	1040	1	1041	6624	1	6625
22	**Popów**	6962	25	6987	52552	35	52587
23	**Radków**	--	--	--	--	--	--
24	**Olsztyn**	995	2	997	1255	2	1257

TAB. NR 53

BAZA NOCLEGOWA I RUCH TURYSTYCZNY W WOJ. CZĘSTOCHOWSKIM W LATACH 1994 - 1995

Nr	GMINY	Ilość obiektów		Ilość miejsc noclegowych		Korzystający		Udzielone noclegi	
		1994	1995	1994	1995	1994	1995	1994	1995
	Ogółem woj.	102	91	9534	8983	237194	207124	404826	350228
1	**Częstochowa**	22	21	3502	3511	176069	151741	181522	167673
2	**Blachownia**	3	3	146	146	897	205	3249	9548
3	**Kalety**	1	1	60	60	2316	2922	7300	9111
4	**Koniecpol**	2	2	90	90	1238	1043	2694	1186
5	**Lubliniec**	3	3	279	279	6978	6129	10232	8508
6	**Olesno**	6	3	434	135	4647	2393	21454	5756
7	**Ciasna**	2	1	76	31	568	163	5365	1250
8	**Herby**	2	1	109	59	709	432	2985	6148
9	**Janów**	5	5	648	688	10464	8673	17515	20829
10	**Kochanowice**	1	1	40	43	511	463	756	953
11	**Koszęcin**	6	6	850	850	2336	1994	22354	18910
12	**Kroczyce**	5	5	679	690	3628	5327	5080	3697
13	**Kruszyna**	1	1	84	84	6365	3877	5418	3791
14	**Moskorzew**	1	1	23	23	72	2	815	2
15	**Mstów**	1	1	51	51	101	243	533	1739
16	**Niegowa**	1	1	63	60	934	1290	934	1290
17	**Nowa Brzeźnica**	3	2	216	175	1539	741	10064	3405
18	**Poraj**	5	4	292	356	5381	10007	22805	22471
19	**Żarki**	7	7	197	197	351	274	2299	1332
20	**Wręczyca Wielka**	1	1	36	36	180	180	2088	2160
21	**Włodowice**	4	4	184	221	998	1041	7825	6625
22	**Popów**	16	14	1081	922	9763	6987	68956	52587
23	**Radków**	1	--	118	--	270	--	960	--
24	**Olsztyn**	3	3	276	276	879	997	1623	1257

TAB.NR 54 (TABELE OD 1 DO 14)

BAZA NOCLEGOWA W POSZCZEGÓLNYCH GMINACH WOJ. CZĘSTOCHOWSKIEGO W LATACH 1994 - 1995

NR 1. CZĘSTOCHOWA

Rodzaje obiektów	1994			1995		
	ilość obiektów	ilość miejsc noclegowych	korzystający	ilość obiektów	ilość miejsc noclegowych	korzystający
OGÓŁEM	22	3502	176069	21	3511	151741
hotele	8	713	62763	9	779	52143
motele	2	190	16765	2	194	11431
pensjonaty	--	--	--	--	--	--
domy wycieczkowe	3	1352	87295	1	1200	75877
schroniska młodzieżowe	2	120	750	2	120	1160
zesp.ogólnodost.domków turys.	1	42	238	--	--	--
campingi	1	400	6375	1	480	8806
pola biwakowe	2	650	909	2	650	316
pokoje gościnne (kwat.pryw.)	2	15	361	2	54	523
ośrodki wczasowe bez kw.pryw.	--	--	--	--	--	--
inne ob.wykorz. dla turys. *	1	20	613	2	34	1485

* ośrodki szkoleniowo - wypoczynkowe, obiekty noclegowe w ośrodkach wyłącznie do wypoczynku sobotnio - niedzielnego i świątecznego, w gminie NOWA BRZEŹNICA także ośrodki kolonijne.

RYS. NR 26

Bezrobotni wg wieku